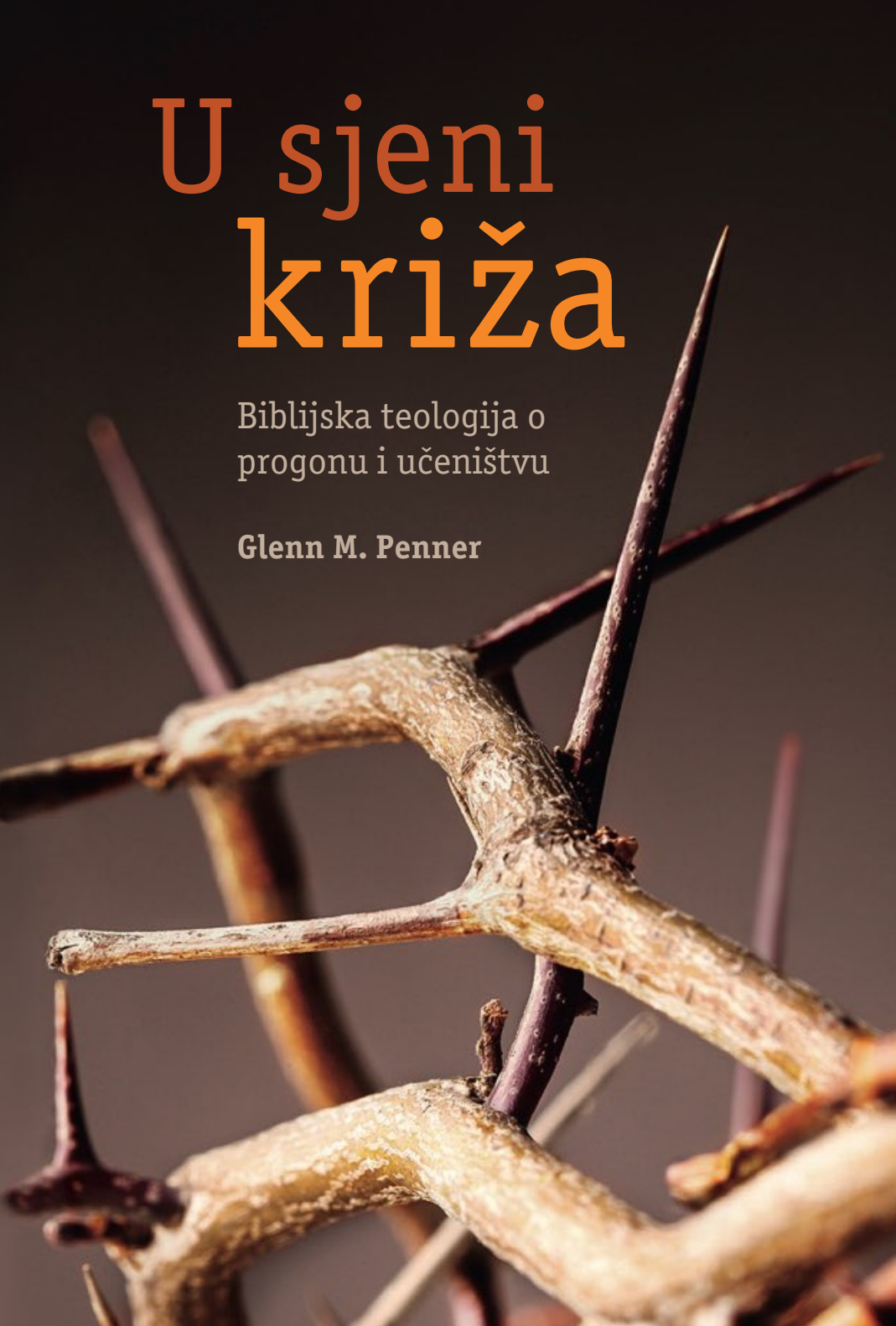
U sjeni križa

Biblijska teologija o progonu i učeništvu

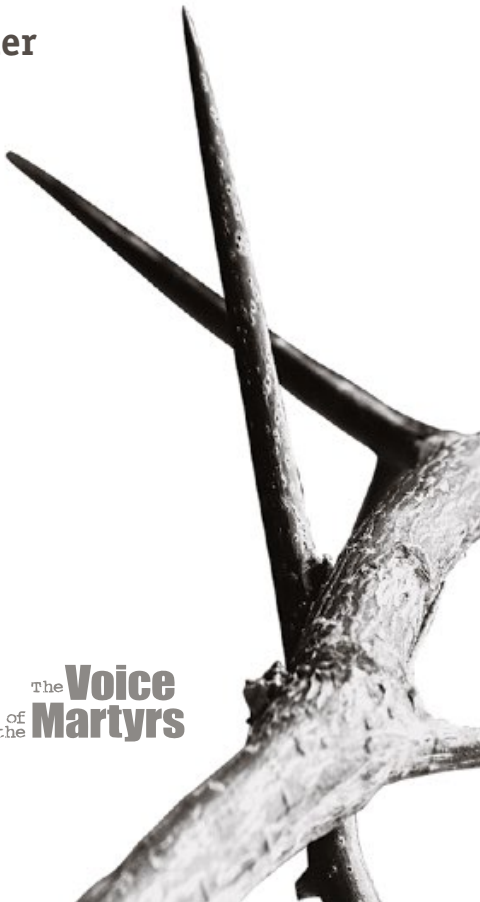
Glenn M. Penner

U sjeni križa

Biblijska teologija o progonu i učeništvu

Glenn M. Penner

OM EAST

The Voice of the Martyrs

eBooks for download
east.om.org/ebooks

In the Shadow of the Cross:
A Biblical Theology of Persecution and Discipleship
Published by
Living Sacrifice Books
P.O. Box 2273
Bartlesville, OK 74005-2273

Copyright © 2004 by Glenn M. Penner.
ISBN 0-88264-346-0

© 2014 for the Bosnian edition by Glenn Penner

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, skladištiti, niti prenositi ni u kakvom obliku niti na bilo koji način – elektronski, mehanički, fotokopijama, snimkama, niti drukčije – osim pri pisanim osvrtima u kratkim navodima, bez prethodne pismene dozvole izdavača.

Ukoliko nije drukčije naznačeno, navodi iz Svetoga pisma uzeti su iz Biblije u izdanju Kršćanske sadašnjosti, Zagreb 1999. god., u prijevodu dr. Antuna Sovića, Silvija Grubišića, Filiberta Gassa i dr. Ljudevita Rupčića.
Copyright by Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1997.
ISBN 953-151-251-5

Navodi iz Kur'ana preuzeti su iz PDF izdanja u prijevodu profesora Besima Korkuta.

Članak "Smjernice za kršćansko-muslimanski dijalog" izvorno je objavljen na www.irdrenew.org i korišten je uz dozvolu Instituta za religiju i demokraciju (*The Institute on Religion and Democracy*).

Prijevod: Aleksandra Striković
Lektura: Svjetlana Brezo, Enisa Dedić

SADRZAJ

Predgovor 7

Perspektiva Staroga zavjeta 12

U početku: Uvid iz Petoknjižja 12

Biblijske osnove za ljudska prava i vjerske slobode 12

Biblijske osnove za progon 28

Kajin i Abel 35

Noa 38

Lot 39

Abraham 39

Izak 40

Egipatsko tlačenje Izraela 41

Blagoslovi i prokletstva u Ponovljenom zakonu 42

Primjer iz povijesti: Uvid iz povijesnih knjiga 44

Starozavjetni pogled na povijest 44

Stradanje kao odgoj stegom 50

Odgoj stegom kao kazna 51

Odgoj stegom kao sredstvo za duhovnu zrelost 52

Stradanje isključivo radi Boga 52

Pjesnici i filozofi: Uvid iz mudrosne književnosti 54

Job 54

Psalmi 61

Psalmi rabljeni u Novome zavjetu glede progona 62

Psalam 22 63

Psalam 31 65

Psalam 34 65
Psalam 35 66
Psalam 41 67
Psalmi 42, 43 67
Psalam 44 67
Psalam 69 68
Psalam 91 69
Psalam 116 70
Psalam 118 70
Kako je rana crkva rabila psalme u raspravi o progonu i učeništvu 72
Psalmi u kojima se proklinje 94
Propovjednik 95
Izreke 96
Ovako govori Jahve: Uvod iz proročkih knjiga 101
Izaija 101
Jeremija 104
Daniel 108

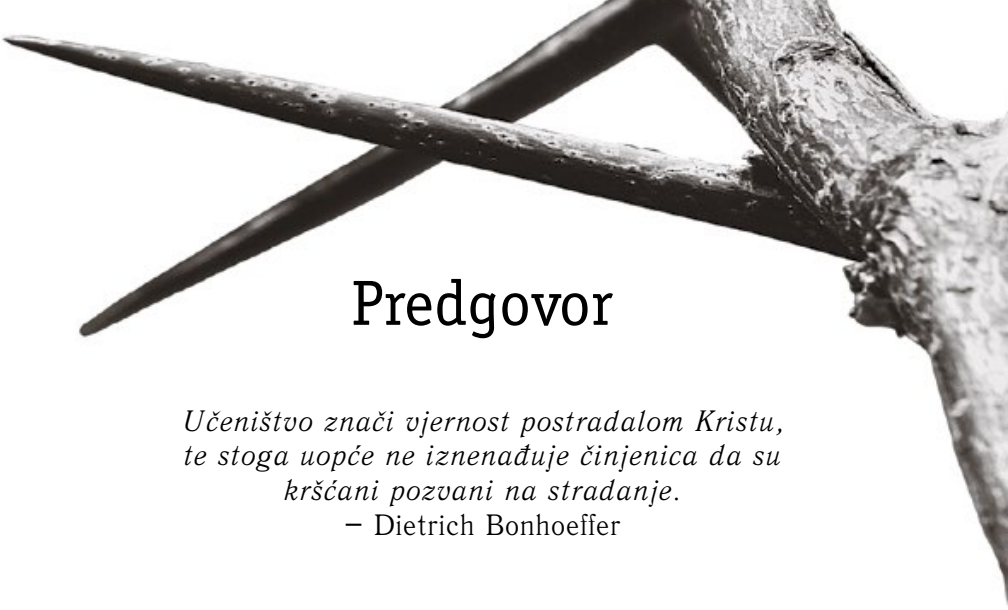
Otkrivenje Boga u Kristu *113*
Bog kao stradalnik 113
Nauk o impasibilnosti 116
Antropomorfne metafore 119
Stradanje utjelovljenjem 121
Stradanje povezanošću 128
Stradanje suosjećanjem 130
Bog kao samodarivatelj 131
Mesijanska očekivanja 137
Definicija Mesije 137
Judaistička očekivanja iz prvoga stoljeća 137
Očekivanja učenika 140
Petar (Matej 16) 140

Ivan Krstitelj (Ivan 1; Matej 11) 142
Preobraženje (Matej 17; Marko 9; Luka 9) 145
Uzašašće (Djela 1; Matej 28) 149
Isusova strategija 150
Poziv učeništva – poziv križa 152
Evanđelje po Mateju 153
Matej 5,10-12 153
Matej 10,16-42 156
Matej 16,21-28 179
Evanđelje po Marku 186
Evanđelje po Luki 191
Tema progona u Evanđelju po Luki 192
Teološko naučavanje o progonu u Evanđelju po Luki 193
Evanđelje po Ivanu 197

Djela apostolska: Objava i progon *203*
Progon u knjizi Djela apostolskih 203
Pregled Djela 203
Progon u Djelima 210
Teološko naučavanje o progonu u Djelima 214
Završna opažanja (zašto su učenici bili spremni stradati i umrijeti?) 217

Učenje apostola *220*
Pavao 220
1 i 2 Poslanica Solunjanima 220
1 Solunjanima 220
2 Solunjanima 225
1 i 2 Poslanica Korinćanima 230
1 Korinćanima 231
2 Korinćanima 238

Poslanica Rimljanima 251
Poslanica Galaćanima 262
Poslanica Efežanima 263
Efežanima 3,1 263
Efežanima 4,1 265
Efežanima 6,10-20 265
Poslanica Filipljanima 268
Filipljanima 1 268
Filipljanima 2 270
Filipljanima 3 272
Poslanica Kološanima 275
Poslanica Filemonu 279
1 Timoteju 281
2 Timoteju 282
2 Timoteju 1 283
2 Timoteju 2 287
2 Timoteju 3,10-13 288
2 Timoteju 4,6-18 290
Poslanica Hebrejima 293
Hebrejima 11 295
Hebrejima 12 297
Hebrejima 13 299
Jakov 301
Petar 304
1 Petrova 304
2 Petrova 319
Ivan 319
1 Ivanova 319
2 Ivanova 321
3 Ivanova 321
Otkrivenje 322
Bilješke *336*

Predgovor

Učeništvo znači vjernost postradalom Kristu,
te stoga uopće ne iznenađuje činjenica da su
kršćani pozvani na stradanje.
– Dietrich Bonhoeffer

Veza između stradanja, mučeništva i učeništva postala mi je očita postupno, tijekom gotovo petnaest godina proučavanja koje sam započeo kao pripremu za propovijed, reagirajući na stradanje i kušnje u vrijeme moje prve godine na studiju teologije, kad smo moja mlada obitelj i ja, poslušno se odazivajući Božjem pozivu, živjeli doslovce po vjeri, dan po dan, kako bismo zadovoljili svoje potrebe. Znali smo da nas je Bog pozvao da odemo u Manitobu na studije, ali poput mnogih ljudi iz našega naraštaja, nismo doista shvaćali da poslušnost Kristu često znači stradanje i žrtvovanje. To smo, Božjom milošću, učili, kako je ta prva godina odmicala. Dok sam te godine govorio u raznim crkvama diljem južne Manitobe kao propovjednik sa skraćenim radnim vremenom, prenio sam ljudima što nas je Bog poučio kroz svoju riječ, djela drugih ljudi, kao što su Francis i Edith Schaffer i Charles Olhrich, te pouke profesora teologije, kao što je dr. Ed Neufeld. Moje se shvaćanje produbljivalo kako sam na trećoj godini teologije počeo proučavati nauk o Božjoj impasibilnosti. Svjedočio sam i vjernosti moga brata i njegove žene dok su se, pouzdavajući se u Boga, hvatali u koštac s odgajanjem teško hendikepirana sina, unatoč primjedbama i optužbama mnogih dobronamjernih "prijatelja" (Jobovi prijatelji još uvijek žive!). Do tad sam se već bio pridružio pastorima crkve u južnoj Manitobi. Kako sam bio povlašten podijeliti s tom zajednicom ono što sam naučio, shvatio sam da su to bile istine kojih je Božji narod bio gladan i koje su pomagale da se ispune

intelektualne, emocionalne i duhovne praznine, kojih su i oni sami tek djelomično bili svjesni. Dok su stjecali bolji uvid u stradanje, činilo se kao da su komadići slagalice došli na svoje mjesto.

1997. god. pridružio sam se osoblju kanadskoga ureda Glasa mučenika, organizacije koja je posvećena pomaganju progonjenih kršćana svuda u svijetu. Jedna od mojih odgovornosti bila je i uloga glavnog glasnogovornika misije u crkvama i na konferencijama, uz dodatnu povlasticu posjeta progonjenim kršćanima u zemljama diljem svijeta. Dok sam proučavao Božju riječ kao direktor VOM-ove Službe za informiranje, postajalo mi je sve jasnije da postoje aspekti stradanja koje nikad nisam vidio niti su mi bili izloženi u prethodnim proučavanjima. To što se od mene tražilo da kršćanskim vođama koji su stradali u Kolumbiji prenesem biblijsko naučavanje o progonu, natjeralo me da shvatim da je većina onoga što sam naučio i poučavao prethodnih godina, iako nije bilo netočno, bilo neadekvatno. Postajalo mi je sve jasnije da se Novi zavjet, posebice, ne bavi pretjerano nastojanjem da odgovori na pitanje stradanja općenito (to jest stradanja zbog života u palom svijetu). To je pretpostavka. Umjesto toga, većina ulomaka koji se bave stradanjem u Novome zavjetu odnose se na stradanje zbog **pravednosti**. Dok sam proučavao mnoge klasične knjige na temu stradanja, morao sam primijetiti da je ovo vrlo rijetko naglašeno. Pretpostavljam da je to bilo za očekivati, budući da kršćani sa zapada imaju malo, ili nimalo, iskustva s progonom *per se* (lat. "po sebi"). Međutim, čini mi se da žurba današnjih propovjednika da nađu praktične načine za primjenu biblijskoga teksta na pitanja suvremenog doba (ma kako bila dobronamjerna) često staje na put ozbiljnom biblijskom proučavanju i točnom shvaćanju izvorne nakane autora. Poštovani luteranski znanstvenik Krister Stendahl, ovako je to izrazio:

> Nema veće prijetnje ozbiljnom biblijskom proučavanju od prinudnog zahtjeva za "važnošću". Moramo imati dovoljno strpljenja i vjere kako bismo slušali i tražili izvorno značenje. Ne učini li se tako, biblijsko proučavanje strada i može, doista, doći do lažnih i pogrešnih zaključaka i tumačenja.[1]

Budući da se biblijski tekst o progonu ne može lako primijeniti na okolnosti u kojima ima malo ili nimalo progona, doima se kao da je cilj propovjednika krivo primijeniti te ulomke na situacije općenite fizičke, psihičke i duhovne patnje. Potom se ova pogrešna primjena okreće na sam tekst. Dakle, primjena utječe na tumačenje, što za posljedicu ima da tipični vjernik sa zapada koji proučava Bibliju nikad ni ne pretpostavi da se tekst koji govori o boli, patnji i stradanju može odnositi na stradanje u ime pravednosti, a ne zbog grijeha.

Zapadna hegemonija nad teološkim i biblijskim učenjem, kao i nad objavljenom literaturom, samo je povećala i umnožila ovo nenamjerno krivo shvaćanje ili zanemarivanje biblijske veze između progona i učeništva. Ovo mi je postajalo sve jasnije kako sam se sastajao s crkvenim vođama u sredinama u kojima je progon pravilo. Poput svojih zapadnih kolega, i oni su često svjedočili tragičnom nedostatku shvaćanja biblijskog poučavanja na ovu temu. Čekali su takve odgovore od mene; a ja ih nisam imao, jer mi ih moja teološka naobrazba i obuka nisu dali. No moje ranije proučavanje stradanja dalo mi je ipak mjesto s kojega ću početi.

Tekst koji imaš u rukama moj je pokušaj da uredim tu potrebu za jasnijim razumijevanjem biblijskoga naučavanja o progonu i učeništvu. Napisan je prije svega za vođe crkava u zemljama u kojima nema vjerske slobode, u nadi da će im pomoći da se opreme za učinkovitije služenje svojim zajednicama. S druge strane, napisan je za vjernike koji žive u društvu u kojemu postoji vjerska sloboda, u nadi da će ispraviti krivo tumačenje biblijskoga teksta i pružiti konkretniju pastoralnu pomoć onima koji prolaze kroz stradanje. Ni sâm nisam bez sućuti za takve patnje. Meni je 2002. god. dijagnosticiran kroničan, neizlječiv oblik leukemije. Ova mi je studija pomogla da još više budem zahvalan na Božjoj milosti, budući da sam naučio priznati da je Bog koji podupire progonjene isti onaj Bog koji podupire svu svoju djecu u vrijeme potrebe. Vjerujem da je ovo prikladna primjena. Ipak, ne smijemo izgubiti iz vida izvornu nakanu biblijskoga teksta. Bibliju su (osobito Novi zavjet) napisali progonjeni vjernici za progonjene vjernike. Taj se kontekst ne može zanemariti a da pritom nema

duboke posljedice na način na koji čitamo i primjenjujemo Bibliju te kako slijedimo Krista, pojedinačno i zajednički. Uvrstio sam u tekst mnogo dopunskih članaka za koje se nadam da će uvećati znanje čitatelja na ovu temu. Budući da ti članci nisu dio glavnoga teksta, može ih se zanemariti ili ostaviti i pročitati kasnije.

Moj je cilj da ova studija unaprijedi Božje kraljevstvo i pomogne u opremanju njegovih glasnika za ispunjenje njegove nakane, i za to ću biti veoma zahvalan Bogu. I kao što je neizbježno u studijama ovakve naravi, određenim će zaključcima čitatelji katkad prigovoriti. Želim jasno reći da mišljenje izraženo u ovoj analizi nije nužno i zvanični teološki stav Glasa mučenika. Glas mučenika je nedenominacijska misija i zato sve komentare u ovoj studiji koji odražavaju određen doktrinarni stav valja shvatiti samo kao moje.

Bio bih nemaran kad bih propustio zahvaliti upravnom odboru i izvršnom direktoru Glasa mučenika u Kanadi, Klaasu Brobbelu, koji su mi odobrili odsustvo s mojih redovnih dužnosti, kako bih služio kao gostujući profesor religije i filozofije na Sveučilištu *Oklahoma Wesleyan* (OWU) u Bartlesvilleu u Oklahomi, u jesen, 2003. god. Upravo sam u to vrijeme mogao dosta vremena posvetiti radu na ovoj studiji, budući da sam se pripremao za predavanja na ovu temu. Veliku zahvalnost dugujem dr. Grahamu Walkeru, akademskom potpredsjedniku *Wesleyana* koji me je pozvao da predajem na tome Sveučilištu i ohrabrivao me tijekom rada na ovoj studiji. Zahvaljujem i Nellie Brobbel te Tomu Whiteu koji su čitali korekturu većega dijela ovoga rukopisa i ponudili mi nekoliko dragocjenih prijedloga koji su mi pomogli razjasniti određene glavne misli. Najiskrenije zahvaljujem mojoj redaktorici, Lynn Copeland (*Genesis Group*). Rečeno mi je da redaktor može biti piščev najbolji prijatelj, samo ako ga ovaj hoće slušati. Lynnin je rad dokaz ovoj tvrdnji. Dužan sam zahvaliti i osoblju fakulteta *Colombo Theological Seminary* (CTS) u Colombu u Šri Lanki, koje me je pozvalo da predajem na ovu temu u ljeto 2003. godine. Da nije bilo poziva ove dvije škole, sumnjam da bih bio u stanju posvetiti dovoljno vremena radu na ovoj studiji. Posebnu zahvalnost izražavam mojim studentima na CTS-u i OWU-u koji su spremno i oduševljeno sudjelovali u ovom istraživanju. Kad

su se prijavili na tečaj, siguran sam da nisu imali pojma u što se upuštaju. Molim se da Bog podigne između njih glasnike Evanđelja koji nose svoj križ i prenose poruku usredotočenu na križ. I kao posljednjima (ali sigurno ne i manje važnima), zahvaljujem svojoj ženi Deniti i našoj djeci Joelu, Rebecci i Davidu. Njihova mi je potpora i ljubav pomogla više nego što i sami znaju. Moja služba progonjenoj crkvi zahtijeva mnogo dulja odsustva od obitelji nego što je to uobičajeno. Mnogo su žrtvovali radi Kraljevstva. Neka njihova nagrada na nebu bude velika.

1

Perspektiva Staroga zavjeta

U POČETKU: UVID IZ PETOKNJIŽJA

Postanak je knjiga o počecima. Ona predstavlja osnovni koncept, temelj na kojemu je izgrađen ostatak biblijske objave. Ovo vrijedi i za progon i za učeništvo. Osobito prvih nekoliko poglavlja Knjige Postanka daju osnove za biblijsko gledište o važnosti ljudskih prava i vjerskih sloboda, te razloge za progon.

Biblijske osnove za ljudska prava i vjerske slobode

Kršćanski pogled na ljudska prava i vjerske slobode u velikoj se mjeri temelji na biblijskome pogledu na čovječanstvo, a ne na skupu specifičnih biblijskih tekstova koji su dokaz tim pravima i slobodama. Biblija iznimno kaže za čovjeka da je stvoren na Božju sliku (Postanak 1,26-27). To ima veoma duboke implikacije na način na koji kršćani vide ljudska prava.

1. Bog kao davatelj i čuvar prava

Budući da je stvoren na Božju sliku, čovjek je po samoj svojoj prirodi odgovoran Bogu; treba mu biti poslušan i ostati povezan s njim. Bog je, zauzvrat, odlučio djelovati u čovjekovu korist i biti s ljudima u zajedništvu. Njegov karakter daje temelj za zakone i vrijednosti koje omogućuju čovjeku, nositelju božanskoga lika, da ima slobodu bez kaosa.

Takva se sloboda ne nalazi u prostoj poslušnosti Božjim zapovijedima.[1] Polazno mjesto **nije** u tvrdnji da "tako kaže Biblija

i zato se tome moramo povinovati". Naravno da moramo ozbiljno shvatiti Božje otkrivenje u Pismu, no to je otkrivenje prije svega objava njega samog. Temelj svih biblijskih zapovijedi Božji je karakter koji smo mi, kao nositelji njegove slike, dužni odražavati. Bog očekuje od nas da postupamo s drugima onako kako on postupa s nama.

Čak i letimično pregledavanje Svetoga pisma otkriva Boga koji je osobito zainteresiran za minimum građanskih prava ljudi koji pripadaju ranjivim skupinama. Mojsijev je Zakon, na primjer, svojom afirmacijom poštenoga i pravičnog postupanja prema svim građanima unatoč njihovu društvenom statusu, nadmašio druge suvremene građanske propise. Pravo na život i sigurnost svojstveno je svakom ljudskom biću, jer smo stvoreni u tijelu od krvi i mesa. Zaštita od uskraćivanja prava na osnovne životne potrebe, krađe osobne imovine, fizičkoga zlostavljanja, pobačaja i uzimanja talaca, ima potporu u Bibliji, budući da je zahtijeva Božja pravednost za one koje je stvorio na svoju sliku.

Stoga kršćansko stanovište smješta ljudska prava u okvir u kojemu je Bog istodobno i njihov čuvar i davatelj odgovornosti. Ljudi imaju prava jer Bog brine za njih, štiti ih i zahtijeva pravdu za njih. U tome nam smislu on daje prava i štiti ih.

2. Pravo na poštovanje

Kao nositelj Božjega lika, svaki je pojedinac, mada uprljan grijehom, vrijedan poštovanja i ima svoje dostojanstvo. Ne poštovati nositelja toga lika znači ne poštovati onoga čija se slika predstavlja (Jakovljeva 3,9). Ovo je temelj biblijskoga svjetonazora i kršćanskoga pogleda na ljudska prava. Dok tražimo osnove za ljudska prava ne bismo trebali, kako primjećuje Paul Marshall, tražiti samostalno, urođeno dostojanstvo ili prisustvo navodnih utvrđenih ljudskih obilježja, kao što su volja, razum ili savjest. Umjesto toga, prvo trebamo gledati na naš status Božjih stvorenja.[2] Ni islam, s jedne strane, ni komunizam, s druge, ne priznaju da je čovjek stvoren na Božju sliku.[3] Iz toga razloga nemaju temelj na osnovu kojega mogu odrediti zašto ljudska bića imaju pravo na

slobodu vjerovanja i uvjerenja te stoga konstantno nisu u stanju, ili nisu voljni, zaštititi ta prava. Slobode, u takvim sustavima, postaju prava koja se dodjeljuju pojedincima ili određenim skupinama, a ne prava koja su priznata kao nešto što je svojstveno čovječanstvu. Prava, iz perspektive kršćanstva, ne daje nijedna ljudska institucija već ih priznaje i podupire Bog koji ih je i podario ljudima.

3. Pravo da se bude u krivu

U Knjizi Izlaska 22,21(22,20) otkrivamo da Gospodin zapovijeda Izraelu da ne tlači strance (pridošlice, useljenike). Znakovito je da ovo upozorenje dolazi odmah nakon Gospodnje naredbe da se pogube oni koji štuju druge bogove. Ovo na prvi pogled može djelovati proturječno. No sljedeća je činjenica očita: Izraelci nisu smjeli štovati tuđa božanstva, ali nisu smjeli ni tlačiti tuđince. To podrazumijeva i dopuštenje strancima da nastave sa svojom vjerskom praksom u Izraelu. Tek kad je ta vjerska praksa obuhvaćala tako gnusne običaje kao što je žrtvovanje djece, njihova se vjerska sloboda morala ograničiti (Levitski zakonik 20,2). Božji je narod bio dužan držati se odvojeno od lažnih vjerskih sustava iz svoga vremena, no to je morao učiniti bez povrede prava onih za koje su znali da su u krivu.[4]

Kako Marshall ističe u "Kršćanskoj obrani vjerskih sloboda", Izraelu nikad nije naređeno da povede križarski, ili sveti rat, protiv stranih naroda izvan svojih granica. Kasnije zapovijedi u kojima je od njih traženo da iskorijene idolopoklonstvo bile su usmjerene na postupke samoga Izraela. Drugi su narodi bili slobodni urediti svoj vjerski život kako žele, iako su njihova uvjerenja i postupci bili izričito i kategorično označeni kao pogrešni.[5] Ipak, moramo imati na umu da se od Izraela očekivalo da bude blagoslov svim narodima i svjedočanstvo za Božju istinu.

Prema primjeru Stvoriteljeve spremnosti da dopusti lažnim religijskim uvjerenjima da u sadašnje vrijeme nekažnjeno nastave postojati, kršćani podupiru pravo i pojedincima i skupinama da mogu biti u krivu. U tome leži razlika između evangelizacije i

prozelitizma.[6] * Vjerska prinuda predstavlja povredu, od Boga danoga prava pojedincu, da izabere vlastiti sustav vjerovanja. Čak i ako se neka vjerska praksa smatra netočnom, moralno odbojnom i proturječnom, ili nespojivom s općim i posebnim Božjim otkrivenjima, sve dok ona ne narušava prava drugih, ne treba je ometati.

Ovo ne negira važnost apologetike i evangelizacije. Kao nositelji Božjega lika mi smo njegovi glasnici, koji nastoje vratiti pojedince u ispravan odnos s njihovim Stvoriteljem. Ipak, budući da odražavamo Božji lik, to činimo kroz uvjeravanje, a ne prisilu. Činjenica da smo stvoreni na Božju sliku obvezuje nas da rabimo metode koje poštuju prava drugih da budu u krivu, ukoliko ovi ustraju u očuvanju svojih uvjerenja.

Pokazalo se da su zemlje koje su povijesno bile pod utjecajem snažnog kršćanskog svjetonazora (a osobito protestantizma) zadržale najvišu razinu vjerske slobode za svoje građane.[7] Dakako, takve se slobode nisu uvijek dosljedno podupirale. Okrutan progon anabaptista tijekom reformacije samo je jedan tragičan primjer neuspjeha kršćana da se dosljedno drže biblijskoga stanovišta o vjerskoj slobodi. Evanđelisti su i dalje progonjeni u dijelovima Južne Amerike u ime rimokatolicizma, baš kao što su progonjeni u Etiopiji u ime etiopskoga pravoslavlja. Posljednji događaji u zapadnoj Europi trebali bi dobro zabrinuti kršćane, budući da su države kao što su Belgija, Austrija, Njemačka i Francuska usvojile zakone koji ograničavaju djelovanje i postojanje novih, nepravovjernih religija ili "sekti". U svojoj odbojnosti prema ovim novim vjerama, kao i zbog nepoznavanja istih, mnogi su ljudi u spomenutim zemljama skloni svrstati evanđeosku manjinu zajedno sa skupinama koje su doista opasne. U istočnoj Europi vlasti sve više ograničavaju djelovanje i postojanje vjerskih zajednica koje bi potencijalno mogle osporiti prevlast onih povijesno dominantnih. Mora se ipak reći da takvi postupci nisu plod istinskoga biblijskog pogleda na ljudska prava, već njihovo kršenje. O kršćanstvu se ne smije suditi

* Prozelitizam je uporno i dosljedno nastojanje za obraćenjem drugih u svoju vjeru; težnja onih koji nastoje, osobito nečasnim i ružnim sredstvima, pridobiti pristalice druge vjere za svoju – op. prev

prema postupcima njegovih nedosljednih sljedbenika, već prema postupcima, naučavanju i otkrivenome karakteru njegova Osnivača.

4. Nedostatak autonomnosti pojedinca

Pojedinac, stvoren na Božju sliku, nije autonoman, jer je Bog u Svetome pismu objavljen kao trojedan: Otac, Sin i Sveti Duh. Pod ovim se u dubljem smislu podrazumijeva, što se tiče pojedinca stvorenoga na Božju sliku, da su komplementarni odnosi svojstveni čovjeku, baš kao što se objava Božje bîti (njegova "ontologija") sastoji od komplementarnoga odnosa između članova Trojstva. Na isti način čovjek ne može biti autonoman pojedinac. Biti stvoren na Božju sliku znači biti relaciono biće i postojati kao takvo. Stoga se na svaki koncept ljudskih prava mora gledati u kontekstu čovjeka kao relacionog bića. Ne možemo postupati kako nam se sviđa bez poštovanja drugih. Prava nisu samo osobena, već se odnose na pojedinca unutar odnosa s drugima.

5. Pravo na povezanost u društvu

Na isti način ljudska bića, stvorena na sliku trojedinoga Boga, ne mogu s pravom biti lišena uzajamnoga odnosa s drugima. Religija je osobito suštinski uzajamna, jer je Božji ideal da ljudi žive u zajedništvu jedni s drugima, sa svijetom i sa svojim Bogom.[8] Nije dobro za ljude da budu sami (Postanak 2,18). Kad je religija silom privatizirana, prestala je biti priznata za pravo, a vjerska je sloboda povijesno smatrana prvom slobodom iz koje proizlaze sve ostale.

6. Osnove za jednakost

Biti stvoren na Božju sliku daje pravi uvid u pravu narav jednakosti. Ravnopravnost žena s muškarcima, na primjer, ugrađena je u afirmiranju Božjega lika (lat. *imago dei*). Svi su ljudi jednako odraz Boga, bilo da ga štuju ili ne. Sama naša narav proturječi orvelovskom konceptu prema kojemu su "svi ljudi jednaki samo su neki jednakiji od drugih".

7. Osnove za različitost

Ovu jednakost, ipak, treba shvatiti u kontekstu slike Trojstva. Kao što Otac, Sin i Sveti Duh imaju jednakost, imaju i komplementarne uloge, te interpersonalan odnos unutar Trojstva. Ta međusobna veza u Trojstvu ne znači da to troje nije moguće razlikovati jedno od drugoga. Jednakost nije isto što i istovjetnost. To što je stvorena na sliku trojedinoga Boga čini svaku osobu jedinstvenom.[9] Iako su svi ljudi jednaki, ne moraju biti isti.

8. Osnove za slobodu

Narav Trojstva također odražava slobodu; članovi Trojstva, na primjer, slobodni su voljeti jedno drugo. U izvješćima iz Evanđelja o događajima iz Getsemanskoga vrta vidimo da je Sin morao odlučiti hoće li poslušati Oca. On vodi borbu. Ne želi umrijeti, ali slobodno odlučuje učiniti ono što zna da je ispravno. Iako je sloboda izbora bila dio našega izvornog, stvorenog stanja, kao pala ljudska bića ne možemo više tvrditi da imamo uistinu "slobodnu volju". Pavao u Poslanici Rimljanima 1 kaže da neprestano biramo loše, pa da je čak i dobro koje izaberemo nerijetko ukaljano prikrivenim motivima. I dok neki smatraju da ovo mora zahtijevati neizostavno djelovanje s Božje strane, meni se čini da se bolje objašnjenje nalazi u onome što bi moglo biti opisano kao "prevenirajuća milost", pomoću koje Bog oslobađa našu volju da mu budemo poslušni i izaberemo slijediti ga. Stoga vjerujem da je daleko ispravnije govoriti o "oslobođenoj", a ne o "slobodnoj" volji. Prethodna i dalje daje punu slavu Bogu; potonja ne shvaća grijeh dovoljno ozbiljno i čini da zvuči kao da ljudski um nije promijenjen padom u isti.[10]

Ipak, i dalje čeznemo za slobodom koja može i treba osigurati okruženje u kojemu se štovanje i širenje vjere ničim ne sputavaju niti ograničavaju. Međutim, kao što ćemo vidjeti kasnije u našem istraživanju, u palome svijetu ovakvo izražavanje slobode često dovodi do povećanja progona i ograničavanja naše vjerske slobode od strane protivnika. Pad je do nevjerojatnih dubina, u svim područjima, utjecao na potpuno izražavanje ljudskih prava i vjerskih sloboda (onakvih kako su prethodno opisani). To ne

znači da edenski savršen uzor treba odbaciti. Slobodno izražavanje nečijih uvjerenja treba podupirati i promicati kao dio Božje nakane namijenjene nositeljima njegova lika. Kao što smo već primijetili, u društvima u kojima je biblijsko kršćanstvo imalo, ili ima, veći utjecaj na društvene norme i vrijednosti, možemo makar krajičkom oka vidjeti dio tog edenskog savršenog uzora. No čak je i tamo, kao i u ostatku paloga svijeta, ta sloboda neprestano ugrožena i nikad dosljedno doživljena. Kao što ćemo vidjeti u raspravi o Postanku 3, proces obnove Božjih stvorenja u izvorno namijenjeno stanje pretvorit će se u sukob. Po samoj svojoj zamisli vjerska je sloboda nešto dobro. Međutim, u ovome palom svijetu izostanak vjerskoga progona može biti znak da je proces obnove usporen ili zaustavljen, jer su Božji glasnici prestali biti njegovi zastupnici pomirenja u neprijateljskome svijetu. Zato kršćani rade na utemeljenju i očuvanju vjerske slobode. To je Božji ideal, ali ne radi naše udobnosti niti na štetu našeg evangelizacijskog žara.

Iz ovoga što je rečeno jasno je da ako bi itko trebao imati visoku svijest o ljudskim pravima, to bi bili kršćani koji vjeruju u Bibliju. Nažalost, nemamo je uvijek. Zapravo su neki spremni u trenu odbaciti cjelokupan koncept ljudskih prava, ne shvaćajući pritom da se na taj način krši sama narav onoga što znači biti stvoren na Božju sliku.

U najboljem slučaju, tema ljudskih prava nešto je od čega su evanđelisti skloni pobjeći. Čini se da je nekako obrana istih postala neduhovna. Na kraju krajeva, moglo bi se s pravom reći da su kršćani pozvani odreći se svojih prava baš kao što je učinio Krist u svome utjelovljenju (Filipljanima 2,3-11). Ružna slika sljedbenika Isusa Krista koji se bore za svoja prava (osobito jedni s drugima) iznijela je Kristovo Tijelo na zao glas. Umjesto da kaže: "Vidi kako se ovi vole", svijet koji nas promatra češće je zlobno mogao reći: "Vidi kako se ovi svađaju". Neki su kršćani, nastojeći popraviti to nesretno stanje tako što su predstavljali pozitivno, alternativno svjedočanstvo skeptičnome društvu, zaključili da nemamo legitimno pravo na bilo kakav oblik borbe.

Smatram da bi prikladniji pristup bio potvrditi tu često zanemarenu razliku između privatnog i javnog prava. Privatno,

kršćani ne trebaju uzimati zakon u svoje ruke (Matej 5,38-42), ali to ne uklanja pravo ni od Boga danu obvezu države da provodi svoje zakone i kazni vinovnike zla (Rimljanima 13,4).

Na isti način kršćani mogu izabrati da se odreknu svojih prava, no to ne pretpostavlja da ta prava nisu legitimna, te da ih drugi mogu (a vjerojatno bi i trebali) podržati. Osim toga, ovo nam ne smije biti isprika za nepodupiranje prava drugih. Postoje razdoblja (vjerojatno i češće nego što smo spremni priznati) kad naš poziv da slijedimo Krista i povinujemo se njegovu liku zahtijeva od nas da se odreknemo prava koja nam možda **s pravom** pripadaju. Kad ne bismo imali prava, kao što će neki primijetiti, tad bi odricanje od njih bilo besmisleno. Teško da bi se odustajanje od nelegitimnih prava moglo smatrati žrtvom.

Slično tome, odbijanje pružanja potpore pravima drugih, samo zato što smo osobno odlučili odreći ih se, nepravedno je i predstavlja izravno kršenje zapovijedi Svetog pisma koje nam nalažu da branimo slabe i potlačene, te da govorimo u njihovo ime.[11] Okrutna je osoba koja kaže: "Budući da ja odbijam poduprijeti svoja prava, tom odlukom obvezujem i tebe, zato ću te pustiti da patiš u tišini i neću ni prstom mrdnuti kako bih ti pomogao".

Osim toga, odvajanje privatnoga od javnoga prava ne podrazumijeva da se kršćani ne bi trebali, s vremena na vrijeme, založiti za vlastita prava kao građani. Apostol Pavao ovo pokazuje na svome primjeru, kad se osjeća slobodnim odreći se svojih prava ili ih koristiti. Luka u najmanje tri navrata bilježi slučajeve kad je Pavao koristio svoja prava kao rimski građanin za obranu svojih uvjerenja.[12] Čini se da bi napredovanje Božjega kraljevstva trebalo biti biblijski kriterij za odluku hoće li se netko odreći svojih prava ili će ih poduprijeti. Nažalost, kriteriji kojima se u pravilu rukovodimo, često imaju više veze s napredovanjem naših osobnih planova. Stoga mora biti jasno shvaćeno da podupiranje činjenice da kršćani, zajedno sa svim drugim ljudskim bićima, imaju prirođena, neotuđiva ljudska prava, ne opravdava sebično, koristoljubivo ponašanje. Zapravo je istina upravo suprotna. Biblijsko bi stanovište o čovječanstvu trebalo uvećati našu brigu za našu braću kršćane koji stradaju samo zato što su sljedbenici

Isusa Krista. Glas o nevinim muškarcima, ženama i djeci koji su mučeni do smrti samo zbog vjere, trebao bi nas ispuniti osjećajem gnjeva i nepravde, dok im se pridružujemo u vapaju: "Dokle ćeš, sveti i pravedni Vrhovniče, odgađati sud i osvetu naše krvi nad stanovnicima zemlje?" (Otkrivenje 6,10)

S druge strane, ne smijemo svoju brigu ograničiti samo na našu braću i sestre u Kristu i pitanje njihove vjerske slobode. Trebamo se zabrinuti i kad čujemo za progon nekršćanskih grupa kao što su Jehovini svjedoci, mormoni, Hare Krišna ili scijentolozi, jer su u mnogo slučajeva, u umovima zakonodavaca, kao i u široj javnosti, evanđeoski kršćani pogrešno shvaćeni kao dio tih grupa. Ali dok ove grupe rijetko trpe progon u tišini a da pritom pripadnici njihovih zajednica, osobito iz Sjeverne Amerike, ne ustanu kako bi im pružili potporu i lobirali za njih, kršćani u mnogim dijelovima svijeta često trpe progon potpuno anonimni i zaboravljeni od svih.

To se ne događa zato što su kršćani manje progonjeni od ostalih vjerskih skupina. Istina je upravo suprotna. Procjenjuje se da je 2003. god. 166.000 kršćana osuđeno na smrt samo zato što su prepoznati kao sljedbenici Isusa Krista i zato što su svjedočili za njega.[13] Nijedna druga vjerska skupina ne može tvrditi da postoji ni približan broj ovome što se tiče njihovih progonjenih članova. 1998. godine 82 posto onih koji su ubijeni diljem svijeta zbog svojih religijskih uvjerenja, bili su kršćani. Svjetska evanđeoska udruga procjenjuje da 200 milijuna kršćana diljem svijeta živi pod svakodnevnim prijetnjama zatvora, mučenja, ili pogubljenja zbog svoje vjere. Dodatnih 400 milijuna živi u društvima sa zakonima koji su posebno diskriminirajući prema kršćanima.

Često nepravovjerne vjerske skupine kao što su bahaisti, mormoni i Jehovini svjedoci navode progon kao znak istinitosti svoje vjere. Ako bi to bio valjan argument (a ja nisam uvjeren da jest), kršćanstvo u tom pogledu ne bi imalo dostojnoga takmaca.

Ono što zbunjuje jest nedostatak očevidne zabrinutosti kod sjevernoameričkih evanđeoskih kršćana za njihovu braću i sestre diljem svijeta. I mada se za to može navesti mnogo razloga[14], ja sam uvjeren da se dio njih zapravo krije u izravnim posljedicama razmjernoga nedostatka pomnoga razmišljanja o vjerskoj slobodi

i ljudskim pravima u evanđeoskoj zajednici. Skloni smo napustiti teren i prepustiti ga kolegama iz tradicionalnijih protestantskih crkava te ih osuditi (kao i problem sam po sebi) kad pobrkaju vjersku toleranciju s odobravanjem vjere. Sa širenjem postmodernističkoga razmišljanja u našem društvu, te pratećega slabljenja morala i objektivne istine u svijesti mnogih, čak i među evanđelistima, uloga apologetike i evangelizacije sve se više obezvređuje i tretira kao neprimjereno postupanje kršćana u multikulturalnome društvu kakvo je (recimo) kanadsko. Evanđelisti moraju početi vrijedno raditi na ponovnom ovladavanju dijelom naše baštine – područjem ljudskih prava.

Nakon što je u Postanku 1 i 2 postavljen temelj za ljudska prava i vjerske slobode, neizbježno moramo nastaviti čitati Postanak 3 – poglavlje koje objašnjava zašto stvari nisu onakve kakve su trebale biti.

VJERSKA SLOBODA POD ISLAMOM

Henrik Ertner Rasmussen, generalni tajnik "Danske europske misije" (www.daneu.dk)[15]

U svome osobnom komentaru za Forum 18 News Service*, *Henrik Ertner Rasmussen, generalni tajnik danske europske misije, u ispitivanju kako islam shvaća vjersku slobodu, oslanja se na vlastito iskustvo i boravak u muslimanskome svijetu. Smatra da je muslimanski stav o vjerskoj slobodi oblikovan konceptom*

* Organizacija koja promiče provedbu člana 18 Opće deklaracije o ljudskim pravima s posebnim osvrtom na sveukupno i otvoreno kršenje vjerskih sloboda, osobito u situacijama u kojima je ugrožen život pojedinaca ili određenih skupina, te tamo gdje je ugroženo pravo na okupljanje na temelju uvjerenja. – Op. prev.

dhimmitude*, *pod kojim je nemuslimanima prozelitizam bio zabranjen i pod kojim su Židovi i kršćani postali građani drugoga reda s veoma ograničenim pravima. On primjećuje da "vjerski supermarket" sa slobodnim izborom različitih proizvoda i brendova još nije uveden u muslimanski svijet, ali da mu nadu ulijeva to što vidi da intelektualci i vjerski dužnosnici u islamskim zemljama otvoreno raspravljaju o novim idejama, te predlažu reforme koje bi mogle odvesti u veću vjersku slobodu.*

Na konferenciji o muslimansko-kršćanskome dijalogu, postavljeno je i pitanje o vjerskoj slobodi. "U našoj zemlji kršćani imaju veću vjersku slobodu od muslimana", izjavio je jedan muslimanski vođa, "jer oni imaju pravo na preobraćenje, dok muslimani to pravo nemaju". Na drugoj konferenciji na kojoj se razgovaralo i o toj temi, muslimani u jednoj radnoj grupi složili su se s kršćanima da, dakako, vjerska sloboda mora postojati. Kad ih je jedan predstavnik kršćanske zajednice upitao znači li to da bi i muslimani trebali imati jednako pravo na preobraćenje kao i kršćani, odgovorili su: "Naravno da ne!"

Pitanje vjerske slobode pod islamom povijesno je povezano s konceptom *dhimmitude*. Na područjima koja su muslimani osvojili nakon smrti proroka Muhammeda, kršćanima i Židovima, zvanima još i "narod Knjige", bilo je dopušteno zadržati većinu svojih crkvenih objekata i sinagoga, vršiti bogoslužja kao i druge vjerske aktivnosti, uključujući i ukope, u skladu sa svojim obredima. Osim toga, uživali su određenu autonomiju glede pitanja iz kanonskoga zakona, kao i zaštitu muslimanske države, pod uvjetom da plaćaju džiziju (tur. *cizye*; arap. *ğizyä*; znači harač, glavarina, namet – op. prev.), osobni porez na glavu, nametnut svakom članu *dhimmi* zajednice (pri čemu član *dhimmi*

* *Dhimmitude* je neologizam, posuđen iz francuskoga jezika. Izveden je dodavanjem produktivnoga sufiksa -tude arapskoj imenici *dhimmi* (izg. zimi; znači "štićenik"), koja se odnosi na nemuslimane u islamskoj zemlji (u izvornoj varijanti značenje je točno ovo: nemuslimani pod zaštitom islamskoga zakona). Predstavlja muslimanski sustav nadzora nad nemuslimanskim življem pobijeđenim u džihadu (svetome ratu). Konkretno, to znači oporezivanje nemuslimana u zamjenu za toleriranje njihove nazočnosti, te predstavlja sredstvo prisile za preobraćenje preostalog naroda na islam. Dodatna se objašnjenja nalaze niže u tekstu. – Op. prev.

zajednice znači biti član grupe pod *dhimmom*, odnosno pod sporazumom o uvjetnoj zaštiti).

Međutim, čim bi muslimani ušli u bilo kakav pravni spor s *dhimmi* zajednicom primjenjivan je šerijat, ili vjerski zakon. Nemuslimanima je bila dopuštena sloboda bogoštovlja, ali ne i misionarsko djelovanje.

Koncept *dhimitude* snažno je i duboko utjecao na društva koja su stoljećima bila dijelom muslimanskoga svijeta. Taj se utjecaj osjeća i danas, čak i ako su određena vanjska pravila koja su bila diskriminatorska, davno nestala. Pod tim pravilima kršćani i Židovi bili su dužni nositi posebnu odjeću po kojoj ih je bilo lako razlikovati od muslimana. Nije im bilo dopušteno jahati konje, već samo magarce, te su morali prihvatiti ponizno ponašanje prezrenih ljudi.

Što se tiče preobraćenja s islama u neku drugu vjeru, islamski zakon to obično zabranjuje i takvo preobraćenje naziva "rida", tj. otpadništvo. Hadis, zapis pouka ili djelovanja poslanika Muhammeda i njegovih sljedbenika, bilježi da je on jedanput rekao: "promijeni li čovjek svoju vjeru, ubijte ga" (prijevod s engleskoga). Kasnije su tome dodani neki uvjeti te je danas široko rasprostranjeno shvaćanje da muškarca otpadnika treba tri puta uvjeravati da se vrati islamu, a onda ga, ako to ne učini, treba dati pogubiti. Ukoliko je otpadnik žena, također je treba tri puta uvjeravati da se vrati, a ako to ne učini, treba je držati iza brave do kraja života. Prema suvremenijem gledištu, koje dijele i visoki muslimanski učenjaci u Egiptu, otpadniku se do kraja života daje pravo na pokajanje i povratak islamu. U međuvremenu, kako stoje stvari, država ima namjeru učiniti sve što može kako bi život obraćenika učinila što težim.

Opća islamska deklaracija o ljudskim pravima, koju je usvojilo Međunarodno islamsko vijeće 1981. god., sadrži i dijelove koji govore o slobodi vjere, no arapski tekst, koji se u nekoliko točaka razlikuje od engleskoga, uključuje tradicionalnu zabranu napuštanja ummeta, zajednice svih vjernika svega islamskog svijeta. U engleskome tekstu toga odjeljka nema.

O temi vjerske slobode naširoko se raspravljalo u mnogim dijelovima islamskoga svijeta, a neki su znanstvenici, barem u teoriji, poduprli shvaćanje izvučeno izravnije iz teksta u Kur'anu, na koji se gleda kao na samu Božju riječ i gdje se kaže: "U vjeru nema prisiljavanja" (2:256). Smatra se da ovo znači da pojedinac ne može biti prisiljen na prihvaćanje islama kao svoje vjere. Primijenjeno šire, tvrde neki, može se shvatiti da ovo znači da onaj tko odluči napustiti islam ne može biti prisiljen vratiti mu se. Ovo je shvaćanje u suprotnosti sa shvaćanjem tvrdokornih islamista koje proizlazi iz drugih redaka u Kur'anu (9:12; 29; 36; 123) i čija je zajednička poruka: "Borite se protiv nevjernika". Izraz "nevjernici" je uvriježen, i među tvrdolinijašima shvaćen kao da se odnosi na sve nemuslimane. Umjereni i modernistički znanstvenici reći će, međutim, da se ti reci odnose samo na stanovite i točno određene slučajeve u kojima nemuslimani nasrtljivo preuzimaju inicijativu ka preobraćenju muslimana. Prema tome stanovištu nijedan se među spomenutim recima ne može shvatiti kao opća zapovijed za borbu protiv nemuslimana. Isto tako, prema umjerenjacima i modernistima, izraz "rida" ili otpadništvo ne treba shvaćati u smislu unutarnjega religijskoga uvjerenja, već u smislu političke ili vojne izdaje.

I doista, u posljednjih pedesetak godina, dokumentirano je tek nekoliko primjera izricanja smrtne kazne za otpadništvo od islama. Primjena starih zakona o *dhimmijima* također je istekla. Ti su zakoni bili na snazi još samo u Jemenu, sve do odlaska gotovo svih jemenskih Židova, 1950. god. Kršćanski misionarski rad u islamskome svijetu, uključujući i pokušaje prozelitizma među muslimanima, u značajnom se obimu provodio od devetnaestoga stoljeća i kroz vrhunac kolonijalne vladavine, no nailazi na sve veća ograničenja otkako se ta vladavina završila, tijekom 1940-ih i 1950-ih.

Zakon je po pitanju otpadništva općenito nejasan. U Egiptu, na primjer, ne postoji zakon koji kaže da je zabranjeno promijeniti vjeru, ali preobraćenik sa islama na kršćanstvo riskira uhićenje i zatvor kad se za njegovo ili njezino preobraćenje sazna. Po zakonu, osoba koja se želi preobratiti na drugu vjeru (samo se

islam, kršćanstvo i judaizam smatraju zakonitim religijama) mora se sastati s vjerskim zvaničnikom iz svoje zajednice, svećenikom, rabinom ili imamom, koji se mora uvjeriti da preobraćenje nije iznuđeno te štoviše pokušati uvjeriti tu osobu da odustane od preobraćenja i ostane u svojoj izvornoj zajednici. Ali, ovaj se zakon ne primjenjuje uvijek, a kršćane se na razne načine potiče da prihvate islam. Kršćani mogu službeno promijeniti svoje ime u muslimansko i vrlo lako dobiti novu osobnu iskaznicu, dok je muslimanima koji su postali kršćani zakonski nemoguće službeno promijeniti ime. U nekim drugim zemljama islamskoga svijeta postoje jasni zakoni protiv otpadništva, koje nosi smrtnu kaznu.

Gdje god je usvojen šerijat kao temelj nacionalnoga ili regionalnoga zakona, ili čak i tamo gdje je držanje šerijata očekivana norma ponašanja u supkulturi, cijela zamisao o vjerskoj slobodi, onako kako je opisana u članu 18 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, najblaže rečeno, problematična je. Šerijat, onako kako se tradicionalno shvaća, proturječi zamislima iznesenim u članu 18. Međutim, postoje zemlje koje tradicionalno pripadaju muslimanskome svijetu i u kojima je duga povijest vjerske tolerancije olakšala prihvaćanje ideja iz člana 18, čak i među muslimanima. Najbolji je primjer Indonezija, no čak je i tamo u današnje vrijeme zakonodavni postupak pod snažnim utjecajem programa konzervativnih islamista.

U postsovjetskim sredinama koje su povijesno bile dio muslimanskoga svijeta već se i na samu zamisao da bi muslimani mogli biti slobodni izabrati svoju vjeru gleda s podozrenjem, ako ne i s izravnim osuđivanjem. Otpadništvo od islama ravno je izdaji, čak i sa stanovišta muslimana koji su to više po kulturi nego po vjeri i duhovnome uvjerenju.

Tu, kao i na Bliskom istoku, mišljenje muslimana, dakako, nije oblikovano samo vjerskim tekstovima, već i dugom poviješću koja je protekla pod dojmom viktimizacije od ruke križara, bilo Franaka bilo Rusa. Preobraćenje na kršćanstvo doživljava se kao pridruživanje neprijatelju.

S obzirom na sve što je rečeno, postoji razlog za zabrinutost jer svi mi živimo u svijetu koji je obilježen krupnim promjenama,

u koje spada i prijelaz sa starog koncepta prava i dužnosti, utemeljenoga na zajednici, na individualniji koncept. Ova promjena dolazi kao posljedica utjecaja globalizacije koja je omogućena napretkom masmedija. Čak i u konzervativnim, plemenski orijentiranim društvima, poput onih na Arapskome poluotoku, na mlade će ljude utjecati ono što vide i čuju na istoku i zapadu, sjeveru i jugu, na satelitskoj televiziji i internetu, te se čini da je sukob civilizacija neizbježan. Razlog za taj sukob leži u činjenici da se, općenito, islamski zakon i dalje primjenjuje tako da ne uzima u obzir promjene u dubljim slojevima društva, te u tome što ga primjenjuju ljudi koji smatraju da ne postoji način na koji bi se "slovo zakona" moglo promijeniti tako da odgovara tim promjenama.

Profesora egipatske povijesti, dr. Nasr Hamid Abu Zaida, egipatski je sud 1995. god. osudio kao otpadnika od vjere jer je predložio promjene islamskoga nasljednog prava jasno definiranoga u Kur'anu. Argument dr. Abu Zaida bio je utemeljen na činjenici da je tekst u Kur'anu već sam po sebi bio velik korak naprijed ka ženskim pravima, po kojemu ženi ne da nije dano pravo naslijediti pokojnoga oca, već joj je dano pravo na polovicu svega što su naslijedila njezina braća. Shodno tome, ženama – čije se mjesto u društvu do te mjere promijenilo da su u stvarnosti postale hraniteljke obitelji kao i njihovi muževi – sada treba dati pravo na nasljeđivanje pod jednakim uvjetima pod kojima nasljeđuju muškarci, koji su ranije trebali biti hranitelji obitelji i iz toga su razloga nasljeđivali dvostruk dio onoga što bi naslijedila svaka sestra.

Kad musliman koji se očituje kao takav može biti osuđen kao otpadnik, čovjek se zapita kako se onda može promijeniti stav prema muslimanima koji sa islama prijeđu na kršćanstvo – a da ne govorimo o drugim religijama. Još uvijek je nezamislivo vidjeti skupine mladih Egipćana na ulicama Kaira kako pjevaju ritualne pjesme Hare Krišne. Jehovini su svjedoci stavljeni izvan zakona u svim arapskim zemljama te u većem dijelu muslimanskoga svijeta. Samo tri tradicionalne monoteističke religije smiju službeno postojati. Strane, nepovezane ili neovisne crkve (crkve

koje nisu dio određene hijerarhije, udruge ili organizacije – op. prev.) ili crkve koje ranije nisu postojale u Egiptu, mogu samo osnovati misije, i to ako ih prihvati jedna od denominacija koja već postoji u zemlji. Na primjer, pentekostalna crkva koja je u Americi u sukobu s crkvom pod nazivom Božja skupština, u Egiptu se morala registrirati upravo sa zajednicom iz te denominacije kako bi postojala.

U svojim sam se primjerima gotovo isključivo usredotočio na Egipat, ali slični uvjeti vladaju na cijelom Bliskom istoku. Na Arapskom poluotoku stanje je općenito još gore, osobito u Saudijskoj Arabiji, gdje su predstavnici vlasti u više navrata izjavili da kršćanske crkve ili objekti neke druge vjerske zajednice, osim islamske, nikad neće biti sagrađeni nigdje u toj zemlji. Jedan od ministara u Vladi rekao je da je kršćansko bogoštovlje u privatnim kućama dopušteno, ali čini se da fanatična islamska vjerska policija (Mutava) to tumači drukčije. Prekidali su kršćanske molitvene sastanke u privatnim kućama i uhitili sudionike. Ta se praksa "opravdava" poslanikovim riječima da na Arapskom poluotoku islam ne može postojati istodobno s nekom drugom religijom.

I dok većina zemalja muslimanskoga svijeta u teoriji tvrdi da brani ljudska prava, uključujući i vjersku slobodu, štoviše tvrde da je islam prva religija koja je ozakonila ljudska prava, očito je da se njihovo shvaćanje vjerske slobode uvelike razlikuje od općeg zapadnog shvaćanja. "Vjerski supermarket" sa slobodnim izborom različitih proizvoda i brendova još nije predstavljen u tome dijelu svijeta, a vlasti baš i nisu zainteresirane predstaviti ga, vjerojatno dijelom i zbog straha od svega što bi moglo ugroziti stabilnost i predvidivost.

Vlasti, također, osjećaju veliku potrebu očinski zaštititi svoje građane, osobito nepismene ili one manje obrazovane, od novih ideja koje ne pripadaju religiji koju su "naslijedili" od roditelja. No glavni je razlog to što se islam vidi kao konačna istina a prorok Muhammed kao 'kruna' ili 'pečat' svih proroka (tj. "posljednji vjerovjesnik" – 33:40), što znači posljednji koji je donio konačno i savršeno otkrivenje za svo čovječanstvo. Vlasti

u islamskim zemljama sebe vide kao branitelje prave vjere, a islamisti, koji ih optužuju da ne čine dovoljno kako bi tu ulogu ispunili, spremni su je preuzeti na sebe.

Nažalost, još mnogo toga treba učiniti na području vjerske slobode u muslimanskome svijetu. Ako bi se vlasti i njihove institucije mogle uvjeriti da učine više od puke načelne suglasnosti s međunarodnim konvencijama, moglo bi se postići mnogo, osobito ako bi njihov obrazovni sustav poticao poštovanje ljudskih prava. Naročito bi trebalo promicati poštovanje osobnih uvjerenja pojedinca zajedno s poštovanjem onih vjerskih tradicija koje pripadaju kulturnom i nacionalnom nasljeđu zemalja muslimanskoga svijeta.

Istodobno moramo naglasiti da postoje znakovi nade, osobito zato što intelektualci i vjerski dužnosnici u islamskim zemljama otvoreno raspravljaju o ovim temama, te predlažu reforme koje bi mogle dovesti do veće vjerske slobode.

Biblijske osnove za progon

Važno je napomenuti da na kraju prvoga i drugoga poglavlja Knjige Postanka otkrivamo kako Bog objavljuje da je sve stvoreno "dobro". Međutim, već u prvome retku trećega poglavlja nalazimo nešto što očito nije dobro:

Zmija bijaše lukavija od sve zvjeradi što je stvori Jahve, Bog. Ona reče ženi: "Zar vam je Bog rekao da ne smijete jesti ni s jednog drveta u vrtu?"

Ovdje valja spomenuti dvije osnovne primjedbe:

1. Već je iz same naravi pitanja jasno da se zmija (sotona) pobunila protiv Boga.

2. Činjenica da se sotona može pobuniti, a da Bog i dalje tvorevinu smatra "dobrom" govori nam da sotona nije odgovoran za naš svijet, ovakav kakav je danas. Nije on taj kojega treba kriviti zato što svijet "nije dobar".

Ova zapažanja postaju jasna u recima koji slijede:

Žena odgovori zmiji: "Plodove sa stabala u vrtu smijemo jesti. Samo za plod stabla što je nasred vrta rekao je Bog: 'Da ga niste jeli! I ne dirajte u nj, da ne umrete!'" Nato će zmija ženi: "Ne, nećete umrijeti! Nego, zna Bog: onog dana kad budete s njega jeli, otvorit će vam se oči, i vi ćete biti kao bogovi koji razlučuju dobro i zlo." Vidje žena da je stablo dobro za jelo, za oči zamamljivo, a za mudrost poželjno: ubere ploda njegova i pojede. Dade i svom mužu, koji bijaše s njom, pa je i on jeo. Tada se obadvoma otvore oči i upoznaju da su goli. Spletu smokova lišća i naprave sebi pregače. (Postanak 3,2-7)

Odnos između Boga i nositelja njegova lika prekinut je, jer odraz nastoji zamijeniti Stvarnost. Umjesto da uživaju u jedinstvenoj povezanosti sa svojim Stvoriteljem, kao i u neograničenu pristupu ka Bogu koji su do tada poznavali i na koji su bili povlašteni, sada se kriju. U slučaju Edenskoga vrta, vjerska sloboda više nije uistinu moguća. A ipak, Bog i dalje traži one koje je stvorio, kako bi imali zajedništvo s njim.

Uto čuju korak Jahve, Boga, koji je šetao vrtom za dnevnog povjetarca. I sakriju se – čovjek i njegova žena – pred Jahvom, Bogom, među stabla u vrtu. Jahve, Bog, zovne čovjeka: "Gdje si?" – reče mu. On odgovori: "Čuo sam tvoj korak po vrtu; pobojah se jer sam go, pa se sakrih." Nato mu reče: "Tko ti kaza da si go? Ti si, dakle, jeo sa stabla s kojega sam ti zabranio jesti?" (Postanak 3,8-11)

Razotkriveni i suočeni sa stvarnošću svoje neposlušnosti, Adam i Eva traže koga će okriviti.

> *Čovjek odgovori: "Žena koju si stavio uza me – ona mi je dala sa stabla pa sam jeo." Jahve, Bog, reče ženi: "Što si to učinila?" "Zmija me prevarila pa sam jela", odgovori žena. (Postanak 3,12-13)*

Čovjek je okrivio ženu, a indirektno i Boga (*"Žena koju si stavio uza me"*). Žena je okrivila zmiju. A zmija, kao što je jedan moj profesor na teologiji volio reći kad je govorio o ovome ulomku, nije imala koga okriviti (idiom, doslovno na engleskome "nije imala nogu na koju bi se oslonila" – op. prev). I doista, sotona je prevario ženu, žena ga je poslušala, a čovjek je poslušao ženu – no nitko nije poslušao Boga.[16] Zbog toga Bog izriče proročku riječ osude i izbavljenja zmiji (rr 14 i 15), ženi (r 16) i čovjeku (rr 17-19).[17]

Zmiji kaže:

> *"Kad si to učinila, prokleta bila među svim životinjama i svom zvjeradi divljom! Po trbuhu svome puzat ćeš i zemlju jesti sveg života svog! Neprijateljstvo ja zamećem između tebe i žene, između roda tvojeg i roda njezina: on će ti glavu satirati, a ti ćeš mu vrebati petu."* (Postanak 3,14-15)

Obrati pažnju da Bog ne kaže da je priroda prokleta zbog zmije, već da je ona prokleta **među** svima ostalima, ili **više od** ostatka prirode. Osuđena je na ponižavanje i konačni poraz pod pobjedonosnim ženinim potomstvom. Sotonina će osuda, koja će biti izvršena preko ljudi, donijeti oslobođenje ženinu potomstvu, ali taj će proces pratiti bol. Izbavljenje će doći kroz satiranje zmijine glave ali će peta koja tu glavu bude satirala biti ozlijeđena. Motiv izbavljenja kroz proces boli ponavlja se i u riječima koje slijede i koje su upućene ženi i mužu.

Bog se zatim obraća osobi koju je zmija prvu prevarila:

> *A ženi reče: "Trudnoći tvojoj muke ću umnožit, u mukama djecu ćeš rađati. Žudnja će te mužu tjerati, a on će gospodariti nad tobom." (Postanak 3,16)*

Narav ženina prokletstva ukorijenjena je u naravi njezina grijeha. Kako primjećuje Raymond Ortlund ženino je prokletstvo dvostruko. Prvo će kao majka patiti zbog djece.

> Još uvijek će ih moći rađati. To je Božje milostivo omogućavanje načina na koji će provesti smrtnu presudu nad zmijom. Ali žena će sad patiti na porođaju. To su Božje mjere koje je poduzeo zbog njezina grijeha. Tako novi element u njezinu životu nije više porod, već porođajna bol.[18]

Drugo, kao žena patit će zbog muža. Ortlund objašnjava: "Njezina se bračna patnja može točno definirati na jedan od dva načina. Ili će patiti zbog sukoba s mužem ili zbog njegove dominacije nad njom".[19] Dva su razloga zbog kojih sam sklon zaključiti da je prvo tumačenje vjerojatnije. Prvo, u sljedećem poglavlju postoji ulomak (4,7) koji je gotovo identičan ovome u 3,16. U 4,7, Kajinu se kaže da grijeh žudi za njim ali da mu on mora biti gospodar (prijevod prema hebrejskome – op. prev.). Želja je grijeha bila da upravlja Kajinom i gospodari njime. Praktički se ista frazeologija nalazi u 3,16 i pomaže nam objasniti ženinu "žudnju" za mužem. Bog kaže ženi da će odnos između nje i njezina muža biti obilježen sukobom i željom za prevlašću. Bog je predaje toj žudnji da vlada nad mužem, da gospodari njime i preuzme duhovno vodstvo (baš kao što je učinila kad ju je kušala zmija), no njezin muž ne smije dopustiti da se to dogodi. On mora preuzeti ulogu vođe. Ovo je tumačenje najbliže obrazloženju u 4,7.[20] Drugo, ovim se tumačenjem jasno definira što je prokletstvo, ali i što je nada, jer se ona spominje odmah nakon proklinjanja. A nada za napet odnos između žene i njezina muža nije u natjecanju koje je rezultat pada, već u obnovi odnosa koji su imali prije njega. Bio je to odnos u kojemu

je muškarac bio duhovni vođa a žena je bila njegova pomoćnica i partnerica. Obraćajući se čovjeku, Bog kaže:

> *Jer si poslušao glas svoje žene te jeo sa stabla s kojega sam ti zabranio jesti rekavši: S njega da nisi jeo! – evo: Zemlja neka je zbog tebe prokleta: s trudom ćeš se od nje hraniti svega vijeka svog! Rađat će ti trnjem i korovom, a hranit ćeš se poljskim raslinjem. U znoju lica svoga kruh svoj ćeš jesti dokle se u zemlju ne vratiš: tà iz zemlje uzet si bio – prah si, u prah ćeš se i vratiti (Postanak 3,17-19).*

Ovo su reci u kojima konačno shvaćamo zašto tvorevina više nije "dobra". Nakon što mu je dano da upravlja nad cijelim svijetom, Adamu će sad rad donositi bol. Baš kao što rađanje u početku nije bilo ženino prokletstvo, tako ni rad nije trebao biti čovjekovo prokletstvo. Rad je dio onoga što znači biti stvoren na Božju sliku. Ali sad će, zbog pada, čovjekov rad biti bolan i privremen. On će sav svoj život provesti obrađujući zemlju, samo da bi se na kraju u nju vratio. Ali čovjek nije prvotno stvoren da tako funkcionira. Neuspjeh i bol ne postoje zato što je netko "ljudsko biće" već zato što je to biće palo. Krivica nije u tvorevini, ili Bogu, pa čak ni u sotoni. Krivac, odgovoran za ovakvo stanje u svijetu, jest čovjek, stvoren na Božju sliku, koji je odlučio da biti nositelj Božjega lika nije dostatno. Božja je slika htjela biti jednaka Bogu.

Ali čovjek nije bez nade. U retku 22 Bog ga u svojoj milosti tjera iz vrta, *da ne bi sada pružio ruku, ubrao sa stabla života pa pojeo i živio navijeke*. Besmrtnost bi zbog pada bila nepodnošljiva jer će se u životu pojedinaca, kao i u cijelom društvu, grijeh nekontrolirano množiti. Stoga je smrt milostivo djelo jer kontrolira dubinu i opseg izopačenosti.

Ali čovjekovo "mrtvilo" nije samo tjelesno. Mrtav je i duhovno, a to zahtijeva Božju intervenciju – satiranje zmijine glave, pomoću čega je omogućen njegov povratak u zajedništvo s Bogom i duhovno oživljenje. To je obećano ženi. A Adam pamti to obećanje sadržano u Božjim riječima upućenim ženi o njezinu potomstvu koje će satirati zmiji glavu. Tako u retku 20 čitamo:

Svojoj ženi čovjek nadjene ime Eva, jer je majka svima živima. I načini Jahve, Bog, čovjeku i njegovoj ženi odjeću od krzna pa ih odjenu.

Adam, u ulozi duhovnoga vođe, daje ženi ime "Eva" (hyj, havvah) jer će od nje poteći "život" (hyj, haj). Igra riječi na ovome mjestu značajna je i promišljena. Nada je u ženinu potomstvu. Baš kao što je Adam nastao od zemlje (heb. "adamah"), tako će i život (haj) nastati od Eve (havvah). Ortlund primjećuje:

> Ovim strašnim, a ipak nadom ispunjenim pretkazanjem čovjekove sudbine (3,14-19), Bog za nas oblikuje postojanje koje svi dijelimo i danas. Pod tim uvjetima naše nas boli upozoravaju na veliku istinu: Ovaj život nije naše ispunjenje. Ovaj život ne bi trebao biti naše konačno iskustvo. Naše nas boli i ograničenja upućuju na Boga, na vječno, na transcendentno, gdje se nalazi naše pravo ispunjenje.
>
> Mislim da je Adam shvatio ovu istinu. Umjesto da se u ogorčenju i očajanju okrene od Božjeg lica i njegova pravedna suda, Adam se okreće svojoj ženi i kaže: "Vjerujem u Božje obećanje. On nas nije potpuno odbacio. Dat će nam konačnu pobjedu nad našim neprijateljem i ponovno ćemo uživati bogatstvo i puninu života u Bogu. A zato što si ti majka svima onima koji će uistinu živjeti, dajem ti novo ime – Eva, Ona koja živi. Vjerujem Bogu i tebe poštujem". Za razliku od okrutnih i oštrih riječi u dvanaestome retku Adam se obraća Evi u ljubavi, i sada su ponovno sjedinjeni u vjeri i nadi.[21]

Treba, međutim, imati na umu da će rješenje za čovjekovo stradanje zbog grijeha isto tako doći **kroz** stradanje. Peti će biti zadana bol. U procesu satiranja zmije, peta ženina potomstva bit će ozlijeđena. Okolnosti su one iz sukoba između zmije i žene koji se ponavlja u Otkrivenju 12. I točno tu u Postanku 3 vidimo temelj za predstojeći progon Božjega naroda. Cijena za pomirenje

stvorenja s njegovim Stvoriteljem bit će plaćena u kontekstu stradanja i sukoba.

Nakon što je stvorio čovjeka i dao mu božansko ovlaštenje da bude plodan i množi se te da podčini zemlju sebi i vlada nad njom kao nositelj njegova lika (1,22.26.28), Bog objavljuje da je njegovo djelo svršeno (šābat) (2,3). Tijekom rada na vraćanju stvorenja u stanje savršenstva, Bog će još dva puta objaviti da je njegovo djelo "svršeno".[22] Drugi put na križu, kad je ispunjeno obećanje otkupljenja (Ivan 19,30). Treći put u Otkrivenju 21,6, kad će Božje djelo jednom zauvijek biti dovršeno. I ne samo da će se tad izvršiti kazna za grijeh već će i samo postojanje grijeha biti uklonjeno i postići će se potpuna obnova. No Božji plan obnove nije počeo s padom kao da je on bio neočekivan. Bog je od samoga početka osmislio kako će obnoviti svoju tvorevinu tako da ponovno može biti proglašena "dobrom".

Iz biblijskoga je izvješća očito da je Bog stvorio čovjeka znajući da će se ovaj pobuniti te da je temeljito razradio plan pomoću kojega će se pozabaviti posljedicama. To predznanje ne čini Boga odgovornim za pad, s obzirom na činjenicu da je među svim stvorenjima samo čovjeku dao istinsku slobodu da izabere ili odbaci njegovu ljubav. Budući da je stvoren na Božju sliku, čovjek je sposoban za pravi samostalan izbor, te je, kao i Bog, sposoban za stvarnu ljubav.[23] Apsolutna slobodna volja preduvjet je za pravu ljubav. Prisilna ili unaprijed određena ljubav uopće nije ljubav. Bog je pri stvaranju čovjeka morao uzeti u obzir mogućnost (štoviše neminovnost) da će njegova ljubav biti odbačena, da bi oni koji odgovore na njegovu milost to učinili sasvim iskreno. Kao što su shvaćali rani crkveni oci, prisila nije Božja osobina.[24] Stvoriti čovjeka na svoju sliku a zanijekati mu slobodu da ne voli i ne pouzdaje se u njega bilo bi narušavanje prirode samoga Tvorca. Bog je stvorio svijet znajući da će ga njegovi predstavnici odbaciti, izlažući njegovu tvorevinu propasti. No ipak je odlučio tako napraviti do kraja kako bi se njegova slava i narav mogli savršeno vidjeti u obnovi i da bi u njoj mogli uživati oni koji se u svom životu podčine njegovoj milosti. Znajući to, Bog stavlja svoju

nakanu u pokret, kao što Pismo kaže, od postanka svijeta, čineći sve što je moguće da obnovi svoja stvorenja i vrati im potpunost.

Ali put do te pune obnove bit će obilježen sukobom, bolom i ozljedama, kao što je pretkazano u Postanku 3,15. Neće potrajati dugo, a taj sukob će se očitovati.

Kajin i Abel

Zanimljivo je primijetiti da prvi slučaj progona u Bibliji počinje na mjestu štovanja. U prvome zabilježenom trenutku formalnog štovanja Gospodina, u Postanku 4, nalazimo Adamove i Evine sinove kako prinose Jahvi žrtvu:

> *Abel postane stočar, a Kajin zemljoradnik. I jednoga dana Kajin prinese Jahvi žrtvu od zemaljskih plodova. A prinese i Abel od prvine svoje stoke, sve po izbor pretilinu. Jahve milostivo pogleda na Abela i njegovu žrtvu, a na Kajina i žrtvu njegovu ni pogleda ne svrati. Stoga se Kajin veoma razljuti i lice mu se namrgodi* (Postanak 4,2b-5).

Nije nam točno rečeno zašto je Kajinova žrtva bila Bogu neprihvatljiva dok mu je Abelova bila ugodna. Vrlo je vjerojatno da je Kajin donio samo uzorke svoje žetve, dok je Abel dobro pazio da prinese samo najbolje. Tako je Abel dao iz vjere i zahvalnosti, dok je Kajin dao samo iz dužnosti.

Isto tako nam nije rečeno kako je Bog izrazio svoje nezadovoljstvo Kajinovom žrtvom, no očito je to učinio na takav način da je Kajin razumio i bio ljut što je Bog tako reagirao na njegovu žrtvu. Gospodin odbija ignorirati Kajinov odgovor i u milosti ga poziva na pokajanje.

> *I Jahve reče Kajinu: "Zašto si ljut? Zašto ti je lice namrgođeno? Jer ako pravo radiš, vedrinom odsijevaš. A ne radiš li pravo, grijeh ti je kao zvijer na pragu što na te vreba; još mu se možeš oduprijeti"* (Postanak 4,6-7).

Jasno je da se Kajin ne obazire na Božji poziv da nadvlada svoju ljutnju već je pušta da ona vlada njime. Kajin odbija prignuti koljena pred Bogom i odlučuje riješiti se svoga vjerskog protivnika, pa makar to bio i njegov brat. U ovom trenutku svjedočimo prvom slučaju vjerskoga progona:

> *Kajin pak reče svome bratu Abelu: "Hajdemo van!" I našavši se na polju, Kajin skoči na brata Abela te ga ubi* (Postanak 4,8).

Očito je da Novi zavjet vidi Abelovu smrt kao nešto daleko veće nego što je rivalstvo između braće, ili obiteljsku svađu koja je izmakla kontroli. Isus je jasno vidio Abelovu smrt kao mučeništvo (Matej 23,35), a također i apostol Ivan (1 Ivanova 3,12). Ivan objašnjava da je do Abelove smrti došlo zato što su Kajinova djela bila zla a Abelova pravedna. Abelova je smrt jasno stavljena u kontekst mučeništva, kao posljedice sukoba između svijeta i onih koji pripadaju Bogu (1 Ivanova 3,13).

Pitam se je li Isus mislio na ovaj događaj kad je rekao:

> *Nemojte misliti da sam došao donijeti na zemlju mir! Nisam došao da donesem mir, nego mač! Da, došao sam da rastavim sina od njegova oca, kćerku od njezine majke i snahu od njezine svekrve. Čovjeku će biti neprijatelji njegovi ukućani* (Matej 10,34-36).

I nije progon počeo samo zbog vjerske netrpeljivosti već se dogodio i kod kuće. Baš kao što je rastavila prvu obitelj, i danas vjernost Bogu često razdvaja njezine članove. Nemojmo se iznenaditi kad u današnjemu svijetu čujemo, na primjer, kako su mlade djevojke u Pakistanu i Indiji, koje su se obratile Kristu, ubili njihovi rođaci. U Etiopiji sam sreo tinejdžerice koje su istjerane iz svojih kuća na ulicu, da prose, kad su postale vjernice. Srce nam se slama kad otkrijemo da u muslimanskim zemljama očevi prisiljavaju djevojke koje su došle Kristu da se udaju za muslimane kako bi osigurali da će djeca koju rode biti također muslimani. I dok

svjedočimo ovoj izopačenosti shvaćamo da je to jasno očitovanje okrutne stvarnosti sukoba između ženina sjemena i zmije. Mada je obitelj veoma važna za čovjekov odgoj i sigurnost, ona može biti i mjesto strahovita nasilja.

Gospodnji odgovor na Abelovo ubojstvo poučan je za nas. On kaže da glas Abelove krvi *iz zemlje viče* k njemu (4,10). Riječ upotrijebljena ovdje za "vikati" je qʻ[,x (sā'ak) i često je rabljena u Starome zavjetu da opiše vapaj pojedinca (ili skupine) koji trpi nepravdu i kojemu je potrebno da Bog poduzme korake i izbavi ga.[25] Nerijetko upućuje na Boga koji čuje vapaje potlačenih kojima je uskraćena pravda i ne mogu se obraniti od nezakonita ugnjetavanja i izrabljivanja.[26] Za uporabu ove riječi u Postanku 18,20, Gerhard von Rad kaže da je to stručni pravni izraz te da označava poziv u pomoć koji upućuje onaj tko trpi veliku nepravdu.[27]

> Znamo, naime, da je vapaj bio: "Nasilje!" (*hāmās*, Jr 20,8; Hab 1,2; Job 19,7). Ovim pozivom u pomoć (koji odgovara starome njemačkome *"zeterruf"*) on traži zaštitu pravne zajednice. Međutim, ono što se ne čuje ili nije odobreno dolazi izravno pred Jahvu koji je čuvar svih prava (usp. 4,10). Stoga se Jahve ne bavi kažnjavanjem Sodome već istraživanjem slučaja, koji je ozbiljan, kako bi bio siguran. Time se postupak otvara...[28]

Božja pravednost zahtijeva da Kajin bude kažnjen za ubojstvo svoga brata. Međutim, izričući mu kaznu, Bog ne osuđuje Kajina da bude prezreni izopćenik predan onima koji su spremni uzeti pravdu u svoje ruke. Točno toga se Kajin boji (4,14). Bog u svojoj milosti stavlja znak na njega kako bi ga zaštitio od nepravedna ubojstva (Postanak 4,8-17).

Kajin se požalio da će biti sakriven od Božjega lica (ili iz njegove nazočnosti); boji se da će biti lišen Božje sudačke zaštite. Slika Boga koji krije svoje lice, ili svoju nazočnost, uobičajena je u Pismu i označava da on odbija nešto vidjeti te time izbjegava na to reagirati.[29] Gospodnji je odgovor dokaz da Kajin, čak i kao

ubojica, nije izvan Božje milosti i zaštite.[30] Kajinov život, kao i Abelov, i život svih ljudi, pripada Bogu i on ga neće odbaciti. Bog štiti pravo na život čak i onima koji ga ne zaslužuju.

Noa

Nakon Kajina, Noa je u starozavjetnoj pripovijesti sljedeća velika ličnost kojoj je posvećena znatna pozornost. Središte naše rasprave, međutim, nije na Noi kao oruđu kojim će Bog sačuvati svoja stvorenja, već na uputama koje mu Bog daje glede očuvanja ljudskoga života u 9,5-6. Bog kaže da će od svakog čovjeka tražiti račun za ljudski život (9,5b). Ali, nasuprot situaciji s Kajinom i Abelom gdje se Bog pojavljuje izravno kao sudac, to polaganje računa nije više samo Božja isključiva odgovornost. Sad je dijeli s ljudskim bićima.[31] On to ponavlja u šestome retku:

> *Tko prolije krv čovjekovu,*
> *njegovu će krv* **čovjek** *proliti!*
> *Jer na sliku Božju stvoren je čovjek!*
> (naglasak dodan)

U ovome ulomku Bog objavljuje da je čovječanstvu dana odgovornost da bude Božje oruđe pravde te da je dužno podupirati osnovna ljudska prava kao što je pravo na život. Ljudi nisu pozvani da čekaju na božansku kaznu ili intervenciju. To dakako ne opravdava uzimanje pravde u svoje ruke, kao što je jasno naznačeno u ostatku Pisma. Odgovornost za vršenje ove, od Boga dane službe, nalazi se u rukama civilnih vlasti kojima je dano pravo koje pojedinci nemaju. No odgovornost za čuvanje i podupiranje prava drugih nositelja Božjega lika Božji je mandat. Oni koji vape za pravdom ne smiju naići na zid ravnodušne šutnje onih koji su također nositelji Božjega lika, a osobito ne onih koji su kroz djelo Isusa Krista obnovljeni u pun Božji lik.

Lot

U 2 Petrovoj 2,7 čitamo da je Lot bio pravednik koji je patio zbog raspusnoga života bezakonika koji su pokušali razvaliti vrata njegove kuće kad je u njoj ugostio Božje glasnike (Postanak 19,9).

Iako Lot nipošto nije najbolji primjer pravednosti, Petar njegovo izbavljenje iz Sodome vidi kao izbavljenje od progona:

> *Ako je izbavio pravednoga Lota, koji je teško patio od raspuštenog življenja tih zločinaca – njegovu je, naime, pravednu dušu iz dana u dan strašno mučilo promatranje i slušanje grešnih djela onih među kojima je ovaj pravednik živio – to znači da Gospodin može izbaviti prave štovatelje iz kušnje* (2 Petrova 2,7-9).

Pouka koju treba izvući iz Lotova primjera jest da progon nije ograničen samo na zrele vjernike i duhovne divove. Svi koji tvrde da slijede Boga, nesumnjivo će, u nekom trenutku, biti pozvani da o tome jasno zauzmu stav. U Lotovu slučaju, mada je veći dio njegova života bio obilježen kompromisima, njemu u prilog, ipak je pokazao da je dorastao izazovu kad je na to bio pozvan.

Abraham

Ako bismo morali označiti nekog čovjeka u Bibliji koji bi mogao biti nazvan "ocem vjere", to bi najvjerojatnije bio Abraham. Pozvan je iz poganstva, rečeno mu je da uzme svoje stvari, napusti svoj dom i ode u zemlju koju će mu Bog pokazati. Obećano mu je da će Bog od njega načiniti velik narod koji će biti blagoslov cijelom svijetu.

Dok Bog otkriva svoju nakanu za obnavljanje svijeta u izvorno stanje iz doba stvaranja, Abraham tu ima ključnu ulogu (Postanak 12,1-4; 15,5-6).

Ali put vjere na koji je pozvan nije lak. Sav svoj život živio je u šatoru, kao lutalica. Kad se u Poslanici Hebrejima govori o Abrahamu, to zvuči ovako: *vjerom se preseli u obećanu zemlju kao u tuđu i nastani se u šatorima skupa s Izakom i Jakovom,*

subaštinicima istog obećanja, jer je očekivao grad s temeljima kojemu je Bog graditelj i tvorac (Hebrejima 11,9-10).

Bog mu obećava sina, a onda čeka gotovo cijeli Abrahamov život da to obećanje ispuni. Zapravo Bog čeka sve dok gotovo nije prekasno, a Abraham očajava.

A onda, kad Bog ispuni svoje obećanje, iznosi šokantnu objavu da Abraham mora odvesti svoga sina na brdo i ubiti ga. Možeš li zamisliti tjeskobu koju je Abraham morao osjećati? Zbunjenost? Da, čak i sumnju?

Ali Abraham se pokorava, a Bog u posljednjem trenutku posreduje i pribavlja zamjenu u vidu ovna. Potom ponavlja svoje izvorno obećanje da će Abraham zbog svoje poslušnosti biti blagoslov svim narodima (Postanak 22,15-18).

Abrahamova vjerna poslušnost nije bila bezbolna. Bio je to put obilježen razočaranjima, bolom i suzama. Bio je to put na kojemu za vrijeme svoga života nije dočekao potpuno ispunjenje Božjega obećanja. Umjesto toga, kao što stoji u Hebrejima 11,16, oni koji idu tim putem *teže za boljom, to jest za nebeskom (domovinom). Zato ih se Bog ne stidi, ne stidi se nazvati se njihovim Bogom. Zbilja im je pripravio grad.*

Božja nakana izmirenja svijeta sa sobom uključivala je poziv čovjeku da ode iz svoga doma te iz poznate sredine i udobnosti, a potom ga je odvela u izgnanstvo u pustinji, kao i u nepoznatu zemlju, te u patnju i obećanje. Iz Abrahamova života crpimo vrijednu pouku da prava vjera neizbježno trpi, žrtvuje se i nada se.

Izak

Izak nastavlja Abrahamovo djelo kao njegov baštinik. Dok pokušava načiniti dom u zemlji koju mu je Bog obećao, trpi ljubomoru Filistejaca i ostalih iz svoga okruženja zbog očitih blagoslova koje mu Bog daje. Zasipaju mu i plijene bunare tjerajući ga tako da se seli na druga područja kako bi pojio svoja stada. Na kraju, s obzirom da njegovi neprijatelji svjedoče neprestanim Božjim blagoslovima u njegovu životu, kao i njegovu odbijanju da se osveti, sklapaju mir s njim, što dovodi do završetka progona (Postanak 26,12-33).

Ali Izak pokazuje da doživljavanje Božjih blagoslova može za posljedicu imati veliko protivljenje i teškoće. Poziv takvoj osobi jest da odgovori milostivo, dobrovoljno se ponečeg lišavajući, kako bi sačuvala svoj integritet i svjedočanstvo pred drugima.

Egipatsko tlačenje Izraela

Za Izraelce se u Pismu kaže da su ih faraon i Egipćani "tlačili" (Izlazak 1,11-12). Oni ne stradaju zbog pojedinačnog ili kolektivnog grijeha, već prosto zbog onoga što jesu kao narod. Gospodin objavljuje da ga brine njihovo stradanje te da ih želi osloboditi (Izlazak 3,7-10). Njegova želja i briga konkretno su izražene u podizanju izbavitelja iz samoga doma njihova tlačitelja.

U Izlasku 2,15 Mojsije ubija čuvara koji je tukao jednog Izraelca i zato mora pobjeći u izgnanstvo jer faraon zauzvrat traži njegov život. Pisac Poslanice Hebrejima objašnjava što je dovelo do ovoga događaja. Mojsije je, kaže, bio suočen s teškim izborom. Mogao je ostati u palači i uživati u prolaznim zadovoljstvima grijeha, ili se mogao odreći života u palači i izabrati da bude zlostavljan zajedno s Božjim narodom (11,24-26).

Iz priče zabilježene u Knjizi Izlaska znamo da je izabrao ovo drugo te da je posvetio život oslobođenju svoga naroda iz ropstva i njihovu utvrđenju u narod koji će služiti Bogu. Ovaj izbor uvodi Mojsija u život koji će biti ispunjen teškoćama, naporom, suzama i prijetnjama.[32] Suočavao se s otporom, kako braće po vjeri tako i onih koji to nisu bili – suprotstavljaju mu se i egipatski tlačitelji i oni koje je bio poslan osloboditi. Pisac Poslanice Hebrejima govori o Mojsijevim postupcima kao o primanju sramote radi Krista jer je gledao na veću nagradu od one u kojoj je mogao uživati kao egipatski plemić (11,26). Žrtvovanje radi Boga kristolika je vrsta sramote.

Tijekom lutanja pustinjom ne strada samo Mojsije. U Ponovljenom zakonu 30,7 Jahve kaže za one koji su kinjili Izraelce da su oni bili njihovi progonitelji.

Blagoslovi i prokletstva u Ponovljenom zakonu

Ponovljeni je zakon obnova izvornoga Saveza koji je Bog sklopio s Izraelom na gori Sinaj. Četrdesetogodišnje se lutanje pustinjom završilo a Izrael se nalazio na granici Obećane zemlje, ovoga puta spreman poslušati i zauzeti zemlju koju mu je Bog obećao. U Ponovljenom zakonu 28 Mojsije prenosi narodu blagoslove i prokletstva novoga Saveza.

Bog počinje s nizom blagoslova (rr 1-14) i nastavlja nizom prokletstava (rr 15-68). Prokletstva su u velikoj mjeri nadmašila blagoslove koji su uvjetovani poslušnošću Izraela (rr 1 i 15). Budu li poslušni, mogu očekivati blagoslove u svakom području života. Budu li pak neposlušni, tad mogu očekivati nevolje, također u svakom području života. To je, ukratko, osnova teologije Ponovljenoga zakona.[33]Međutim, ovo je odveć pojednostavljena stvarnost, kao i cijelo Božje otkrivenje, što je vidljivo kod proroka Habakuka i Joba, jer i jedan i drugi postavljaju pitanja koja suprotstavljaju gledišta ovakvoj vrsti teksta iz Ponovljenog zakona. Habakuk pita Boga: *Zašto gledaš vjerolomce, šutiš kad zlikovac ništi pravednijeg od sebe?* (Habakuk 1,13), dok Job strada zato što je *neporočan i pravedan: boji se Boga i kloni zla* (Job 1,1.8).

Neki bibličari čak smatraju da je Job i napisan da bi se dovelo u pitanje pojednostavljeno tumačenje teologije Ponovljenog zakona.[34] Pozorno čitanje te knjige otkriva glupost tumačenja blagoslova i prokletstava u smislu samoga moralnoga ponašanja. U 8,2-3 Mojsije podsjeća Izraelce da ih Bog nije ponizio u pustinji zbog nekog posebnog grijeha, već da bi ih poučio i iskušao. U 8,18 kaže se da je Bog dao Izraelu snagu da stječe bogatstvo. Stoga je njihovo bogatstvo dar od Boga i nije strogo stečeno kroz poslušnost i izgubljeno kroz neposlušnost. U 9,4-6 Bog objavljuje da nije poslušnost naroda razlog zbog kojega daje Izraelu blagoslove Obećane zemlje. Zapravo se činjenica da im je dana zemlja u posjed vidi kao izraz milosti, jer su Izraelci narod tvrde šije (9,6), ali to je istodobno i ispunjenje obećanja što ga je Bog dao njihovim očevima, *Abrahamu, Izaku i Jakovu* (9,5). Jedini razlog zbog kojega su uopće bili pošteđeni Božjega gnjeva bilo je Mojsijevo posredovanje za njih (9,25-29).

Očito je iz ostatka Staroga zavjeta da blagoslovi i prokletstva nisu nekritički prihvaćani kao apsolutna obećanja. Moramo ublažiti učenje ove knjige cijelim Pismom.[35] Povijesne knjige, na primjer, predstavljaju mješovitu sliku. U ratu, mač proždire čas jednog, čas drugog (2 Samuelova 11,25), a nevini stradaju zajedno s krivima. U 1 Samuelovoj 22,18-19 pogubljeni su potpuno nevini svećenici iz Noba, jer su radili što je pravo. Dovoljno je pogledati samo raskošan život zlih kraljeva u povijesti Izraela koji su prkosili Božjem zakonu. Odmah postaje sasvim jasno da zlo nije uvijek kažnjeno u ovome životu niti je pravednost uvijek blagoslovljena. To je opširno ilustrirano kroz progon s kojim su se suočavali proroci i Božji pravedni Sluga iz Izaije 53.

Stoga iz pitanja jesu li sve dobre i sve loše stvari posljedica Božjega odgovora na čovjekove postupke možemo izvući pet zaključaka:

1. Svaki dobar dar dolazi od Boga.

2. Mnogi su blagoslovi i prokletstva posljedica čovjekova odgovora Bogu.

3. Neki su blagoslovi i prokletstva posljedica Božje nakane za čovjeka.

4. Blagoslovi mogu postati prokletstva propustimo li proslaviti Boga.

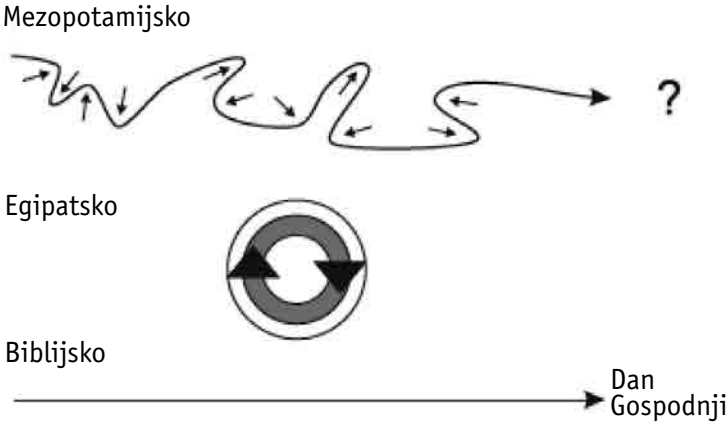
5. Nauk "što tko sije, to će i žeti" (Galaćanima 6,7[6,8]) opći je princip i točan je dugoročno, no bit će razdoblja kad će se doimati kao zabluda (osobito kratkoročno).[36]

PRIMJER IZ POVIJESTI: UVID IZ POVIJESNIH KNJIGA

Starozavjetni pogled na povijest

Proučavanje načina na koji su ljudi iz davnih vremena gledali na povijest ostavlja neodoljiv dojam. I mada nam vremenska razdaljina ne dopušta luksuz temeljite istrage, možemo točno reći da su Židovi bili jedinstveni u mišljenju da povijest zasigurno nekamo ide.

E. A. Speiser oštroumno primjećuje da Biblija nije toliko kronika zbivanja i misli koje je vrijedilo zabilježiti, koliko je **tumačenje** značajnih događaja. Prema tome, Biblija je "u biti filozofija povijesti".[37] Iznenađuje način na koji je Izrael vidio povijest, osobito u usporedbi s dvije dominantne kulture s kojima je bio u dodiru: egipatskom i mezopotamijskom. Sljedeća ilustracija predstavlja mezopotamijsko, egipatsko i biblijsko stanovište o povijesti. Objašnjenje slijedi potom.

Mezopotamijske su kulture[38] vidjele povijest kao kaotičnu vijugu, podložnu hirovitim, nepouzdanim bogovima, koji su se u bilo kojem trenutku mogli okrenuti protiv njih. Nitko, pa čak ni bogovi nisu znali kamo povijest ide. Nijedan bog nije bio konačni izvor moći i vlasti. Zapravo, nijedan nije bio doista svemoguć.[39]

Stoga ništa u svemiru nije bilo trajno i apsolutno; ništa se nije moglo uzeti za sigurno. Povijest je bila dinamična ali nepredvidiva. Jedina nada za otklanjanje katastrofe ili nesreće bio je pokušaj da nekako umilostive bogove. Možda bi, nadali su se, mogli steći njihovu naklonost prinošenjem žrtava. Budući da su bogovi bili hiroviti, ovo nikad nije bilo sigurno. Stoga je bilo važno otkriti što je "djelovalo" u prošlosti. Ako bi se vidjelo da se određeni žrtveni prinos ili ritual u prošlosti pokazao učinkovitim, to bi osiguralo mogući ključ za udovoljenje njihovim bogovima u sadašnjosti.

Prošlost je tako postala veoma važna kao nadzor nad ponavljanjem proteklih nesreća.[40] Nadali su se da bi prošlost mogla biti ključ za saznanje kako umilostiviti bogove. Stoga je postojala potreba za stalnom budnošću i detaljno razrađenim obredom. Speiser primjećuje: "Ukratko, univerzumu nedostaje pravi temelj za etički pristup životu. Obrazac, a ne sadržaj, obećava najbolju zaštitu od hirova neba".[41]

Zigurati* su najbolji primjer nade Mezopotamaca da će u svojoj potrazi za opstankom stvoriti poveznicu između neba i zemlje, između besmrtnika i smrtnika. Zigurati također odražavaju i drugo načelo mezopotamijskoga svjetonazora: uvjerenje da je ljudsko društvo točna replika društva bogova a zigurati služe kao poveznica između to dvoje. Baš kao što nijedan bog ne može za sebe zahtijevati apsolutnu božansku vlast, tako nijedan ljudski vladar ne može za sebe zahtijevati slična prava. Koncept božanskog vladara bio je stran mezopotamijskom načinu razmišljanja.[42] Kraljeva je vlast stoga bila dvostruko ograničena. Speiser ukazuje:

> S jedne strane, njegova je vlast potjecala od bogova kojima je bio odgovoran za svaki svoj postupak. S druge pak strane, kralj je bio podčinjen volji skupštine starješina, baš kao što je poglavar Panteona bio ograničen željama svoje nebeske skupštine.

* Zigurati su kule-hramovi posvećene božanstvima u drevnoj Mezopotamiji. Građene su u obliku terasastih piramida i u prvotnom su obliku nadvisivale svu okolicu. Na njihovom se vrhu nalazila zvjezdarnica s kipom i svetištem mjesnoga božanstva – op. prev.

> Ovaj dvostruki nadzor nad smrtnim vladarom – jedan kozmički a drugi društveni – imao je izravan utjecaj na mezopotamijski pojam države. U tim se okolnostima država nije mogla razviti ni u što drugo do u neku vrstu demokracije. Jer upravljanje zemljom koju kontrolira skupština, te ograničena vlast kralja, teško mogu rezultirati u nešto drugo. Glavni je uživatelj bio pojedinac, čija su prava bila zaštićena zakonom – točnije kozmičkim, nepromjenjivim i neosobnim zakonom zvanim *kittum*, što je približan sinonim za hebrejski *'emet*. Vladar je uvijek bio ponizni sluga *kittuma*, nikad njegov gospodar. To što je sve to postojalo i u pisanom obliku bilo je dodatno osiguranje od kraljeve zlouporabe ili izvrtanja.[43]

Ovi zakoni, koji su štitili prava pojedinca, postoje u mnoštvu dokumenata koji su pronađeni u mezopotamijskim arheološkim iskopinama. Iako je ovaj dinamičan pogled na povijest za ishod imao društva kojima je, najvećim dijelom, upravljala vladavina zakona, zbog nepostojanja apsolutne vlasti bilo je nemoguće utvrditi jesu li ti zakoni bili uvjerljivo ispravni i moralni. Nijedna vrijednost nije u konačnici bila trajna.[44] Do propasti asirskoga i babilonskoga carstva nije toliko došlo uslijed nadmoći njihovih neprijatelja, koliko zbog razorna tereta njihova unutarnjeg ustrojstva dok su pokušavali naći obrazac i sigurnost unutar kaosa svoga svjetonazora. Mezopotamci su bili ekspanzionistički, progresivan narod, koji je zbog svoga svjetonazora morao neprestano u strahu gledati preko ramena. Budući da su im nedostajali apsolutni standardi, tražili su sigurnost u obrascima i obredima koje je bilo sve teže održavati. Nažalost, pokušaji da nađu način za siguran život u kaotičnu univerzumu naposljetku je doveo do njihove propasti.

Egipćani su se, s druge strane, držali statična pogleda na povijest. Univerzum Egipćana bio je rezultat jednoga kreativnog procesa, za razliku od progresivnoga razvoja događaja u mezopotamijskoj (i biblijskoj) priči o stvaranju. Ni među Egipćanima nije bilo *kittum* koncepta. Umjesto njega, postojao je osobni apsolutni zakon u liku faraona, utjelovljenju stvoritelja. Kralj je bio bog čiji je svijet bio

postojan i nepromjenjiv poput ritmična toka Nila i stalnog sjaja sunca.[45] Povijest je bila uvijena u vladavinu božanskoga kralja. Nije bilo normiranja zakona kao u Mezopotamiji. Faraonova je riječ postajala zakon čim bi je izgovorio. U njemu je bila stabilnost i red. Kao što ukazuje G. Herbert Livingston:

> Kada je faraon okrunjen, on nije postao bog; tad je samo otkriven kao takav. U kultu je bio veliki svećenik; u državi je njegova vlast bila apsolutna; u ratu je bio vojska; u umjetnosti je simbolizirao Egipat. Faraon je mogao svoje ovlasti povjeriti drugima, a vremenom bi se njegovi podređeni mogli učiniti moćnijim od njega; ali njegova je vlast uvijek iznova isticana. Ne postoje jasni dokazi da je protiv njega ikad pokrenuta stvarna pobuna naroda. Čak su i osvajači bili apsorbirani u koncept faraonove nadmoći, te istjerani što je prije bilo moguće.[46]

Budući da im je kraljevstvo bilo iznimno važno, Egipćani su u svojim zapisima posvećivali vrlo malo pozornosti događajima koji nisu bili izravno povezani s prijestoljem.[47] U njima se ne navodi tko su bili faraonovi prethodnici ili nasljednici; povijest je vladavina faraona. Kalendar počinje s njegovim dolaskom na vlast i završava njegovom smrću. Linearan koncept vremena s neprekidnim trajanjem razdoblja bio je posve stran egipatskome svjetonazoru. H. Frankfort primjećuje:

> Egipćani su imali vrlo malo smisla za povijest, ili za prošlost i budućnost. Svoj su svijet shvaćali kao suštinski statičan i nepromjenjiv; kao svijet koji je potpuno izašao iz ruku Stvoritelja. Povijesni događaji stoga nisu bili ništa drugo do površno remećenje utvrđenoga reda ili prosto ponavljanje događaja nepromjenjiva značaja. Prošlost i budućnost – daleko od toga da su bili predmetom brige – bili su potpuno sadržani u sadašnjosti... Božanstvo životinja i kraljeva, piramide, mumificiranje – kao i nekoliko drugih i naizgled nepovezanih značajki egipatske civilizacije –

> moralne maksime, obrasci karakteristični za poeziju i prozu – sveukupno se mogu shvatiti kao posljedica osnovnog uvjerenja da je samo nepromjenjivo uistinu važno.[48]

Rekonstruirati egipatsku povijest nevjerojatno je teško. Često se ispostavi da su privatni i poslovni dokumenti pouzdaniji od kraljevskih. Zapisi iz zapadne Azije koji datiraju iz istoga razdoblja – diplomatski ugovori, trgovina, ratovi i ostali kontakti drugih civilizacija s Egiptom – često se pokažu više prosvjetljujućim od aktualnih egipatskih dokumenata.

Teško je zamisliti kako su dvije kulture mogle postojati tako blizu jedna drugoj, uz čestu međusobnu interakciju tijekom više tisuća godina, a društveno i vjerski biti korjenito različite.

S obzirom da je Izrael bio s njima tijesno povezan, i povijesno i geografski, odražava li Biblija sličnost s mezopotamijskim ili egipatskim pogledom na povijest? Odgovor je i da i ne.

Speiser tvrdi:

> Danas je posve jasno da je, od dvaju glavnih centara civilizacije na tome području, daleka Mezopotamija, a ne susjedni Egipat, ostavila dublji kulturni dojam na Izrael. Valjalo je to i očekivati. Prije svega zato što su patrijarsi imali korijene u zemlji s druge strane Eufrata, a na drugom mjestu i zato što je egipatski način života bio statičan i izolacionistički, dok je mezopotamijski bio dinamičan i ekspanzivan – prirodno prikladan da dopre do drugih zemalja, uključujući i Izrael...
>
> Štoviše, neovisan pravni dokaz (zakon) služi da naglasi činjenicu da ćemo na širokome području kulturne korespondencije između Mezopotamije i Izraela najvjerojatnije biti suočeni sa slučajevima stvarnoga srodstva nasuprot pukoj slučajnosti. U oba je društva zakon bio neosoban i najviši; kralj je bio njegov sluga, a ne gospodar ili izvor. Nadalje, odgovarajuće pravne discipline usko su povezane u duhu i sadržaju, unatoč mnoštvu razlika u pojedinostima. I zato što se mnoga obilježja koja su zajednička objema

> zemljama sada mogu pratiti unatrag do samih početaka mezopotamijske civilizacije, Izrael u tome pogledu valja smatrati za kulturnoga potomka Mezopotamije.[49]

Ipak, unatoč sličnostima, postoje vrlo duboke razlike između mezopotamijskog i izraelskog pogleda na povijest. Ja se, na primjer, ne bih složio sa Speiserom da je zakon u Izraelu bio neosoban. To je kritično područje razlike. Izraelov je zakon potjecao od osobnoga Boga koji je s njima sklopio Savez i čiji su se karakter i volja odražavali u tome zakonu. To je veoma daleko od mezopotamijskoga *kittuma*. Izrael je zbog Saveza vidio povijest kao nešto što se nalazi pod kontrolom jednoga, svemogućega Gospodara koji je stvorio sav svijet, koji sve podupire i kontrolira njen tijek. Povijest je viđena kao svrhovita i nepodložna hirovima obijesnih božanstava, kako je bilo u mezopotamijskome stanovištu, ili u totalitarnoj vlasti vladara s božanskim pretenzijama, kako je bilo kod Egipćana. S biblijskoga stanovišta, čovjeku su darovani odgovornost, dostojanstvo i nada.[50] Biblijsko je stanovište, dakle, u pravome smislu riječi izravno odbacivanje i mezopotamijskoga i egipatskoga pogleda na povijest.[51] Povijest jest važna (nasuprot egipatskome pogledu) ili nije izvan kontrole (nasuprot mezopotamijskome pogledu). Stoga vjernik ima i nadu i sigurnost, dok je gleda kako se kreće ka svome vrhuncu koji biblijski autori nazivaju "Dan Gospodnji".

Nešto kasnije Židovi će se susresti sa stanovištem Grka koji su skloni vidjeti povijest kako se kreće prema naprijed i dolje. Zlatno je doba bilo prošlost a vrijeme je hitalo ka smrti, tami i patnji. Židovi su pak znali da najbolje tek dolazi.

Gledali su naprijed ka danu kad će nevolje i patnja prestati a pravda zavladati. Znali su da je trenutačno stanje svijeta nenormalno. Shvaćali su da ovaj svijet nije sve što postoji. Otuda vjerujem da su izbjegavali stagnaciju koja je neizbježno izazvala kolaps mezopotamijske, egipatske i grčke civilizacije.

U svojoj je povijesti Izrael vidio Božju ruku na djelu, kako pokreće njih i ostatak svijeta ka konačnome cilju. Stradanje i nevolje bili su dio te nakane, i najčešće su opisivani kao kazna

za grijehe – sredstvo pomoću kojega je Bog nastojao vratiti svoj narod u zajedništvo sa sobom – ili, s druge strane, kao sredstvo za razvijanje i otkrivanje duhovne zrelosti u životu njegova naroda.

Katkad ipak stradanje u Božjem umu ima vrijednost koja je poznata samo njemu i ne treba ga nužno shvaćati kao sredstvo kažnjavanja ili odgoja stegom. U takvim je slučajevima za Božje dijete najbolje da spozna da Bog bdije čak i nad tamnim i nepoznatim mjestima (vidi Psalam 23,4). Kao što smo vidjeli u Postanku 3,14, Božja nakana obnove zahtijeva sukob, stradanje i ozljede njegova naroda. Istina je, kao što ćemo vidjeti u povijesti Izraela, da Bog katkad odlučuje upotrijebiti stradanje kako bi kaznio svoj narod i vratio ga u zajedništvo sa sobom. Koristio ga je ponekad i za duhovnu obuku svoga naroda. U drugim je slučajevima, pak, Božji narod stradao zbog razloga znanog samo njemu ali služio je da učinkovito ispuni njegovu nakanu u povijesti.[52]

Gerstenberger i Schrage s pravom ukazuju da ne postoji unitarno značenje stradanja koje bi se moglo izvući iz Staroga zavjeta. Pokušaji da se nađe nešto takvo neizbježno propadaju jer već i sam pokušaj pokazuje stav u kojemu nema pouzdanja u Boga. Poziv na stradanje znači da stradalnik povjerava nevolju onome koji je moćniji i koji sve razumije.[53]

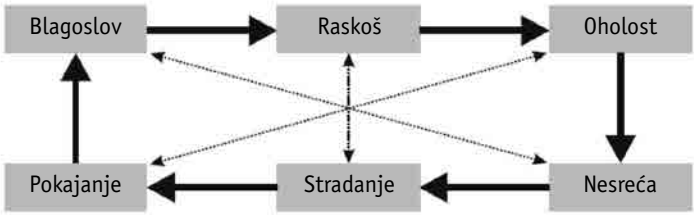
Stradanje kao odgoj stegom

Na ovome mjestu trebamo zastati i raspraviti biblijsku temu "odgoja stegom" (discipliniranja), jer se baš na njoj ljudi često spotiču. Kad čujemo riječ "stega", skloni smo o njoj ponajprije misliti u kontekstu kazne.

Kršćani u Sudanu, na primjer, često na svoje stradanje gledaju kao na Božju kaznu za grijeh. Nisu sasvim sigurni koji bi to grijeh mogao biti, ali često o svome stradanju govore u tome kontekstu. Dakako, odgoj stegom nedvojbeno uključuje i kaznu, ali to nije cijela slika. No počnimo od poznatoga pa ćemo se postupno pomjerati ka nepoznatom.

Odgoj stegom kao kazna

Kroz cijelu povijest Izraela, kako se Božji narod kretao ka Gospodnjem Danu, pojavljivao se sljedeći ciklus i kontrast:[54]

Kad je Bog blagoslivljao svoj narod, njihov je život u pravilu bio obilježen raskoši i obiljem. Ali, kad ih je upozoravao (Ponovljeni zakon 6,10-12), oni su ga brzo zaboravljali i počinjali se ponositi nečim što im se činilo kao vlastiti uspjeh.

U povijesnim knjigama vidimo da Bog, u želji da vrati svoj narod u zajedništvo (ili "blaženstvo") sa sobom, povlači svoju naklonost i blagoslov, te donosi na njih nesreću u obliku gladi, prirodnih nepogoda ili napada neprijatelja.

Narod sada strada, nasuprot raskoši za koju su znali dok su bili u zajedništvu s Bogom. Dok uspoređuju sadašnji život s prethodnim, kreću se od oholosti ka pokajanju. Bog ih potom vraća u blagoslov svoga Saveza. Nažalost, ovaj se ciklus ponavlja kroz cijelu povijest Izraela.

Promatrajući svoju povijest, Izraelci su shvatili da stradanje može biti katalizator njihova izbavljenja od grijeha i njegovih posljedica. Na taj način ono može rezultirati Božjom slavom. U Levitskom zakoniku 26,18.24.28 posebno vidimo kako je Bog upotrebljavao stradanje u smislu stege kojom je popravljao svoj narod zbog grijeha.

Prema tome, u povijesti Izraela vidimo da:

1. Grijeh i stradanje nisu trajni (povijest se nekamo kreće).

2. Stradanje može biti plod ponavljanog grijeha.

3. Bog može upotrijebiti stradanje da bi došlo do pokajanja od grijeha, što na kraju vodi u njegovu slavu.

Promatranje stradanja Božjega naroda samo u ovome kontekstu u suprotnosti je s njegovim punim otkrivenjem.[55]

Odgoj stegom kao sredstvo za duhovnu zrelost

Koncept prema kojemu Božji odgoj stegom može biti sredstvo za duhovnu zrelost vjerojatno se najjasnije vidi u Novome zavjetu, ali ne nedostaje ga ni u Starom.

U Ponovljenom zakonu 8 na stradanje Božjega naroda u pustinji upućuje se kao na odgoj stegom da bi se otkrilo što se nalazi u srcima ljudi (8,2). Kroz to su trebali naučiti da čovjek ne živi samo o kruhu nego o svemu što izlazi iz usta Jahvinih (8,3) i spoznati da ih Bog odgaja i popravlja kao što otac odgaja svoga sina (8,5).

Na drugim mjestima u Starome zavjetu vidimo taj isti slikovni prikaz Boga koji odgaja, popravlja, poučava i providi za svoju djecu kao Otac. Odgoj stegom daje jamstvo sinovstva, a nakana je da se njime dijete potakne da živi životom koji je usmjeren na Boga i koji se očituje u poslušnosti i ćudorednu ponašanju.

U Psalmu 94,12-14, Božji je odgoj stegom, kroz učenje njegove riječi, dokaz da Jahve nije ostavio svoj narod:

> *Blago onom koga ti poučavaš, Jahve, i učiš Zakonu svojemu: da mu mir udijeliš od nesretnih dana, dok se grob kopa zlikovcu. Jer neće Jahve odbaciti naroda svojega i svoje baštine neće napustiti.*

Stradanje isključivo radi Boga

Starozavjetne povijesne knjige bilježe i slučajeve onoga što obično shvaćamo kao progon: stradanje zbog dobra koje čovjek čini, ili još konkretnije, zbog vjernosti živome Bogu. Već smo u ovome kontekstu spomenuli Kajinovo ubojstvo Abela i stradanje patrijarha. Kroz cijeli Stari zavjet nailazimo na niz sličnih primjera:

- Kad su ostali bez vode, narod prijeti Mojsiju kamenovanjem (Izlazak 17,1-7).
- David je opisan kao čovjek po Božjem srcu (Djela 13,22). Ipak, čitamo da je Šaul bio "odlučio da ubije Davida" (1 Samuelova 20,33; usp. 1 Samuelova 18–27). Međutim, Davida štiti Bog (1 Samuelova 18–27; Psalam 31,13 (31,14); 59,1-4 (59,1-5)).
- Šaul i Doeg su ubili osamdeset i pet svećenika iz Noba (1 Samuelova 22).
- Kraljica Izabela je gonila i ubijala proroke. Njih stotinu sakrio je i hranio Obadija, dvorski upravitelj, izravno kršeći kraljeve naredbe (1 Kraljevima 18,3-4).[56]
- Ahab i Izabela su progonili Iliju, što je dovelo do njegova bijega u pustinju (1 Kraljevima 18,10–19,2).
- Kraljica Izabela je ubila proroke (Ilijine kolege) (1 Kraljevima 19,10.14).
- Kralj Ahab je dao zatvoriti proroka Miheja, optuživši ga da stvara nevolje umjesto da prorokuje u Jahvino ime (2 Ljetopisa 18,12-26).
- Kralj prijeti Elizeju smrću (2 Kraljevima 6,31).
- Kralj Asa je dao zatvoriti proroka Hananiju (2 Ljetopisa 16,7-10).
- Prorok Zaharija je ubijen po zapovijedi kralja Joaša (2 Ljetopisa 24,20-22).
- Rečeno nam je da je "mnogo nedužne krvi prolio Manaše, tako da se njome napunio Jeruzalem od jednoga kraja do drugoga" (2 Kraljevima 21,16).
- Jeremija je stradao od ruke državnih dužnosnika (Jeremija 15,15; 17,18; 20,11; 37,15-16; 38,4-6). Lažni su svećenici i proroci smatrali da on treba umrijeti jer je prorokovao protiv njih (Jeremija 26,11).
- Urija iz Kirjat Jearima propovijedao je istu poruku kao Jeremija, a Jojakimovi su ljudi išli za njim u potjeru u Egipat kamo je bio pobjegao, tamo su ga uhvatili, vratili u Jeruzalem i pogubili (Jeremija 26,20-23).

- Šadrak, Mešak i Abed Nego bačeni su u užarenu peć jer su odbili pokloniti se kraljevu idolu. Mladići su iz te peći čudesno izbavljeni (Daniel 3).
- Daniel je bio bačen u lavovsku jamu iz koje ga je Bog izbavio (Daniel 6).
- U Knjizi o Esteri perzijski je kralj Ahasver progonio Židove. Mordokaj je bio poseban objekt Hamanovih napada. (Estera 3,1-12; 5,14).
- Isus je u Evanđelju po Mateju 23,29-35 primijetio kako je Izrael u pravilu odbacivao i progonio svakog proroka kojega mu je Bog bio poslao.

PJESNICI I FILOZOFI: UVID IZ MUDROSNE KNJIŽEVNOSTI

Job

Knjiga o Jobu jedna je od najtežih i najmanje shvaćenih knjiga u Bibliji. Lagao bih kad bih rekao da je potpuno razumijem. Ne razumijem je. Još uvijek postoji niz pojedinosti u tekstu za koje moram priznati da mi nisu jasne. No ovu ćemo knjigu moći razmotriti samo površno zbog ograničenja koja nameće prostor i tema. Međutim, nešto u vezi čega uopće ne dvojim jest uvjerenje da Knjiga o Jobu sadrži mnoštvo vrijednih lekcija koje trebamo naučiti, tako da je čak i kratak pregled ove očaravajuće knjige od velike koristi.

Postavka za nju izložena je u prva dva poglavlja jasnim, didaktičkim jezikom. Prvo nam je predstavljen glavni lik, Job. Na samome početku saznajemo da je on neporočan i pravedan (1,1). Kao što ćemo vidjeti, to je važan detalj kojega se trebamo držati sve vrijeme čitanja. Potom upoznajemo njegovu obitelj i okolnosti u kojima živi. Jobov je život opisan idiličnim izrazima – to je čovjek kojemu sve ide dobro.

U 1,6 mjesto radnje se premješta sa zemlje u nebeske dvorove. Tamo zatičemo sotonu koji dolazi pred Boga kako bi mu priopćio kakav sve grijeh čine ljudi na zemlji (1,6-7). Kad apostol Ivan u Otkrivenju 12,10 govori o sotoni kao o tužitelju naše braće, svoj opis izvlači upravo iz Joba 1,6-11 i Zaharije 3,1. Kako se čini, sotoni je dopušten pristup k Bogu, a on staje pred njega i govori mu da ga njegov narod ne voli uistinu i da mu ne vjeruje.

Odgovarajući mu, Bog ukazuje na Joba kao na primjer čovjeka koji prkosi sotoninim optužbama. No sotona time nije zadovoljan i nastoji baciti sjenu sumnje na Jobov karakter. Kaže da Job ljubi Boga i služi mu iz čisto sebičnih razloga. "Oduzmi mu sve što njegov život čini ugodnim i sigurnim i Job će te se odreći", s podsmijehom kaže sotona.

Poznajući Jobovo srce, Bog dopušta sotoni da pokuša dokazati da su njegove optužbe točne, i mi upravo u tom kontekstu trebamo shvatiti Jobovo stradanje. Bog je dopustio da on strada zbog svoje pravednosti.

Job gubi sve što ima: bogatstvo, sredstva za život, djecu, dom. Obolio je. Gubi poštovanje svoje žene. Prisiljen je živjeti izvan grada na smetlištu; otpadnik je od društva. Sasvim je osiromašio. Ali Job se i dalje pouzdaje u Boga i ovisi o njemu (1,21-22; 2,3.10).

Kasnije će doći nekoliko njegovih prijatelja, kako bi se osobno osvjedočili o nesreći koja je zadesila njihova prijatelja. Zapanjeni su onim što vide i sedam dana sjede s njim u smetlištu, ne progovarajući ni riječi. Mada se u tekstu to ne kaže, mora da je njihova nazočnost donijela Jobu veliku utjehu. S obzirom da ga je obitelj bila odbacila a neprijatelji se s njim ismijavali, mora da mu je njihov dolazak pružio taj dašak samilosti koji mu je očajnički trebao.

Nažalost, morali su sve to uništiti otvarajući usta.

Na pastoralnoj razini iz ovoga možemo naučiti veoma vrijednu lekciju, samo ako hoćemo na to obratiti pozornost. Kad ljudi stradaju, često su savjeti posljednje što im treba, čak i od prijatelja i voljenih. Potrebna im je samo naša prisutnost.[57] Ta neodoljiva potreba da se nađe značenje u stradanju često je manje potrebna stradalniku nego onome koji mu svjedoči. Pred

licem nevolje i prizorom prijatelja ili voljenih u potrebi, nerijetko osjećamo neodoljivu obvezu da kažemo riječ ohrabrenja ili nađemo moguće rješenje za situaciju u kojoj su se našli. Iako su često dobronamjerne, takve riječi mogu, mada to nismo htjeli, pojačati tugu i bol koje stradalnik već svakako osjeća.

To se dogodilo u Jobovu slučaju. Nakon drugoga poglavlja knjiga je u velikoj mjeri izvješće žestokoga razgovora između Joba i njegovih prijatelja koji su mislili dobro, ali čiji su savjeti bili posve pogrešni. Nisu shvaćali zašto Job strada, ali svaki je smatrao da mora dati objašnjenje.

Prvi se prijatelj zvao **Elifaz**. Bio je filozof i praktičan čovjek. Budući obziran i ljubazan, svoje je mišljenje temeljio na iskustvu. Vjerovao je da je Bog pravedan i da kažnjava opake. Ako sagriješiš – stradaš. U 4,8 on kaže: *Iz iskustva zborim: nesrećom tko ore i nevolju sije, nju će i požeti*. U 5,17 govori Jobu: *Gle, blago čovjeku kojega Bog kara; i zato ne odbacuj karanja Svemogućega* (Daničić).

Drugim riječima, na svoj ljubazan i blag način, Elifaz kaže Jobu: "Bog te kori. Vjerojatno si sagriješio i on ti nastoji pomoći".

Ovakvo objašnjenje ne samo da zvuči dobro već i veoma biblijski, zar ne? Ali, pogrešno je.

Jobov drugi prijatelj zove se **Bildad**. On je povjesničar i voli tradiciju. Njegova se rasprava najbolje može sažeti u riječima izgovorenim u 8,8: *No pitaj samo prošle naraštaje, na mudrost pređa njihovih pripazi*.

Za razliku od Elifaza koji je uljudan, Bildad se voli raspravljati i veoma je tvrdoglav. Uvjeren je da je Bog strog sudac čiji se zakoni ne mogu mijenjati. "Vjerojatno si sagriješio", kaže Jobu. "Grijeh vodi u stradanje. Stoga, ako stradaš, mora da griješiš".

Ovo je vrlo logičan argument. I on zvuči biblijski, zar ne? Ali Bog kaže da je Bildad u krivu.

Treći je prijatelj veoma otvoren čovjek koji govori bez uvijanja i zove se **Sofar**. Nema vremena slušati Jobove vapaje da je nevin. "Grešan si", kaže. "Bog je nepopustljiv i nemilosrdan i ne gubi vrijeme na opake. Život opakih kratak je i nesretan. Ta pogledaj

se. Ti stradaš. Život ti je jadan. Znači da si sagriješio. U to nema nikakve sumnje".

Sofar ima vrlo jednostavan pogled na život. Doima se kao da ima Božji stav koji je veoma iskren i neposredan. Ali Bog kaže da je Sofar u krivu.

Tu je i četvrti čovjek, koji sjedi s njima sve vrijeme razgovora, sluša i ne progovara ni riječi. U tekstu ga se ne naziva Jobovim "prijateljem", vjerojatno zato što je mnogo mlađi od ostalih. Njegovo je ime **Elihu.** Teolog je i intelektualac. Predstavlja glas logike, naobrazbe i razuma. Veoma je oštrouman. Zna da je stanovište ostale trojice pojednostavljeno, ali, mada naposljetku i on progovara, zapravo nema ništa novo za reći. U biti ponavlja ono što su rekli drugi, samo otmjenijim jezikom.

Da rezimiramo, sve četvero je došlo do zaključka da Job vjerojatno strada zbog grijeha. Potiču ga da ne gubi vjeru i smatraju da će na kraju, kad najzad nauči svoju lekciju i pokaje se, njegova sreća biti obnovljena. Prema njihovoj teologiji Bog će se uvijek postarati da opaki budu uništeni a da dobri napreduju.

Ali Joba ove riječi ubadaju kao mač u srce. Shvaćamo li koliko su mu strašno morale zvučati? Gotovo da se može čuti kako vapi: "Zar govorite da su moja djeca umrla jer su bila zla? Kažete li da sam ja zao i zato mi se ovo dogodilo? Kako je to moguće? Cijeli sam život nastojao vjerno slijediti Boga. Što sam to učinio da je toliko gore od onoga što vi činite, te sam zaslužio ovakvu sudbinu?"

Job ne tvrdi da je savršen, ali zna da je pokušao; a ako je Bog takav kakav ovi ljudi kažu da jest, tad je to Bog koji teško da ima ljubavi. Prije bi onda bio Bog koji hoda naokolo i uhodi ljude, spreman udariti ih svaki put kad učine nešto krivo.

Ovako mnogi ljudi vide Boga, zar ne? Je li to točno? Je li to dobra teologija?

Osnovno pitanje koje treba postaviti kad se čita Knjiga o Jobu, očito je: "Zašto je Job stradao?" Međutim, dok čitamo knjigu moramo imati na umu da je nama dana perspektiva koju Job nije imao. On nije imao mogućnost da proviri kroz procjep na zavjesi neba kao što je mi imamo.[58] Mi znamo zašto je Job stradao. On

nije znao. Njegovi prijatelji nisu znali. U to su vrijeme samo Bog, anđeli i sotona znali. A Bog je, iz nekog razloga, odlučio ne reći Jobu zašto.

S obzirom da možemo gledati na Joba iz perspektive koju nam je Bog dopustio, da možemo priviriti kroz procjep na zavjesi u nebeske dvorove, te načuti razgovor između Boga i sotone, saznajemo da u stradanju često ima tajni, pitanja bez odgovora i stvari koje nikad nećemo razumjeti na ovoj strani vječnosti. Postoje stvari koje se događaju o kojima mi ništa ne znamo. Job nije znao da je stradao zato što je Bog dopustio sotoni da ga udari, kako bi dokazao Jobovu vjernost. I, koliko je nama poznato, Bog ovo nikad nije otkrio Jobu.

U stradanju često ima nepoznanica. Pitanje je može li tu biti i vjere (Luka 18,8). Možemo li pokazati pouzdanje u Boga koji možda neće odgovoriti na naše "zašto"? Baš kao što bi većina nas htjela znati u sličnoj (pa čak i u manje teškoj) situaciji, i Job je žarko želio znati razlog zbog kojega je tako žestoko stradao. Ali kad mu Bog odgovara, u poglavljima 38–41, to ne čini navodeći razloge Jobova stradanja, već otkrivajući sebe. Otkrivajući mu tko je on zapravo, Bog podsjeća Joba da glavna potraga vjernika suočenog s nepravednim stradanjem nije za objašnjenjem na pitanje "zašto?", već za odgovorom na pitanje "tko?". Podsjeća ga na svoju silu, mudrost i vlast nad cijelom tvorevinom. U biti, Bog odgovara Jobu: "Takav sam ja Bog. Ja znam što se događa, a ti ne znaš. Ja i dalje vladam tvojim životom i ja brinem o tebi. Hoćeš li mi vjerovati?" I, taj bi odgovor Jobu trebao biti dovoljno dobar.

Knjiga o Jobu nam pomaže razumjeti da stradanje nije uvijek posljedica grijeha, niti Božji način da nas očisti i/ili pouči, kao što smo vidjeli u odjeljku "Stradanje kao odgoj stegom". Jobovi su se prijatelji ograničili na taj odgovor i to je razlog zbog kojega ih je Bog osudio (Job 38,2; 42,8). Osim toga, čini se da pažljivo proučavanje načina na koji Bog koristi odgoj stegom kroz stradanje dokazuje istinitost tvrdnje da ako ne možeš iskreno utvrditi ka kakvom te pokajanju Bog vodi, od čega želi da se pokaješ, onda teško da je to Božja nakana u tom trenutku. Bog zacijelo ne kažnjava bez

dokazane krivice. Kazna bez krivice bila bi osvetoljubivost, baš kao i kazna nakon ispovijedi grijeha i pokajanja.

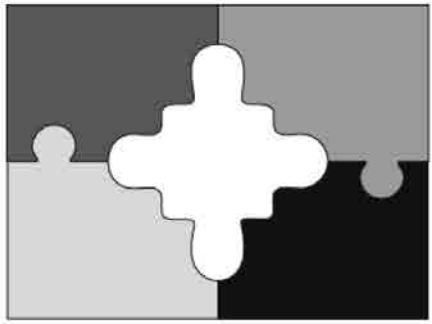
Prolaziš li kroz stradanje, moj ti je savjet da obzirno staneš pred Boga, da iskreno tražiš njegovo lice, te da zamoliš Božjeg Duha da ispita tvoje srce i život. Ako te on ne osvjedoči o grijehu, ili ako iskrena ispovijed i pokajanje ne poprave situaciju, onda bi, po mom mišljenju, bilo ispravno reći da su u toj situaciji na djelu drugi čimbenici. Tad je potrebno nastaviti voljeti Boga i pouzdati se u njega, znajući da takva reakcija razotkriva sotonine optužbe kao laži.

Jobovi su prijatelji načinili logičnu grešku zaključujući da je "nešto isto što i sve" – ako Bog katkad koristi stradanje da kazni svoje dijete za nepokajani grijeh, onda je, zaključuju oni, svako stradanje Božja kazna. Ovo je u Knjizi o Jobu otkriveno kao veoma uzak pogled i osporavanje Božjega karaktera. A to je nešto što Bog ne može ignorirati. Na kraju knjige, u iznenadnom i ironičnom zaokretu, Jobovi su prijatelji pozvani na pokajanje na isti način na koji su oni do tada pozivali Joba da to učini. Nije li također ironično da ti ljudi koji su se trebali pokajati nisu stradali zbog svojih grijehova, dok je Job, koji je govorio ispravno o Bogu, sjedio pred njima u mukama? Već bi nas i sama ta činjenica trebala sačuvati od pogrešnog vjerovanja da Bog automatski djeluje po principu "uzroka i posljedica".

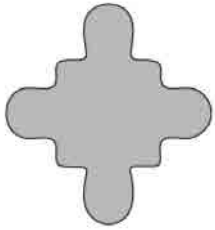
Unatoč suvremenu naučavanju koje zvuči nevjerojatno slično Elifazovu, Bildadovu, Sofarovu i Elihuovu, trebamo imati na umu da je **Jobovo stradanje bilo izravna posljedica njegove vjernosti Bogu**. To se protivi popularnom nauku o blagostanju i riječi vjere prema kojemu vjernost uvijek rezultira materijalnim blagostanjem, tjelesnim zdravljem i osobnim mirom. Ovo je odveć pojednostavljen svjetonazor koji zanemaruje jasnu priču o ovome izvanrednom čovjeku koji je stradao isključivo **zbog** svoje vjere, iako u to vrijeme to nije znao.

U nastojanju da steknem biblijski pogled na stradanje i Božju nakanu, otkrio sam da mi pomaže kad usporedim naš život sa slagalicom. Slagalica je sačinjena od dijelova koji sami po

sebi rijetko imaju ikakvoga smisla, no sastavljeni mogu stvoriti prekrasnu sliku.

Problem s kojim se suočavamo u našoj konačnosti i grešnosti jest to što sada ne možemo vidjeti kako se ti komadići, odvojeni događaji i okolnosti, uklapaju. Nismo sveznajući i ne možemo vidjeti veliku sliku, a naš život još nije završen. Najbolje što možemo učiniti jest promatrati taj jedan komad slagalice u danom trenutku svoga života, jer ne postoji način da gledajući samo u taj jedan komad točno opišemo kako će izgledati ostatak slike.

Ako ćemo inzistirati na pronalaženju značenja u svakom izoliranom detalju ili okolnosti u našem životu, neizbježno ćemo dolaziti do pogrešnih zaključaka. Život ne može imati smisla ako se promatra dio po dio. Moramo čekati da se slika upotpuni.

Trebala bi nas ipak utješiti misao da, iako mi ne možemo vidjeti "veliku sliku", znamo da Bog može. Možemo poput Joba

imati na umu da u naš život ne dolazi ništa što Bogu nije prisno poznato. On zna zašto postoji svaki dio slagalice našeg života i kako bi, bez toga, on bio nepotpun. Pozvani smo, poput Joba, da vjerujemo Bogu, čak i ako u tome trenutku ne razumijemo što nam se događa, znajući da nam se ne dešava ništa što prvo nije prošlo kroz Božje suverene ruke.

Psalmi

Kad pokušamo utvrditi i prenijeti naučavanje knjige kao što su Psalmi, problem nije u nedostatku informacija. Upravo je suprotno. Knjiga psalama zauzima u Bibliji velik dio poetske književnosti s različitim stilovima i temama. Odrediti koji bi psalmi nama mogli pomoći u razvoju biblijske teologije o progonu vrlo je teško, budući da ih novozavjetni pisci navode više nego bilo koju drugu knjigu Staroga zavjeta.

Važno je imati na umu da je Biblija rane crkve sadržavala gotovo isključivo Stari zavjet. Novozavjetni su spisi nastajali postupno, ali kad su njihovi pisci trebali uputiti na neko mjesto u Svetome pismu, bio je to Stari zavjet. Osim toga, pisci Novoga zavjeta bili su Židovi, a hebrejsko je Sveto pismo u njima bilo ukorijenjeno od djetinjstva. Znali su Psalme naizust i kroz iskustvo – kao hvalospjeve i tužaljke. Stoga uopće ne čudi da su, kad su trpjeli oganj progona, održavali plamen vjere živim prisjećajući se zajedničkih i pojedinačnih psalama, tužaljki, koje su ranije tako mnogo puta molili.[59]

Prema tome, kad su Židovi iz prvoga stoljeća svjedočili Isusovu, ali i vlastitu stradanju, crpili su snagu iz tisućgodišnje povijesti i tragedije svoga naroda, na koju su gledali s dubokim suosjećajem.[60] Vidjeli su kako tekstovi poprimaju novi život, opet s dokazima o stradanju, ubijanju i nepravdi koju su pravednici doživljavali od ruke opakih, baš onako kako je izraženo u psalmima. Vidjeli su kontinuitet između svog sadašnjeg stradanja i onog koji su trpjeli sveti iz davnina. To što su novozavjetni pisci navodili psalme, daleko je veće od običnog navođenja teksta iz Svetog pisma kao dokaza teološke doktrine, uvjerenja ili principa, ili uporabe njegovih

dijelova kao sporednih navoda. Psalmi su korišteni kao primarni izvor koji je novozavjetnoj riječi dodavao na vrijednosti i ovlasti. Uključujući različite ulomke iz psalama u svoja pisana izvješća o Isusovoj muci, autori su podigli Kristovo stradanje iznad vlastitog okruženja (scene kojoj su svjedočili) i poistovjetili ga sa širom dimenzijom sluge koji strada.[61]

Da bismo ispravno usmjerili svoje proučavanje, prvo ćemo pogledati koji su psalmi navođeni u Novome zavjetu glede progona i kako ih je rana crkva koristila u raspravama o progonu i učeništvu. Zaključit ćemo kratkom raspravom o psalmima u kojima se proklinje.

Psalmi rabljeni u Novome zavjetu glede progona

Bez ulaženja u iscrpno proučavanje uporabe psalama u Novome zavjetu, važno je kratko raspraviti hermeneutička* načela koja su koristili novozavjetni autori.[62] Pisci su najčešće koristili navode iz psalama kako bi ponovno uspostavili univerzalne apsolutne vrijednosti koje su vječno utvrđene na nebesima i nalaze se u kontekstu cijeloga Pisma. C. H. Dodd tvrdi da je u većini slučajeva nakana novozavjetnih autora kad su navodili psalme bila da te retke upotrijebe kao pokazatelje za cijeli kontekst u kojemu se izvorno nalaze.[63] Čitatelj je trebao uzeti u obzir sveukupan kontekst navedena ulomka, a ne samo izdvojeni redak kao dokaz teološke doktrine.

Novozavjetni su pisci koristili psalme kako bi izvukli sekundarne posljedice iz teksta koje su bile primjenjive na okolnosti prvoga stoljeća. Shvaćajući da biblijski tekst može izazvati sekundarne posljedice, autori se nisu uvijek ograničavali na primarno značenje teksta u njegovu izvornom kontekstu. Također su u svojim tekstovima povremeno rabili poznate riječi i pojmove koji su se nalazili u psalmima, bez namjere da u cijelosti predstave izvorni tekst ili da ga primijene na novi kontekst.

---

* Grč. dosl. umijeće tumačenja; znanstveno istraživanje i tumačenje Biblije da bi se došlo do otkrivanja izvornoga smisla – op. prev.

Psalam 22

Psalam 22 očito je jedan od glavnih starozavjetnih tekstova koje je rana crkva vidjela kao svjedočanstvo u prilog evanđeoskim činjenicama ili kao otkrivanje utvrđene Božje nakane.[64] Matej, Marko, Ivan, Pavao i pisac Poslanice Hebrejima – svi upućuju na ovaj psalam. Reci 1 i 18 (2 i 19) posebno su navođeni, a često se aludira i na retke 6, 21 i 22 (7, 22 i 23).

Dok je visio na križu, znajući da njegov Otac neće intervenirati u njegovu korist, Isus se prisjeća molitve koju je znao od djetinjstva, očajničkoga vapaja koji se otrgao od srca jednog drugog Božjeg sluge u vrijeme kušnje:

> *Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio? Daleko si od moga spasenja, od riječi vapaja moga.* (22,1 (22,2) – Šarić)[65]

Veoma je značajna Isusova uporaba ovoga psalma. Znamo da su Židovi imali redovita, formalna bogoslužja triput dnevno, uključujući i čitanje iz Zakona i Proroka te pjevanje psalama. Psalmi su predstavljali njihovu pjesmaricu, a vjerni su ih Židovi većinom znali napamet. "Bože moj, Bože moj", početak je Psalma 22 i Židovi koji su stajali u podnožju križa to bi prepoznali. Neki bi se sjetili da ovaj psalam počinje porazom i tragedijom, no završava pobjedom. Zato bi se nedvojbeno upitali: "Kako može navoditi nešto što ima sretan kraj dok iz njega život istječe – kamo ta nada o kojoj psalam govori?" Neki su, u Matejevu izvješću, pogrešno shvatili da je aramejsko "Eli, Eli" poziv upućen Iliji da dođe i spasi ga.

Čovjek se zapita koliko su njegovi sljedbenici, koji su ostali s njim, smatrali da će se taj događaj, poput psalmistova, na kraju završiti sretno. Prema spomenutome Matejevu izvješću o tome događaju očito je da su neki, poput Isusa, gledajući oko sebe prepoznali da se proročanstvo iz srednjega dijela Psalma 22 ispunjava pred njihovim očima: *Ždrijela svoja razvaljuju na me... Probodoše mi ruke i noge... a oni me gledaju i zure na me. Haljine moje dijele među sobom i kocku bacaju za odjeću moju*. Dok su slušali Isusove riječi i gledali sve što se događalo

oko njih, mora da su riječi ovoga Psalma prošle kroz um vjernih Židova koji su ostali kraj križa u vrijeme kad je većina Isusovih sljedbenika pobjegla. Svjedočeći sceni u kojoj vojnici dijele Isusovu odjeću među sobom dok on visi na križu, Ivan tu vidi usporednu crtu sa stanjem u kojemu se nalazio psalmist i koje je opisano u Psalmu 22,18 (22,19):

Haljine moje dijele među sobom
i kocku bacaju za odjeću moju.[66]

Kao što piše u ovom psalmu, bezbožnici pljačkaju pravednike s bešćutnom ravnodušnošću, bezobzirno i nemilosrdno. Nevina je žrtva ostavljena bespomoćna u svojoj golotinji.

Uz Izaiju 53,3, na riječi iz Psalma 22,6 (22,7), *A ja, crv sam, a ne čovjek, ruglo ljudi i naroda prezir* aludira i Marko[67], koji u svom Evanđelju 9,12 upućuje na činjenicu da *stoji pisano za Sina Čovječjega da će mnogo trpjeti i biti prezren*. Psalam 22 treba u cjelini biti glavni izvor koji ovo podupire.

Allen primjećuje da Pavao u 2 Timoteju 4,17, gdje govori o svojoj prvoj obrani pred Neronom, kad je bio oslobođen[68], najvjerojatnije upućuje na Psalam 22,21 (22,22).

Spasi me iz ralja lavljih
i jadnu mi dušu od rogova bivoljih!

Prije i tijekom prvog saslušanja pred Neronom, Pavao je očito molio tužaljku iz Psalma 22, a nakon što je došlo do povoljnog ishoda, "pretvorio je molbu u zahvalu, odnosno u izvješće o Božjoj intervenciji".[69] Sada, kad se suočava s drugim suđenjem za koje ne očekuje da će se završiti sličnim oslobađanjem, i dalje ostaje uvjeren u Božju moć da ga oslobodi od svakog zlog napada i sigurno ga dovede u svoje vječno kraljevstvo (2 Timoteju 4,18).

Riječi iz retka 22 (23), *A sada, braći ću svojoj naviještat' ime tvoje, hvalit ću te usred zbora,* navedene su u Hebrejima 2,12. Zbog patnje koju je podnio, Isus je okrunjen slavom koja će se dijeliti s cijelim čovječanstvom. Na to se upućuje u

Psalmu 22,22 (22,23). Stradanje koje je Krist podnio, kako se vidi kroz ovaj psalam, rezultiralo je u slavu koja će se dijeliti sa svima koje se on ne stidi nazvati svojom braćom (Hebrejima 2,11).[70]

Psalam 31

U tvoje ruke duh svoj predajem:
otkupi me, Jahve, Bože vjerni (31,5 (31,6)).

Luka ovo bilježi kao Isusove posljednje riječi koje je izgovorio na križu, tren prije nego što će umrijeti (Luka 23,46). Te su riječi Isusova potvrda Božje stalne vjernosti usred strahovitog progona sve do same smrti. Dalglish primjećuje:

> Ovaj je psalam pojedinačna tužaljka koja strastveno prenosi kako se pisac probijao kroz mržnju svojih neprijatelja, a ipak usred mnogih promjena raspoloženja zbog svoga jada, u konačnici ostvaruje Božji mir. To je slikovit prikaz sluge koji strada, posebno predstavljenog u Izaiji 53,7 i dalje.[71]

Riječi iz 31,13b,(31,14b) *sastaju se protiv mene i smišljaju kako da mi život oduzmu,* pomogle su da se "uobliči Matejevo izvješće o zavjeri Velikog vijeća" (Mt 26,3-4).[72] Pravednik (predstavljen u Kristu) nije zaštićen od spletki opakih. Ipak, on se i dalje pouzdaje u Boga (31,14 (31,15)).

Psalam 34

Iako se u retku 19 (20) priznaje da *mnoge nevolje ima pravednik,* ovaj je psalam ponajprije zahvalnica za oslobođenje onih koji se boje Boga, iz ruku onih koji im nastoje naškoditi.

Sljedeći reci imaju svoj odjek u Novome zavjetu:[73]

- Psalam 34,8 (34,9) – 1 Petrova 2,3
- Psalam 34,10 (34,11)[74] – Luka 1,53; 6,24-25
- Psalam 34,12-16 (34,13-17) – 1 Petrova 3,10-12

- Psalam 34,20 (34,21) – Ivan 19,36[75]
- Psalam 34,22 (34,23)[76] – lutroun

Osobito je zanimljiv način na koji Ivan koristi navod iz Psalma 34,20 (34,21). Dalglish primjećuje:

> Kosti čine skelet, okosnicu tijela. Međutim, u hebrejskome su smatrane pokazateljem zdravlja i postale su sinonim za samoga čovjeka. U surovome svijetu Staroga zavjeta nije bio neuobičajen prizor da pravednik trpi višestruke prijelome kostiju (Mih 3,2 i dalje), da i ne spominjemo samu smrt. No ono što ova izreka paradoksalno tvrdi jest da nema tog preokreta u životu koji može ukrasti od pravednika karakter ili mu slomiti integritet, ma koliko lomova kostiju morao pretrpjeti u svojoj borbi.
>
> Evanđelist opisuje kako su vojnici pregledali Isusovo tijelo i kaže: "To se dogodi da se ispuni Pismo: 'Ni jedna mu se kost neće prelomiti.'" (Iv 19,36).
>
> Ovaj navod krasi cijelu scenu liturgijskim prizvukom iz Pashe; prešutno prepoznaje Isusa kao Božjeg Jaganjca. Ali prikazuje ga kao mučenika koji je svoje dostojanstvo i integritet održao neokaljanim. Pažljiv čitatelj u ovome trenutku zastaje kako bi razmislio o simbolici Božjega Jaganjca i neuništivosti Mučenika.[77]

Uporaba Psalma 34 u 1 Petrovoj također je poučna, budući da je ta knjiga posebno napisana onima koji su stradali zbog svoje identifikacije s Kristom. I tu se vjernici pozivaju da sačuvaju integritet usred nevolje. Novozavjetni pisci očito nisu vidjeli obećanje izbavljenja u Psalmu 34 kao obećanje izbavljenja od svakog zla, već kao obećanje da neće biti uništeni.

Psalam 35

Nek' se ne raduju nada mnom dušmani nepravedni,
nek' ne namiguju očima oni koji me nizašto mrze (35,19).

Psalam 35 naveden je u Ivanovu Evanđelju 15,25, kao dio Isusove poruke učenicima u kojoj im je govorio o mržnji koju su on i Otac iskusili od svijeta. Kao što su psalmistu mrzili bez razloga, tako su mrzili i Oca i Sina. Ne postoji ništa što je Sin učinio da zasluži takvu mržnju. U recima koji prethode ovome, Isus upozorava svoje učenike: *Ako su mene progonili, i vas će progoniti* (Ivan 15,20). Jasno se vidi da psalmist ovdje naučava da mržnja na pravdi nije bilo novo iskustvo za pravednike te da će trajati sve do naših dana.

Psalam 41

Pa i prijatelj moj u koga se uzdah, koji blagovaše
kruh moj, petu na me podiže (41,9 (41,10)).

Ako je strašno kad ti neprijatelj zada bol, koliko je strašnije kada te izda blizak prijatelj. U Ivanu 13,18 Judina se izdaja doživljava kao ova vrsta strašne nevjere.

Psalmi 42, 43

Kako Dodd primjećuje: "Ova dva psalma nisu pjesme patnje u istome smislu u kojemu su to oni koje smo prethodno pregledali, već sadrže pritužbu čovjeka koji je isključen iz Božje nazočnosti, ali koji se s pouzdanjem nada da će mu to biti vraćeno".[78] Refren "Što si mi, dušo, klonula?" čuje se tri puta (42,5.11 (42,6.12); 43,5). Septuaginta prevodi izraz "klonula" (ili "žalosna") kao perilupo~ ei, što jasno odjekuje u Marku 14,34 (perilupo~ estin h yuch m).[79] Ivan 12,27 također ponavlja Septuagintin prijevod Psalma 42,6 (42,7).[80] Pisci evanđelja očito su smatrali da emocije izražene u ovim psalmima točno odražavaju jedan vid Isusove muke.

Psalam 44

Ali zbog tebe ubijaju nas dan za danom,
i mi smo im k'o ovce za klanje (44,22 (44,23)).

Dok Pavao u Poslanici Rimljanima 8,36 razmišlja o stradanju Božjih glasnika, prisjeća se Psalma 44. I mada je istina da je Božja sila na raspolaganju vjerniku kako bi ostao postojan usred plamena neprijateljstva (8,35.37-38), apostol također zna da one koji slijede Božji put čekaju boli i nevolje. Nisu na to imuni.

> Uzvik boli otimao se s kršćanskih usana tako lako kao i s izraelskih. U pastoralnome smislu, Pavao se zadržavao na bolima dezorijentiranosti koje ni najplemenitiji uzroci ne mogu ublažiti. U skladu s ovim pastoralnim prizvukom spominjanje stradanja nježno je umotano u Kristovu ljubav i Božju ljubav u Kristu (rr 35, 39).[81]

Psalam 69

Ovaj je psalam jedan od glavnih starozavjetnih ulomaka koje je rana crkva vidjela kao svjedočanstvo činjenicama Evanđelja ili kao otkrivanje utvrđene Božje nakane. Navodi se, ili se na njega podsjeća u Mateju 27,34 (Psalam 69,21 (69,22)), Marku 15,36 (Psalam 69,21b (69,22b)), Ivanu 15,25 (Psalam 69,4 (69,5)) i 19,28 (Psalam 69,21b (69,22b)), Djelima 1,20 (Psalam 69,25 (69,26)) i Rimljanima 15,3 (Psalam 69,9b (69,10b)). Teško da se pet zasebnih autora slučajno pozvalo na jedan te isti psalam, iako su navodili različite retke.[82]

> Psalmist vapi Bogu iz strašne nevolje u kojoj se nalazi. Opisuje svoje stradanje koje podnosi zbog Boga i zlobu svojih neprijatelja; moli za njihovo rušenje i svoje izbavljenje; završava zahvalnicom Bogu zbog sigurnosti spasenja. Kroz veći dio pjesme za pretpostaviti je da pisac govori o vlastitoj sudbini, ali s vremena na vrijeme očito je da prikazuje veću cjelinu i na kraju naviješta spasenje Siona. Nakana je novozavjetnih pisaca da sve jasno primijene na Kristovo stradanje i njegovu konačnu pobjedu.[83]

Psalam 91

Jer anđelima svojim zapovjedi da te čuvaju
na svim putovima tvojim. Ne rukama će te nositi
da se ne spotakneš o kamen (91,11-12).

U drugoj kušnji kušač odvodi Isusa na vrh hrama u Jeruzalemu i potiče ga da se baci dolje i time dokaže da je Božji Sin (Mt 4,6; Lk 4,10-11). Navodeći ovaj psalam sotona sugerira da je Bog obećao izbaviti Isusa od svakog zla, te da ovaj to treba pokazati djelom.

Priroda je ove kušnje, kako Dalglish s pravom ističe, etička: hoće li Isus upotrijebiti Božje sredstvo dvoznačnosti, poslušnosti, skrovitosti i slabosti kako bi ostvario njegovu nakanu ili će za ostvarenje tog plemenitog cilja upotrijebiti nedostojna sredstva kao što su moć i javne pohvale?[84] Isus odbacuje sotoninu kušnju odgovarajući riječima iz zapovijedi u Ponovljenom zakonu 6,16, da se Jahvu ne smije iskušavati. Isus je bio podvrgnut kušnji da upotrijebi zemaljska sredstva kako bi ostvario Božju nakanu.

Božji glasnici su još uvijek kušani na ovaj način. Ali Isusovo pobijanje ukazuje da obećanja iz Psalma 91 nisu univerzalno primjenjiva; moraju se tumačiti u ukupnom kontekstu situacije i širem osvrtu na Pismo.[85] Zapravo pomnije istraživanje konteksta samih redaka pokazuje da psalmist nikad nije ni kanio da oni budu shvaćeni na način na koji je to učinio kušač. Ovo je, doista, obećanje da će pravednici biti izbavljeni jer počivaju u Božjoj sjeni i žive u poslušnosti i ljubavi prema njemu (rr 1, 14). Kad zazovu Boga, oni mogu računati na njegovu pomoć (r 15), uz jamstvo da ih oni koji im postavljaju zasjedu na kraju neće uništiti.[86] Božje dijete može biti sigurno u Božju pomoć usred nevolje, ali ne smije se previše osloniti na Božju zaštitu ako djeluje samostalno ili u suprotnosti s Božjim putom i načinom. Korisno je primijetiti da se Isus pozivao na jamstvo iz psalama kad je bio na križu (Ps 31,5; Lk 23,46).[87]

Psalam 116

Ja vjerujem i kad kažem: "Nesretan sam veoma" (116,10).

Pavao navodi Psalam 116 u 2 Korinćanima 4,13, kad govori o stradanju koje je podnio radi Evanđelja. Dalglish primjećuje:

> Psalam 116 oslikava kontinuitet stradanja i vjere kroz stoljeća... Poput psalmista koji pjeva o svojoj patnji, apostol Pavao govori o svom osobnom stradanju za Evanđelje ali ipak, kao i psalmist, vjerom odnosi pobjedu nad svojom sudbinom.[88]

Apostol odbija malaksati iako se njegov vanjski čovjek raspada (r 16), baš kao što se psalmist nastavlja pouzdati u Boga usred svoje nevolje. Vjera se ne pouzdaje unatoč nepovoljnim okolnostima, već usred njih.

Psalam 118

Gospod je za me, ne bojim se ništa:
što mi može učiniti čovjek? (118,6 – Šarić).

U Poslanici Hebrejima 13,6, izražavajući pouzdanje da Bog nikad neće ostaviti ili napustiti svoj narod u vrijeme progona, autor navodi Psalam 118,6. Ovaj ulomak treba podsjetiti čitatelje da im s Bogom kao pomoćnikom čovjek ne može učiniti ništa samostalno. Bog je na strani pravednika, ili prevedeno još doslovnije "za njih".[89] Psalmist je uvjeren u to da ako je Bog za njega, što mu može učiniti čovjek?[90]

Kontekst Poslanice Hebrejima pomaže nam shvatiti da to što imamo Boga na svojoj strani ne jamči da na nas neće doći zlo od ljudske ruke. Kako bi osnažio njihovu pokolebanu vjeru, pisac u sljedećem retku (13,7) potiče vjernike da neprestano razmatraju *ishod življenja* svojih vođa i zapovijeda im da se ugledaju na njihovu vjeru. Svjedočanstvo i primjer onih koji su se uspješno suočili s progonom i nadvladali ga trebaju biti nadahnuće i nada

onima koji se kolebaju, jer ih to opominje na Božju postojanost. Autor ovo naglašava u sljedećem retku kad ih podsjeća da je *Isus Krist isti jučer i danas i zauvijek* (13,8).

Reci 22 i 23 Psalma 118 navođeni su češće od svih drugih redaka u Psalmima, vezano za progon.[91]

Kamen što ga odbaciše graditelji
postade kamen zaglavni.
Jahvino je to djelo:
kakvo čudo u očima našim!

Redak 22 naveden je u Luki 20,17, Djelima 4,11 i 1 Petrovoj 2,7, dok su reci 22 i 23 zajedno navedeni u Mateju 21,42 i Marku 12,10-11.

U kontekstu cijelog psalma teško je točno odrediti na što je psalmist upućivao u ova dva retka. Neki pretpostavljaju da je to bila izreka iz onog vremena kojom se izražavalo kako se nešto što se činilo kao poniženje može pretvoriti u čast.[92] U tome kontekstu, ovo bi se odnosilo na kraljevu jasnu pobjedu u ratu unatoč prividnu porazu. Dahood smatra da bi se kamen mogao odnositi na Izrael koji je, unatoč tomu što su ga velika carstva smatrala nevažnim, primio časno i važno mjesto u izgradnji Božjeg kraljevstva.[93] Kasnije judaizam nije primjenjivao ove retke samo na kralja već i na očekivanog Mesiju.[94] Čini se da je i rana crkva prihvatila ovo tumačenje.

Navodi iz Psalma 118 u sinoptičkim Evanđeljima i Djelima univerzalni su u identificiranju Isusa kao ugaonog kamena koji je bio odbačen. Petar u svojoj prvoj poslanici također upućuje na Isusa u tome svojstvu (2,6-8), ali ide i dalje. On napominje da je Crkva kuća izgrađena na tom odbačenom kamenu (2,4). Stoga su i oni odbačeni, kako pojašnjava kontekst ostatka ove knjige.

Kako je rana crkva rabila psalme u raspravi o progonu i učeništvu

U četvrtome stoljeću Atanazije je napisao pismo vjerniku Marcelinu koji se očito oporavljao od bolesti i odlučio se uključiti u predano proučavanje psalama. Atanazije dijeli s njim neka saznanja za koja tvrdi da ih je čuo od izvjesnog "studioznog starca". Je li to bilo smišljeno odricanje od autorstva zbog poniznosti ili stvarna činjenica, nemoguće je reći. Osim toga, pismo nije datirano. Jedina indicija o datumu može biti navod koji stoji u pismu o progonu kao normalnom dijelu kršćanskoga života. To je zasigurno bilo točno prije 313. g. Također ne postoji navod o arijanskom krivovjerju koje je nastalo 319. g. S druge strane, Atanazije je mogao napisati ovo pismo tijekom jednog od svoja četiri izgnanstva zbog vjere, između 335. i 366. g.

Ovo pismo daje izvanredne pastoralne savjete o uporabi psalama u životu onih koji prolaze kroz progon. Atanazije između ostaloga piše:

> Dakle, sine moj, neka onaj tko čita Knjigu psalama shvati ono što u njoj piše posve jednostavno, onako kako ga je Bog nadahnuo; i neka svatko odabere iz nje, kao iz plodova u vrtu, ono što sam vidi da mu je potrebno. Jer smatram da je u riječima ove knjige pokriven sav ljudski život, sa svim svojim stanjima i mislima, te da se ništa dodatno ne može naći u čovjeku. Jer bez obzira na to što tražiš, bilo to pokajanje ili ispovijed, pomoć u nevolji i kušnji ili pod progonom, bilo da si oslobođen iz zavjera i zamki ili si, naprotiv, tužan iz bilo kojeg razloga, ili vidiš sebe kako napreduješ a svoje neprijatelje kako padaju, te želiš slaviti, zahvaliti i blagoslivljati Gospodina, božanski ti psalmi pokazuju kako da učiniš sve to i, za svaki pojedini slučaj, riječi koje želiš zapisane su tu za tebe i možeš ih izgovoriti kao svoje.[95]

Atanazije kroz cijelo svoje pismo predlaže psalme koje čovjek može moliti usred progona. Psaltir se vidi kao knjiga koja pribavlja molitve koje daju Bogu čast u vrijeme slabosti.

> Jer te riječi, koje su već same po sebi ugodile Bogu, izgovorene, kao što kaže apostol, *osvojiše kraljevstva, izvršiše pravdu, postigoše obećanja, zatvoriše usta lavovima, ugasiše žestinu ognja, izbjegoše oštrici mača, ozdraviše od bolesti, biše junaci u boju, nagnaše u bijeg tuđe bojne redove. Neke žene ponovo primiše svoje mrtve zbog uskrsnuća*.
>
> Stoga, neka onaj tko moli psalme ima sigurnu nadu da će Bog kroz njih brzo prikloniti uho onome tko je u potrebi. Jer ako je tko u nevolji, kad ih izgovori, u njima nalazi veliku utjehu; a ako je u kušnji ili je progonjen, naći će se sposobnim da izdrži ispit i iskusit će zaštitu od Boga koji uvijek brani one koji izgovaraju te riječi.[96]

PISMO ATANAZIJA, NAŠEGA SVETOG OCA, NADBISKUPA ALEKSANDRIJSKOG, MARCELINU, O TUMAČENJU PSALAMA[97]

Dragi moj Marceline,

Tvoja me postojanost u Kristu ispunjava divljenjem. Ne samo da dobro podnosiš svoju sadašnju kušnju i patnju koja je prati, već štoviše živiš po pravilima i, kako mi kaže donositelj tvoga pisma, koristiš slobodno vrijeme koje iziskuje tvoja skorašnja bolest da proučavaš cijelo Sveto pismo, osobito Psalme. On kaže da iz svega toga nastojiš dosegnuti duševnu snagu i razbor. Kako divno! I sâm sam posvećen Psalmima, kao uostalom i cijeloj Bibliji; jedanput sam čak razgovarao s izvjesnim studioznim

starcem koji je podrobno proučio Psaltir i govorio mi o tome vrlo uvjerljivo i s mnogo šarma, izražavajući se veoma jasno i držeći primjerak Psaltira u ruci dok je govorio. Zato ću ti sada napisati sve što mi je rekao.

Sine, sve knjige Svetoga pisma, i Stari i Novi zavjet, kao što je pisano, nadahnute su od Boga i korisne za pouku [2 Tim 3,16]; ali onima koji doista proučavaju Psaltir to donosi posebno bogatstvo. Svaka biblijska knjiga, dakako, ima svoju posebnu poruku: Petoknjižje, na primjer, govori o početku svijeta, o djelima patrijarha, o izlasku Izraelaca iz Egipta, davanju Zakona te o uređivanju Prebivališta i svećenstva; Troknjižje [Jošua, Suci i Ruta] opisuju podjelu nasljeđa, djela sudaca te Davidovo podrijetlo; Kraljevi i Ljetopisi bilježe djela kraljeva, Ezdra [Ezra] oslobođenje iz izgnanstva, povratak naroda te izgradnju Hrama i grada; proroci pretkazuju dolazak Spasitelja, uvode nas u suštinu zapovijedi, kore otpadnike, a imaju posebnu poruku i za pogane. Vidiš, svaka od ovih knjiga nalik je vrtu u kojemu se uzgaja posebna vrsta voća; nasuprot njima, Psaltir je vrt u kojemu, osim njegovog posebnog voća, raste i ono iz svih ostalih.

Na primjer o stvaranju, o kojem čitamo u Postanku, govori se u Psalmu 19: "*Nebesa slavu Božju kazuju, naviješta svod nebeski djelo ruku njegovih*", te ponovno u Psalmu 24: "*Jahvina je zemlja i sve na njoj, svijet i svi koji na njemu žive. On ga na morima utemelji i na rijekama učvrsti*". Izlazak iz Egipta, koji bilježe Knjiga Izlaska, Brojevi i Ponovljeni zakon, prikladno je opjevan u psalmima 78, 106 i 114. "*Kad izađe Izrael iz Egipta*", kaže ovaj posljednji, *"i kuća Jakovljeva iz naroda barbarskog, Judeja mu posta svetište, a Izrael kraljevstvo njegovo."* Psalam 105 objavljuje: "*Mojsija posla, slugu svoga, Arona, kog odabra. Činjahu među njima znake njegove i čudesa u Kamovoj zemlji. Posla tmine, i smrknu se, al' prkosiše oni riječima njegovim. U krv im vode prometnu i pobi ribe njihove. Zemljom im žabe provrvješe, prodriješe i u dvore kraljevske. Reče, i muha roj doletje i komarci u sve kraje njine";* i tako dalje, kroz cijeli ovaj psalam, i sljedeći, razmatra se jedno te isto. Što se tiče Prebivališta i svećeništva, o njima se govori u Psalmu 29 koji je pjevan kad se nosio Šator. [U Septuaginti u zaglavlju ovoga

psalma stoji: *Psalam Davidov, kad se prenosio Šator*] "*Prinesite Jahvi, o sinovi Božji* [*prinesite Jahvi mlade ovnove*], *prinesite Jahvi slavu i moć.*"

Djela sudaca i Jošue, Nunova sina, također se spominju, ovoga puta u Psalmu 107, "*podigoše grad gdje će živjeti. Zasijaše njive, posadiše vinograde*", jer je Izraelcima pod Jošuinim vodstvom predana u ruke Obećana zemlja. Kad više puta u ovom istom psalmu čitamo: "*Tada zavapiše Jahvi u svoj tjeskobi i on ih istrže iz svih nevolja*", to se odnosi na razdoblje sudaca, jer im je Bog u to vrijeme, kad god su mu zavapili u svojoj potrebi, podizao suce da ih izbave od tlačitelja. Na isti način Psalam 20 govori o kraljevima, kad kaže: "*Jedni se hvale kolima bojnim, drugi konjima, mi imenom Jahve, Boga našega. Oni posrću i padaju, mi se držimo i stojimo*". I Psalam 126, među hodočasničkim pjesmama [Psalmi 119–133 (120–134)], govori o onome o čemu je govorio Ezra: "*Kad Jahve vraćaše sužnjeve sionske, bilo nam je k'o da snivamo*"; i slično u Psalmu 122, "*Obradovah se kad mi rekoše: 'Hajdemo u Dom Jahvin!' Eto, noge nam već stoje na vratima tvojim, Jeruzaleme. Jeruzaleme, grade čvrsto sazdan i kao u jedno saliven! Onamo uzlaze plemena, plemena Jahvina, po Zakonu Izraelovu*".

Vidiš, dakle, da se sve teme što se spominju u povijesnim knjigama spominju i u ovom ili onom psalmu; ali kada dođemo do tema o kojima govore proroci, otkrivamo da se one pojavljuju u gotovo svim psalmima. O dolasku Spasitelja koji će, iako je Bog, prebivati među nama, Psalam 50 kaže: "*Bog naš dolazi i ne šuti*"; a u Psalmu 118 čitamo: "*Blagoslovljen koji dolazi u imenu Jahvinu! Blagoslivljamo vas iz Doma Jahvina! Obasjao nas Bog Jahve!*" O onome koji dolazi kao Očeva Riječ, Psalam 107 pjeva: "*Riječ svoju posla da ih ozdravi i život im spasi od jame grobne*". O Bogu koji dolazi u toj istoj Riječi koju Otac šalje i koja je Očev glas, psalmist ponovno pjeva u Psalmu 45, "*Teče iz srca mojega riječ dobra*" (Daničić); i u Psalmu 110: "*Iz utrobe, prije zore, ja te rodih*" (r 3.; prijevod s engleskoga – op. prev.). Tko bi drugi, dapače, mogao biti nazvan samim Božjim izdankom, koji čuva njegovu riječ i mudrost? A onaj koji dobro zna da je kroz svoju Riječ Bog rekao: "*Neka bude svjetlost… Neka bude svod… Neka*

bude…" [Post 1,3 ss.], ponovno kaže u Psalmu 33: "*Jahvinom su riječju nebesa sazdana i dahom usta njegovih sva vojska njihova*".

I, ne da nije znao za dolazak Mesije već ga spominje, prije svega u Psalmu 45, "*Prijestolje je tvoje, Bože, u vijeke vjekova, i pravedno žezlo – žezlo je tvog kraljevstva! Ti ljubiš pravednost, a mrziš bezakonje, stoga Jahve, Bog tvoj, tebe pomaza uljem radosti kao nikog od tvojih drugova*". Nadalje, da nitko ne bi pomislio da će Mesija doći samo u tijelu, Psalam 87 pokazuje da će on to učiniti istodobno kao čovjek i kao onaj po kojemu je sve stvoreno: "*O Sionu se govori: 'Ovaj i onaj u njemu je rođen! Svevišnji ga utemelji'*", stoji pisano, a isto značenje ima i navod: "*I Riječ bijaše Bog. Sve je po njoj postalo… I Riječ [je] tijelom postala"* [Iv 1,1-2.14]. Ne šuti psalmist ni o činjenici da će Mesiju roditi djevica – ne, bez kolebanja to naglašava u Psalmu 45, iz kojega smo već navodili, ali trenutak poslije. "*Slušaj, kćeri*", kaže, "*pogledaj, prisluhni: zaboravi svoj narod i dom oca svog. Zaželi li kralj ljepotu tvoju, smjerno se pokloni njemu jer je on gospodar tvoj*". Ne kaže li slično tomu Gabriel: "*Raduj se, milosti puna! Gospodin je s tobom!"* [Lk 1,28] Nakon što ga naziva Pomazanikom, što znači Mesija ili Krist, psalmist odmah objavljuje njegovo ljudsko rođenje, govoreći: "*Slušaj, kćeri, pogledaj"*; jedina je razlika u tome što se Gabriel obraća Mariji epitetom jer je on od drugog roda, dok je David prikladno naziva svojom kćeri jer će od njega potjecati.

Nakon što je pokazao da će Krist doći u ljudskom obliku, Psaltir nastavlja dalje i pokazuje da će i stradati u tijelu koje je preuzeo. Psalam 2 pretkazuje kako će Židovi kovati zavjeru protiv njega: "*Zašto se bune narodi, zašto puci ludost snuju? Ustaju kraljevi zemaljski, knezovi se ròtē protiv Jahve i Pomazanika njegova"*. A Psalam 22, govoreći u ime samoga Spasitelja, opisuje način njegove smrti: "*u prah smrtni bacio si mene. Opkolio me čopor pasa, rulje me zločinačke okružile. Probodoše mi ruke i noge, sve kosti svoje prebrojiti mogu, a oni me gledaju i zure na me. Haljine moje dijele među sobom i kocku bacaju za odjeću moju*". "Probodoše mi ruke i noge" – što drugo to može značiti osim križa? A psalmi 88 i 69, ponovno govoreći u Gospodinovo ime,

nadalje pojašnjavaju da on nije sve to pretrpio radi sebe već radi nas. "*Teško me pritišće ljutnja tvoja",* kaže jedan; a drugi dodaje: "*Moram vraćati što nikad ne oteh"* (Šarić). Jer on nije umro zato što je bio podložan smrti: postradao je radi nas i ponio na sebi gnjev koji je bio kazna za naše prijestupe, baš kako kaže Izaija: "*On slabosti naše uze"* [Mt 8,17]. Tako u Psalmu 138 čitamo: "*Gospod će dovršiti na meni svoje djelo"* (r 8., Šarić); a u Psalmu 72 Duh kaže: "*Djeci siromaha donijet će spasenje, a tlačitelja on će smrviti. On će spasiti siromaha koji uzdiše, nevoljnika koji pomoćnika nema"* [Atanazije navodi posljednja dva retka kao da se odnose na uskrsnuće, mada to nije imenovano.]

I ovo nije sve. Psaltir nadalje u Psalmu 24 pretkazuje Spasiteljevo uznesenje na nebo u tijelu: "*Podignite, vrata, nadvratnike svoje, dižite se, dveri vječne, da uniđe Kralj slave!"* I ponovno u Psalmu 47: "*Ulazi Bog uz klicanje, Jahve uza zvuke trublje"*. U Psalmu 110 navješćuje se zasjedanje: "*Riječ Jahvina Gospodinu mojemu: 'Sjedi mi zdesna dok ne položim dušmane za podnožje tvojim nogama'"*. A Psalam 9 spominje predstojeće uništenje đavla, vapijući: "*Ti sjede na prijesto – sudac pravedan: ti pokara pogane, pogubi bezbošca"*. Psaltir ne krije od nas ni da će Sin od Oca primiti sud, već nam u Psalmu 72 pretkazuje kako dolazi da bude sudac: "*Bože, sud svoj daj kralju i svoju pravdu sinu kraljevu. Nek' puku tvojem sudi pravedno, siromasima po pravici!"* I u Psalmu 50 čitamo: "*On zove nebesa odozgo i zemlju da sudi narodu svojemu. Nebesa objavljuju pravednost njegovu: on je Bog sudac!"* Psalam 82 isto tako kaže: "*Bog ustaje u skupštini 'bogova', usred 'bogova' sud održava"*. Iz mnogih tekstova ove iste knjige saznajemo i za poziv poganima, osobito iz sljedećih riječi iz Psalma 47: "*Narodi svi, plješćite rukama, kličite Bogu glasom radosnim"*; i ponovno iz Psalma 72: "*Dušmani će njegovi preda nj kleknuti i protivnici lizati prašinu. Kraljevi Taršiša i otoka nosit će dare, vladari od Arabije i Sabe danak donositi"*. O svemu se ovome pjeva u Psaltiru, a pretkazano je zasebno i u ostalim knjigama.

Moj je stari prijatelj istaknuo da je ono što nalazimo u Psalmima o Spasitelju navedeno i u ostalim knjigama Svetog

pisma; naglasio je činjenicu da je svim tim navodima zajedničko jedno tumačenje, te da su jednoglasni u Svetome Duhu.

Osim toga, do neke je mjere točno upravo suprotno; jer, baš kao što Psaltir uključuje posebne teme iz svih drugih knjiga, tako i one često sadrže nešto od posebnih karakteristika psalama. Mojsije, na primjer, piše pjesmu; Izaija čini isto; a Habakuk nudi molitvu u obliku pjesme. Na isti način u svim knjigama vidimo nešto nalik proročanstvu, predaji Zakona i povijesti; jer je isti Duh u svima njima, a kako je on po naravi jedan i nedjeljiv, svakoj je knjizi dan cio: no ipak je raznovrstan u svome očitovanju ljudima i onaj kojega on poučava i koji njega prima služi riječi u skladu s trenutačnom potrebom. Stoga je (kako sam već rekao) Mojsije s vremena na vrijeme prorok i psalmist, a proroci, prema prigodi, katkad postavljaju zakone (na primjer: "*Operite se, očistite. Operi opačinu sa srca svoga, Jeruzaleme"* [Iz 1,16; Jr 4,14]), a katkad bilježe povijest, kao kad Daniel donosi priču o Suzani [Dn 12 (Suzana ili Šošana; navod je iz izvornika; danas je to poglavlje 13 i nalazimo ga samo u katoličkoj Bibliji – op. prev] ili kad nam Izaija priča o velikom peharniku i Sanheribu [Iz 36–37]. Slično tomu i Psaltir, čija je posebna funkcija pjesma, uopćava u sebi teme koje su potanko obrađene u drugim knjigama, kao što sam ti pokazao. Katkad, štoviše, utvrđuje zakone, kao što je: "*Jezik svoj oda zla suspreži i usne od riječi prijevarnih! Zla se kloni, a čini dobro, traži mir i za njim idi"*, kao što nam priča povijest Izraelova putovanja i pretkazuje dolazak Spasitelja.

Uviđaš, dakle, da je milost jednoga Duha zajednička svim piscima i svim knjigama Svetoga pisma, te da se njegov način izražavanja razlikuje samo prema potrebi i volji Duha. Očito je stoga, da je jedino važno da se svaki pisac čvrsto i beskompromisno drži milosti koju je osobno primio, kako bi savršeno ispunio svoj zadatak. A među svim knjigama, Psaltir jamačno ima vrlo posebnu čar, vrsnu kvalitetu o kojoj vrijedi razmišljati; jer pored karakteristika koje dijeli s drugim knjigama, on ima tu jedinstvenu vlastitu veličanstvenost u kojoj su zastupljeni i prikazani pokreti ljudske duše u svoj svojoj raznolikosti. To je poput slike na kojoj vidiš svoj lik i, gledajući ga, možeš sebe razumjeti i shodno

tomu oblikovati se prema danom uzorku. Na drugim mjestima u Bibliji čitaš samo da Zakon zapovijeda kako se ovo ili ono mora učiniti, zatim slušaš proroke i saznaješ o dolasku Spasitelja, ili se okrećeš povijesnim knjigama i tamo učiš o djelima kraljeva i Božjih svetih ljudi; ali u Psaltiru, osim svega nabrojanog, učiš o sebi. Tamo nalaziš prikazane sve pokrete svoje duše, sve njezine promjene, uspone i padove, neuspjehe i oporavak. Povrh toga, ma kakva bila tvoja potreba ili nevolja, iz te iste knjige možeš izabrati obrazac riječi koji se u to uklapa, tako da ne samo da ih čuješ i onda doneseš sud, već da naučiš kako ćeš otkloniti svoju nevolju. Sveto pismo obiluje zabranama činjenja zla, ali samo nam Psaltir kaže kako poštovati te zapovijedi i uzdržati se od grijeha. Pokajanje je, na primjer, naređeno više puta; ali pokajati se znači prekinuti griješiti, a upravo nam psalmi pokazuju kako se treba postaviti prema pokajanju i kojim ga riječima možemo izraziti. Ponovno, **sveti Pavao kaže: "**Nevolja rađa strpljivost, strpljivost prokušanost a prokušanost nadu. A nada ne razočarava" **[Rim 5,3.5]; ali baš u psalmima nalazimo napisano i opisano kako nevolje treba podnositi i što nevoljnik treba reći, i u vrijeme teškoća i kad prestanu: u njima je izložen cijeli proces čovjekove kušnje i točno nam je pokazano kojim riječima trebamo izraziti svoju nadu u Boga.** Ili uzmi zapovijed: "*U svakoj prilici zahvaljujte"* [1 Sol 5,18]. Psalmi nas ne potiču samo da budemo zahvalni već nam daju odgovarajuće riječi koje trebamo reći. **Drugi nam pisci također kažu da će svi koji hoće živjeti pobožno u Kristu biti progonjeni [2 Tim 3,12], a psalmi i ovdje donose riječi kojima se i oni koji bježe od progona i oni koji pate pod njim mogu prikladno obratiti Bogu, kao i oni koji su od njega izbavljeni.** Na drugim mjestima u Bibliji potiče nas se da blagoslivljamo Gospodina i da ga priznajemo: u psalmima nam je pokazan način na koji ćemo to učiniti i kojom će vrstom riječi njegovo veličanstvo biti prikladno priznato. Zapravo bi nam ove božanske pjesme trebale odgovarati u svim životnim okolnostima i zadovoljavati potrebe naše duše u svakoj prilici.

Tu je još nešto veoma neobično glede Psalama. U ostalim biblijskim knjigama čitamo ili čujemo riječi svetih ljudi kao da

pripadaju samo onima koji su ih izgovorili, a nikako nama samima; na isti su način postupci i događaji koji su u njima opisani za nas nešto čemu se možemo diviti i primjer koji valja slijediti, ali ni u kojem smislu nisu nešto što smo mi osobno učinili. Ali kad se radi o Psaltiru, mada čovjek doista sa spomenutim strahopoštovanjem i divljenjem čita u njemu proročanstva o Spasitelju, u slučaju svih ostalih psalama čini se kao da čitamo vlastite riječi. Osim toga one pogađaju u srce svakoga tko ih čuje, baš kao da izražavaju najdublje misli te osobe. Da bismo ovo pojasnili, i ne bojeći se, kao što se nije bojao sveti Pavao, da se pomalo ponavljamo, navest ćemo nekoliko primjera. Patrijarsi su govorili mnogo toga i sve što su rekli dolikovalo im je: Mojsije je također govorio i Bog mu je odgovorio; Ilija i Elizej su sjedili na gori Karmelu, zazvali Jahvu i rekli: "*Živoga mi Jahve Sebaota, komu služim"* [Vidi za Iliju 1 Kr 18,15.19, a za Elizeja 2 Kr 2,25 i 3,14]. A drugi proroci, osobito kad su govorili o Spasitelju, katkad su se obraćali Izraelu, a katkad poganima. Ipak, nikad nitko ne bi izgovorio riječi patrijarha kao svoje, niti bi se usudio oponašati Mojsijev govor, ili upotrijebiti Abrahamove riječi o velikom Izaku, ili Jišmaelu i robu rođenom u obitelji, kao svoje, čak i kad bi ga nužda na to tjerala. Niti bi bilo koji čovjek, ako bi stradao sa stradalnicima ili ako bi ga obuzela želja za nečim boljim, ikad rekao ono što i Mojsije: "*objavi mi svoje putove"* [Izl 33,13; u izvorniku stoji: "Objavi mi sebe" – op. prev.] ili "*Ipak im taj grijeh oprosti… Ako nećeš, onda i mene izbriši iz svoje knjige koju si napisao"* [Izl 32,32]. Niti bi tko upotrijebio riječi patrijarha koje izražavaju hvaljenje ili prijekor kao da su njegove, niti bi rekao: "*Živoga mi Jahave, pred kojim danas stojim"*. Jer je jasno da onaj koji čita te knjige ne čita svoje riječi već ono što su rekli Božji sveti i drugi ljudi o kojima su ovi pisali; ali čudo sa Psaltirom je, osim proročanskih psalama i onih koji su upućeni poganima, da čitatelj prima sve njegove riječi na svoje usne i svaki čovjek pjeva psalme kao da su napisani za njegovu posebnu dobrobit i preuzima ih i moli, ali ne kao da govori netko drugi ili kao da opisuju osjećanja nekoga drugog, već kao da on sam govori o sebi, prinoseći te riječi Bogu kao riječi vlastita srca,

baš kao da ih je sam smislio. Ne kao riječi patrijarha ili Mojsija i drugih proroka, koje izgovara s poštovanjem: ne, riječi psalama on hrabro uzima kao svoje i kao da su napisane za njega osobno. Bilo da je održao Zakon ili ga prekršio, psalmi opisuju njegova vlastita djela; svi u njima zasigurno mogu naći sebe, bilo da su vjerne duše ili grešnici, i svatko u njima čita opis sebe samoga.

Čini mi se, štoviše, da zato što psalmi onome tko ih pjeva služe kao zrcalo u kojemu vidi sebe i svoju dušu, on ih prosto mora izraziti na takav način da njihove riječi jednakom silinom odu ka onima koji ga slušaju kako pjeva, te da i njih potaknu na sličnu reakciju. Ponekad se na ovaj način rađa pokajanje, kao na primjer riječima iz Psalma 51 koje bude savjest; drugi put, slušajući kako Bog pomaže onima koji svoju nadu i pouzdanje polažu u njega, slušatelj se također raduje i počinje izražavati zahvalnost kao da je ta milostiva pomoć već njegova. Na primjer, čovjek će pjevati Psalam 3 imajući na umu vlastite nevolje; Psalme 11 i 12 upotrijebit će kako bi izrazio vlastitu vjeru i molitvu; a kad pjeva Psalme 54, 56, 57 i 142, ne pjeva ih kao da je netko drugi progonjen, već kao da iz vlastita iskustva daje Bogu hvalu. Na isti je način Sveti Duh izgovorio i sastavio sve druge psalme: svaka kretnja naše duše odražava se u njima kao u zrcalu i riječi su doista snažno naše, dane da nas podsjete na promjene našeg stanja i kao obrazac i model za poboljšanje našeg života.

U ovome se očituje dodatna dobrota našeg Spasitelja koji, nakon što je postao čovjek radi nas, ne samo da je predao svoje vlastito tijelo smrti u naše ime, već je, u želji da nam pokaže svoj nebeski i savršen način života, to izrazio u samome sebi. Znajući kako nas đavao može lako prevariti, Spasitelj nam je radi našega mira dao zalog svoje pobjede koju je odnio za nas. Ali nije se tu zaustavio: otišao je korak dalje i sam činio ono što je nama zapovjedio. Stoga svaki čovjek može čuti njegove riječi i istodobno vidjeti u njegovu ponašanju obrazac za svoje, budući da nas je osobno na to pozvao govoreći: "*učite od mene jer sam krotka i ponizna srca*" [Mt 11,29]. Nigdje se ne može naći savršenije učenje o vrlinama nego u Gospodinovu životu.

Strpljivost, ljubav prema ljudima, dobrota, hrabrost, milosrđe, pravednost – sve se to nalazi u njemu; na isti način onome koji razmišlja o Kristovu ljudskom životu ne nedostaje nijedna vrlina. Kao što je rekao sveti Pavao: "*Nasljedujte mene, kao što i ja nasljedujem Krista!*" [1 Kor 11,1]. Grčki su zakonodavci imali doista veliku zapovijed o jeziku; ali Gospodin, pravi gospodar svega, koji brine za sva svoja djela, nije samo postavio pravila, već je svima koji će to znati i ugledati se na njega dao samoga sebe kao obrazac po kojemu ta pravila valja provesti u djelo. Stoga je, prije nego što je došao među nas, iscrtao obličje tog savršenog života za nas u riječima, u istoj ovoj Knjizi psalama, da bi i ljudi dobre volje, baš kao što se on otkrio u tijelu kao savršen, nebeski čovjek, u psalmima vidjeli prikazan obrazac za život i u njima našli iscjeljenje i poboljšanje vlastitog života.

Ukratko, dakle, ako je doista potrebno još nešto da bi se ove činjenice shvatile, svo je Sveto pismo učitelj vrlina i prave vjere, ali Psaltir daje sliku duhovnoga života. I baš kao što se onaj koji prilazi zemaljskome kralju drži formalnosti što se tiče odjeće, držanja i pravilne uporabe riječi da ne bi, prestupivši u tome, bio smatran prostakom, tako se i onaj koji želi živjeti dobrim životom i učiti o Spasiteljevu ponašanju u tijelu, čitanjem ove svete knjige prvo podsjeća na stanje vlastite duše, a potom dobiva prave riječi namijenjene poniznom molitelju. Jer ovu knjigu sačinjavaju različite vrste psalama. Neki su, kao na primjer, Psalmi 73, 78, 114 i 115, pripovjedačkog oblika; drugi su namijenjeni bodrenju (Ps 32, 97 i 103); tu su i proročki psalmi (Ps 22, 45, 47 i 110); zatim oni koji u cjelini ili djelomice predstavljaju molitve Bogu (Ps 6, 16, 54, 102); neki su Psalmi ispovijedi, osobito 51.; neki, poput 14. optužuju zle; dok na primjer Psalmi 8, 98, 117, 125 i mnogi drugi izražavaju zahvalu, slavljenje i ushićenje ili likovanje. Psalam 66, sam među ovima, posebno se osvrće na Gospodinovo uskrsnuće.

Moguće je, prema tome, da u Psaltiru ne nađemo samo odraz stanja vlastite duše, zajedno s uputom i primjerom za sva moguća stanja, već i odgovarajući oblik riječi kojima ćemo ugoditi Gospodinu u svim životnim okolnostima,

riječi pokajanja i zahvalnosti, tako da ne padnemo u grijeh; jer nećemo pred Sucem položiti račun samo za svoja djela i postupke, već i za svaku praznu riječ koju smo izgovorili. Pretpostavimo onda da, na primjer, želiš objaviti blagoslov svima; način na koji ćeš to učiniti naći ćeš u Psalmu 1 i također u Psalmima 32, 41, 112, 119 i 128. Želiš li prekoriti zavjeru Židova protiv Spasitelja, imaš Psalam 2. **Ako te progoni vlastita obitelj i mnogi ti se protive, moli Psalam 3; kad želiš zahvaliti Bogu po završetku svoje nevolje pjevaj Psalme 4, 75 i 116. Vidiš li da ti opaki spremaju zamku i želiš li da tvoja molitva dopre do Božjih ušiju, probudi se rano i pjevaj Psalam 5; osjećaš li da si pod sjenom Božjeg nezadovoljstva, moli Psalme 6 i 38. Kuje li netko urotu protiv tebe, kao Ahitofel protiv Davida, i netko te o tome obavijesti, pjevaj Psalam 7 i pouzdaj se u Boga koji će te izbaviti.**

Kad razmišljaš o otkupljenju čovječanstva i Spasiteljevoj općoj milosti, pjevaj Gospodinu Psalam 8; tim istim Psalmom ili devetnaestim, možeš zahvaliti Bogu za berbu. Za pobjedu nad neprijateljem i očuvanje stvorenih stvari, nemoj pripisivati slavu sebi, znajući da je Sin Božji taj koji je doveo do sretnog ishoda i zato mu pjevaj Psalam 9; ako te netko želi uznemiravati moli Psalam 11, i dalje se pouzdajući u Jahvu. Kad vidiš bezgraničnu oholost mnogih i zle kako napreduju, te se čini da među ljudima više nije ostalo svetih, utjeci se Jahvi i moli Psalam 12. Potraje li ovakvo stanje stvari dulje vrijeme nemoj biti malodušan, kao da te je Bog zaboravio, već ga zazovi Psalmom 27. Čuješ li druge kako hule na Božju providnost nemoj im se pridružiti u huli, već posreduj kod Boga pomoću Psalama 14 i 53. Ili ako, nasuprot tomu, želiš saznati kakva osoba može biti građanin neba, pjevaj Psalam 15.

Treba li ti pak molitva protiv neprijatelja i onih koji ti žele nanijeti bol, Psalmi 17, 86, 88 i 140 ispunit će tu potrebu; želiš li znati kako se molio Mojsije, imaš Psalam 90 [u Septuaginti naslovljen: Molitva Mojsija, čovjeka Božjeg]. **Kad budeš oslobođen od tih neprijatelja i tlačitelja, pjevaj Psalam 18;** a kad se diviš savršenom poretku stvaranja, Božjem proviđenju

i svetim zapovijedima Zakona, Psalmi 19 i 24 izrazit će tvoju molitvu; dok će ti Psalam 20 dati riječi utjehe za molitvu s drugima koji su u nevolji. Kad si sit i Gospodin te vodi, vidjevši to raduj se, čeka te Psalam 23. **Okružuju li te neprijatelji? Tad uzdigni srce k Bogu i moli Psalam 25 i sigurno ćeš vidjeti grešnike kako su nagnali u bjekstvo. Ustraju li, i njihove ubilačke nakane ostanu neutažene, okani se ljudskog suda i pomoću Psalama 26, 35 i 43 moli se Bogu, jedinome pravednom sucu, da on presudi po pravdi. Navale li tvoji neprijatelji još žešće u velikom mnoštvu, preziruć te kao da još nisi pomazan, ne boj se, već pjevaj Psalam 27** [u grčkome ovaj psalam nosi naslov: Davidov, prije nego što je pomazan; kršćanska je usporedna crta krizma, to jest potvrda, koja je bila dana u sklopu istoga obreda krštenja u ranoj Crkvi]. **Ne obraćaj pažnju ni na slabost vlastite ljudskosti ni na drskost njihovih napada, već neprestano vapi Bogu pomoću Psalma 28.** A kad tražiš pravi način na koji ćeš pristupiti Bogu sa zahvalom i duhovnim shvaćanjem, pjevaj Psalam 29. I na kraju, kad posvećuješ svoj dom, tvoja duša je ta koja prima Gospodina, ona je dom tvojih osjetila u kojoj tjelesno prebiva tvoj duh, zahvali i moli Psalam 30, a od hodočasničkih pjesama [Psalmi 119–133 (120–134)], Psalam 127.

I opet, kad te mrze i progone prijatelji i rođaci zbog tvoje vjere u Krista, ne očajavaj i ne boj ih se već nastavi dalje i gledajući u budućnost pjevaj Psalam 31. A kad vidiš ljude krštene i otkupljene iz ovoga zlog svijeta, neka tvoje srce ispuni divljenje za Božju ljubav prema ljudima i u zahvalnosti za njih pjevaj Psalam 32. Kad god grupa vas, dobrih i čestitih ljudi, želi zajedno pjevati, pjevajte Psalam 33. **Kad padneš među neprijatelje ali uspiješ umaći mudrim odbijanjem njihovih opakih nakana, također okupi svete ljude i zajedno pjevajte Psalam 34. A kada vidiš kako su bezakonici revni u svojim zlim djelima, nemoj misliti da im je zlo prirođeno, kao što kažu neki lažni učitelji, već čitaj Psalam 36 i vidjet ćeš da su sami tvorci svoga grijeha. Vidiš li iste te opake ljude kako pokušavaju, između ostalih zala, napasti slabe, i želiš li upozoriti njihove žrtve da ne obraćaju pažnju na njih, niti da**

im zavide, budući da će uskoro biti svedeni na ništa, i sebi i drugima pjevaj Psalam 37.

S druge strane, kad ti je sigurnost dovedena u pitanje zbog napada neprijatelja i želiš mu se oduprijeti, moli Psalam 39; a ako, kad on napadne, podnosiš nevolje i želiš naučiti vrijednost postojanosti, pjevaj Psalam 40. Kad vidiš siromašne koji su prinuđeni prositi kruh i želiš im pokazati samilost, možeš pozdraviti postupke onih koji su im već pomogli i potaći druge na slično djelo milosrđa pomoću Psalma 41. Ako pak goriš čežnjom za Bogom, neka te ne uznemiravaju psovke tvojih neprijatelja već, znajući kakav će besmrtan plod donijeti tvoja želja, utješi svoju dušu i olakšaj si boli nadom u njega i moljenjem Psalma 42. Kad se želiš potanko prisjetiti dobrote što ju je Bog pokazao prema očevima, kako u vrijeme njihova izlaska iz Egipta, tako i tijekom boravka u pustinji, kao i kad se želiš podsjetiti kako je Bog dobar a čovjek nezahvalan, imaš Psalme 44, 78, 89, 105, 106, 107, te 114 i 115. **Kad se nakon izbavljenja iz nevolje utječeš k Bogu i želiš mu zahvaliti i spomenuti svu njegovu ljubav i milosrđe što ih je pokazao prema tebi, Psalm 46 zadovoljit će tu potrebu.**

Ali pretpostavimo sada da si sagriješio i nakon prvotne pometnje sad se kaješ i moliš za oproštaj – tad riječi priznanja i pokajanja imaš u Psalmu 51. Ili te je netko oklevetao, možda pred zlim kraljem, i vidiš kako se klevetnik hvali svojim djelom: idi odatle i moli Psalam 52. A kad te progone i kleveću, kao što su Zifejci i tuđinci činili kralju Davidu [1 Sam 23,13 ss.], nemoj biti uznemiren, već s punim pouzdanjem pjevaj hvalospjeve Bogu pomoću Psalama 54 i 56. **Ako si i dalje žestoko progonjen, a onaj koji traži tvoj život uđe (ne znajući to) u istu pećinu u kojoj se ti kriješ [1 Sam 24,3 (24,4)], ipak se ne smiješ bojati, jer čak i u takvoj krajnosti imaš ohrabrenje u Psalmima 57 i 142. Možda je spletkar izdao naređenje da ti se kuća drži pod prismotrom, a ti ipak uspiješ pobjeći: tada daj hvalu Bogu i neka Psalam 59 bude upisan u tvoje srce, kao na stupu, u spomen na tvoje izbavljenje. A ako na tebe nisu ustali samo neprijatelji već to ponekad čine i oni koje si smatrao**

prijateljima, pa te sramote, kleveću i nanose ti bol, i dalje možeš pozvati Boga u pomoć Psalmom 55. Protiv licemjera i onih koji se ponose vanjskom formom moli Psalam 58 kako bi bili ukoreni. Ali protiv onih čije je neprijateljstvo takvo da bi ti, štoviše, oduzeli život, moraš se suprotstaviti samo svojom poslušnošću Jahvi, uopće se ne bojeći, nego što je njihov bijes žešći, ti se to više podčini Božjoj volji, a riječi koje su ti za to potrebne naći ćeš u Psalmu 62. Otjera li te progon u pustinju, ne boj se kao da si sam u tome jer Bog je s tobom, te mu tamo u svitanje možeš pjevati Psalam 63. Progoni li te strah od neprijatelja i njihovih neprestanih zavjera kojih nikad nije bilo više niti su kad bili tako uporni u potrazi za tobom, nemoj se predati jer će i dječja strijela biti dovoljna da ih rani, dok su na tvojim usnama Psalmi 64, 65, 70 i 71.

Psalam 65 ispunit će tvoje potrebe svaki put kad želiš pjevati Bogu hvalospjev, a želiš li koga poučiti o uskrsnuću, pjevaj Psalam 66. Kad od Gospodina moliš milost, slavi ga Psalmom 67. Kad vidiš opake kako uživaju blagostanje i mir, a dobre ljude kako se muče u nevoljama, nemoj se ljutiti ni uznemiravati zbog toga, već moli Psalam 73. Kad se Bog razgnjevi na svoj narod, mudre riječi utjehe naći ćeš u Psalmu 74. Dobiješ li priliku da svjedočiš o Bogu, tu su Psalmi 9, 71, 75, 92, 105–108, 111, 118, 126, 136 i 138; Psalam 76, kad se razborito koristi, daje ti odgovor za pogane i krivovjerce, pokazujući ti da poznanje Boga uopće nije s njima već se nalazi samo u Crkvi. **A kad neprijatelj zauzme tvoje utočište, iako si krajnje izmučen i potlačen, ne očajavaj, već se moli: i kad Bog čuje tvoj vapaj, zahvali mu pomoću Psalma 77. Ako su oskvrnuli Božji Dom i pobili svete, a njihova tijela bacili strvinarima, nemoj se pred takvom okrutnošću slomiti ni uplašiti, već, trpeći s onima koji trpe, moli se Bogu za njih pomoću Psalma 79.**

Psalmi 81 i 95 prikladni su ako želiš pjevati na svečanosti zajedno s ostalim Gospodnjim slugama; kad se neprijatelji još jedanput saberu protiv tebe i opkole te, prijeteći Božjem Domu i udružujući snage protiv njegovih svetih, ne boj se ni njihova broja ni snage, jer ti je nada kao pouzdano i čvrsto

sidro dostupna u Psalmu 83. Ako, osim toga, promatraš Božji Dom i njegov vječni stan, te čezneš za njima kao što je čeznuo apostol, tad moli Psalam 84; a kad naposljetku gnjev tvojih neprijatelja popusti i ti ponovno budeš slobodan, izrazi svoju zahvalnost Psalmima 85 i 116. Da uvidiš razliku između Crkve i šizme, te da zbuniš raskolnike, reci Psalam 87. Da potakneš sebe i druge na Božji strah te da bi pokazao kako je neustrašiva duša kojoj je nada u njemu, izreci Psalam 91.

Želiš li na Gospodnji dan dati hvalu? Tad izreci Psalam 24; u ponedjeljak moli Psalam 95; a u petak ćeš svoje riječi slavljenja naći u Psalmu 93, jer kad je svršeno raspeće podignut je Božji Dom, što su svi neprijatelji pokušali spriječiti, i zato je prikladno da u petak pjevamo pjesmu pobjede, kao što je taj psalam. Psalam 96 pogodan je ako je Božji Dom osvojen i uništen, a onda ponovno sagrađen; a kad se zemlja odmara od rata i vrati se mir, pjevaj "*Jahve kraljuje*" u Psalmu 97. Želiš pjevati u srijedu? Neka tad to bude Psalam 94, jer je četvrtoga dana od šabata [ovaj psalam u Septuaginti nosi naslov: Psalam Davidov za četvrti dan od šabata], po izdaji, započelo Gospodinovo stradanje, kroz koje nas je otkupio i u kojemu je veličanstveno pobijedio. Stoga, kad čitaš u Evanđelju kako su Židovi u srijedu vijećali protiv Gospodina, vidjevši ga kako hrabro izaziva đavla u naše ime, pjevaj Psalam 94. I ponovno, kad vidiš Božje proviđenje i silu u svim stvarima, te želiš poučiti druge vjeri i poslušnosti, neka prvo kažu Psalam 100. A kad si sam iskusio njegovu silu i sud (jer njegova je pravičnost uvijek ublažena njegovim milosrđem), sljedeći će psalam [101.] izraziti tvoju potrebu.

Ako zbog slabosti svoje prirode i pritiska u životu katkad budeš potišten i bijedan, kako bi se utješio, pjevaj Psalam 102, kao i sljedeća dva [103, 104], da bi svoje srce u zahvali i slavljenju podigao k Bogu, kao što bismo trebali činiti u svim okolnostima. Psalmi 105, 107, 113, 117, 135 i 146–150 ne pokazuju samo razloge zbog kojih Boga treba slaviti već ti kažu i kako ćeš to učiniti. Vjeruješ li, kao što Gospodin zapovijeda, u molitve koje izgovaraš? Tad reci Psalam 116, od desetoga retka nadalje. Osjećaš li poput apostola da sad možeš trčati prema

cilju zaboravljajući što je ostalo iza tebe? [Fil 3,13-14] Tad imaš petnaest hodočasničkih pjesama [Psalmi 119–133 (120–134)] za svaki korak naprijed koji ćeš napraviti.

Drugi put, možda, uvidiš da su te zaveli argumenti drugih: tad, čim to primijetiš, prestani s tim grijehom, sjedi i plači, kao što su naši preci činili kraj obala babilonskih rijeka, koristeći riječi Psalma 137. Budući da se samo putem iskušenja dokazuje nečija vrijednost, Psalam 139 ispunit će tvoje potrebe kad zahvaljuješ Bogu za prošle provjere koje su se sretno završile. A ako te neprijatelj ponovno uhvati i ti se želiš osloboditi, tad reci Psalam 140. Za molitvu i prošnju pjevaj psalme 5, 141–143 i 146. Je li kakav Golijat ustao na narod i na tebe? Ne boj se, već se pouzdaj u Boga, poput Davida, i pjevaj njegove riječi iz Psalma 144. Zatim, diveći se Božjoj dobroti prema svima i svjestan njegove dobrote prema sebi samom, slavi ga, opet Davidovim riječima iz psalma 105. Želiš mu pjevati? Učini to psalmima 96 i 98. Ako si, slab kakav jesi, ipak izabran na neki viši položaj među braćom, nemoj se naduti od oholosti kao da si bolji od njih, već radije slavi Gospodina koji te je odabrao i pjevaj Psalam 151*, koji je osobito Davidov. Što se tiče psalama napisanih u slavu Bogu, a neki od njih imaju naslov Aleluja, imaš sljedeće: 105–107, 111–118, 135, 136, 146, 147, 148, 149 i 150.

Ako pak želiš pjevati psalme koji govore posebno o Spasitelju, naći ćeš ponešto u svima njima, ali 45. i 110. osobito se odnose na njegovo božansko rođenje od Oca, kao i njegov dolazak u tijelu, dok 22. i 69. pretkazuju sveti križ, teške zavjere koje je podnio

* Op. prev: Ovaj se Psalam nalazi samo u grčkome prijevodu (Septuaginti). Pripisuje se Davidu i izvan je utvrđenoga broja. Kad je David ubio Golijata u jednoj borbi. Donosimo prijevod s engleskoga:

[1]Malen sam bio među braćom, najmanji u domu svoga oca.

[2]Moje su ruke bile oruđe glazbe, moji su prsti prebirali po harfi.

[3]I tko će vijesti vratiti mojemu gospodaru; samo sâm Jahve, on pozorno sluša.

[4]Osobno je poslao glasnika i odveo me od ovaca mojega oca; i uljem svojega pomazanja pomazao me.

[5]Lijepa su moja braća bila, i visoka, a ipak nisu našli milost kod Gospodina.

[6]Već sam ja, ja sam bio poslan u susret tuđincu a on me proklinjao svim svojim idolima.

[7]Ali ja sam isukao mač što je bio iza njega: njime sam mu odsjekao glavu i od sinova Izraelovih uklonio sramotu.

i koliko je mnogo postradao radi nas. Psalmi 3 i 109 također izlažu zamke i pakosti Židova te kako ga je Juda Iskariotski izdao; 21. 50. i 72. psalam prikazuju ga kao suca i navješćuju njegov drugi dolazak k nama u tijelu; također prikazuju poziv poganima. Psalam 16 prikazuje njegovo uskrsnuće iz mrtvih, u tijelu, a 24. i 47. njegovo uzašašće u nebo. U četiri psalma: 93, 96, 98 i 99, navedene su sve koristi za nas koje proizlaze iz Spasiteljeve muke.

Takav je dakle karakter Knjige Psalama i takvi načini na koje se mogu koristiti, među kojima jedan broj služi za popravljanje pojedinih duša, a mnogi, kao što sam upravo rekao, pretkazuju dolazak našega Spasitelja Isusa Krista u ljudskome obliku. Ali ne smijemo propustiti da objasnimo zašto ovakve vrste riječi ne bi trebalo samo izgovoriti, već ih treba izraziti kroz melodiju i pjesmu; jer zapravo postoje neki ljudi među nama koji, mada vjeruju da su te riječi nadahnute, ipak misle da je razlog što se psalmi pjevaju samo to što su tako ugodniji uhu! To nipošto nije točno; Sveto pismo nije namijenjeno da zagolica estetsko nepce, već se psalmi pjevaju radi koristi duše. To je tako uglavnom iz dva razloga. Kao prvo, prikladno je da sveti spisi slave Boga u poeziji, kao i u prozi, jer su dani slobodniji, manje ograničeni oblici stiha u kojima psalmi, zajedno s hvalospjevima i odama [Ovo se vjerojatno odnosi na pjesme u Izlasku 15,1-18, Ponovljenom zakonu 32,1-43 i Habakuku 3, koje se u Septuaginti nazivaju ode. Tu se mogu ubrojiti i neke druge starozavjetne pjesme, kao na primjer Anin hvalospjev i "Benedicite" (blagoslov; spjev koji je nastao kao dio pjesme troje svete djece u dodatku Danielovoj knjizi. Benedicite, omnia opera Domini - "Sva djela Gospodnja, blagoslivljajte Gospodina!" - Op. prev.)] omogućuju da čovjek pomoću njih, kroz snagu i moć koju posjeduju, izrazi svoju ljubav prema Bogu. Drugi je razlog jedinstven učinak što ga pjevanje psalama ima na pjevača. Jer pjevanje psalama zahtijeva takvu koncentraciju cijelog čovjekovog bića na to što radi da su, time, uobičajeni nesklad njegova uma i prateća tjelesna pometnja otklonjeni, baš kao što se zvukovi nekoliko flauta, kad su usklađene, čuje kao jedan; tako se više ni taj čovjek ne može

naći kako misli dobro a čini zlo, poput Pilata koji govori: "*Ja ne nalazim na njemu nikakve krivnje*" [Iv 18,38], a ipak dopušta Židovima da čine po svome; niti da želi zlo mada nije kadar ostvariti ga, poput grijeha starješina prema Suzani (vidi Dn 13 u prijevodima koji sadrže to poglavlje – op. prev.), ili poput bilo kojega čovjeka koji se uzdržava od jednoga grijeha, a želi drugi jednako loš. Posve je u redu da melodija tako izrazi naš unutarnji duhovni sklad, baš kao što riječi izražavaju naše misli, jer je sam Gospodin odredio da se psalmi pjevaju i recitiraju kao napjevi.

Štoviše, to bi trebala biti želja i radost srca, jer je pisano: "*Veseli li se tko [među vama]? Neka pjeva hvalospjev!*" [Jak 5,13]. A ima li u riječima nečeg oštrog, nepravilnog ili grubog, melodija će to ublažiti kao što u našoj duši tuga postaje lakša dok pjevamo: "*Što si mi dušo klonula i što jecaš u meni?*" Kad čovjek pjeva: "*A meni umalo noge ne posrnuše*", priznaje se neuspjeh, a nada tjera strah pjevanjem: "*Gospodin je pomoćnik moj; neću se bojati. Što mi može učiniti čovjek*".

Prema tome, oni koji ne čitaju Sveto pismo na ovaj način, to jest, oni koji ne pjevaju božanske pjesme mudro, već prosto ugađaju sebi, zacijelo mogu biti okrivljeni da "*ne priliči hvalospjev ustima grešnikovim*" [Sir 15,9]. Ali oni koji pjevaju onako kako sam ukazao, tako da melodija riječi prirodno izvire iz ritma duše i njezina jedinstva s Duhom, pjevaju i jezikom i s razumijevanjem te su od velike koristi, ne samo sebi već i onima koji ih žele slušati. Tako je bilo kad je David svirao Šaulu: ugađao je Bogu i istodobno izvlačio iz Šaula njegovo ludilo i gnjev te vraćao mir njegovu rastrojenu duhu. Na isti način svećenici pjevanjem pridonose umirivanju ljudskih duša i pomažu im da se sjedine s onima koji vode nebeski zbor. Prema tome, kad se psalmi pjevaju to nije iz puke želje za lijepom glazbom već je to izraz unutarnjega sklada u duši, budući da je tako skladno recitiranje samo po sebi pokazatelj mirnoga i čistoga srca. Slaviti Boga milozvučno na glazbalu, kao što su dobro ugođena cimbala, citara ili harfa s deset žica, predstavlja, kao što znamo, vanjski znak da su članovi tijela i misli srca, poput samih glazbala, ispravno usklađeni i vođeni, te da svi zajedno žive i pokreću

se po pozivu i dahu Svetoga Duha. Slično tome, kao što je pisano: "*ako Duhom usmrćujete tjelesna djela, živjet ćete*" [Rim 8,13], tako i onaj tko pjeva usklađuje svoju dušu, ispravljajući po stupnjevima njezin krivi ritam, tako da se naposljetku, sad doista prirodna i integrirana, ne boji ničega, već se spokojna i slobodna od svih ispraznih maštarija može usredotočiti na veće čežnje i dobre stvari koje imaju doći. Jer duša koja je dovedena u red pjevanjem svetih riječi zaboravlja vlastite nevolje i s radošću razmišlja samo o onome što je Kristovo.

Dakle, sine moj, neka onaj tko čita Knjigu psalama shvati ono što u njoj piše posve jednostavno, onako kako ga je Bog nadahnuo; i neka svatko odabere iz nje, kao iz plodova u vrtu, ono što sam vidi da mu je potrebno. Jer smatram da je u riječima ove knjige pokriven sav ljudski život, sa svim svojim stanjima i mislima, te da se ništa dodatno ne može naći u čovjeku. Jer bez obzira na to što tražiš, bilo to pokajanje ili ispovijed, pomoć u nevolji i kušnji **ili pod progonom, bilo da si oslobođen iz zavjera i zamki** ili si, naprotiv, tužan iz bilo kojeg razloga, ili vidiš sebe kako napreduješ a svoje neprijatelje kako padaju, te želiš slaviti, zahvaliti i blagoslivljati Gospodina, **božanski ti psalmi pokazuju kako da učiniš sve to i, za svaki pojedini slučaj, riječi koje želiš zapisane su tu za tebe i možeš ih izgovoriti kao svoje**.

Potrebno nam je ipak jedno upozorenje. Nitko se ne smije dati nagovoriti, ma kakvim argumentom, da ukrašava psalme vanjskim poticajima, da vrši izmjene u njihovu poretku, ili da mijenja same riječi. Oni se moraju pjevati u svojoj čistoj jednostavnosti, baš onako kako su napisani, kako bi sveti ljudi koji su nam ih dali, prepoznajući svoje riječi, mogli moliti s nama, i da bi nam se, štoviše, Sveti Duh koji je govorio po svetima, prepoznajući iste riječi koje je nadahnuo, mogao pridružiti u toj molitvi. Jer baš kao što su životi svetih ljepši od svih drugih, tako su i njihove riječi bolje nego što bi naše ikad mogle biti, i od daleko su veće koristi, te namijenjene da ih može izgovoriti samo pravedno srce. **Jer te riječi koje su već same po sebi ugodile Bogu, izgovorene, kao što kaže apostol, "*osvojiše kraljevstva, izvršiše pravdu, postigoše obećanja, zatvoriše usta lavovima, ugasiše žestinu***

ognja, izbjegoše oštrici mača, ozdraviše od bolesti, biše junaci u boju, nagnaše u bijeg tuđe bojne redove. Neke žene ponovo primiše svoje mrtve zbog uskrsnuća" [Heb 11,33-36].

Stoga, neka onaj tko moli Psalme ima sigurnu nadu da će Bog kroz njih brzo prikloniti uho onome tko je u potrebi. **Jer ako je tko u nevolji, kad ih izgovori, u njima nalazi veliku utjehu; a ako je u kušnji ili je progonjen, naći će se sposobnim da izdrži ispit i iskusit će zaštitu od Boga koji uvijek brani one koji izgovaraju te riječi.** Po njima će čovjek, također, zbaciti đavla i natjerati u bijeg zlotvore. Ako je sagriješio, kad ih upotrijebi pokajat će se; ako nije sagriješio, radovat će se jer se drži onoga što je dostigao [Fil 3,16] i, boreći se u sili psalama, pobijedit će. Takav čovjek nikad neće biti pokoleban u istini i opovrgnut će one koji ga pokušaju prevariti i dovesti u zabludu, a to nam ne obećava ljudski učitelj već sâmo Sveto pismo. Jer Bog je zapovjedio Mojsiju, kojega je postavio za vođu, da napiše pjesmu [Pnz 31,19] i pouči narod, te da napiše Ponovljeni zakon i da ga uvijek ima u rukama i neprestano razmišlja o njegovoj riječi [Pnz 17,18-19], jer je ovo samo po sebi dovoljno, i da pozove čovjekov um na vrlinu i da pomogne svima koji o njemu iskreno razmišljaju. Izvjesna je činjenica da je Jošua, Nunov sin, kad je ušao u Obećanu zemlju i vidio postrojene čete pogana i amorejskih kraljeva udruženih protiv njega [Jš 8,9], unatoč svim tim mačevima i oružju pročitao narodu Ponovljeni zakon i podsjetio ih na njegove riječi te je onda, tako naoružavši ljude, svladao neprijatelja. Kralj Jošija se, također, kad je knjiga pronađena i pročitana svima, više nije bojao neprijatelja [4 Kr 22,8 (2 Kr 22,8)]. I svaki put, kad je Izraelu prijetio rat, Kovčeg u kojemu su čuvane ploče Saveza iznošen je pred mnoštvo i bio je dostatna pomoć protiv svake vojne sile, osim ako je među onima koji su ga nosili, ili drugdje među narodom, postojalo neko prevladujuće licemjerje ili grijeh; [Jš 3,2; 1 Kr 2–4 (1 Sam 2–4)] jer su vjera i čestito stanje uma uvijek nužni želimo li da Zakon bude učinkovit saveznik u ispunjenju čovjekovih zavjeta.

Starac je još rekao da je čuo od jednoga mudraca da je Izrael u stara vremena tjerao zloduhe u bijeg samo pomoću čitanja

Svetoga pisma, te da su na isti način otkrivali zavjere koje su ljudi kovali protiv njih.

Iz tog je razloga ukorio kao dostojne najveće osude ljude koji zanemaruju Pismo dok koriste impresivne riječi iz drugih izvora za potrebe takozvanog egzorcizma [Dj 19,13-16]. Rekao je da se oni koji tako čine igraju svetim riječima, te da time nude sebe zlodusima, kao što su to činili oni Židovi koji su na taj način pokušali istjerati zloduha iz čovjeka u Efezu. S druge pak strane, zlodusi se boje riječi svetih ljudi i ne mogu ih podnijeti; jer je sam Gospodin u riječima Pisma i on je taj kojega oni ne mogu podnijeti, kao što su pokazali kad su vapili Kristu: "*Jesi li došao ovamo da nas mučiš prije vremena?*" [Lk 8,28; Mt 8,29] Na isti je način Pavao zapovijedao nečistim duhovima [Dj 16,18] i zlodusi su se pokoravali učenicima [Lk 10,17]. Gospodnja je ruka bila i na proroku Elizeju i on je prorokovao o vodi trima kraljevima kad je glazbenik pjevao i svirao prema njegovoj naredbi [4 Kr 3,15 (2 Kr 3,15)]. Tako je i danas s nama: ako netko ima u srcu interes onih koji stradaju, neka koristi ove riječi i pomoći će im, a istodobno i dokazati da je njegova vlastita vjera istinita i jaka, a Bog će, vidjevši to, podariti molitelju savršeno zdravlje. Dobro je to znao sveti psalmist kad je u Psalmu 19 rekao: "*Uživat ću u pravilima tvojim, riječi tvojih neću zaboravit";* i opet "*Tvoje su mi naredbe pjesma u zemlji kojom putujem*". Jer su tim riječima svi oni postizali svoje spasenje govoreći: "*Da nije tvoj Zakon uživanje moje, propao bih u nevolji svojoj*". Pavao je također krijepio svoga učenika sličnim riječima, govoreći: "*Vrši ove dužnosti, sav im se posveti, da tvoj napredak postane očit svima*" [1 Tim 4,15].

Tako ćeš i ti, Marceline, kad razmišljaš o psalmima i čitaš ih razborito, uz vodstvo Svetoga Duha, dokučiti značenje svakog od njih, baš onako kako želiš. I stremit ćeš ka tome da podražavaš život bogonosnih svetih koji su ih u početku izgovorili.

Psalmi u kojima se proklinje

Kako shvatiti Psalam 58 s molitvom Bogu da polomi zube neprijateljima (r 6 [(7)]) i izraženom željom psalmista da pravednici operu noge u krvi zlotvora (r 10 [(11)])? Ili Psalam 109 s molitvom da Bog učini da djeca opakoga postanu siročad a njegova žena udovica (r 9)? I što je s autorom Psalma 137 koji se raduje na pomisao da babilonska dojenčad budu smrskana o stijenu (r 9)? Kako ove psalme pomiriti s Isusovim učenjem da čovjek treba ljubiti svoje neprijatelje i praštati im?

Ovdje treba uzeti u obzir nekoliko stvari. Prvo, moramo imati na umu da su to molitve za božansku pravdu a ne ljudska omraza.[98] Molitelji traže od Boga da izravno djeluje; ne traže silu da preuzmu stvari u svoje ruke i osobno budu u stanju kazniti svoje neprijatelje, niti im je kad dana dozvola za to.[99] U tim molitvama psalmisti izlijevaju svoju bol, gnjev i ozlojeđenost. Ton ukazuje na užas s kojim su se suočili.[100] Zbog straha u koji nas uvode, u stanju smo osjetiti djelić očaja koji je proizveo te riječi. No psalmisti ne kriju te manje "plemenite" osjećaje od nas, a Bog ih je, u svojoj suverenosti, nadahnuo da ih zabilježe za naše dobro. Među lekcijama koje možemo naučiti iz njihova uključenja u kanon jest činjenica da je Boga teže šokirati nego nas, da on gleda iza riječi, u srce molitelja, te da je žalostan zbog svih naših žalosti.[101] Stoga mu je ugodno kad njegov narod u potpunosti izlije svoje srce pred njim. Pored toga, treba primijetiti da se praštanje neprijateljima i stjecanje Božjeg gledišta ne nalaze u prikrivanju tih emocija već u priznanju Bogu da one postoje, što autori ovih psalama i čine.[102] Kao što piše Bonhoeffer: "Mnogo bi značilo kad bismo naučili da se moramo žarko moliti u takvoj nevolji te da onaj tko povjeri osvetu Bogu odbacuje svaku pomisao da se sam sveti".[103]

Radovati se propasti neprijatelja također nije strogo starozavjetni osjećaj. Pad Babilona u Otkrivenju 18, na primjer, sadrži jezik koji podsjeća na spomenute psalme.[104] Isus je poučio svoje učenike da prokunu gradove koji ih ne prime (Mt 10,14). Osobno je pozvao osudu na Betsaidu i Kafarnaum (Mt 11,21-24). Pavao je proglasio prokletstvo nad svakim tko ne ljubi Gospodina (1 Kor 16,22) i svakim tko propovijeda nekog drugog Isusa (Gal 1,8-9). Mučenici

u nebu vape za osvetom nad onima koji su ih ubili (Otk 6,9-10). Stoga, želja za pravdom nije strogo odraz manje milostive naravi Staroga zavjeta ispravljene objavom Krista.

Psalmi u kojima se proklinje potiču čitatelja da se poistovjeti s potlačenima i stradalnicima, čak i ako osobno živi posve udobno.[105] Pozivaju nas da se molimo u ime drugih, jer u nama bude svijest o opačini koja je u svijetu. Oni ne moraju, kako nas podsjeća Tate, biti naša molitva u ovome trenutku, ali jesu molitva naše braće i sestara koje gaze ljudi i sile izvan njihove kontrole.[106] Kršćanska je crkva dugo gledala na ove psalme kao na Kristove molitve u ime stradalnika i potrebitih. Bonhoeffer je oživio ovu staru tradiciju u svojoj malenoj knjizi *Psalms: Prayer Book of the Bible* ("Psalmi: Molitvena knjiga Biblije")[107] te u svojoj propovijedi o Psalmu 58.[108] Utjelovljeni Božji Sin koji poznaje sve naše slabosti u stanju je stati umjesto nas pred Boga i moliti ove molitve u naše ime. Stoga su one uistinu naše, baš kao i njegove.[109] Kao savršeni Božji Sin on je kadar moliti te molitve bez krivice, što mi ne možemo jer smo podložni podsjećanju na vlastitu krivicu i na to da se često ponašamo poput onih protiv kojih se molimo. Stoga, ovi psalmi mogu u nama probuditi izoštrenu svijest o vlastitim žestokim grijesima i mržnji prema drugima te o našoj potrebi za priznanjem i pokajanjem.[110]

Propovjednik

Suočeni sa stvarnošću života u svijetu razorenom posljedicama pada, u iskušenju smo krenuti u jednom od dva smjera: ka lažnom optimizmu ili beznadnom pesimizmu. Ne bi bilo teško navesti primjere ni jednoga ni drugoga ali to nije svrha ovog proučavanja. Knjiga propovjednika je napisana kako bi se suprotstavile obje ove krajnosti te kako bi nam dala izbalansiran biblijski svjetonazor. Ova knjiga vraća čovjeka u stvarnost.

Mnogi su zbunjeni kad im kažem da je Propovjednik vjerojatno moja omiljena knjiga u Bibliji. Obrve se podižu čak i više kad ustvrdim da je to, po mome mišljenju, jedna od najpraktičnijih knjiga u Pismu. Nažalost, mislim također da je Propovjednik

strahovito krivo shvaćen te da bibličari nisu uvijek s njim dobro postupali.[111]

Svrha je Propovjednika da podsjeti Božju djecu da će zasigurno biti razočarani budu li tražili da ovaj život ima smisla. Vaga nije uvijek izbalansirana, ispravno ne nadjačava svaki put, a pravednost nije uvijek nagrađena. Govoreći iskreno i bez uvijanja, pisac Propovjednika kaže nam: "Naviknite se na to. To znači živjeti u palome svijetu".

Pažljivo proučavanje ove knjige otkriva činjenicu da u njoj od početka do kraja postoji odjek Postanka 3. Možda bi zgodan naslov za nju bio: "Život u palome svijetu". Njezin je autor nemilosrdno iskren – možda i više nego što smo navikli. Skida nam ružičaste naočale kroz koje često promatramo život, gleda nas u oči i kaže: "Vratite se u stvarnost. Život je ovakav zbog pada. Inzistirate li na tome da on ima smisla te da pruža ispunjenje koje trebate, ili ćete pobjeći u lažni optimizam koji zanemaruje stvarnost ili ćete pasti u očaj".

Na području kršćanskoga progona mogli bismo pitati autora Propovjednika: "Zar ne bismo trebali biti šokirani kad vidimo pokolj kršćana?" On bi odgovorio: "Naravno".

"Trebamo li biti ljuti?" Da!

"Trebamo li što učiniti glede toga?" Trebamo. Po svaku cijenu!

"Ali, trebamo li biti **iznenađeni**?" Ne. Čak i mi, kao kršćani, živimo kao pala ljudska bića u palome svijetu. Stoga se izopačeno ponašanje može očekivati.

Izreke

Izreke također bilježe da pravednici mogu očekivati stradanje i progon. U 29,10 piše: *Krvopije mrze poštenoga, a pravednici mu se za život brinu*. Derek Kidner primjećuje da je mješavina imenica u množini (*pravednici*) i jednini (*poštenoga*) hebrejski idiom koji znači "svaki pojedini".[112] Nije sigurno biti pravedan i pošten u svijetu koji je u pobuni protiv Boga, kao što će Novi zavjet jasnije pokazati.

Značajan doprinos raspravi o progonu i učeništvu jest koncept da pojedinci, prema Izrekama, imaju prava koja je Božji narod pozvan braniti i podržati. U 29,7 kaže se: *Pravednik razumije pravo malenih, a opaki ne shvaća spoznaju*, a u 31,4-5 kraljeve i vođe se poučava da ostanu trijezni, *da u piću ne zaborave zakona i prevrnu pravo nevoljnicima*. U 31,8-9 čitamo:

Otvaraj usta svoja za nijemoga
i za pravo sviju nesretnika što propadaju.
Otvaraj usta svoja, sudi pravedno
i pribavi pravo siromahu i nevoljniku.

Koja su to prava? Stari zavjet obiluje uputama na koji način je društvo dužno, pod Božjim vodstvom, postupati prema svojim najslabijim, najranjivijim članovima. Slabima je od jakih potrebno suosjećanje za praktičnu pomoć, obranu i pravdu. Ta je prava ustanovio Bog i imaju ih svi koji su stvoreni na njegovu sliku.[113] Mi, kao članovi Božje obitelji znamo da nas Bog nije zaboravio, te da je s nama sklopio savez i obećao da nas nikad neće napustiti. Bog nam se obvezao. Budući da smo primili takvu milost, od nas se očekuje da je pokažemo i drugima te da se i mi obvežemo njima. U Božjemu je Zakonu pohranjeno da ljubimo svoje neprijatelje kao same sebe i da ne činimo nepravdu. Božji narod očituje Božju ljubav u zajednici samo onda kad drugima pokazuje njegovu ljubav prema ljudima podržavajući i energično promičući njihova, od Boga dana prava, i kad poziva na njihovo poštovanje jer pripadaju nositeljima njegova lika.

Država je, isto tako, pod božanskom obvezom. Zadatak je države, njezin razlog postojanja, *raison d'être* (fr.), kako to kaže Jüngel,[114] racionalno definiran u Barmenovoj teološkoj deklaraciji kao "održavanje pravde i mira... u ovome, još uvijek neotkupljenome svijetu".[115] Osvrćući se na to, Jüngel napominje da su "pravda i mir" na koje se ovdje upućuje:

> ...dobra u još uvijek neotkupljenome svijetu koja su nužna za ljudski i zajednički život, ali koja su očito ugrožena i mora

ih se posebno zaštititi. Kad ta briga za mir i pravdu ne bi bila nužna, tad bi mir i pravda u još uvijek neotkupljenome svijetu postojali bez da se spominju i država uopće ne bi bila potrebna. No za mir i pravdu mora se izričito pobrinuti, jer su oni u ljudskome suživotu neprestano ugroženi samim suživotom".[116]

BARMENOVA TEOLOŠKA DEKLARACIJA

1. "Ja sam put, istina i život... Nitko ne dolazi k Ocu osim po meni" (Iv 14,6). "Zaista, zaista, kažem vam: tko u ovčinjak ne ulazi na vrata, već se uspinje na drugome mjestu, on je lopov i razbojnik... Ja sam vrata. Tko uđe kroza me, spasit će se" (Iv 10,1.9).

Isus Krist, onako kako nam je posvjedočen u Svetome pismu, jedna je Božja Riječ koju moramo čuti, u koju se moramo pouzdati i kojoj moramo biti poslušni u životu i smrti.

Odbacujemo lažan nauk da je crkva mogla i trebala prepoznati kao izvor svoga proglasa, osim ove jedne Božje Riječi, neke druge događaje, sile, povijesne ličnosti i istine, kao Božje otkrivenje.

2. "Po njemu ste vi u Kristu Isusu, koji nam postade mudrost od Boga, pravednost, posvećenje i otkupljenje" (1 Kor 1,30).

Kao što je Isus Krist Božja umirujuća objava oproštenja svih naših grijeha, tako je, s jednakom ozbiljnošću, i Božja snažna objava da on polaže sva prava na naš cijeli život. Po njemu nam dolazi radosno oslobođenje od bezbožnih spona ovoga svijeta za slobodno, zahvalno služenje njegovim stvorenjima.

Odbacujemo lažan nauk da mogu postojati područja u našem životu u kojima nećemo pripadati Isusu Kristu već drugim

gospodarima; područja u kojima nam neće trebati opravdanje i posvećenje po njemu.

3. "Naprotiv, provodimo u život istinu u ljubavi i tako učinimo da sve uraste u njega koji je glava, u Krista: od koga cijelo tijelo – skupa povezano i skupa držano… ostvaruje svoj rast…" (Ef 4,15 s.).

Kršćanska je crkva zajednica braće u kojoj je, u Riječi i sakramentu, po Svetome Duhu, Isus Krist nazočan i djeluje kao Gospodin. Crkva, i svojom vjerom i poslušnošću, i svojom porukom i zapovijedi, mora svjedočiti usred grešnoga svijeta kao crkva pomilovanih grešnika koja pripada samo njemu i živi i može živjeti samo kroz njegovu utjehu i vodstvo, očekujući njegov dolazak.

Odbacujemo lažan nauk da je crkvi dopušteno predati svoju poruku i zapovijed u onakvom obliku kakav sama poželi ili da se može mijenjati u skladu s prevladujućim ideološkim i političkim uvjerenjima određenog razdoblja.

4. "Znate da vladari naroda okrutno postupaju s njima, i da se velikaši služe svojom vlašću protiv njih. Neka ne bude tako među vama! Naprotiv, tko želi biti velik među vama, neka bude vaš poslužnik!" (Mt 20,25 s.).

Različiti položaji u crkvi ne daju osnovu za gospodarenje nad drugima već za službu koja je povjerena cijeloj zajednici i koju je dužna provesti.

Odbacujemo lažan nauk da crkvi, osim službe, može i treba biti dopušteno da sama odredi ili da dopusti da joj vlasti odrede posebne vođe [Fuhrer] koje odgovaraju njima.

5. "Boga se bojte, kralja častite!" (1 Pt 2,17).

Pismo nam kaže da država, po Božjem imenovanju, u ovome još uvijek neotkupljenom svijetu u kojemu se nalazi i

crkva, ima zadatak da održava pravdu i mir toliko koliko je to moguće ljudskome razboru i sposobnostima, pomoću prijetnji i primjene sile. Crkva sa zahvalnošću i poštovanjem prema Bogu priznaje korist od tog, njegovog, imenovanja. To skreće pažnju na Božje kraljevstvo [Reich], njegove zapovijedi i pravdu, te s tim i na odgovornost onih koji vladaju i onih nad kojima se vlada. Na taj se način pouzdaje i pokorava sili Riječi po kojoj Bog sve drži i podupire.

Odbacujemo lažan nauk da osim svoga posebnog poslanja država treba i može postati jedino i potpuno uređenje ljudskoga života te tako ispuniti i poziv crkve.

Odbacujemo lažan nauk da osim svoga posebnog poslanja crkva treba i može preuzeti na sebe narav, zadatke i dignitet koji pripadaju državi te tako i sama postati državni organ.

6. "Ja sam s vama u sve vrijeme do svršetka svijeta" (Mt 28,20). "Riječ Božja nije okovana" (2 Tim 2,9).

Poslanje crkve, koje je temelj njezine slobode, sastoji se u sljedećem: ona stoji na Kristovu mjestu, u službi njegove Riječi i djela, da prenese ljudima, propovijedanjem i sakramentom, poruku Božje besplatne milosti.

Odbacujemo lažan nauk da crkva može ljudskom taštinom staviti Gospodnju Riječ i djelo u službu samoizabranih želja, ciljeva i nakana.

Ispovjedni* Koncil Njemačke evanđeoske crkve objavljuje da u priznavanju ovih istina i odbacivanju zabluda vidi neophodan teološki temelj za Njemačku evanđeosku crkvu kao konfederaciju Ispovjednih Crkava. On poziva sve koji mogu stati na stranu njegove deklaracije, da budu svjesni ovih teoloških zaključaka u svim svojim odlukama koje se tiču crkve i države. Apelira na sve zainteresirane da se vrate jedinstvu, nadi i ljubavi.

Verbum Dei manet in aeternum**.

* Ispovjedna Crkva je bila kršćanski pokret otpora nacističkom režimu u Njemačkoj. Osnovana je 1933. godine u vrijeme pritisaka koji su vršeni na protestantske crkve da se spoje u Njemačku Crkvu Rajha, čiji je zadatak bio propagiranje nacizma. – op. prev.

** *Verbum Dei manet in aeternum* – lat. "Riječ Božja stoji zauvijek"; vidi Mk 13,31 – op. prev.

OVAKO GOVORI JAHVE: UVOD IZ PROROČKIH KNJIGA

Izaija

Ranije smo već govorili o tome kako je stradanje Božjega naroda u Svetome pismu opisano kao rezultat: 1) kazne za grijeh, 2) odgoja stegom u svrhu usavršavanja i obrazovanja i 3) čovjekova odnosa sa živim Bogom i vjernosti njemu.

Prorok Izaija je usredotočen na četvrtu dimenziju koncepta stradanja, predstavljenog u Postanku 3,14, koji se temelji na trećem: na ispunjavanju Božje nakane.

Izaijino je proročanstvo pokazalo stradanje kao metodu koju Bog koristi kako bi ispunio svoju nakanu za svijet. Zapravo je prikazano da je to Božji primarni način ispunjavanja njegova htijenja da obnovi svoja stvorenja. Rješenje za problem stradanja, boli i smrti, nalazi se, paradoksalno, u stradanju, boli i samopožrtvovanju do same smrti.[117]

> U Izaijinu izvješću upoznajemo Osobu koja je bila pozvana živjeti život stradanja i poniznosti; on nije bio pozvan umrijeti za svoje grijehe – jer ih nije imao – već za grijehe drugih i njihovo spasenje od strašnih posljedica tih grijeha. Sluga je bio pozvan dragovoljno prihvatiti stradanje i smrt za druge, primivši jamstvo da će biti uvelike nagrađen kad bude vidio rezultat patnje svoje duše (53,11); također će biti uzvišen na mjesto najviše počasti.[118]

Ovo otkrivenje stradanja kao metode koju Bog koristi u postupanju prema čovječanstvu i rješavanju njegova osnovnog problema, "postalo je najznačajnija i suštinska ideja judeo-kršćanske vjere".[119] U poglavljima 40–66, Izaija nam predstavlja lik kojeg naziva Božji Sluga po kojemu će Bog ostvariti svoju nakanu.

Ako bismo se posvetili iscrpnome proučavanju potankosti Izaijina proročanstva, to bi nas odvelo izvan opsega ovog istraživanja. Dovoljno je napomenuti da je Bog izabrao ispuniti svoju nakanu

izričito kroz stradanje i samopožrtvovanje; uistinu, on nema druge metode osim one koju je upotrijebio kroz svoga postradalog Slugu. A Izaija otkriva da će oni koji budu slijedili toga Slugu i sami biti pozvani na život stradanja i samopožrtvovanja. Ton primjećuje:

> Božji poseban Sluga izvršit će tu nakanu, ali on će biti samo začetnik, prvi u nizu i pionir, jer je ostatak Božjega naroda pozvan slijediti Slugu, nasljedovati ga i nastaviti njegovu službu, koristeći iste metode stradanja i samopožrtvovanja.[120]

U 50,6-7 Izaija prvi put objavljuje ponižavanje i stradanje kroz koje će proći nevini Božji Sluga. U desetome retku naglasak se premješta na one koji se boje Boga te slušaju Slugu i pokoravaju se njegovu glasu. No, iako se boje Boga i poslušni su glasu istinitoga Božjeg Sluge, hodaju u tami i nemaju svjetla. Young kaže da se riječ koja je ovdje upotrijebljena za "hodati" ne odnosi na prošlost, prije njihova pouzdanja, već na sadašnje stanje u kojemu se nalaze.[121] Usred tako beznadne i obeshrabrujuće situacije, sljedbenik Sluge treba se pouzdati u Gospodina koji ga ne može napustiti ni prevariti.[122] Young objašnjava:

> Stoga oni koji se boje Boga i slušaju glas njegova istinitog Sluge ipak mogu biti u tami. Poput samoga Sluge, i oni moraju biti podvrgnuti patnji i slijediti svoga Gospodina kroz boli, smrt i pakao kako bi stigli u nebeski grad. U ovome će svijetu imati nevolje; ali Sluga je pobijedio svijet, i oni imaju samo jedno pribježište: pouzdati se u Gospodina koji im se objavio u svojim putovima i djelima te se osloniti na svoga Boga koji ih nikad neće iznevjeriti.[123]

Ton kaže da se Izaija 50,11 također odnosi na stradanje kroz koje će morati proći sluge Gospodnjega Sluge.[124] Međutim, Youngova zamisao da je gramatički naglasak na činjenici da vatra pripada onima koji je pale (*idite u plamenove ognja svojega*) a žeravica onima koji je raspiruju (*i u žeravu koju raspiriste*) odvodi me

od Tonova tumačenja, ma kako privlačno ono moglo biti.[125] Sklon sam ovaj redak vidjeti kao opis kazne što čeka one koji progone Slugu i njegove sluge. Uništenje koje spremaju za Gospodnjega Slugu postaje njihovo.[126]

Ovo, međutim, ne oduzima ništa od Tonove tvrdnje da je od 50,10 do 52,13, kad se ponovno govori o Gospodnjem Slugi, cjelokupni naglasak toga ulomka na stanju onih koji će ga slijediti.[127] Usred takve tame, Bog će uspostaviti svoj Zakon i pravdu kao *svjetlo narodima* (51,4). Utješit će svoj narod (51,3.12), iako će se činiti da su malobrojni u neprijateljskome svijetu. Bog ih potiče u 51,2 da pogledaju Abrahama i Saru, da se prisjete kako je Bog uzeo dvoje ljudi i pretvorio ih u narod. Unatoč otporu i sramoti, Jahve ih ohrabruje da se ne boje ljudske poruge i uvreda (51,7). Baš kao što će neprijatelji Sluge propasti (50,9), tako će biti i s onima koji ruže Božji narod (51,8). Ton piše:

> Važno je da je neposredno prije nego što će Bog dati ovu poruku svojim slugama, sâm Sluga objavio da on nije ustuknuo pred udarcima ni pred sramom i poniženjem. Sada je red na slugama da prođu kroz isti postupak za istu vrstu službe.[128]

Umjesto da se usredotoče na svoje slabosti, narod se potiče da gleda na silu Boga koji može pustinju pretvoriti u plodno tlo (51,3.13.15). Bog stavlja svoje riječi u njihova usta, krije ih u sjeni svoje ruke i naziva ih svojim narodom (51,16). Ipak će trpjeti nevolje (51,17-21), ali će s vremenom Bog uzeti od Izraela pehar svoga gnjeva i staviti ga u ruke onih koji su ga mučili (51,22-23). Kad bude obnovio sreću svoga naroda (52,1-6), poslat će glasnike da objave njihovo oslobođenje (52,7-12). Izaija 52,13–53,12 vraća se na temu Sluge koji strada, pokazujući još slikovitije da će on, kroz svoju muku i smrt, ostvariti Božju nakanu pomirenja svijeta sa sobom.

Jeremija

Nijedan Božji sluga nije se suočio s progonom u takvoj mjeri u kakvoj se morao suočiti Jeremija. Pozvan u proročku službu trinaeste godine kraljevanja judejskoga kralja Jošije, Jeremija je počeo svoju službu vjerojatno kad mu je bilo oko 18 godina, u vrijeme kad je vjerska reformacija upravo počinjala.[129]

Prvih dvadeset godina službe svjedočio je izvanrednoj vjerskoj slobodi u svome narodu. Zemlja je bila puna proroka koji su objavljivali ono što su nazivali "riječ Jahvina". Ali oštrom Jeremijinom oku nije promaklo da je veći dio reforme bio samo vanjski i da se ticao oblika štovanja. Sâm je Jahve rekao svome proroku da mu se Judeja nije vratila svim srcem, već prijetvorno (3,10).

Dok je propovijedao pokajanje i upozoravao narod na to što ih čeka ne vrate li se iskreno Jahvi, ne nalazimo zabilježeno da se Jeremija suočavao s protivljenjem tijekom Jošijine vladavine.

Jošijina je smrt označila početak kraja južnoga kraljevstva, mada će Jeruzalem ostati prijestolnica Judeje još dvadeset i dvije godine. U 2 Ljetopisa 35,25 čitamo da je Jeremija tugovao za Jošijom.

Prijestolje je naslijedio Joahaz, Jošijin sin, ali njegova je vladavina trajala svega tri mjeseca prije nego što je egipatski kralj Neko napao Judeju, zarobio ga i zamijenio njegovim bratom Jojakimom. Jojakim je bio nemilosrdan, opak čovjek, koji je vladao jedanaest godina. Većina je Jeremijine poruke napisana tijekom te vladavine.

Kako je Jeremija nastavio propovijedati poruku pokajanja koju mu je Bog dao, gotovo odmah nakon Jojakimova uspinjanja na prijestolje počele su se kovati zavjere protiv njegova života. Prvo su se ljudi iz njegova rodnog mjesta, Anatota, predgrađa Jeruzalema, urotili da ga ubiju (11,18-23). Kad mu je Jahve otkrio njihovu zavjeru, Jeremija se ogorčeno požalio: *A ja bijah kao jagnje krotko što ga vode na klanje i ne slutih da protiv mene snuju pakosne naume. "Uništimo drvo još snažno, iskorijenimo ga iz zemlje živih, da mu se ime nikad više ne spominje!*"

Jeremija postavlja pitanje koje, kako se čini, ponajviše zbunjuje biblijske pisce: Zašto opaki napreduju dok Božji vjerni narod strada? (12,1). Jahve mu odgovora da je to samo blagi početak.

> *Ako s pješacima trčeći sustaješ, kako ćeš se s konjima utrkivati? Kad ni u mirnoj zemlji nemaš uzdanja, kako ćeš onda kroz guštare jordanske?* (12,5)

Drugim riječima: "Još ti ništa nisi vidio, Jeremija. Sačekaj da stvari postanu doista loše. Izdala su te tvoja braća, tvoja obitelj te je izdala" (12,6).

Utrku s konjima nije trebalo dugo čekati. Jeremija je primio zapovijed da ide propovijedati u Jeruzalem. Kad je to učinio, vjerski su se vođe okrenuli protiv njega, budući da je osudio krivo naučavanje i licemjerje svećenika i proroka.

Naposljetku ga je, kako čitamo u 20,1-3, vrhovni nadzornik Jahvina Doma dao zatvoriti, batinati i baciti ga u klade. Kako je i sam potjecao iz svećeničkog doma (1,1), mora da mu je bilo posebno teško gledati kako vjerski vođe ustaju protiv njega.

Znakovito je da Jeremija, nakon što ga je Pašhur, vrhovni nadzornik Hrama, oslobodio iz klada, ne govori ni jednu riječ o tjelesnoj neugodi koju je pretrpio. Umjesto toga, govori o poruzi koja se sručila na njega, a mi možemo samo zamisliti kako su mu se najbolji ljudi iz Judeje, koji su još uvijek dolazili u Hram na bogoslužje, rugali dok je poput kakvog zločinca sjedio u kladama kraj puta. On kaže: *A sada sam svima na podsmijeh iz dana u dan, svatko me ismijava* (20,7) i *O, zašto izađoh iz majčina krila? Da vidim jad i nevolju i u sramoti da dokončam dane* (20,18).

Ono što je ruganje činilo još težim za podnijeti jest činjenica da je bilo nezasluženo. Došlo je na njega jer je propovijedao Božju riječ. On se žali: *Doista, riječ mi Jahvina postade na ruglo i podsmijeh povazdan* (20,8).

A kako je pretkazana nesreća sporo dolazila, ljudi su ga ismijavali i govorili: *Gdje je riječ Jahvina? Neka se ispuni!* (17,15). Zvali su ga luđakom i sumanutim duševno poremećenim čovjekom. Čak

i nakon što su se njegova pretkazanja počela ispunjavati, i dalje su ga optuživali da je luđak koji se gradi prorokom (29,26-27).

Jeremija je ipak nastavio propovijedati svoju poruku, osobito protiv vjerskih vođa koji su zavodili narod na stranputicu. U poglavlju 26 čitamo da se, dok je ponovno pozivao narod na pokajanje, protiv njega skupila svjetina pod vodstvom svećenika i proroka i pozivala na njegovu smrt. Judejske su starješine čuli za metež i došli vidjeti što se događa. Svećenici i proroci su inzistirali da se Jeremija pogubi jer je prorokovao protiv Jeruzalema i Hrama. Kad je Jeremija branio svoju poruku tvrdeći da je došla od Jahve te da je prorokovao iz velike brige i duboke ljubavi prema gradu, starješine su se složili da nije učinio ništa što bi zavrijedilo smrt. Ovo je bilo potvrđeno kad su neki među njima podsjetili narod da je Mihej prorokovao praktički istu poruku stotinu godina ranije, a da ga kralj Ezekija nije osudio na smrt.

Ovaj je argument pokolebao ionako prevrtljivu svjetinu i sačuvao Jeremiju od gnjeva vjerskih vođa, poslije čega je pušten na slobodu neozlijeđen.

Međutim, kako čitamo u 26,20-23, jedan drugi prorok, Urija iz Kirjat Jearima nije bio te sreće. Urija je propovijedao praktički istu poruku kao Jeremija, zbog čega je morao bježati u Egipat kamo su ga progonili Jojakimovi ljudi, koji su ga uhvatili, vratili u Jeruzalem i pogubili.

Sve vrijeme Jojakimove vladavine Jeremija je trpio utamničenja, ponižavanja, mučenja i prijetnje. Četrdeset je godina slomljena srca gledao kako narod odbija čuti njegovu poruku. A nije baš da su Judejci bili bezvjeran narod. Bilo je upravo suprotno. Ponosili su se svojim Hramom. Bili su uvjereni da Jeruzalem ne može pasti neprijateljima u ruke jer je u njemu bio Hram. Željno su slušali proroke koji su naviještali poruke mira i blagostanja, Božje ljubavi i naklonosti. Ali Jeremiju su progonili i odbacili.

Vjerojatno je bio u kušnji odustati od svoje proročke službe. Izdaja obitelji, odbacivanje sunarodnjaka, mržnja svećenika i proroka, neprijateljstvo knezova, sve je to skupa moralo biti stalni izvor obeshrabrenja.

Mora da se često, poput Martina Luthera, pitao: "Jesi li ti jedini mudar?" Budući da mu se suprotstavljalo tako mnogo ljudi i toliko velikaša, mora da je posumnjao i obeshrabrio se. Kad je vidio kako sve njegove riječi padaju na zemlju te da svojim propovijedanjem, kako se činilo, ne postiže ništa, doista je zadivljujuće što nije prosto digao ruke i rekao: "Kakva korist?"[130]

Zašto je nastavio?[131]

1. Od samoga početka svoje službe znao je da će njegova poruka naići na otpor (1,18-19).

2. U isto vrijeme, Bog mu je obećao da će biti s njim: "*Jer ja sam s tobom da te izbavim,*" *riječ je Jahvina* (1,19). Godinama kasnije, potvrdio je ovo obećanje: *Ja sam s tobom da te spasim i izbavim* (15,20). Božja nazočnost i njegovo obećanje da nikad neće napustiti svoj narod, izvor je njihova ohrabrenja, utjehe i snage usred progona i odbacivanja. Znaju da nisu zaboravljeni.

3. Jeremija je bio uvjeren da propovijeda Božju riječ. Na samome početku svoje službe, primio je zapovijed: *Idi k onima kojima te šaljem i reci sve ono što ću ti narediti* (1,7). Na svoju poruku upućuje kao na Božju riječ (1,4.11.13; 7,1; 9,20 [(9,19)]; 10,1; 11,1; 14,1-17; 16,1; 17,20; 18,1.5; 19,3; 21,11; 25,3; 27,1; 28,12; itd.). I poput ostalih proroka često počinje svoju poruku izrazima: "Ovako govori Jahve", "Riječ je Jahvina" ili "Jahve mi reče" (1,14; 2,5.19.22; 3,1.6.10.12.14; 4,3.9.27; 6,9; itd.). Znao je da kad su ljudi odbacili njegovu poruku i službu, u konačnici nisu odbacili njega već Boga.

4. Jeremiju je vodila snažna ljubav prema njegovu narodu. Znao je da dolazi uništenje. Plakao je za njima (9,1 [(8, 23)]; 13,17; 14,17; Tužaljke 2,11; 3,48) i molio se za njih (14,17-22). U 17,16 kaže da se, unatoč njihovu odbacivanju, *ne zatezah ići za tobom kao pastir, i dana žalosnoga ne željeh, ti znaš* (Daničić).

Tako je, bez obzira na odbacivanje, progon i poniženja, Jeremija vjerno nastavio služiti Bogu četrdeset godina. Neka bi se moglo reći za svakog od nas da i mi slijedimo Boga s takvom predanošću i žarom. Kad se poput Jeremije nađemo u kušnji da izbjegnemo cijenu poslušnosti Bogu, neka nas opomenu njegove riječi: *I rekoh u sebi: neću više na nj misliti niti ću govoriti u njegovo ime. Al' tad mi u srcu bi kao rasplamtjeli oganj, zapretan u kostima mojim: uzalud se trudih da izdržim, ne mogoh više* (20,9).

Daniel

Knjiga proroka Daniela daje i teološko objašnjenje i praktičan primjer o pozivu na stradanje često upućenom onima koji slijede Boga, u cilju otkrivanja njegove nakane kroz povijest.

Od prvoga su poglavlja Daniel i njegova tri prijatelja bili suočeni s izborom: hoće li dovesti u pitanje svoja uvjerenja i prihvatiti običaje kraljevskoga dvora, ili će ostati vjerni vjeri svojih otaca i Božjem Zakonu?

Odluka nije donesena bez razmatranja strašnih posljedica: riskirali su život, i svoj i drugih ljudi, radi svojih uvjerenja zasnovanih na božanskome nalogu. No bili su odlučni ne ukaljati se kraljevom hranom. Kad je tim mladićima bilo dopušteno staviti svoja uvjerenja na kušnju, i ne samo preživjeti već napredovati, vidjeli su, po prvi put, da je Bog vjeran onima koji ostaju vjerni njegovu Savezu. No, nije to bio posljednji put kad je njihova vjera bila stavljena na provjeru.

Nešto kasnije, ista su tri prijatelja odbili dovesti u pitanje svoju vjeru klanjanjem zlatnome babilonskom kipu. Znali su da bi tako došlo do kobnih posljedica po njihovu poslušnost Bogu. U Danielu 3,13-15 čitamo:

> *Nabukodonozor, bijesan i gnjevan, pozva Šadraka, Mešaka i Abed Nega. Odmah ih dovedoše pred kralja. A Nabukodonozor im reče: "Je li istina, Šadrače, Mešače i Abed Nego, da vi ne štujete mojih bogova i da se ne*

klanjate zlatnome kipu što ga podigoh? Jeste li voljni, čim začujete zvuk roga, frule, citre, sambuke, psaltira, gajda i svakovrsnih drugih glazbala, baciti se na tlo i pokloniti se kipu što ga načinih? Ako li mu se ne poklonite, bit ćete smjesta bačeni u peć užarenu; i koji je taj bog koji bi vas izbavio iz ruke moje?"

Poslušaj njihov prekrasan odgovor:

"Ne treba da ti odgovorimo na to. Bog naš, kome služimo, može nas izbaviti iz užarene peći i od ruke tvoje, kralju; on će nas i izbaviti" (3,16-17).

Znali su da ih je Bog u stanju izbaviti. Već su to jednom iskusili. Također su znali da on nije obećao da će ih izbaviti, jer u sljedećem retku čitamo:

"No ako toga i ne učini, znaj, o kralju: mi nećemo služiti tvojemu bogu niti ćemo se pokloniti kipu što si ga podigao" (3,18).

Ovi mladići nisu znali što će Bog učiniti. Bili su svjesni činjenice da samo zato što je Bog u stanju nešto učiniti, to ne znači i da **hoće**. Ali znali su i da će se pouzdati u njega i slijediti ga bez obzira na posljedice. Poslušnost nije preduvjet za jamstvo izbavljenja.

Daniel i njegovi prijatelji imali su još ovakvih provjera. Kad je kao starac Daniel bio suočen s odlukom hoće li poštovati novi zakon koji mu je zabranjivao moliti se svome Bogu, on je to odbio sasvim svjestan posljedica. Kad je bačen u lavovsku jamu, znao je zašto se to dogodilo.

Znao je da je Bog u stanju spasiti svoj narod, ali i da će najbolje među njima *zatirati mačem i ognjem, izgnanstvom i pljačkanjem* (11,33).

U nekim od težih ulomaka ove knjige, Daniel bilježi brojna viđenja koja mu je Bog dao glede budućnosti. Ton nam daje vrlo

koristan sažetak i ukazuje na dvije misli koje se ističu u njegovu pogledu na povijest:[132]

1. Bog je suveren nad univerzumom i poviješću. On će ispuniti svoju nakanu sa svojom djecom čak i **kroz** nesreće s kojima će se oni morati suočiti duž toga puta.

2. Bog dijeli svoju vlast s ljudima. Povjerio je čovjeku vladavinu nad svojim stvorenjima (Postanak 1,28), ali nekim je pojedincima (npr. Nabukodonozoru) dao vlast nad narodima (Dn 2,37-38). No ta vlast može biti uklonjena ako pojedinac ne prizna Božju suverenost. Božji je cilj naći ljude koji su u stanju nositi vlast i kojima, na kraju, može povjeriti odgovornost vladanja nad svojim stvorenjima, ne samo radi provjere već za svu vječnost. U Danielu 7,13-14 nalazimo da je ta vlast dana nekome tko dolazi "kao Sin čovječji", što Isus primjenjuje na sebe u Mateju 26,64. Ali odmah nakon toga (rr 18, 21, 22, 27) čitamo da će kraljevstvo biti dano "Svecima Svevišnjega". Ti će vladari učiniti dvije osnovne stvari: služit će i pokoravati se Svevišnjemu (r 27). Njihova će vladavina biti pod njegovom vlašću.

Međutim, prije nego što se to dogodi, u mnogome će stradati. Bit će ugnjetavani (7,25). Pomazanik, pod čijom će vlašću vladati, bit će pogubljen i ništa neće imati (9,26; Daničić). Sveta će mjesta biti oskvrnuta a Božji će se narod morati suočiti sa istim odlukama s kojima su se morali suočiti Daniel i njegovi prijatelji (11,31-32). Ton ukazuje da je Daniel 11,32-35 ključ za cijelu knjigu, koji objašnjava i što će se dogoditi Božjem narodu i zašto:

> *Svojim će spletkama navesti na otpad one koji se ogrešuju o Savez, ali ljudi koji ljube Boga ostat će postojani i vršit će svoje. Umnici u narodu poučavat će mnoštvo, ali će ih jedno vrijeme zatirati mačem i ognjem, izgnanstvom i pljačkanjem. Dok ih budu zatirali, samo će im nekolicina pomagati, a mnogi će im se pridružiti*

prijevarno. Od umnika će neki pasti, da se prokušaju, probrani, čisti do vremena svršetka, jer još nije došlo određeno vrijeme.

Oni koji su mudri i koji poznaju Boga, znaju i njegove nakane i putove. Poučavaju druge i ostaju vjerni i po cijenu vlastita života. Ton ukazuje na činjenicu iz 11,34, gdje se spominje da će se Božjem narodu pridružiti neki ljudi koji neće biti iskreni: "Ima među njima onih koji će na neko vrijeme izigravati heroje".[133] Otpor će kod nekih mudrih ljudi učiniti da se pokolebaju i spotaknu. Neprijateljstvo će biti stvarno i žestoko.

Ali to će ih prekaliti i pročistiti. Kako je konačni Božji cilj dati čovjeku položaj vladara nad svim stvorenjima, provjera vjernosti određuje hoće li ta osoba ostati pod Božjom vrhovnom vladavinom. Hoće li biti poslušna kad postane teško, i kad se obećanje čini daleko? Izdrži li, posljednji redak Danielove knjige obećava da će na kraju dana onaj tko ostane vjeran primiti svoju baštinu (12,13). Progon provjerava vrijednost onih koji će vladati s Pomazanikom; pokazuje da su spremni priznati njegovu suverenost nad svojim životom. Njihova ustrajnost otkriva stvarnost njihova pouzdanja u njega kad im je sve ostalo oduzeto.

Kakvi su to ljudi koje Bog traži kako bi im povjerio vladavinu nad narodima na kraju dana? Ton je na odličan način sažeo Danielovo naučavanje na ovu temu:[134]

1. Muškarci i žene koji su donijeli čvrstu odluku da će apsolutno biti poslušni svome Bogu; živjet će u skladu s njegovim zakonima, ma kakvu cijenu morali za to platiti.

2. Muškarci i žene koji, kad se suoče s kušnjama, progonom i prijetnjom smrću, dokazuju da su vjerni tako što ostaju ustrajni kroz sve teškoće, mučenja pa čak i mučeničku smrt.

3. Muškarci i žene koji žarko navješćuju Božju suverenu vladavinu i njega priznaju u svemu, uvijek njemu daju svu slavu i hvalu i nikad zasluge ne pripisuju sebi.

4. Muškarci i žene koji su uvijek udubljeni u zadatak navješćivanja svoga Boga drugima, koji vode druge k Bogu i pokazuju im put pravednosti.

5. Muškarci i žene koji jasno shvaćaju povijest znajući da gubitak privremenih dobara, pa čak i samoga života, radi Boga, u stvarnosti nije gubitak već dobitak. Umjesto trenutnoga zadovoljstva, ovdje i sada, oni gledaju na svoje pravo ispunjenje u vječnosti.

2.

Otkrivenje Boga u Kristu

BOG KAO STRADALNIK

05. travnja 1943. g. Gestapo je uhitio mladoga luteranskog pastora Dietricha Bonhoeffera i njegova dva prijatelja, zbog sudjelovanja u zavjeri o ubojstvu Adolfa Hitlera. Devet mjeseci prije nego što će biti pogubljen u Flossenburgu, 09. travnja 1945. g., Bonhoeffer je napisao pismo prijatelju u kojemu je dao zanimljivu primjedbu o stradanju i Božjoj nazočnosti u svijetu: "Samo postradali Bog može pomoći".[1]

John Stott se prisjeća priče kako je u drugome dijelu Njemačke, tijekom istoga razdoblja, skupina učenih Židova u koncentracionom logoru Buchenwald, jedno nedjeljno popodne, odlučila suditi Bogu zbog zanemarivanja svoga izabranog naroda.[2] Izvedeni su svjedoci tužiteljstva i obrane. Rabini su služili kao suci. Iako su obje strane bile zastupljene, slučaj je za tužiteljstvo bio nadmoćan. Suci su, stoga, oglasili optuženoga krivim i osudili ga.

S obzirom na okolnosti, suđenje i presuda su, iako žalosni, razumljivi. Užas nacističke Njemačke, logori smrti, gasne komore, uništenje ljudskih života i prividna Božja šutnja unatoč takvoj brutalnosti i nepravdi, poljuljali su vjeru mnogih.[3] Postoji strašno zlo u našem svijetu, strahovite patnje i nepravda. To nam je snažno ilustrirala nacistička Njemačka sredinom dvadesetoga stoljeća. Isto su učinili Crveni kmeri pod vodstvom režima Pola Pota u Kambodži sedamdesetih. Zločini što su ih počinile vlasti Sudana i bivše Jugoslavije devedesetih zastrašujući su podsjetnici izopačenosti čovječanstva.

Kršćanstvo nije usamljeno u nastojanjima da shvati stradanje. Svaki veći vjerski sustav u svijetu borio se s tim pitanjem do neke mjere. No samo je kršćanstvo razvilo shvaćanje koje se odbija povući iz stvarnosti, uz uvažavanje Božjeg dostojanstva. Za razliku od budizma, gnosticizma i kršćanske znanosti*, mi priznajemo stvarnost stradanja, čak i ako ne shvaćamo uvijek sve razloge za to. Uviđamo da se stradanje ne može objasniti jednim odgovorom koji se uklapa u sve situacije. To ne znači da ga ne nastojimo razumjeti, niti da uvijek dođemo do pravih odgovora. Ne kažemo ni da je potraga za njegovim značenjem jalova niti da je to povreda božanskoga prava. No kršćani spremno priznaju da stradanje postoji.

I doista, povijest kršćanske vjere povijest je progona i stradanja. Isusovi su sljedbenici od samoga početka stradali od ruke mučitelja čije su taktike bile u najmanju ruku jednake barbarizmu nacista. Povijesni klasici kao što je "Foxova knjiga mučenika" (*Foxe's Book of Martyrs)*[4] i "Zrcalo mučenika" (*Martyrs Mirror)*[5] obiluju primjerima. No ne moramo ići ni tako daleko. Rasprostranjen i brutalan progon i zlostavljanje kršćana događaju se do dan danas u mnogim dijelovima svijeta.[6]

Za mnoge je kršćane možda osobito uznemirujući aspekt stradanja koncept što ga neki imaju o Bogu po kojemu je on prilično ravnodušan prema našoj boli ili progonu njegova naroda. Prije nekoliko godina predstavljao sam Glas mučenika na jednoj velikoj konferenciji. U dijelu našega izložbenog prostora nalazile su se slike i svjedočanstva brojnih kršćana koji su bili mučeni zbog svoje vjere, no ipak su Božjom milošću ustrajali. Jedna je priča govorila o mladome Sudancu po imenu Philip.

Philipa su zarobili islamisti odani sudanskoj vladi i pokušali ga natjerati da prijeđe na islam. On je, kao kršćanin, to odbio. Kako bi ga natjerali da promijeni mišljenje, vojnici su mu pritiskali na grudi užarene štapove dok su ga drugi držali. Philip je bio uvjeren da će umrijeti, no čvrsto je riješio da mu je bolje biti mrtav nego

* *Christian Science*; skup vjerovanja koji spada u nove vjerske pokrete metafizičke nove misli. Osnovala ga je Mary Baker Eddy u 19. stoljeću u Americi i prvi je put opisan u njezinoj knjizi *Science and Health* ("Znanost i zdravlje"), koja je uz Bibliju glavno štivo te vjerske skupine. – Op. prev.

zanijekati svoga Gospodina. Čudom je preživio, a njegov je život svjedočanstvo o Božjoj moći usred progona.

U jednome trenutku tijekom konferencije, našem je štandu prišla sredovječna žena. Zauzet s drugima, ipak sam je promatrao krajičkom oka u slučaju da ima neko pitanje na koje bih mogao odgovoriti. Čitala je Philipovu priču, a ja nisam mogao ne primijetiti kako trese glavom u nevjerici. Dok sam išao prema njoj, čuo sam je kako nešto mrmlja za sebe: "Ne razumijem. Jednostavno ne razumijem". Stao sam iza nje i oprezno upitao: "Oprostite gospođo, što to ne razumijete?" Gledajući me širom otvorenih očiju, pokazala je na Philipovu sliku i rekla: "Ne razumijem kako Bog može tako ostaviti svoj narod!"

Ona nije usamljena u ovom mišljenju, mada se ja ne slažem s njezinim zaključkom. Usred naizgled beskrajne patnje, lako je zamisliti Boga koji, daleko od našeg stradanja, sjedi na nebeskome prijestolju izoliran od svijeta. Bog koji nikad nije patio i koji je imun na bol. Bog koji nikad nije doista bio u našoj koži niti se suočavao sa svime sa čim se mi moramo suočavati. Boga koji se, prema riječima Johna Stotta, "odmara, možda drijema, u nekoj nebeskoj ležaljki, dok milijuni gladnih umiru. Vidimo ga kao gledatelja iz naslonjača koji gotovo likuje nad patnjom u svijetu i uživa u vlastitoj izolaciji".[7] Pitamo se koliko ga uopće zanima što se događa ovdje dolje. Dok promatramo strahovit progon s kojim se ljudi suočavaju diljem svijeta, tisuće umirućih, desetke tisuća zatočenih, osiromašenih, siročadi, udovica, samo zbog svoje kršćanske vjere, pitamo se...

Zar on ne vidi? Zar ne čuje? Gdje je Bog u našim najmračnijim trenucima? Gdje je kad je sudansko dijete istrgnuto iz naručja svoje majke? Gdje je kad su djeca podvrgnuta strašnim elektrošokovima na intimnim dijelovima tijela? Gdje je kad su kršćanski pastori prisiljavani jesti vlastiti izmet i piti svoj urin u perverznoj parodiji na pričest? Gdje je Bog kad su crkveni vođe poliveni benzinom i zapaljeni? Gdje je kad osmogodišnja djevojčica gleda kako joj umire otac kojega je u leđa ustrijelio razbojnik, zahtijevajući od njega da oskvrne svoju Bibliju?

Ono što je teško razumjeti usred stradanja nije sama nesreća, pa čak ni bol ili nepravda. Pravi je žalac stradanja osjećaj da nas je Bog napustio. Zazivamo ga ali čini se da njemu nije stalo. Tišina neba ne da nam mira, kad se doima da Bog nije u stanju ili ne želi učiniti ništa glede naše tuge.

Što je rješenje? Što je Bonhoeffer mislio kad je rekao: "Samo postradali Bog može pomoći"? Je li moguće da se dio našega rješenja za pitanje stradanja i progona nalazi u viđenju Boga kao onoga koji također strada?

Dakako, prije svega se moramo zapitati je li ovo točan (ili bar djelomično točan) koncept Boga. Cilj je ovoga dijela knjige naći odgovor na to pitanje. Je li Bog impasibilan (nesposoban patiti) i može li doista upoznati (ili poznaje li) bol? Je li taj koncept Boga kao stradalnika biblijski? Ako jest, na koji je način prikazan u Pismu?

To su ključna pitanja. Nismo slobodni misliti o Bogu onako kako se nama sviđa, već samo do toga opsega do kojega se on sam objavio. Samo Bog može objaviti Boga.[8] Vjerovati i činiti drukčije pad je u grijeh stvaranja Boga na našu sliku, što je idolopoklonstvo.

Stoga u ovome dijelu moramo odgovoriti na pitanje: "Što je Bog otkrio o sebi na području sposobnosti za stradanje?"

Nauk o impasibilnosti

Pitanjem može li Bog zapravo stradati, tradicionalno se bavi nauk o impasibilnosti: "to je nauk prema kojemu na Boga ne može djelovati niti emotivno utjecati ništa iz stvorenog svijeta"

(za dodatno pojašnjenje izraza "impasibilnost" vidi dodatak uz autorovu devetu bilješku – op. prev.).[9] Izraz potječe od latinskoga pridjeva *impassibilis* i znači 'nesposoban patiti' a time i 'lišen emocija.'"[10] Istoznačni grčki izraz *apathes* grčki su filozofi koristili da opišu Boga kao onoga koji je iznad užitka i boli.[11] Smatralo se da su osjećaji koji bi uključivali promjene nespojivi sa savršenom i nepromjenjivom Božjom naravi i mirom. To su stanovište, kako je vrijeme prolazilo, posve nekritički prihvatili rani grčki crkveni oci i stoga njihov nauk o Bogu, kao što Stott s pravom kaže, katkad zvuči više grčki nego hebrejski.[12] Sveli su sve starozavjetne opise Božje ljubavi, ljubomore, gnjeva, tuge i suosjećanja na područje antropomorfizama* koji se ne mogu shvatiti doslovce, jer su vjerovali da je Bog neosjetljiv na osjećaje.[13] Ideju da božanska narav može trpjeti, Kalcedonski je sabor (451. g. po. Kr.) proglasio za "zaludno brbljanje", te je osudio one koji su u to vjerovali.

Iako su crkveni oci prihvaćali da je Krist, utjelovljeni Božji Sin, stradao, tvrdili su da sam Bog nije; on nije kadar osjećati ili, kao što potvrđuje članak jedan, od trideset i devet članaka Statuta Engleske crkve:** Bog je "bez tijela, dijelova ili emocija". Westminstersko vjerovanje izričito tvrdi da je Bog "bez tijela, dijelova ili emocija; nepromjenjiv".

Povijesno, stav o impasibilnosti bio je prevladujući u kršćanskoj misli. Tertulijan, Hipolit Rimski, Augustin, Ćiril Aleksandrijski, Anselmo, Toma Akvinski, Calvin, Arminije i Wesley – svi oni su podržavali ovaj nauk.

No prevladujući ne znači i opći. Kroz cijelu crkvenu povijest bilo je onih koji su preispitivali je li to stanovište o Bogu biblijsko.[14] Posebno je u dvadesetome stoljeću došlo do općeg udaljavanja od tradicionalnog stanovišta o impasibilnosti, s rastućim brojem cijenjenih biblijskih znanstvenika, teologa i kršćanskih filozofa, koji

* Antropomorfizmi: prikazivanje Boga, božanstva ili prirodnih pojava u ljudskom liku; teol. primjena ljudskih načina ponašanja na opis Božje stvarnosti (vidi sljedeći podnaslov) – op. prev.

** *Church of England* ili Engleska crkva središte je široko rasprostranjene anglikanske zajednice. Njezin je poglavar britanski monarh, no efektivno je vodstvo u rukama kenterberijskog nadbiskupa. U svojoj tradiciji ima i katoličke (u liturgiji i sakramentima) i protestantske (u teologiji) elemente – op. prev.

su se snažno zalagali za božansku pasibilnost, ili u najmanju ruku za redefiniranje impasibilnosti.[15] Ja naginjem ka ovom potonjem.

U svojoj pravičnosti, nakana je ranih crkvenih otaca u biti bila ispravna. Kao što Stott objašnjava, "htjeli su prije svega zaštititi istinu da je Bog savršen (tako da mu se ništa ne može dodati ili oduzeti) te da je nepromjenjiv (tako da ga ništa ne može poremetiti)".[16] Ova su uvjerenja temelj biblijskoga stanovišta o Bogu. Stoga je uistinu potrebno samo redefiniranje ili ponovno razjašnjavanje što impasibilnost znači, a što ne znači.

Pripišemo li Bogu patnju, uvijek postoji strah da ćemo mu na taj način pripisati osobinu koja je u suprotnosti s njegovom svemoći i nepromjenjivosti. Za neke, Bog koji pati ukazuje na slabo i frustrirano božanstvo. Ovo ne mora biti točno. Ohlrich ispravno ističe da bi "mnogi prigovori na pasibilnost pali kad bismo imali na umu da je Bog odabrao stradati; Bog koji pati ne trpi bol pasivno, već je aktivno odlučuje prihvatiti".[17] Kao što piše Dennis Ngien: "Naši su kršćanski praoci s pravom govorili o Bogu kao impasibilnom ako to znači da Bog nije emocionalno nestabilan te da ljudi ne mogu njime manipulirati. No krivo su iz toga zaključili da Bog nema emocije".[18]

Ako se impasibilnost ispravno shvaća u smislu da Bog ne može biti prisiljen na nešto protiv svoje volje, ni unutarnjim ni vanjskim utjecajima, te da nikad nije bespomoćna žrtva okolnosti, djela ili osjećaja, tad je to očito u skladu s otkrivenjem Boga kakvo nam je dano u Pismu. Bog ne može biti ganut nesvjesno ili protiv svoje volje. On trpi jer je izabrao voljeti.[19]

Moramo brzo dodati i da impasibilnost znači da Bog nikad ne može biti prisiljen djelovati suprotno svome karakteru i drugim otkrivenim svojstvima.[20] Kako to kaže William Temple: "Postoji visoko formalan smisao u kojemu je Bog, kako ga je Krist objavio, 'bez emocija'; jer je on Stvoritelj i vrhovni vladar te nikad nije 'pasivan', u smislu da mu se ništa ne događa bez njegove suglasnosti; također je postojan i slobodan od navale osjećaja koji ga mogu ponijeti u ovom ili onom smjeru".[21] Međutim, ako se smatra da impasibilnost znači "nesposobnost za patnju", onda Temple kaže da je "takvo pretkazanje Boga gotovo u cijelosti netočno".[22]

Impasibilnost je u tome smislu nespojiva sa svjedočanstvom Pisma, kao što ćemo kasnije vidjeti u ovome proučavanju. Sasvim je u skladu s Pismom reći, kao što kaže Lewis, da baš kao što Bog "savršeno koristi snagu svoga intelekta i volje... isto tako ga osjećaji ne mogu svladati, nikad nisu izvan njegove kontrole, van ravnoteže ili neprikladni... Sigurno je da biblijski Bog ima odgovarajuća, zdrava, samokontrolirana emocionalna iskustva".[23]

Biblijsko stanovište o Božjoj impasibilnosti ne protuslovi njegovoj nepromjenjivosti, već potvrđuje da Bog – u svemu što čini, misli i govori – djeluje u skladu sa svojim svojstvima i nakanama. Osim toga, potvrđuje i da Bog nije samo nenadmašan, već i vrlo blizak. Mada je slobodan od nedostojnih i nekontroliranih osjećaja te imun na nesvjesne i nevoljne postupke, Bog je kadar suosjećajno se odnositi prema onima koji trpe bol u svim njegovim aspektima.

Stoga potvrđujemo da je Bog nepromjenjiv i suveren. No mi smo u mogućnosti to učiniti bez upadanja u zamku zamisli da imamo Boga koji je toliko sličan nama da mu ne možemo vjerovati, ali koji je, s druge strane, toliko različit od nas da ne može doista biti u živom zajedništvu sa svojim narodom i voljeti ga.

Antropomorfne metafore

Pitanje antropomorfnih metafora moramo rješavati uz razmatranje može li Bog trpjeti onako kako mi to shvaćamo.

Što su antropomorfne metafore? Jednostavno rečeno, to su stilske figure koje se koriste u Pismu da opišu Boga koji doživljava osjećaje nalik ljudskim, kao što su gnjev, tuga, žalost i radost. Pitanje na koje moramo odgovoriti jest doživljava li Bog te osjećaje na posve isti način kao mi? Ili nam Biblija samo govori o Bogu na način koji je razumljiv za nas?

Mora se priznati da je Bog na mnogo načina neopisiv, u smislu da je bilo koji jezik koji za to koristimo nedostatan. Isto tako moramo priznati da, kad Biblija upućuje na Boga koji doživljava ljudske emocije, to općenito znači da se o njemu govori antropomorfno, "jezikom preuzetim iz ljudske sfere".[24] Ipak, kad kažemo da Božji

osjećaji nisu ljudski, to ne znači da nisu stvarni. Kako piše John Stott: "Ako su ti osjećaji samo metafizički, tad bi jedini Bog koji nam je preostao bio beskonačna santa leda metafizike".[25]

G. R. Lewis ispravno primjećuje da su "svi ti antropomorfni izrazi (o Božjim emocijama) figurativni, ali stilske figure ilustriraju nefigurativnu poantu".[26] Fretheim se slaže: "Metafore otkrivaju suštinski kontinuitet sa stvarnošću, koja je Bog... one su 'opis stvarnosti.'"[27]

Mogli bismo reći da antropomorfizmi, kao takvi, zapravo mogu opisati Boga; oni sadrže točne, mada ne i iscrpne podatke o njemu. Mogu biti opisni, iako ne u potpunosti, jer Bog naposljetku ne može biti ograničen na bilo koji naš opis. Ipak, podatak koji kane prenijeti istinit je i mora biti ozbiljno shvaćen. Kako je Francis Schaeffer imao običaj istaći, ono što je Bog objavio o sebi nije istina samo za nas, već i za njega.[28] Istina ne mora biti iscrpna da bi bila istina. Ne moramo znati sve, niti imati sposobnost da znamo sve, da bismo znali nešto što je istina o Bogu.[29] Ali ako vjerujemo u biblijskoga Boga, onda moramo vjerovati da je sve što je on otkrio o sebi istina, te da smo jedino odgovorni za to i takvo znanje o njemu.

Stoga, ako se Bog otkrio ljudima kao Bog koji trpi, strada ili pati, ne smijemo automatski pretpostaviti da samo zato što govori tako da ga mi možemo razumjeti, to nužno mora biti nestvarno. Fretheim ističe da takva tendencija čini Boga toliko drugačijim, "da je s njim nemoguće ostvariti povezanost, a kamoli steći o njemu znanje".[30]

Doista, ako je Bog svemoguć, kako tvrdi Biblija, razumno je pretpostaviti da mu neće nedostajati moći da, iskreno i na razumljiv način, saopći aspekte svoga karaktera konačnom čovjeku. Postoji li želja za saopćavanjem istine, tad Bog sigurno ima sposobnost da to učini i osigura njezin primitak.

Stoga, u svjetlu nauka o Božjoj impasibilnosti i antropomorfnih metafora, čini se da možemo reći da je Bog u stanju patiti. Zapravo bi za nas bilo vrlo korisno da se držimo takvog stava.

No ovo je daleko od tvrdnje da Bog doista pati. Dopustili smo samo mogućnost. Sad moramo razmotriti Božju objavu u njegovu

Sinu i u Pismu, kako bismo vidjeli pati li on doista i ako je tako, kako.

Stradanje utjelovljenjem

Charles Ohlrich je vjerojatno u pravu kad u svojoj izvrsnoj knjizi *The Sufferenig God* ("Bog koji strada") piše: "Posebno uznemirujuće i najprovokativnije naučavanje u cijeloj Bibliji sigurno je ono da je Isus Krist, sin prostoga tesara iz Nazareta, bio Bog u ljudskome tijelu".[31]

Novozavjetni su kršćani bili uvjereni da je Bog osobno posjetio ovaj svijet i otkupio ga u Isusu Kristu. Jaz između Boga i čovjeka premošćen je. Nada na koju je ukazano u Starome zavjetu ispunjena je u Isusu. Ili da to kažemo slikovitije, Božja pjesma o otkupljenju i obnovi čovječanstva, čiji su se prvi taktovi čuli u Postanku, pojačali se u Izaiji, bili ponovljeni u Danielu i drugim prorocima, svoj su vrhunac dosegli u Isusovu otkrivenju.

Bog se objavio ljudima kroz svoga Sina.

Kakav je on Bog?

U Izaiji 40,18 prorok pita: *S kime ćete prispodobit' Boga? I s kakvim ga likom usporedit'?* Svaka je religija na svijetu, u određenome smislu, pokušaj da se odgovori na to pitanje, jer čovjek želi opisati svoju zamisao Boga.

Izraelcima je Izaijino pitanje bilo retoričko. Jednostavno ne postoji nitko s kim bi se Bog mogao usporediti; ne postoji lik (zamišljen ili tjelesan) koji bi na odgovarajući način odražavao njegovo biće. Svaki takav lik neizbježno vodi u zabludu.

S Isusovim otkrivenjem ovo se naglo promijenilo. Odjednom je Bog dobio lik. Na pitanje s kim bi se on mogao usporediti iznenada je stigao odgovor: sa Isusom.

U 2 Korinćanima 4,4 i Kološanima 1,15 Isus je nazvan Božjom slikom ili ikonom (eikwn). Ista je riječ u Bibliji korištena za idola ili lik.[32] Isus je slika kojom se Bog odlučio otkriti čovjeku. Pisac Poslanice Hebrejima 1,2-3 još određenijim izrazom kaže da

je Isus otisak (carakthr) Božje biti i odsjaj njegove slave.[33] Riječ carakthr (od koje potječe i naša riječ "karakter") predstavlja "točnu reprodukciju određenoga oblika ili strukture".[34]

Oni koji žele znati kakav je Bog, mogu ga vidjeti u Isusu. Ali što ljudi vide kad gledaju Isusa? Kakvog Boga on otkriva?

U Izaiji 53 čitamo: *Prezren bješe, odbačen od ljudi, čovjek boli, vičan patnjama... A on je naše bolesti ponio, naše je boli na se uzeo* (Iz 53,3-4).

Dok Izaija 53 prije svega naglašava žrtveno djelo postradalog Sluge za grijehe čovječanstva, Matej navodi ovaj redak u vezi s Isusovom službom prije križa. U Matejevu je umu Izaijino proročanstvo (Iz 53,3-4) ispunjeno u Isusovu utjelovljenju a ne u djelu pomirenja.

Naime, Matej u 8,17 bilježi da je kao rezultat Isusove iscjeliteljske službe (rr 1-16) ispunjeno Izaijino proročanstvo 53,4: *On slabosti naše uze i ponese naše bolesti.*

Drugim riječima, kad je došao živjeti među nama, Isus je uzeo na sebe sve aspekte života u palome svijetu. Kad je vidio patnju ljudi, njegova je sućut bila toliko jaka da je zapravo osjećao njihovu bol i slabosti. Vidio je teret koji su mnogi nosili te je stao pod njega zajedno s ljudima i pomogao im nositi ga.

Dolaskom na zemlju ušao je u točno takve prilike kakve ovdje nalazimo, uključujući žalost, bolest i patnju. Budući da je sam osjetio bolest i žalost, te da je suosjećao s ljudskim patnjama, želio ih je olakšati ljudima.[35] Od početka do kraja evanđelja vidimo da je Isus ozdravljao bolesne jer mu je bilo žao.[36] Svojom dubokom sućuti i suosjećanjem, on je "potpuno i osobno ušao u žalost onih koje je došao izbaviti".[37] Kako to kaže Bredin: "On ulazi u strahove i boli, suze, brige i tjeskobe ljudi, kako bi ih preobrazio".[38]

Kad je Bog postao čovjekom u Isusu Kristu, iskusio je punu mjeru fizičke patnje koja ide uz život ljudskoga bića u palom svijetu. U svom je utjelovljenju bio čovjek boli, vičan patnjama (Iz 53,3). Osjećao je glad (Mt 4,2), žeđ (Iv 19,28) i umor (Iv 4,6; Lk 8,23-24). Kako ukazuje pisac Poslanice Hebrejima, Isus je razumio i suosjećao s patnjama čovječanstva, budući da je i sam iskusio patnju. Takvom Bogu mi služimo. Poncije Pilat rekao je

više nego što je bio svjestan kad je pokazao na išibanog i krvavog Isusa i objavio: "Evo vam kralja!" (Iv 19,14).

JE LI ISCJELJENJE U POMIRENJU?

Postoje dva novozavjetna ulomka za koja se često smatra da izravno navode Izaiju 53,4. Najočitiji je Matej 8,17 ali, kako ćemo kasnije vidjeti, čini se da je u njegovu kontekstu riječ o utjelovljenju a ne pomirenju. Mnogi pretpostavljaju da 1 Petrova 2,24 također navodi Izaiju 53,4, ali kako ukazuje Erickson, ta pretpostavka nije tako jasna kako bi neki htjeli vjerovati.[39] Petar ne daje ni jedan tipičan znak da navodi Stari zavjet. Ne nalazimo riječi: "kao što je pisano", niti neku drugu sličnu frazu. Naprotiv, čini se vjerojatnijim da upućuje na cijeloga Izaiju 53, a osobito na redak 12.[40] Kako bismo onda trebali shvatiti na koji je način Isus ispunio proročanstvo iz Izaije 53,4? Da bismo to shvatili, potrebno je detaljno istraživanje.

U Izaiji 53,4 piše: "A on je naše bolesti ponio, naše je boli na se uzeo". Osnovno značenje prve imenice "bolesti", hlj (khale), jest "tjelesna bolest",[41] mada taj izraz može označavati i bolest duha, kao u Izaiji 1,5 i Hošei 5,13.[42] Kako odražava prijevod (u izvorniku NASB), ta se riječ nalazi u naglašenom položaju u rečenici. Glagol koji slijedi acn (nasa') u biti ima tri zasebna značenja: "podići"; "podnijeti, nositi, podržati"; "uzeti, odnijeti",[43] mada je pretežno značenje "podići".[44] Mnogi tumači smatraju da riječ acn u ovom kontekstu znači "podnositi" ili "nositi" umjesto drugih[45] i doista, ovaj se izraz može odnositi na zamjensko nošenje.[46] Erickson, međutim, tvrdi da u stotinu redaka koje su nabrojili Brown, Driver i Biggs, a u kojima je značenje "podnositi, nositi", "samo se šest odnosi na zamjensko nošenje krivice".[47] Erickson smatra da je vjerojatniji prijevod u Izaiji 53,4 "uzeo".[48] Kako Stott ukazuje, ovaj glagol sam po sebi ne znači "odnijeti krivicu"; "Tako smo ga dužni prevesti samo kad

je objekt uz njega grijeh".[49] Erickson dodaje: "Valja napomenuti i da Izaija nije stavio ovaj glagol u naglašen položaj; čini se da je važnije **što** je postradali Sluga uzeo, a ne **kako**"[50].

Sljedeća imenica u ovome ulomku, b/akm (mak'ov), pojavljuje se samo šesnaest puta u cijelom Starom zavjetu, a najmanje jedanaest puta upućuje na duševnu patnju.[51] Gesenius to zove "bol duše".[52] Erickson kaže: "Osnovna ideja koju ova riječ prenosi jest duševna bol, žalost ili tjeskoba koje su proistekle iz tegoba ovoga života uključujući i tjelesne boli".[53] U tom je slučaju najvjerojatnije značenje ono koje su usvojili NASB (Šarić) i NIV: "žalosti", ili pak "boli", možda kao posljedica tjelesnih slabosti.[54] Drugi glagol, lks; (sabal), u suštini znači "nositi težak teret".[55] Riječ se pojavljuje šest puta u Starome zavjetu. Tužaljke 5,7 i Izaija 53,11 osobito prenose ideju zamjenskoga nošenja. U preostalim slučajevima riječ lks znači samo "'nositi teret'; na tim mjestima nema konotacije zamjenskog nošenja"[56], mada, kako neki vjeruju, ovaj glagol u Izaiji 53,4 može imati takav koncept,[57] iako ne postoji razlog zbog kojega bi to moralo biti tako. Kako Erickson ističe: "Ovdje je, kao i u prvoj rečenici, naglasak na onome što postradali Sluga nosi, a ne na načinu na koji to čini".[58]

Mora se priznati da postoji više načina na koje se ovaj redak može shvatiti. Doista se čini da Izaija u 53,4 govori o stvarnim tjelesnim i duševnim bolima, mada ne nužno i o njihovu zamjenskom nošenju, a i Erickson kaže da "u Matejevu navodu ovoga retka, nalazimo nešto vrlo slično".[59] Njegov je navod ovoga ulomka veoma neobičan jer ne slijedi ni Septuagintu ni Targum, koji oduhovljuju hebrejski.[60] Carson smatra da je Matej 8,17 najvjerojatnije Matejev osobni prijevod Izaije 53,4, s obzirom na značajne alternacije u odnosu na Septuagintu ili Targum.[61] Jedna značajna razlika između Septuaginte (koju Matej često navodi u svome Evanđelju) i njegova navođenja Izaije, nalazi se u zamjeni glagola u prvom dijelu Izaijine rečenice. U Septuaginti se za prvi glagol rabi riječ ferw (fero), što jasno može biti prevedeno kao "zamjensko nošenje", no Matej zamjenjuje riječ ferw riječju lambanw (lambano), koja se nigdje ne rabi za zamjensko nošenje krivice niti za bilo što slično.[62] Lambanw je jedna nevjerojatno

uobičajena riječ, s malim ili nikakvim teološkim značajem. U Mateju 8,17 ona jednostavno znači "odnijeti" ili "ukloniti".[63]

Drugi glagol, bastazw (bastazo), po značenju je veoma sličan hebrejskome Iks; (sabal), tj. "podnositi" ili "nositi", ali "ni u jednom slučaju ne označava 'zamjensko nošenje'".[64] Možda se ovdje misli na suosjećajno nošenje kakvo nalazimo u Galaćanima 6,2.[65] Robertson piše: "Ovaj ulomak, onako kako ga Matej koristi, nema nikakve veze s doktrinom o pomirenju".[66] No, on dodaje: "Krist ipak suosjeća s nama; njegova sućut prema stradalnicima bila je toliko snažna da je doista osjećao njihove slabosti i boli. On staje s nama pod teret i pomaže nam nositi ga".[67] Erickson se slaže: "Želimo zapravo reći da i Matej i Izaija upućuju na stvarne tjelesne bolesti i duševne boli, a ne na grijehe"[68], te nastavlja: "Čini se vjerojatnijim da oni govore o samilosnom nošenju nevolja ovoga života. Ako je ovo pravo tumačenje, Isus je 'uzeo naše slabosti i ponio naše bolesti' svojim utjelovljenjem, a ne žrtvom pomirnicom".[69]

R. T. France primjećuje da je Mateju bilo važno da se vidi da je Isus ispunio ulogu Jahvina Sluge o kojemu je pisao Izaija.[70] Ipak, kako kaže, "značajno je da ni jedan od ova dva ulomka (Mt 8,17 i Iz 53,4) ne upućuje na karakterističnu ulogu iskupljujućega stradanja, ni posebnim navodima, ni u pogledu Isusove službe na koju se ti navodi odnose".[71] "Matej ushićeno prati Isusovo ispunjenje biblijskog obrasca u cjelini; u njegovu životu i službi, a ne samo u djelu otkupljenja".[72]

Završit ćemo primjedbom da ovo objašnjenje o načinu na koje je Izaijino proročanstvo ispunjeno daje odgovor na kronološke poteškoće; naime, kako se može reći da je učinak pomirenja bio na snazi prije nego što je ono uopće ostvareno. Ako je u Mateju 8,17 riječ o pomirenju, teško je objasniti zašto on onda navodi ovaj redak u kontekstu razdoblja prije Kristove smrti. Ali, ako je riječ o utjelovljenju (kao i u Izaiji 53,4), tad kronološke poteškoće uopće ne postoje. Ovo se stanovište također najbolje uklapa u kontekst i sintaksu oba ulomka. Stoga zaključujemo da je naglasak i u Mateju 8,17 i Izaiji 53,4 na utjelovljenju, a ne na pomirenju.

Da li se Isus mogao razboljeti?

Sjećam se kad sam prvi put napisao da je Isus iskusio bolest. Postojao je dio mene koji se opirao toj zamisli. Ipak, shvatimo li utjelovljenje ozbiljno, kako smo upravo učinili, nemamo baš puno izbora osim da tako zaključimo i zapitamo se: "Zašto ne?" Ako je Isus trpio sve druge posljedice života u palome svijetu, zašto podvući crtu ispred bolesti? Po čemu se ona razlikuje? Ima li nešto osobito grešno glede bolesti? Nije li ona, poput svake druge boli i patnje, posljedica pada koja će konačno biti iskorijenjena pri drugom Kristovom dolasku?[73] Tvrdimo li da Isus nikako nije mogao biti bolestan, prinuđeni smo objasniti zašto je onda u potpunosti iskusio sve ostale učinke života u palome svijetu ali ne i taj uobičajeni. Moramo paziti da ne pobrkamo grijeh s njegovim posljedicama.

Bog je u Kristu trpio tjeskobu zbog predstojećeg suočavanja s mučenjem, patnjom i smrću. Moramo doista ozbiljno shvatiti dešavanja u Getsemanskom vrtu, gdje je Isus ustuknuo pred užasom križa. Marko to kaže najotvorenije: "Obuzeše ga užas i tjeskoba" (14,33,(14,34) doslovan prijevod). Znao je na što je pozvan, ali zbog događaja koji će uslijediti u narednim satima osjetio je snažan poriv da ode.

Nije to želio, niti je to bila njegova zamisao. Poslao ga je Otac.[74] Otišao je na križ iz čiste poslušnosti i to nije bila njegova inicijativa već Očeva. Ali u vrtu, on moli glasnim vapajima, u suzama, tjeskobi i boli. Tri puta ponavlja: "Oče, molim te, ne tjeraj me na ovo", ali zaključuje: "Učinit ću ono što ti želiš". Kad pisac Poslanice Hebrejima govori o poslušnosti kojoj se Isus naučio iz svoga stradanja, upućuje baš na ovaj događaj (Heb 5,7-8). Isus odlazi na križ jednostavno zato što je to bila Očeva volja.

Pavao kaže u 1 Korinćanima 1,23 i 2,2 da je osnovna tema njegove poruke Krist, i to raspeti. Evanđelje se, ne ispričavajući se, kreće ka klimaksu križa koji je bio suština utjelovljenja. Kad vidiš Isusa na križu, vidiš savršenu sliku Boga. U raspetome Kristu vidiš razotkrivenog Boga. Ngien kaže: "Raspeti je Krist jedina točna slika Boga koju je svijet ikad vidio".[75]

A na križu on vapi: "Bože moj, Bože moj! Zašto si me ostavio?" – vapaj koji odražava isti onaj osjećaj napuštenosti o kojemu govori psalmist u Psalmu 22. Ipak, moleći se, pokazuje da zna da ga Bog nije doista ili konačno napustio. Također zna da se njegov Otac neće umiješati kako bi ga spasio ili mu olakšao patnju. Bori se s kušnjom da skrene s puta koji mu je Bog odredio kako bi ostvario svoju nakanu. Njegovi su se učenici razbježali, prevrtljivi narod ga se odrekao i on umire napušten od svih; nikoga nema da mu pomogne. Kad je Šimun Cirenac ponio Isusov križ, nije to učinio iz samilosti već zato što je bio prisiljen. Vojnike nije bilo briga za žrtvu; samo su htjeli njegovu odjeću. Rugali su mu se i ismijavali ga, jednako i običan puk i svećenici (Mk 15,29-32).

No užas Očeva nemiješanja bilo je to što je izazvalo Isusov vapaj: "Bože moj, Bože moj! Zašto si me ostavio?" Bezgrešni je Božji Sin postao prokletstvo radi nas, kako je to bolno pokazala tama koja se spustila, baš kao kad je Božje prokletstvo palo na Egipat tijekom prve Pashe (Izl 10,21-22; Mk 15,33).[76]

Zato, kad skeptici tvrde da Bog nema odgovor na stradanje jer ga nikad nije upoznao, kršćani znaju koliko je ta tvrdnja neozbiljna. Bog je u svome utjelovljenju u potpunosti iskusio tjelesnu i emocionalnu patnju. Živio je među nama, suosjećao s nama, patio s nama, patio za nas i naposljetku umro za nas. U pjesmi Charles Wesleyja to zvuči ovako: "Nevjerojatna ljubav! Kako je moguće da moj Bog umre za mene?"[77]

Ohlrich priča priču iz romana Grahama Greenea *A Burnt-Out Case*, u kojoj lik pod imenom doktor Colin radi s teško oboljelim ljudima u koloniji gubavaca, koju vode katolički svećenici i redovnice. No doktor Coline je zakleti ateist. Na kraju romana, opisan je događaj u kojemu Colin stoji s opatom i zajedno gledaju strahovitu patnju i groteskna osakaćenja brojnih pacijenata. Okrećući se ka opatu, Colin kaže da Boga vjerojatno boli kad gleda patnje svijeta. Opat odgovara: "Kad si bio dječak, nisu te mogli dobro poučiti teologiji. Bog ne može osjećati razočaranje ili bol", na što mu Colin odgovora: "Možda zato i ne želim vjerovati u njega".[78]

Stott postavlja pitanje: "Kako bi netko u stvarnom svijetu boli mogao štovati Boga koji je na nju imun?"[79] Da bi to ilustrirao, priča o svome posjetu raznim budističkim hramovima u različitim azijskim zemljama te kako je tamo stajao pred Buddhinim kipom koji je prikazan prekriženih nogu, sklopljenih ruku, zatvorenih očiju, sa smiješkom koji mu lebdi na usnama i izrazom lica koji govori da se nalazi negdje daleko, odvojen od boli i stradanja oko sebe. Stott piše da se svaki put kad se našao u takvoj situaciji naposljetku morao okrenuti. "U svome sam se umu tad okretao onoj usamljenoj, izvijenoj, izmučenoj osobi na križu, probodenih ruku i nogu, izderanih leđa, bolnih udova, kojoj sa čela kaplje krv od uboda trnja, suhih usta od nepodnošljive žeđi, dok visi na križu, sam, ostavljen da pati u tami. To je za mene Bog!"[80] Za Stotta je svaka pomisao na udaljenog Boga kojemu nije stalo i koji je izoliran od boli, razbijena utjelovljenjem i raspećem Isusa Krista. Bog je u Kristu "odložio svoj imunitet na bol. Ušao je u naš svijet krvi i tijela, suza i smrti. Stradao je za nas".[81]

Riječi nadbiskupa Williama Templea prigodno završavaju ovaj odjeljak:

> Kad razum kaže: "Bog je taj koji je stvorio svijet, stoga je on odgovoran; on je taj koji treba stradati" – mi odgovaramo: "Da, naravno; on doista strada; pogledaj na križ!" I kad razum vapi: "Da je Bog Bog ljubavi o kakvom govoriš, ne bi podnio patnju svoje djece; slomilo bi mu se srce" – mi odgovaramo: "Da, naravno; doista mu se slomilo srce; pogledaj na križ!" I kad razum poviče: "Bog je beskonačan i neopisiv; huljenje je reći da ga poznajemo; ne možemo ga znati" – mi odgovaramo: "Ne, ne možemo savršeno, ali dovoljno da ga volimo; pogledaj na križ!"[82]

Stradanje povezanošću

Proučavanje Pisma pokazuje da Božja patnja nadilazi iskustvo utjelovljenja. Stari zavjet obiluje primjerima boli koje je Bogu prouzročio kontakt s ljudima.[83] Božje odbijanje da se odvoji od

svojih stvorenja te njegova želja da ima zajedništvo s njima čini ga voljnim primateljem boli koja neizbježno proizlazi iz kontakta i sukoba interesa između dvije strane u odnosu.[84]

Gerstenberger i Schrage bilježe:

> Bog se nije odvojio u "drugi svijet", niti na neko drugo daleko mjesto, bilo u nebu ili u svetim mjestima. Dakako, postoji taj pojam "udaljenog" Boga (usp. 1 Kr 8,27; Ps 2,4), ali ma gdje on "boravio", dolazi k buntovnom, revnom ili postradalom čovjeku, prema svom izboru (Post 11,5; 18,21; Izl 25,8; 2 Sam 5,24; Ps 12,5 (12,6)). Želi biti s ljudima, kako u teška, tako i u dobra vremena (Izl 3,7-8; 33,14-15; Br 10,35-36). Čak i najsofisticiraniji teolozi Staroga zavjeta, koji bi više voljeli da je Jahve nepristupačan i nedostižan, ipak dopuštaju njegovu nazočnost na pozornici čovječanstva u obliku riječi (Pnz 30,11-14), anđela (Izl 23,20-23), stupova od ognja i oblaka (Lev 9,23-24; Izl 13,21), u oluji (Job 38,1), ili u potresu (Ps 68,7-8 (68,8-9)). Božja je blizina stvarna briga Staroga zavjeta; njegovo dostojanstvo i uzvišenost očituju se u njegovoj bliskosti sa čovjekom. Shodno tome, on sudjeluje i u čovjekovoj patnji. Bol koju osjeća za svijet nikad nije izražena samo u suzama sućuti promatrača koji stoji po strani, već u pravoj boli onoga tko je izravno pogođen, prijatelja u patnji koji uzima na sebe dio tereta.[85]

U Postanku 6,6 piše da se Bog, kad je vidio poročnost ljudi, pokajao što ih je stvorio, te da je zbog toga njegovo srce bilo ožalošćeno. Psalam 78,40-41 govori kako je Božji narod iznova iskušavao i žalostio Boga! U Hošei 11,8, nakon što je objavio osudu nad Izraelom i Efrajimom, Bog vapi: *Kako da te dadem, Efrajime, kako da te predam, Izraele! Kako da te dadem kao Admu, da učinim s tobom kao Sebojimu? Srce mi je uznemireno, uzavrela mi sva utroba*. Mogućnost osude nije nešto što Boga raduje. Iako ljudi zaslužuju osudu, on ih ipak voli. Voli iste te ljude na koje je ljut. Kitamori kaže: "Stoga Božji 'bol' odražava njegovu volju da ljubi objekt svoga gnjeva".[86] Bog u Hošei 2,23 (2,25) objavljuje da će

se smilovati svojoj voljenoj, iako je povrijeđen njezinom nevjerom (Hoš 2,4-5 (2,6-7)). Zajedništvo koje ima sa svojim narodom tjera ga da "viče" i "grmi" (Iz 42,13-14; Am 1,2).

Pismo govori kako se Sveti Duh "žalosti" zbog grijeha Božjeg naroda (Iz 63,10; Ef 4,30). Isus je plakao nad Jeruzalemom zbog njegova sljepila i tvrdoglavosti (Lk 13,34-35; 19,41-44; Mt 23,37-39). Iz ovih, kao i drugih redaka, Fretheim primjećuje:

> Bog se nije otkrio kao netko na koga uopće ne utječe odbacivanje ljudi, već kao Bog koji je duboko povrijeđen prekinutim odnosom. Stoga se interakcija između njega i čovjeka ne odvija samo u sudnici ili na intelektualnoj razini, već i na emocionalnoj. Bog dijeli s ljudima osjećaje, a ne samo misli. Ljudi ne znaju samo što Bog misli, nego i što osjeća. Tako se pojavljuje holistička* slika Boga. On je povezan na svakoj razini sa svakom osobom u cjelini njezina bića.[87]

I mi znamo kako je kad netko odbaci našu ljubav i baci nam je natrag u lice. To je također priča o čovjekovu odnosu s Bogom – priča u kojoj čovjek odbacuje, a Bog pati.

Stradanje suosjećanjem

U Bibliji također vidimo da Bog pati **sa** svojim narodom i kroz suosjećanje. "Živi Bog bavi se našim osobnim bolima".[88] Kad je Izrael bio u ropstvu u Egiptu, Bog nije samo vidio njihovu nevolju i čuo njihovo zapomaganje (Izl 2,24) već Izaija 63,9 kaže da je *u svakoj njihovoj tuzi bio i on tužan* (Šarić).

Kad se Gospodin suočio sa Savlom iz Tarza na prašnjavom putu za Damask, pitao je tog čovjeka koji je prouzročio mnogo patnje njegovu narodu: *Savle, Savle, zašto* **me** *progoniš?* (Dj 9,4, naglasak dodan). U toj rečenici Isus pokazuje svoju solidarnost sa svojom Crkvom.[89] Na kraju krajeva, Crkva je njegovo Tijelo (Ef 5,23).

* Kršć. nov pristup shvaćanju i življenju duhovnog života u 20. st. (osobito u SAD-u); duh spaja sve dimenzije življenja (fizičku, psihološku, mentalnu, emocionalnu i sl). – op. prev.

Kad njegov narod pati, i on pati. Što je značenje riječi *suosjećanje*? To nije samo osjećaj sažaljenja *prema* nekome, već znači "sudjelovanje u osjećajima drugih; odnos između ljudi ili stvari u kojemu ono što utječe na jednu stranu, utječe i na drugu".[90]

Bog u pravome smislu te riječi suosjeća s nama u našim nevoljama (Heb 4,15). John Stott to ovako kaže: "Čudesno je to što možemo sudjelovati u Kristovu stradanju, ali još je čudesnije to što on sudjeluje u našemu. Njegovo je ime doista 'Emanuel', 'Bog s nama'".[91]

Jedno od čudesa poznavanja Boga koji strada jest spoznaja da se nikad ne suočavamo sa životom sami. Kad oni koji pate zavape: "Bože, gdje si?", on odgovara imenom: "Emanuel". Kao što ćemo vidjeti dalje u ovom proučavanju, ono što je Bog predočio u Knjizi o Jobu očito je kroz cijelo Pismo: on neprestano odgovara na pitanja o stradanju otkrivanjem sebe. Oni koji stradaju često imaju potrebu za suvislim odgovorom na pitanje: "Zašto?" Međutim, Bog zna da je njihova prava potreba da saznaju odgovor na pitanje: "Tko?"[92]

Kad se radi o problemu boli u životu Božjega djeteta, Gospodin je mnogo više od Boga koji "bdije nad nama". On je Emanuel. Čini više od toga da ima osjećaj sažaljenja prema nama; stalo mu je i izravno se uključuje. Kako kaže Ponovljeni zakon 31,8: *Sam Jahve ide pred tobom; on će s tobom biti; neće te zapustiti niti će te ostaviti. Ne boj se i ne dršći!*

BOG KAO SAMODARIVATELJ

Učenje da je Bog jedan znak je pravovjerna nauka, kako stoji u Ponovljenom zakonu 6,4: *Čuj, Izraele! Jahve je Bog naš, Jahve je jedan!* Ipak, pravovjerje također kaže da je Bog trojedan – Otac, Sin i Sveti Duh – kako čitamo u Mateju 28,19: *Zato idite i učinite sve narode učenicima mojim! Krstite ih u ime Oca i*

Sina i Duha Svetoga! "Bog je jedan u troje i troje u jednome", sažima teolog iz četvrtoga stoljeća, Grgur Nazijanski.

U svojoj raspravi o unutarnjem Božjem životu, Arthur C. McGill govori o važnim doktrinarnim sporovima u vezi Trojstva koji su se dogodili u četvrtome stoljeću između Atanazija i Arija.[93] McGill smatra da korijen problema nije, kako se obično vjeruje, matematički, ili u smišljanju kako troje može biti jedno, već u sporu kako božanstvo može nastati ili biti generirano a i dalje biti božanstvo. Arije je tvrdio da ako Otac može roditi Sina i dati svoje biće drugome, te ako netko drugi može primiti njegovu stvarnost, tad bi ta stvarnost istog trena prestala biti Božja. Stoga Isus ne bi mogao biti pravi Bog ako je nastao ili je rođen od Boga. Bog je nedjeljiv, ne ovisi ni o komu, nije nastao ni iz koga, nema se potrebu mijenjati, povezivati ili generirati. Tvrditi da je Sin božansko biće bilo bi, prema Arijevu mišljenju, narušavanje božanske naravi samoga Boga. Smatrao je da je Isus imao početak te je bio stvoren kao Božje prvo stvorenje po kojemu su stvoreni svi ostali. Da bi očuvao svoju neovisnost i apsolutnost, Bog nije imao izravan kontakt sa svojim stvorenjima, već je upravljao strogo preko jednog zastupnika (Isusa).

Što se tiče Arija, McGill primjećuje:

> U cjelokupnoj povijesti kršćanstva teško da je bilo tako sofisticirane, biblijski potkrepljene i temeljite teologije o Božjoj transcendenciji kao što je ona koju je razvio Arije sa svojim sljedbenicima. Bilo im je važno samo dati čast Bogu tako što će ga staviti iznad i nasuprot njegovim stvorenjima. Nastojali su očuvati Božju slavu uklanjajući s njegove stvarnosti sve one slabosti i nedostatke koji obilježavaju njegova stvorenja, te dajući mu apsolutnu prevlast nad njima.[94]

Atanazije je ovo osporavao tvrdeći da taj daleki, apsolutni, netaknuti, nedodirljivi i neovisni Bog nije biblijski. Štovati takvog Boga značilo bi štovati lažno božanstvo. Poznavati Boga onako kako se on sam u potpunosti otkrio znači poznavati Boga u

Trojstvu – ne kao statičnu jedinku ili neovisnih troje, već kao onoga koji posjeduje uzajamno ispreplitano jedinstvo i različitost.

Protiveći se Ariju, Atanazije je tvrdio da je Sin vječno i u cijelosti potekao od Oca a da je ipak posve jednak Bogu. Za njega je veza između Oca i Sina slična vezi između izvora i rijeke koja teče iz njega: "Baš kao što rijeka teče iz izvora i nije odvojena od njega, mada postoje dva oblika i dva naziva, tako ni Otac nije Sin niti je Sin Otac".[95] Postoji razlika između članova Trojstva, isto kao i jedinstva, kao što je izraženo pojmom "jedinstvo suštine".

Iako se ovakva izjava čini nespretnom, u određenome smislu članovi Trojstva trebaju jedno drugo, s tim što ta potreba ne oduzima ništa od njihova pravog božanstva. Otac, Sin i Sveti Duh daju i uzimaju jedno od drugog bez zapreka. Roderick Leupp primjećuje: "Svaki savršeno poznaje drugo dvoje a oni zauzvrat potpuno poznaju njega".[96] Sin je rođen od Oca. Otac ne monopolizira božanski život već ga vječno dijeli s njim.[97] Sveti Duh izlazi od Oca kroz Sina.[98] Sin daje svu slavu Ocu (Iv 14,13). Sveti Duh daje svu slavu Sinu (Iv 16,14). Sveti Duh govori u ovlasti Sina (Iv 16,13), a Sin govori ono što je čuo od Oca (Iv 8,28). Sve što čini Otac, čini i Sin (Iv 5,19). Kao što Otac ima život u sebi, tako ga je dao i Sinu (Iv 5,26). Da bi Sveti Duh došao, Sin mora otići Ocu i poslati ga (Iv 16,7), a Otac je dao Sina jer je ljubio svijet (Iv 3,16). Među članovima Trojstva postoji odnos uzajamnog samodavanja. Otac ništa ne skriva od Sina i Sin ništa ne skriva od Oca.

Otac se od vječnosti spremao predati Sina za svoja stvorenja, a Sin se od vječnosti podčinio u pouzdanju i poslušnosti koje je svoj vrhunac imalo na križu kad je ubijen na Golgoti kao Jaganjac ubijen od postanka svijeta. Kad je nakon svoga uskrsnuća Sin uzašao k Ocu u nebo poslao je Svetoga Duha da ujedini vjernike; on ih također osposobljava da svjedoče o Božjem žrtvenom djelu kako bi i drugi imali život po Svetome Duhu koji ga daje te da postanu sinovi i kćeri Oca njihova brata Isusa Krista.[99]

Taj odnos davanja i primanja, te ovisnosti jednog o drugome i međusobne predaje sebe, čini biblijskoga Boga vrlo drukčijim

od apsolutnog, posve transcendentnog, monolitnog arijanskog shvaćanja Boga.

Trojedna Božja narav ima vrlo duboke posljedice na način na koji se on ophodi prema svojim stvorenjima. Njegovi se postupci temelje na njegovu karakteru, a znajući ga kao onoga koji daje i prima, služi i treba, ne bi nas trebalo iznenaditi kad vidimo da na stradanje i potrebu odgovara davanjem i prinošenjem sebe u ljubavi. Njegove se nakane ne postižu silom ili moći, već ljubavlju i samodarivanjem. Križ je naravan izraz karaktera trojednoga Boga. Nije mogao imati drukčiji odgovor na čovjekovu potrebu, a i dalje biti dosljedan sebi.[100]

U Poslanici Diognetu (*Epistle to Diognetus*), pismu nepoznatog kršćanina napisanog između 125. i 200. g. po. Kr., postavlja se pitanje kako je Bog poslao svog Sina. Dan je sljedeći odgovor:

> Da vlada kao tiranin, da potakne strah i zaprepaštenje? Ne, nikako. Poslao ga je kao blagog i krotkog. Da bi bio siguran, kao kad kralj šalje kraljevića, on je njega poslao kao Boga. Ali poslao ga je ljudima da ih spasi i uvjeri, a ne da ih prisiljava, jer sila nije Božja osobina.[101]

McGill piše:

> "Sila nije Božja osobina" – to je temeljno načelo teologije Trojstva. Božanstvo Boga ne sastoji se u moći da pritiska, tjera i lomi, da nameće svoju volju iz sigurnosti nekog udaljenog mjesta na nebesima te da sjedi u svome sjaju i raskoši dok sav svijet izvršava njegove naredbe. Ne samo da ne stoji iznad svijeta, već šalje u njega svoju slavu. Ne samo da ne nameće, već poziva i uvjerava. Ne samo da ne zahtijeva da mu ljudi služe kako bi se uzvisio, već daje svoj život u službu ljudima da bi oni bili uzvišeni. Bog ovako postupa sa svijetom jer je u njemu život samodarivanja.[102]

Stoga, kad je Isus došao na zemlju kao Božja objava, je li bilo čudo što je došao kao žrtva? Ne, to je sasvim u skladu s onim što

Bog jest. Isusovo samodarivanje nije tek sredstvo kojim se postiže cilj, čak i plemenit. To je točno otkrivenje onoga što on jest. Njegova djela žrtvovanja, služenja, ljubavi i davanja predstavljaju djela božanstva.[103] Ona otkrivaju da je on Bog s nama – Emanuel. Također pokazuju kako Božji narod treba živjeti (vidi: Fil 2,3-8).

Otkrivenje da sila nije Božja osobina ima duboke posljedice na način na koji Božji sluge ispunjavaju njegovu nakanu. I oni djeluju na osnovu uvjeravanja i samodarivajuće žrtve i ljubavi. Ne nameću svoju poruku silom. 2003. g. velečasni Gary Edmonds, generalni tajnik Svjetskog evanđeoskog saveza (WEA), dao je definiciju razlike između evangelizacije i prozelitizma, koja je u skladu s ovim shvaćanjem:

> Budući da u današnjemu svijetu postoji pogrešno shvaćanje i zlouporaba riječi prozelitizam i evangelizacija, Svjetski evanđeoski savez želi dati zvaničnu definiciju tih riječi. WEA snažno odbacuje prozelitizam, ali podupire punu vjersku slobodu u skladu s Općom deklaracijom UN-a o pravima čovjeka (članci 18 i 19). Ta sloboda daje ljudima iz svake religije pravo da svjedoče o svojim uvjerenjima i omogućuje svima slobodu savjesti da vjeruju kako žele.
>
> WEA drži da prozelitizam i evangelizacija nisu sinonimi. Prema navodu dr. Johna R. W. Stotta: "Najbolji način da se među njima napravi razlika jest da se prozelitizam shvati kao 'nedostojno svjedočenje'. Svjetsko crkveno vijeće i Rimokatolička crkva izradili su 1970. g. koristan studij pod nazivom 'Opće svjedočenje i prozelitizam' koji je prepoznao tri aspekta prozelitizma. S tim u skladu prozelitizam se događa (1) svaki put kad su naši motivi nedostojni (kad je naša briga vlastita slava, a ne Božja), (2) svaki put kad su naše metode nedostojne (kad pribjegavamo bilo kojoj vrsti 'fizičke ili moralne prinude, ili psihološkog pritiska') i (3) svaki put kad je naša poruka nedostojna (svaki put kad namjerno netočno predstavljamo tuđa uvjerenja). Nasuprot tome, evangelizacija je (po riječima Manilskog proglasa)

> ‘otvoreno i iskreno navješćivanje Evanđelja koje ostavlja slušateljima potpunu slobodu da sami odluče kakav će stav imati o tome. Želimo biti osjetljivi prema ljudima druge vjere i odbacujemo svaki pristup koji ih nastoji prisiliti na obraćenje.’”[104]

Još jedna važna implikacija ove objave Božjega karaktera odnosi se na način na koji kršćani trebaju odgovoriti na krivovjerje, što je velik problem u mnogim zatvorenim zemljama. Richard Bell je 1925. g. na svojim predavanjima na Sveučilištu u Edinburghu dao mudru primjedbu o jednom od mogućih razloga za ubrzani kolaps kršćanstva pred islamom u sedmom stoljeću. Ustvrdio je naime da se to dogodilo zahvaljujući činjenici da su tijekom vremena crkveni vođe izgubili iz vida neke važne istine, budući da su od četvrtoga do šestoga stoljeća bili zauzeti ključnim bitkama oko Kristove naravi i Trojstva.

> Čini se da su kršćani iz toga vremena, ponosni na posjedovanje istine, izgubili vjeru u moć te istine da na kraju pobijedi zabludu, te su u žaru za pravovjerjem zaboravili da su dužni ljubiti bližnje, a da i ne govorimo druge kršćane.[105]

Nakon što su postupno stekli političku moć kroz ozakonjenje kršćanstva, donošenjem Milanskoga edikta 313. g. po. Kr., kršćanski su vođe sve više pozivali svjetovne vlasti da nametnu vjernost kroz odluke raznih crkvenih sabora. Čini se da su tijekom toga procesa zaboravili da sila nije Božja osobina te da stoga ne smije biti ni osobina njegova naroda.

Doktrinarno je pravovjerje nesporno bitno za crkvu, ali njegova provedba mora biti u skladu s Božjim karakterom.[106] Kako Bell primjećuje, problem crkve šestoga stoljeća nije toliko bilo njezino intelektualno djelovanje i teološka nagađanja, koliko njezino nestrpljenje.[107] To ne znači da greške treba tek tako pustiti da prođu. Crkvena se disciplina doista pokazuje nužnom. Međutim, ona mora biti provedena u suzama, a ne sa stisnutim pesnicama.[108]

MESIJANSKA OČEKIVANJA

Definicija Mesije

Izraz "mesija" prijevod je hebrejskog pridjeva i imenice jyvm ***(māshîah)***, izvedenih iz glagola jvm ***(māsah)***, koji znači "pomazati, politi tekućinom".[109] Bio je to izraz koji su Izraelci i ostali rabili za primjenu maziva ili ulja na objekt, tijelo ili boju za kuću. Također je rabljen obredno da označi osobu ili predmet koji se odvajaju za posebnu službu ili svrhu.[110]

Sam po sebi, izraz "mesija" (jyvm) nije se odnosio na "pomazane" predmete, određene i posvećene za posebnu obrednu svrhu, već samo na osobe. "Pomazane" osobe bile su izabrane, određene, imenovane, ovlaštene, osposobljene i opremljene za posebnu službu i zadatke. Izraz je gotovo isključivo bio rabljen kao sinonim za "kralja" (1 Sam 12,3-5), ali znalo se reći da su "pomazani" i svećenici (Lev 4,5), patrijarsi (Ps 105,15), proroci (1 Kr 19,16; Iz 61,1), pa čak i poganski kraljevi (Iz 45,1).

Dok neki tvrde da izrazi "pomazan" ili "pomazanik" nisu izravno rabljeni u hebrejskoj Bibliji kao titule za budućega mesiju koji će spasiti Izrael, postoji jak razlog da vjerujemo, na temelju konteksta iz retka 24, da se Daniel 9,26 ne odnosi ni na koga drugog nego na obećanog Mesiju.[111]

Prijevod riječi "Mesija" na grčkome (messia") pojavljuje se samo dvaput u Novome zavjetu (Iv 1,41; 4,25), kao objašnjenje grčke riječi cristo" (Hristos). U Novome je zavjetu grčka riječ cristo" lingvistički jednaka hebrejskoj jyvm, i znači "onaj koji je pomazan".[112]

Judaistička očekivanja iz prvoga stoljeća

Ako bismo pokušali izvesti opći zaključak o onome što su Židovi iz prvoga stoljeća očekivali od Mesije, odmah bismo primijetili raznolikost. Ovisno o piscu ili zajednici, opis njegova lika kretao se od kralja, preko svećenika, do proroka.[113]

Rabinsko je predanje u Isusovo vrijeme bilo raznoliko. Postojale su mnoge grupe, s različitim očekivanjima izvučenim iz, ili povezanim sa različitim tumačenjima brojnih svetopisamskih tekstova.

Ovo je glavni materijal za utvrđivanje prevladavajućeg koncepta o Mesiji u prvome stoljeću:

- Septuaginta
- Apokaliptična/pseudoepigrafska (krivotvorena) djela
- Židovski apokrifi
- Svici s Mrtvoga mora
- Rabinski spisi u koje spadaju:
  - Mišna, kodificirana zbirka usmenog Zakona s pravnim tumačenjem dijelova Izlaska, Levitskog zakonika, Brojeva i Ponovljenog zakona te drugog pravnog materijala.[114]
  - Talmud, velika zbirka usmenog Zakona s rabinskim objašnjenjima, elaboratima i komentarima Mišne.[115]
  - Midraš, tumačenje hebrejskoga Pisma redak po redak koje se sastoji od homiletike i egzegeze židovskih učitelja iz 400. g. pr. Kr.[116]
- Targumi, prijevod dijelova hebrejskog Pisma na aramejski jezik s tumačenjima; za uporabu u sinagogama.[117]
- Djela Filona Aleksandrijskog i Josipa Flavija, posebno kad govore o mesijanskim pretendentima iz toga doba.
- Novi zavjet

Ukratko, Mesija je obično viđen kao most između neba i zemlje. On će donijeti pravednost nebeskog kraljevstva na zemlju, te Božje spasenje i očišćenje od grijeha Izraelu, čime će se narod vratiti Božjem Zakonu.

Neki su očekivali idealnog budućeg kralja nalik Davidu koji će vladati nad narodom umjesto Boga,[118] ili kralja svećenika koji bi imao spoj Davidovih i Mojsijevih osobina. Drugi su, čitajući Ponovljeni zakon 18,15-18, očekivali proroka posljednjih dana nalik Mojsiju, dok je čitanje Malahije 3,1 i 4,5 [(3,23)] navelo neke da čekaju osobu sličnu Iliji koja će pripremiti Božji put. Neke

apokrifne knjige, poput 1 Henokove i Judina zavjeta, navele su neke da čekaju na predpostojeće, nadljudsko, pseudo-božansko biće, dok su drugi vidjeli Mesiju kao jasnu politički figuru. Ostali su ga, razočarani zemaljskim kraljevima, vidjeli kao nadnaravnu osobu, odvojenu od bilo kakvog fizičkog kraljevstva.

Jednostavno rečeno (ako se nešto ovakvo može jednostavno reći), taj se lik kretao od čisto ljudskog kralja sličnog Davidu do nadnaravnog, predpostojećeg, pseudo-božanskog spasitelja kralja, s mnoštvom kombinacija između ove dvije slike (npr., Filon i neki kumranski spisi).

Bilo bi pogrešno tvrditi da je svaki Židov iz prvoga stoljeća imao velika očekivanja od Mesije, ili da su ta očekivanja bila isključivo novozavjetni model Bogočovjeka Mesije.[119] No jednako bi bilo pogrešno reći da nisu ništa očekivali od njega ili da su čekali običnog, ljudskog političkog vođu. Sigurno je da nije postojala jedna "pravovjerna" predodžba o Mesiji. Judaizam se nikad nije usuglasio o tome što može očekivati u budućnosti, osim što su svi vjerovali da će Bog na kraju opravdati svoj narod.[120] To bi moglo objasniti zašto Židovi iz Isusova doba nisu razumjeli ono što mi kao kršćani 2000 godina kasnije vidimo kao sasvim očito.

Ono što možemo potvrditi jest da su mesijanska očekivanja (općenito shvaćena) bila prisutna u širokom rasponu židovskih skupina, da je tijekom tog razdoblja stvorena karakteristična literatura te da je za neke od njih očekivanje "izbavitelja koji će potjecati od Jakova" bilo jako, teološki potkrepljeno i iznenađujuće detaljno.[121]

Do prvoga su stoljeća mesijanska očekivanja bila široko rasprostranjena i dovoljno jaka da navedu neke skupine da prihvate različite pojedince kao ljude koje je Bog poslao da oslobodi svoj narod. "Tom je svijetu pomiješanih nada, unaprijed utvrđenih klasa i već izgrađene eshatologije, Isus iz Nazareta objavio da se približilo Božje kraljevstvo..."[122] Moralo je, neizbježno, biti i onih (čak i mnogobrojnih) koji će odbiti da prihvate njegove tvrdnje.

Očekivanja učenika

Petar (Matej 16)

Na stranicama povijesti postoje prekretnice – vremena kad se donose odluke, kad se djeluje ili se nešto kaže – koje obilježavaju kraj jednoga poglavlja i početak drugoga. Matej 16 jedna je takva prekretnica. Isus odvodi učenike u daleki sjeverni predio u blizini Cezareje Filipove i tamo ih pita: *Za koga drže ljudi Sina Čovječjega?* (16,13).

Reci 14-20 bilježe razgovor koji je uslijedio:

> *Oni odgovoriše: "Jedni za Ivana Krstitelja, drugi za Iliju, treći za Jeremiju ili za jednoga od proroka." "A vi – reče im – za koga me vi držite?" "Ti si Krist, Sin Boga živoga!" odgovori mu Šimun Petar. Na to će mu Isus: "Blago tebi, Šimune, Jonin sine, jer tebi to ne objavi tijelo i krv, nego Otac moj nebeski! A ja tebi kažem: Ti si Petar – Stijena, i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju, i Vrata pakla neće je nadvladati. Tebi ću dati ključeve kraljevstva nebeskog, pa što god svežeš na zemlji, bit će svezano i na nebesima, a što god razriješiš na zemlji, bit će razriješeno i na nebesima." Tada naredi učenicima da nikome ne kazuju da je on Mesija.*[123]

Redak 21 obilježava prekretnicu u Isusovoj službi.

> *Otada poče Isus izlagati svojim učenicima da mora ići u Jeruzalem, gdje će mnogo trpjeti od starješina, glavara svećeničkih i književnika, da će biti ubijen i da će uskrsnuti treći dan.*[124]

Iako je Petar ispravno prepoznao Isusa kao Božjeg Pomazanika, očito je iz njegove reakcije na Isusove riječi da nije razumio kako stradanje, sramota i smrt mogu biti dio Božje nakane. On ga

odvodi u stranu i kaže: *Bože sačuvaj! Tebi se takvo što ne smije dogoditi!* (16,22).

Isus je ovu poruku već čuo. Sotona ga je u pustinji kušao da se uzvisi bez smrti, pozivajući ga da zaobiđe križ. Sad ponovno čuje kušnju iz usta jednog od svojih učenika. I baš kao što je ukorio sotonu u pustinji (4,10), okreće se Petru i kaže: *Sotono, idi mi s očiju! Ti si sablazan za me, jer tvoje misli nisu Božje, već ljudske* (16,23).

U naše vrijeme ljudski se um očituje na sličan način: u uvjerenju da stradanju nema mjesta u životu kršćanina. Svoju artikulaciju nalazi u tvrdnji da je progon nedopušteno ulaženje u život Crkve i vjernika, te da je otpor rijetka iznimka. Moguće je čuti i kako se ljudi glasno pitaju da nije Bog napustio one koji trpe progon ili da progonjeni ne stradaju zato što su negdje pogriješili ili sagriješili.

Ranije sam u ovome poglavlju spomenuo ženu koja nije mogla shvatiti kako je Bog mogao, naizgled, napustiti svoj narod usred progona. Nažalost, njezino pitanje u potpunosti odražava ljudski, a ne Božji um.

U Petrovu umu stradanju nije bilo mjesta u Božjoj nakani za Mesiju. Njegova mesijanska očekivanja nisu uključivala postradaloga Krista. Razmišljao je kao čovjek, a ne onako kako to čini Bog.

Kako je Isus odgovorio na takav način razmišljanja?

> *Tad Isus reče učenicima svojim: "Ako, dakle, tko hoće ići za mnom, neka se odreče samog sebe, neka uzme svoj križ i neka me slijedi! Tko hoće sačuvati svoj život, izgubit će ga, a tko izgubi radi mene svoj život, naći će ga*" (16,24-25).

Isus je htio da Petar shvati da je ono što je upravo rekao o svom životu i službi isto ono što će Bog činiti u životu svih ljudi koji su dio njegove nakane. Neće samo Krist stradati i umrijeti; bit će to sudbina svih koji će ga slijediti. Bog tako razmišlja.

I mada je Petar bio u stanju prepoznati tko je bio Isus, nije shvaćao što znači biti Božji Mesija. Ono o čemu je Isus govorio nije

odgovaralo Petrovim očekivanjima o Kristu. Imao je mesijanska očekivanja u koja se raspeti Krist nije uklapao.

Ivan Krstitelj (Ivan 1; Matej 11)

Ako je itko trebao znati tko je Isus, bio je to Ivan Krstitelj.[125] Budući da je došao pripraviti Isusu put, bio je prvi koji ga je nazvao "Jaganjac Božji".

Paradoksalno, u Ivanu 1 čitamo kako ga pitaju tko je on:

> *A ovo je Ivanovo svjedočanstvo, kad mu Židovi iz Jeruzalema poslaše neke svećenike i levite da ga upitaju: "Tko si ti?" On priznade; ne zanijeka, priznade: "Ja nisam Mesija." "Dakle, što – upitaše ga – jesi li Ilija?" "Nisam", odgovori. "Jesi li (očekivani) prorok?" – "Ne", odvrati. Tada mu rekoše: "Pa tko si, da možemo odgovoriti onima koji su nas poslali? Što ti kažeš sam o sebi?" "Ja sam – reče – 'Glas jednoga koji viče u pustinji: Ispravite put Gospodnji!' kako kaza prorok Izaija." Izaslanici su bili farizeji. Oni ga upitaše nadalje: "Zašto onda krstiš kad doista nisi ni Mesija, ni Ilija ni (očekivani) prorok?" "Ja krstim vodom – odgovori im Ivan – a među vama stoji netko koga vi ne poznate. On je onaj koji dolazi poslije mene. Ja mu nisam dostojan odriješiti sveze na obući." To se desi u Betaniji, s onu stranu Jordana, gdje je Ivan krštavao* (Iv 1,19-28).

Biblija nam kaže da već sutradan Ivan *vidje Isusa gdje dolazi k njemu te reče: "Evo Jaganjca Božjeg koji uzima grijeh svijeta! Ovo je onaj za koga vam rekoh: Poslije mene dolazi čovjek koji je preda mnom, jer bijaše prije mene. Ja ga nisam poznavao. Ali sam zato došao krstiti vodom da ga objavim Izraelu*" (Iv 1,29-31).

Ako je itko mogao točno odgovoriti na pitanje: "Što ti kažeš, tko je Isus?", bio je to Ivan Krstitelj.

Kad je Ivan čuo glas s neba kako kaže za Isusa: *Ovo je Sin moj, Ljubljeni moj, koga sam odabrao* (Mt 3,17), mora da je i sam bio veoma zadovoljan. Zato je i došao na svijet: da pokaže put, da pripremi ljude za Božjega Jaganjca, za Božjega Sina koji će ih izbaviti iz ropstva grijehu.

Kad je Isus otišao nakon krštenja, mora da se Ivan pitao kako će Bog djelovati kroz njega i vjerojatno je čekao da vidi obećano izbavljenje.

Ivan je nastavio sa svojom službom propovijedanja pokajanja i naposljetku završio u tamnici jer se usudio osuditi kraljev brak s bratovljevom ženom – brak koji je prema Mojsijevu Zakonu bio rodoskvrnuće. Takva je zajednica bila nezakonita i nemoralna i Ivan ju je nazvao pravim imenom. Time je razgnjevio i Heroda i njegovu novu ženu, tako da su ga uhitili i bacili u tamnicu. Bojeći se naroda, Herod ga nije dao pogubiti (Mt 14,3-5; Mk 6,17-18).

Zatvoren u tamnici, Ivan je bio odsječen od vanjskoga svijeta, no i dalje je osluškivao što se događa, koliko god je mogao. Želio je znati kako ide Isusu. No ono što je čuo zbunilo ga je.

Ivan je živio asketskim životom i propovijedao izravnu poruku o pokajanju. Isus je, s druge strane, jeo i pio s grešnicima. Obično je govorio u pričama koje su ljudi teško razumjeli. Činilo se kao da namjerno otežava narodu da prihvati Božju poruku.

Ivanova je služba bila javna, propovijedao je pred velikim mnoštvom. Isus je tu i tamo također propovijedao mnoštvu, no većinom je govorio u kućama, malim grupama. Kad bi učinio kakvo čudo, govorio je ljudima da nikome o tome ne pričaju.

Isus uopće nije postupao onako kako je Ivan očekivao. Ivan je mislio da će Isus propovijedati poruku spasenja. Ali sada Ivan sjedi u tamnici jer je propovijedao poruku pokajanja i pravednosti koju mu je Bog dao. I što više sluša o Isusovim djelima, sve je više zbunjen. Čuje da je slijepac progledao. Da je opsjednuti oslobođen. Postoje čak i izvješća da mrtvi uskrisuju u život! Ali on sâm sjedi u ledenoj i mračnoj tamnici, slušajući krike ostalih zatvorenika, i pita se zašto je njega Isus previdio.

Bio je vjeran Bogu. Pripremio je put za službu svog mlađeg rođaka. A sada truli u Herodovoj tamnici. Zašto? Treba li za to kriviti Boga? Možda je... kriv njegov rođak.

Sumnje mu počinju gristi dušu, možda čak i srdžba. Najzad više ne može čekati. Šalje nekoliko svojih učenika k Isusu s jednostavnom porukom koja će možda potaći Isusa na djelovanje koje više priliči Mesiji. O tome čitamo u Mateju 11,2-6:

> *Kad Ivan u tamniciču za Kristova djela, posla učenike svoje da ga pitaju: "Jesi li ti onaj koji ima doći, ili da drugoga čekamo?" Isus im odgovori: "Idite i javite Ivanu što čujete i vidite! Slijepi proglédaju, hromi hodaju, gubavi se čiste, gluhi čuju, mrtvi ustaju, siromasima se propovijeda Radosna vijest.* **Blago onomu tko se zbog mene ne pokoleba**." (naglasak dodan)

Kad Isus ne postupa u skladu s našim očekivanjima, naš se "lik Boga" (kakav mi zamišljamo da jest) razbija njegovom porukom i metodologijom. Blagoslovljen je čovjek koji prihvaća Isusa onakvog kakav jest a ne onakvog kakvog on očekuje ili želi da bude. Znamenja i čuda dosljedna su Mesiji, ali on nije samo to. On djeluje u ime potrebitih zbog onoga što on jest a ne zato što je to sredstvo pomoću kojega će ostvariti svoje ciljeve.

Isus kaže Ivanovim učenicima da mu prenesu da neki slijepi vide, neki gluhi čuju, neki su uskrišeni iz mrtvih, a Radosna vijest stiže do mnogih siromaha.

Jesu li svi slijepi progledali? Nisu. Jesu li iscijeljeni svi gluhi? Ne. Ostalo je mnogo slijepih i gluhih ljudi u Izraelu kad se Isusova služba na zemlji završila. Većina je mrtvih i dalje bila mrtva. Isus je odlučio uskrisiti neke, ali ne sve. I svakako nisu svi dotad čuli Radosnu vijest.

Čini se kao da Isus govori Ivanu: "Nisu svi, Ivane, izbavljeni iz svojih nevolja, baš kao ni ti. Ne gubi vjeru. Pouzdaj se u mene, čak i kad vrata tamnice ostaju zatvorena".

Popularni evanđeoski traktat počinje riječima: "Bog te ljubi i ima predivan plan za tvoj život". To je točno. Svaka riječ. No

često je krivo shvaćeno što zapravo znači "predivan plan za tvoj život". Pretpostavljamo da je to kombinacija mira, napretka i moći, ili barem jedno od toga u nekoj mjeri. Ali što ako te Bog pozove na život stradanja, nerazumijevanja i boli? Da živiš i služiš u razmjernoj nepoznatosti? Hoćeš li ga i dalje ljubiti i vjerovati mu?

Ivan je živio izvan onoga čemu je Isus poučavao svoje apostole, o tome što znači slijediti ga. Put Mesije je put stradanja, žrtvovanja i pouzdanja. Dok drugi mogu imati koristi od njegove službe, oni koji ga slijede često moraju ići putem stradanja i smrti. Ne mogu svi to prihvatiti, ali blago onomu tko se ne pokoleba zbog Isusa.

Preobraženje (Matej 17; Marko 9; Luka 9)

Priča o preobraženju pojavljuje se u sva tri sinoptička Evanđelja i svaka ima isti redoslijed:

1) Petrovo priznanje da je Isus Mesija.

2) Isusov zahtjev učenicima da to ne kažu nikome.

3) Isusovo pretkazanje svoga predstojećeg stradanja, smrti i uskrsnuća.

4) Poziv onima koji žele biti njegovi učenici da ga slijede u samopožrtvovanju.

5) Preobraženje.

6) Isusova zapovijed da do uskrsnuća nikome ne govore što su vidjeli.

7) Rasprava (osim kod Luke) o Ilijinu dolasku.

8) Ozdravljenje opsjednutoga.

9) Drugo pretkazanje Isusove muke.[126]

Liefeld primjećuje da se svaki od "tih kratkih dijelova priče i dijaloga na neki način odnosi na ono što je Isus bio i zbog čega je došao".[127] No središnji je događaj preobraženje i to će biti žarište našeg istraživanja u ovome odjeljku.

Kao što smo već primijetili, preobraženje se pojavljuje u prijelaznom trenutku u Matejevu Evanđelju. U 16,16 Petar je priznao da je Isus Mesija, na šta mu je Isus rekao da takvo prepoznavanje može doći samo kroz Božju objavu (r 17). James Penner smatra da je izvješće o preobraženju povezano s ovim priznanjem kroz vremensku odrednicu od "šest dana" u 17,1 te sličnost Petrovog priznanja i Božje objave u 17,5.[128] Učenicima, koji su često sumnjali ili pogrešno shvaćali tko je Isus (kao i Petar odmah nakon priznanja), Božja objava: *Ovo je Sin moj, Ljubljeni moj, koga sam odabrao! Njega slušajte!* (17,5) dodatno otkriva prirodu Mesije. Otkrivenje njegove slave kroz preobraženje pridonosi njegovu prepoznavanju.

Dok neki ukazuju da je Očeva objava dijelom bila jamstvo Isusu, ne čini se da je to slučaj u Matejevu Evanđelju, gdje u izvješću o preobraženju Bog objavljuje: *Ovo je Sin moj, Ljubljeni moj, koga sam odabrao*, istim riječima kojima je to učinio na Isusovu krštenju u 3,17. Zanimljivo je primijetiti da u izvješću o krštenju kod Marka i Luke glas koji se javlja upućuje na Isusa u drugom, a ne u trećem licu. Samo je kod Mateja to treće lice, baš kao i u 17,5. Penner primjećuje: "Za Mateja su oba iskaza dana radi učenika, iako je publika na krštenju nepoznata. To odražava njegov naglasak na učenicima".[129] Iskazi su usmjereni ka njima, kao prepoznavanje onoga što Isus jest i potvrda njegove naravi i nakane.[130]

Nazočnost Ilije i Mojsija, te zapovijed da slušaju Isusa, također učenicima pojašnjava značaj Isusa kao Božjeg Sina. Dok ga trojica učenika prate kako bi svjedočili njegovu preobraženju, vide Mojsija i Iliju kako mu se pridružuju i govore s njim. Njih troje potvrđuju da je Isus ispunjenje Zakona i proroka, što je on oprezno potvrđivao kad je poučavao,[131] te pokazuju da Stari zavjet svjedoči za Isusa. Međutim, kad Petar predloži da bi, ako Isus hoće, mogao načiniti

tri sjenice, *jednu tebi, jednu Mojsiju, jednu Iliji* (r 4), Bog ga prekida naredbom svima da slušaju Isusa. Penner piše:

> Petar je prijedlogom da načini tri sjenice vjerojatno samo htio iskazati čast Isusu, Mojsiju i Iliji, no to je njih trojicu stavilo u jednak položaj. Nije bilo dovoljno priznati da je Isusova vlast jednaka Mojsijevoj i Ilijinoj. Njegova je vlast, utemeljena na njegovoj bliskoj povezanosti s Ocem, bila daleko veća. Božja je objava bila ukor Petrovu stavu, koliko i njegovu prijedlogu kao takvom.[132]

Zapovijed: *Njega slušajte* također podsjeća na proročanstvo iz Ponovljenog zakona 18,15-20, koje upućuje na *proroka kao što [je Mojsije]* kojega moraju slušati. Međutim, Božje riječi upućene učenicima jasno kažu da je Isus, iako je prorok poput Mojsija, daleko superiorniji od njega te da njega trebaju slušati.

Što to učenici trebaju "slušati" nije jasno. Penner tvrdi da zato što Isusova smrt nije spomenuta u izvješću o preobraženju u Matejevu Evanđelju (za razliku od Lukina) tijekom razgovora između Isusa, Mojsija i Ilije, zapovijed "Njega slušajte" nije povezana s proročanstvom iz 16,21, već s njegovim cjelokupnim poučavanjem.[133] Ne slažem se s tim. Po mome mišljenju, kontekst je jasan. Preobraženje je potpora Isusovu poučavanju o stradanju, smrti i uskrsnuću, te se čini logičnim pretpostaviti da u zapovijedi: "Njega slušajte", Otac aludira upravo na to. Čak i nakon tog događaja učenici i dalje imaju pitanja, baš kao što su se prije preobraženja snažno protivili potrebi da Mesija strada i umre. Petrovo nerazumijevanje tko je Isus (za vrijeme preobraženja) zahtijeva da ga on i ostali učenici slušaju dok im objašnjava tko je i što Mesija i kako će Božja nakana biti ispunjena kroz njega. Dok silaze s gore, učenicima postaje jasno da je Isus Mesija i shvaćaju da je Ivan Krstitelj bio obećani "Ilija" o kojemu je Malahija prorokovao da će biti preteča njegovu dolasku.

Iz Matejeva je izvješća o preobraženju jasno da učenici nisu shvatili tko je Isus, ali Matej 17,7 pokazuje da za njih ima nade. Vidjevši ih ukorene i prestrašene, kako su popadali ničice, Isus ih

dotiče i kaže im:*Ustanite i nemojte se bojati*. Ostali se navodi iz sinopsisa uz izraz "ne bojte se" (mh fobeisqe) koncentriraju na Isusovu brigu i samilost prema učenicima. Penner kaže:

> Učenici doista nisu razumjeli Isusovu pravu prirodu, kao što pokazuje Petrov prijedlog koji je odmah za ishod imao Božji odgovor. Ukorio ih je Otac osobno, ali je s tim došlo i vrijeme za samilost i možda duhovno i tjelesno "ozdravljenje".[134]

Što se tiče današnjih učenika koji ne razumiju cijenu učeništva i opiru se konceptu da slijediti Isusa znači poziv na samopožrtvovanje do same smrti, Isus poseže ka njima i kaže: *Ustanite i nemojte se bojati*.

Među sinoptičkim izvješćima Markovo je najkompaktnije, a glavna je razlika u razgovoru koji slijedi nakon preobraženja. Tu čitamo da je Isus naložio učenicima da nikome ne govore što su vidjeli, *dok Sin Čovječji ne uskrsne od mrtvih* (9,9). No učenici pojma nisu imali što znači *uskrsnuti od mrtvih* (9,10). To ne čudi. Dosljedno su krivo shvaćali Isusovu narav i očito je da im čak ni preobraženje nije pomoglo da to dokuče.[135]

Kako ističe Liefeld, u Lukinu Evanđelju preobraženje ima osobito značajnu postavku:

> Petrovo je mesijansko priznanje (Lk 9,20) dio niza kojega je Luka prikazao privlačeći tri događaja bliže nego što je to kod Mateja i Marka: (1) Isus stišava oluju na moru, što izaziva učenike da se upitaju: *Tko je, dakle, ovaj da zapovijeda vjetrovima i vodi, i da mu se pokoravaju?* (Lk 8,25); (2) Herod Antipa čuje za Isusova čuda i kaže: *Pa tko bi bio taj o kome čujem takve stvari?* (Lk 9,9); (3) Isus pita učenike za koga ga oni drže, na što Petar odgovora: *Za Božjega Mesiju* (Lk 9,20). Stoga je ovdje naglašeno pitanje Isusova identiteta.[136]

Potom Luka raspoređuje značajne događaje i dijalog koji je započet Petrovom ispoviješću vjere u hijazmičnom redoslijedu. Hijazam je književno i retoričko sredstvo u kojemu autor iznosi dvije ili više usporednih misli, a onda ih ponavlja obrnutim redoslijedom.

A – Luka 9,20 – Petar prepoznaje Isusov **identitet**.
B – Luka 9,22 – Isus govori o svojoj **smrti**.
C – Luka 9,26 – Isus navješćuje svoju budući dolazak u **slavi**.
C¹ – Luka 9,29 – Isusova **slava** se očituje.
B¹ – Luka 9,31 – Mojsije i Ilija razgovaraju o Isusovoj **smrti**.
A¹ – Luka 9,35 – Isusov **identitet** potvrđuje glas s neba.[137]

Lukino se izvješće razlikuje i po tome što glas s neba kaže za Isusa: *Ovo je Sin moj, Izabranik moj!* (9,35).[138] Ovo je vjerojatno navod iz Izaije 42,1 u Septuaginti (s blagom verbalnom modifikacijom), gdje je Božji Sluga opisan kao Božji izabranik koji će donijeti pravdu narodima.[139] Baš kao što Izaijin Sluga strada kako bi ispunio Božju nakanu, tako će stradati i Isus i svi oni koji ga budu slijedili (Lk 9,21-27).

Uzašašće (Djela 1; Matej 28)

Čak i nakon Isusove smrti i uskrsnuća, učenici su i dalje trebali upute o svojim mesijanskim očekivanjima. U Djelima 1,6 zatičemo ih kako pitaju Isusa: *Gospodine, hoćeš li sada obnoviti kraljevstvo u Izraelu?* Učenici su često postavljali to pitanje Isusu tijekom njegove službe na zemlji[140] i očito je da su i dalje imali takva očekivanja na umu.

On im odgovora: *Ne spada na vas da znate vrijeme i priliku koje je Otac odredio svojom vlasti. Ali primit ćete snagu pošto Duh Sveti dođe na vas, pa ćete mi biti svjedoci u Jeruzalemu, u svoj Judeji, u Samariji i sve do kraja zemlje.*

Nije na učenicima da brinu kad će doći kraljevstvo. To je Očeva briga, a oni trebaju biti njegovi svjedoci. Bili su očevici Božje nakane za spasenje čovječanstva i ne smiju to zadržati za sebe. Moraju reći drugima što je Bog učinio za njih. Da je Isus obnovio kraljevstvo, kako su se oni nadali, populacija pod njegovom vladavinom bila bi ograničena na malu skupinu njegovih sljedbenika. **To** nije bila Božja nakana. Ono što je učinjeno za svijet mora biti rečeno svijetu kako bi i drugi mogli iskusiti isto što i učenici.

> *Pa ćete mi biti svjedoci u Jeruzalemu, u svoj Judeji, u Samariji i sve do kraja zemlje* (Dj 1,8).

Kad im je dao ovo poslanje, Isus nestaje iz vidokruga svojih učenika.

> *Kad to reče, bi na njihove oči uzdignut u zrak, i oblak ga ote očima njihovim* (Dj 1,9).

Nakon kratkotrajnog oklijevanja, vratili su se u Jeruzalem gdje su, nekoliko dana kasnije, primili silu od Boga koja ih je osposobila za svjedočenje, kako je Isus i obećao.

U Matejevu izvješću o Kristovom posljednjem poslanju čitamo da je rekao svojim učenicima da idu i pouče sve narode, te je obećao da će biti s njima kamo god pođu, do samoga kraja povijesti. Tek ovdje, i u Djelima 1, učenici su najzad razumjeli kakav je Mesija bio Isus: On je Bog s nama. Prebiva među nama dok vršimo njegovo djelo navješćivanja Evanđelja svijetu, širenja njegova kraljevstva, objavljivanja poruke pomirenja izgubljenima, dok čekamo njegov ponovni dolazak u slavi.

Isusova strategija

Dok promatramo Isusovu službu postaje očito da on sebe nije predstavljao kao Božjeg "pomazanika", no bilo mu je jasno da

učenici jednostavno neće razumjeti što je doista Mesija sve dok on ne umre i ne uskrsne.

U tome je svjetlu Isus opetovano inzistirao da ljudi koji otkriju da je on Mesija to otkriće zadrže za sebe. To najjasnije vidimo u Markovu Evanđelju.

- Kad je Isus istjerao iz čovjeka zlog duha, naredio mu je da šuti o njegovu identitetu (1,21-25).
- Isus nije dopuštao zlodusima da govore, *jer su znali tko je on* (1,34; vidi još i 3,11-12).
- Kad je iscijelio gubavca, zaprijetio mu je da nikome ne govori o tome čudu (1,43-44).
- Slično upozorenje daje i nakon iscjeljenja Jairove kćeri (5,43).
- Na njegova se upozorenja često nije pazilo, kao kad je iscijelio gluhonijemoga (7,31-37).
- Katkad je Isus pokušavao sakriti gdje se nalazi, uglavnom neuspješno (7,24; 9,30-31).
- Nakon što je iscijelio slijepca iz Betsaide, ne dopušta mu da se vrati u selo i objavi da je ozdravio. Umjesto toga, šalje ga kući (8,22-26; neki rukopisi bilježe da je Isus rekao: *Ne ulazi u selo, niti kazuj kome u selu* – Karadžić).
- Kad Petar prizna da je Isus Mesija, on strogo upozorava učenike *da nikome ne govore o njemu* (8,29-30).
- Slično tome, Isus ne želi da se za preobraženje na gori zna u javnosti dok ne uskrsne od mrtvih (9,2-10).

Što je bio razlog za svu tu tajnovitost?

Prvo, Isusovo "tajno" naučavanje o Božjem kraljevstvu trebalo je biti otkriveno samo njegovim izabranim učenicima, a ne općoj populaciji (Mk 4,10-12.33-34; 9,30-31). Ovi potonji će bolje shvatiti Isusov pravi značaj tek nakon njegova uskrsnuća.

Drugo, Isusova uloga Mesije-sluge, koji će stradati i umrijeti za grijehe čovječanstva, u oštroj je suprotnosti s glamuroznim mesijanskim očekivanjima njegova naraštaja. Isus se boji da bi

nekontrolirana eksplozija znanja o njegovu mesijanskom identitetu, utemeljena na pričama o znamenjima i čudesima, potaknula lažna očekivanja koja on nije kanio ispuniti.

Treće, svih devet gore navedenih slučajeva zabilježeni su u Evanđelju po Marku 1,12–10,31, prije Kristove objave da ide u Jeruzalem umrijeti (10,32). Nakon toga više ne utišava mnoštvo dok ulazi u Jeruzalem (na početku svoje muke). Kako se približava vrhuncu svoje službe, sve je očitije kakav je on tip Mesije, iako učenici, kako se čini, to ne mogu dokučiti. Naglasak njegove službe prebacuje se s utjelovljenja i očitovanja njegove čudotvorne moći (dok nastoji ublažiti patnje drugih) na njegovu iskupljujuću smrt, gdje je pak naglasak na pokazivanju požrtvovne ljubavi.

Njegova služba postradalog Spasitelja utemeljena je na objavi da je on utjelovljeni Božji Sin. Prethodna "tajna" postaje potpuno otkrivena u pravo vrijeme – u njegovoj smrti i uskrsnuću. Kao utjelovljeni Božji Sin, Krist pokazuje ljubav kroz svoja čudesna djela, a kao Sluga koji strada, kroz patnju i samoodricanje.

POZIV UČENIŠTVA – POZIV KRIŽA

Do ovoga je trenutka moj cilj bio pokazati da teologija progona počiva na objavljenoj istini da stradanje nije strano Bogu i njegovoj nakani već da je, kao što smo otkrili, to ključna tema.

Stoga nas ne bi trebalo čuditi kad Isus poučava svoje sljedbenike da je stradanje dio novoga života koji su primili od Boga. Isus je posvetio veliku, neki bi rekli i pretjeranu pažnju progonu i mučeništvu,[141] dok je poučavao svoje učenike što trebaju činiti kad im se bude sudilo zbog vjere, te kako trebaju reagirati kad ih obitelj, zajednica te vjerske i političke vlasti budu protjerivali i osuđivali. Sve što će apostoli pisati i poučavati u godinama koje su uslijedile utemeljeno je na onome što su čuli i vidjeli u Isusu dok je bio s njima. S tim na umu, naš zadatak mora biti da shvatimo što je Isus htio reći kad je prvi put ovako poučavao.

Evanđelje po Mateju

Nema sumnje da je Matejevo Evanđelje, barem u jednom dijelu, priručnik za učeništvo. Svi su glavni govori usmjereni na učenike – ili je u dijelovima s poukama jasno naznačeno da su namijenjeni učenicima, ili su oni koji Isusu postavljaju pitanja prepoznati kao učenici. Matej, međutim, nije usredotočen na reakciju učenika na poučavanje, već na Isusa kao učitelja koji poziva, poučava i šalje učenike da pouče druge.[142] Oni nisu savršeni. Iako ne shvaćaju uvijek Isusov nauk, Matej pozorno prikazuje Isusa kao učinkovitog učitelja, čija poduka donosi razumijevanje,[143] a učenike prikazuje iskreno, kao one koji su uspijevali i padali u svom odnosu s Kristom dok su obučavani da idu i učine nove učenike (28,19).

Matej 5,10-12

Isus počinje poučavati učenike od Propovijedi na gori, pa ćemo i mi tu početi.

Prvo nabraja osobine koje će se razviti u učenicima – osobine koje društvo vidi kao slabosti ali koje su, kako on kaže, znakovi Božjega blagoslova; obilježja na kojima bi trebalo čestitati ljudima koji ih posjeduju.[144] Kad osoba prihvati zahtjeve Božjega kraljevstva i pokloni se Isusu Kristu priznajući ga za Gospodina, te se osobine počinju razvijati. Svi ih pravi Isusovi sljedbenici posjeduju u određenoj mjeri, a pozvani su prihvatiti ih još dublje.

Postoji potreba da se te osobine izlože i u ostatku "propovijedi" ali blaženstva su upućena onima koji ih već na neki način posjeduju. Isus govori onima koji su se odlukom da ga slijede odrekli svega. U određenome bi se smislu moglo reći da su ove osobine plodovi pravog pokajanja. Svi bi kršćani trebali biti takvi, ne samo oni zreli ili izuzetni. Ova obilježja povlače crtu između ljudi koji su u kraljevstvu i onih koji nisu.

Nažalost, blaženstva su toliko poznata da pretpostavljam da su za mnoge od nas izgubila željeni utjecaj. Sjetimo se da Isus naziva blagoslovljenima one koje svijet zove nesretnicima ili čak prokletima. On čestita onima koje svijet sažalijeva. Potiče stavove i ponašanje koja svijet obeshrabruje – siromaštvo duhom,

tugovanje, krotkost, glad i žeđ za pravednošću, milosrđe, čisto srce, mirotvorstvo.

Mogli bismo, razumljivo, vidjeti pozitivne strane svih prvih sedam stavova. Ali u retku 10 Isus naziva blagoslovljenima one koje, pretpostavljam, nitko ne bi smatrao takvima – one koji stradaju zbog pravednosti.

> *Blago progonjenima zbog pravednosti, jer je njihovo kraljevstvo nebesko! Blago vama kad vas budu grdili i progonili i kad vam zbog mene budu lažno pripisivali svaku vrstu opačine! Radujte se i kličite od veselja, jer vas čeka velika nagrada na nebesima! Tà, tako su progonili i proroke koji su živjeli prije vas!* (Mt 5,10-12).

Dok na zapadu mnogi sebe smatraju blagoslovljenima jer ne moraju trpjeti progon, Isus smatra da je blagoslov biti progonjen.

Iz ovoga se ulomka ističe pet principa o progonu:[145]

1. Osnovni je princip, koji se nikako ne smije previdjeti, da vjerni stradaju "na svoj račun" za Kristovu stvar. Stradaju u njegovoj službi, za ispunjenje njegove nakane u svijetu, zbog vjernosti njegovim prioritetima i standardima. U konačnici, Božji narod ne strada zbog svoje vjere, već zbog njega.

2. Isus usmjerava njihovu pažnju na sudbinu proroka, Božjih glasnika u prošlim naraštajima. Želi poučiti učenike da su oni, kao i on, u lozi proroka, jer su i oni Božji glasnici u svijetu svoga vremena. Posebno su izabrani za tu svrhu: da budu poslani propovijedati Božju poruku onako kako im ju je dao Isus.[146] Nakon što on bude ubijen, zauzet će njegovo mjesto i nastaviti njegovu službu i ulogu proroka.

3. Ne samo da trebaju stoički prihvatiti zlo koje im drugi čine, već se trebaju radovati i klicati od veselja. Kasnije u recima 39, 44 i 45 naloženo im je da ljube one koji ih progone. Njihova je uloga, kao svjedoka, bila da dovedu progonitelje Bogu i spasenju.

Progonjeni trebaju biti u službi onih koji su im izazvali patnju. Baš kao što otac daje svjetlo i kišu onima koji ga ruže i odbijaju voljeti ga, tako i njegova djeca trebaju donijeti blagoslov onima koji ih proklinju, te tražiti dobro za one koji za njih traže samo zlo.

4. Postoje velika prošla, sadašnja i buduća obećanja na koja se progonjeni mogu osloniti. U retku 10 progonjenim je učenicima zajamčeno da je nebesko kraljevstvo njihovo, baš kao i *siromasima u duhu* (r 3). Paralela između ovo dvoje nije slučajna. "Siromasi u duhu" jesu oni kojima je Božji Sluga propovijedao poruku Evanđelja (vidi: Iz 61,1). I oni su, kao Sluga, odbačeni i prezreni, jer su nastavili njegovu službu navješćivanja Evanđelja svim narodima. Zato im pripada nebesko kraljevstvo; sudionici su kraljevstva kojim vlada Bog. Ono je već djelomično prisutno i dijelom su ga doživjeli oni koji su se, po vjeri, podčinili Božjoj kraljevskoj vladavini nad svojim životom. Njegov je vrhunac još u budućnosti i to je ono što učenici očekuju. Ali sada doživljavaju ismijavanje, progon i klevetu (r 11), dok neumorno nastoje dovesti druge u kraljevstvo.

   Dodatno obećanje iz retka 12 razlikuje se od prethodnih blagoslova jer je puno složenije. Guelich primjećuje da je to obećanje objavljeno u dvije uzročne rečenice.[147] Prva gleda na buduću nagradu na nebu, a druga se osvrće na prošli obrazac stradanja proroka u Božjoj nakani otkupljenja. Učenicima se jamči da će biti nagrađeni u nebu za svoju službu. Ima nade u bolje jer će doći Božje kraljevstvo. Također im je zajamčeno, kao što smo već primijetili, da stradanje radi kraljevstva nije neobično; dapače, to je iskustvo svih Božjih glasnika. Progonjeni se nalaze u dobrom društvu i mogu biti sigurni da je Bog prisutan u njihovoj službi. Zbog tih budućih i prošlih obećanja mogu se radovati u sadašnjosti (r 12).

5. Progon će biti neizbježan. Prema opisu, čak će biti očekivani standard za one koji odluče slijediti Isusa. On želi da njegovi učenici od samoga početka shvate da njegov put nije uvijek lagan. Ali to je pravi put, iako će se svijet katkad okrenuti od ismijavanja, krivog shvaćanja i osuđivanja na nasilno odbacivanje; neće težiti samo da ušutkaju poruku Evanđelja, već da uklone i samoga glasnika.

Matej 10,16-42

Isusovo učenje o progonu zabilježeno je još detaljnije u Mateju 10,16-42. Radnja se odvija neposredno prije nego što će poslati učenike u prvu "misiju", što govori u prilog činjenici da Isus želi da učenici znaju da je ona neodvojiva od progona. Kad se vrši u Kristovu duhu, misija se uvijek odvijala u sjeni križa i zato ne možeš imati jedno bez drugoga.

Matej 10,16-18

Evo, šaljem vas kao ovce među vukove, kaže Isus u 16. retku poglavlja 10.

Izaija je prethodno u 53,7 opisao položaj Jahvina Sluge među progoniteljima, rabeći sličan slikovit prikaz:

> *Zlostavljahu ga, a on puštaše, i nije otvorio usta svojih. K'o jagnje na klanje odvedoše ga; k'o ovca, nijema pred onima koji je strižu, nije otvorio usta svojih.*

Isus stavlja svoje učenike u isti takav položaj u svijetu. Neće moći zaustaviti napad koji ih čeka. A sigurno je da će biti napadani baš kao što je sigurno da čopor vukova napada stado ovaca. Međutim, preživljavanje nije njihova osnovna briga. Moraju biti posvećeni ispunjenju Božje nakane, čak i ako to znači njihovu smrt. Budući da su ovce među vukovima, Isus ih upozorava: *Zato budite mudri kao zmije i bezazleni kao golubovi!* (10,16).

"**Ja** vas šaljem u tu opasnost", kaže Isus. Rabi izraz idou egw, koji naglašava da je on taj koji ih šalje. U takvim okolnostima, učenici se trebaju ponašati u skladu s položajem njegovih glasnika.

Pri suočenju s progonom lako je izgubiti samokontrolu i učiniti glupost – reagirati u strahu i stoga raditi kompromise s neprijateljem. S druge strane, postoji jednaka opasnost od krivog shvaćanja hrabrosti, što vodi u izazivanje vlasti i namjerno privlačenja progona. Potrebna je mudrost da bi čovjek znao što treba, a što ne treba činiti i gdje treba stati, tako da kad dođe stradanje, ono doista bude za Krista a ne zbog vlastite gluposti.[148]

Nacionalni kršćanski evanđeoski savez Šri Lanke, suočen s vjerskim napadima na članove svojih crkava, odredio je niz smjernica koje bi trebale pomoći kršćanima da nauče kako mogu biti *mudri kao zmije i bezazleni kao golubovi,* dok žive kao ovce među vukovima:

- Treba paziti na razinu zvuka tijekom sastanaka.
- Integrirati se u selo bez otuđivanja crkvene zajednice od njega.
- Paziti na kulturološke razlike i uskladiti svoje ponašanje, osobito s mladima.
- U vrijeme posebnih vjerskih blagdana izbjegavati programe koji imaju velik publicitet.[149]
- Ne rabiti pomoć ili socijalne programe kao "mamac" za evangelizaciju (već za stvaranje odnosa i prilike).
- Živjeti jednostavnim načinom života u skladu s domaćim stanovništvom.
- Razvijati jedinstvo među kršćanskim vođama u tome području.
- Okupljati se u malim zajednicama ako neprijateljstvo potraje.
- Izbjegavati promicanje stranaca ili ljudi izvan te sredine na istaknute položaje u selu.
- Uvijek izbjegavati omalovažavajuće komentare o drugim vjerskim skupinama.

Očito je iz redaka koji slijede (17 i 18) da sama narav Isusove poruke čini nemogućim izbjegavanje otpora, ma koliko mudri i bezazleni glasnici nastojali biti. Učenik je i dalje ovca među vukovima, što često znači uhićenje, saslušavanje i mučenje. To je sama priroda onoga što znači biti Kristov sljedbenik. A učenici su poslani svjedočiti upravo vukovima (r 18).

SMJERNICE ZA KRŠĆANSKO-MUSLIMANSKI DIJALOG

Institut za religiju i demokraciju (The Institute on Religion and Democracy) 07. svibnja 2003. g.

U crkvi se odnosom između kršćana i muslimana uglavnom bavila mala grupa stručnjaka. Sve se to promijenilo nakon 11. rujna 2001. g. Tko su muslimani? Što vjeruju? Kakve su razlike među njima? Mogu li kršćani i muslimani živjeti zajedno u miru u istome društvu? Ova i slična pitanja potakla su golemo zanimanje za upoznavanje i susrete kršćana i muslimana.

Posebnu opasnost predstavlja pretjerano pojednostavljivanje islama i muslimana – bilo pozitivno ili negativno – što ometa dijalog, pravo upoznavanje i iskrenu kršćansku misiju.

Institut za religiju i demokraciju nudi sljedeće smjernice pojedincima, crkvama i kršćanskim organizacijama, prije svega na zapadu, koje žele komunicirati s muslimanima.

U kršćansko-muslimanskom dijalogu prikladno je i neophodno:

1. Nastojati razumjeti islam i muslimanski narod. Većina zapadnih kršćana zna vrlo malo o islamu. Želimo li da naše crkve učinkovito pokažu ljubav prema našim bližnjima muslimanima (blizu i daleko), moramo otkloniti zablude i steći točan uvid u muslimanska uvjerenja i običaje.

2. Biti otvoren za razgovor sa svim grupama muslimana. Naravno, shvaćamo da će neki među njima odbiti poziv na dijalog, ali moramo njih pustiti da donesu tu odluku, umjesto da svoje potencijalne sugovornike promatramo iz vlastite perspektive, unaprijed uvjereni da će se ponašati prema našem zamišljenom šablonu.

3. Posvjedočiti Evanđelje Isusa Krista jer je to naša dužnost. Naposljetku, Krist je najveći blagoslov koji možemo ponuditi muslimanima. 2002. g. na savjetovanju o budućnosti anglikanizma, održanom u Oxfordu, istaknuto je sljedeće: "Sveti Pavao rabi dijalog a sveti Luka *dialogomai* da opišu evangelizaciju. To može značiti raspravu, objašnjavanje, dokazivanje, navješćivanje i uvjeravanje (Dj 17,1-4.17)" (za izvješća sa savjetovanja vidi: www.wycliffe.ox.ac.uk). Naša je nada da će mnogi muslimani biti uvjereni svjedočanstvom kršćana koje sretnu.

4. Pobrinuti se da kršćani koji započinju dijalog s muslimanima iznimno dobro poznaju i shvaćaju pravovjerje i kršćansku tradiciju. Budući da njihova vjera u dijalogu može biti osporavana i provjeravana, kršćani moraju znati što je srž njihove vjere i gdje su joj granice. Crkve ne čine nikakvu uslugu muslimanima kad šalju kršćanske "predstavnike" čija je vjera nesigurna, zbunjena, proturječna i nesposobna razlikovati ispovjedne osnove od vlastitih odbojnih stavova.

5. Nastojati da se u razgovoru predstavi opća kršćanska zajednica, a ne samo ona iz koje potječe kršćanin koji ulazi u dijalog. Bilo bi najbolje kad bismo imali ljude koji se mogu baviti islamom iz perspektive afričkih ili azijskih kršćana – osobito kršćane koji su živjeli kao manjina u pretežito muslimanskoj zemlji. Ako to nije moguće, mora se naći način na koji će ljudi zadržati nužnu perspektivu. Ono što se nikako ne smije dopustiti jest situacija koja svodi kršćansko-muslimanski dijalog na još jedan sukob između

"istoka i zapada", gdje je kršćanstvo ekvivalent za "zapad" a islam za "istok". Zapravo, znamo da velik dio kršćana živi na "istoku" a milijuni muslimana na "zapadu". Iz istog razloga, muslimanska strana u bilo kojem dijalogu u svijetu ne treba uključivati samo ljude iz pretežito islamskih zemalja u razvoju, već i one koji žive kao manjina u drugim zemljama.

6. Potvrditi teološke i moralne točke koje su islamu i kršćanstvu zajedničke. Na primjer "prirodni zakon" i "opća milost" otkriveni su svima, kao što Pavao navodi u Rimljanima 1–2. Ova je potvrda osobito strateški važna, budući da svjetovni ljudi u zapadnom društvu često krivo shvaćaju načela prirodnog zakona kao usko kršćanski nauk koji ne spada u javnu sferu.

7. Reći koje su to duboke razlike između islama i kršćanstva. Ovo se u biti odnosi na Isusa Krista koji je središte kršćanske vjere. Muslimani ne vjeruju da je on bio utjelovljeni Bog, da je doista i voljno umro na križu, da je njegova smrt jedna i jedina žrtva pomirnica za sve ljudske grijehe te da je doista uskrsnuo od mrtvih za naš vječni život. Upućivanjem na te razlike kršćani se pokazuju mudrijima i dopadljivijima kad naglase pozitivne tvrdnje svoje vjere. Negativan sud o islamskim uvjerenjima i običajima – iako je to katkad nužno i često se podrazumijeva u izrečenim tvrdnjama – ne bi smio biti glavna tema za kršćane koji sudjeluju u dijalogu.

8. Raditi zajedno s muslimanima na određenim javnim pitanjima koja brinu i nas i njih (na primjer sloboda izražavanja vjere, protivljenje pobačaju, poticanje povratka izbjeglica). Isto činimo u pripremi kršćana za rad sa Židovima, mormonima, pa čak i ateistima, jer sa svima njima dijelimo zajednička uvjerenja o tome što zahtijeva pravda.

9. Naći način na koji naše crkve mogu praktično pokazati Kristovu ljubav muslimanima, i tu gdje živimo i na

međunarodnoj razini. Moramo pitati naše sugovornike što su potrebe u njihovim zajednicama.

10. Razmotriti koncepte demokracije, ljudskih prava i vjerske slobode, onako kako su oglašeni u međunarodnim ugovorima koje je većina islamskih zemalja potpisala. Američki kršćani trebaju objasniti kako oni vide te koncepte u skladu s njihovom kršćanskim vjerom, kako su zapadne zemlje razvijale te koncepte tijekom povijesti te kakvu su korist oni donijeli tom društvu. Trebamo potaći naše muslimanske sugovornike da razmotre te koncepte u kontekstu islama, njegove povijesti i vlastitih iskustava.

11. Dopustiti otvoreno izražavanje zabrinutosti, straha i prigovora glede druge strane u dijalogu. Dijalog ne može napredovati ukoliko se strane ne pozabave problemima koje svaka vidi u onoj drugoj. Američki kršćani moraju očekivati da će čuti pritužbe na srednjovjekovne križarske ratove, suvremeni zapadni imperijalizam i sadašnje američko društvo. Pošteno je priznati da su neke od ovih pritužbi opravdane. No isto tako nije povijesno točno niti je korisno da kršćani prihvate stav da zapad treba kriviti za većinu zala u muslimanskome svijetu. Muslimani moraju preuzeti glavnu odgovornost za vlastito društvo, kako što tvrdi i povjesničar Bernard Lewis.

12. Založiti se za druge kršćane (i ostale vjerske manjine) koje trpe progon ili ograničenja u islamskim zemljama. Posebnu brigu predstavljaju zabrane vjerskog prozelitizma ili obraćenja, nastojanja države da ograniči ili kontrolira vjerske aktivnosti, pokušaji da se kršćani podčine šerijatu te druge pravne i političke strukture koje tretiraju kršćane kao *dhimmije* drugoga reda. Kršćani trebaju zahtijevati od svojih muslimanskih sugovornika odnos na osnovu reciprociteta. Kršćani u muslimanskim zemljama moraju uživati iste slobode koje muslimani imaju na zapadu. I kao što se kršćani obvezuju da će čuvati slobode muslimana na zapadu, tako i

mi moramo potaći muslimane da osiguraju vjersku slobodu kršćanima i drugim manjinama u islamskim zemljama.

U kršćansko muslimanskom dijalogu neprikladno je i štetno:

1. Pokušati stopiti kršćanstvo i islam u jedno, pretvarajući se da imaju isti osnovni nauk i da se razlikuju samo u nekoliko trivijalnih teoloških pitanja.

2. Pokušati ustanoviti međuvjersku organizaciju koja otjelovljuje novi "makroekumenizam", udružujući muslimane i kršćane u zajednicu analognu jedinstvu Kristova tijela. Ako kršćani sudjeluju u međuvjerskim organizacijama, to trebaju biti samo forumi za dijalog i kanali ograničene suradnje – ne tijela lažnog jedinstva u kojima nitko ne postoji.

3. Nastojati ustanoviti zajedničko bogoslužje. Kao kršćani koji štuju Boga kao Oca, Sina i Svetoga Duha, onako kako nas je poučio naš Gospodin, smatramo da svako bogoštovlje koje izostavlja ta imena i pojam Boga (muslimanima inače uvredljiv), više osiromašuje nego što obogaćuje. Ne želimo reducirati svoje bogoštovlje do točke koja bi njima bila prihvatljiva niti tražimo od njih da to učine sa svojom službom kako bi bila prihvatljiva nama. Bolje je da kršćani imaju svoje bogoslužje dok muslimani promatraju, a muslimani svoje dok mi kršćani promatramo, nego da nastojimo stvoriti zajedničku službu.

4. Očekivati da se sva krivica za kršćansko-muslimanske sukobe pripiše sudionicima u dijalogu. Sukob je previše složen i dugotrajan, a dijalog još uvijek nepotpun, da bi se ova pretpostavka održala. Kako primjećuje Paul Marshall: "Muslimani koji sudjeluju u dijalogu obično nisu oni koji su sudjelovali i u ubojstvima, otmicama i silovanju kršćanki" (*Their Blood Cries Out*, "Njihova krv vapi", str. 220). Isto

se tako pravoslavci ili afrički kršćani ne moraju osjećati osobno krivima za križarske ratove ili za zapadno-europski imperijalizam. Dakako, kršćani trebaju izraziti žaljenje zbog zločina koje su drugi kršćani počinili protiv muslimana, kad nas Bog osvjedoči o tome. Ali ne smijemo zahtijevati ispriku od druge strane kao cijenu za dijalog, niti oni to smiju zahtijevati od nas. Ne smijemo zamišljati da se razlika između islama i kršćanstva može svesti na određene sukobe.

5. Govoriti o svijetu kao da je uredno podijeljen na sfere utjecaja, muslimana i kršćana (i drugih), bez preklapanja i kretnji između njih. Kao što smo već primijetili, milijuni kršćana žive u većinski islamskim zemljama i obratno. U slobodnim društvima kršćani mogu prijeći na islam i muslimani na kršćanstvo. Ne možemo prihvatiti stav da postoji jedan "islamski svijet" u koji se zapadni kršćani nemaju pravo "miješati". I dakako, muslimani imaju sva prava biti zainteresirani i uključeni u ono što se događa u zapadnim zemljama.

6. Razgovarati samo s elitnim muslimanskim učenjacima i vjerskim dužnosnicima koji nam predstavljaju "udžbeničku" verziju islama. Daleko je važnije upoznati "narodni islam", onakav kakav se provodi na ulici. Više ćemo naučiti i imati plodniji razgovor odemo li na lokalnu muslimansku tržnicu nego k imamu u džamiju.

7. Igrati političke igre u muslimanskoj zajednici, uzdižući vođe koji se nama sviđaju i ignorirajući one koji nam se ne sviđaju. Nije na nama kršćanima da određujemo tko jest a tko nije autentičan vođa u muslimanskoj zajednici. Trebamo jednostavno razgovarati i surađivati s onima koji to hoće. Dakako, neki će muslimani biti spremniji za razgovor i suradnju od drugih. Naši će sugovornici najvjerojatnije biti "umjereniji", tolerantniji, više zainteresirani za demokraciju, ljudska prava i dobre odnose sa zapadom. Neosporno je da

bismo voljeli da takvi ljudi imaju veći utjecaj u muslimanskoj zajednici, u ime vrijednosti koje smo upravo naveli. No naša je sposobnost da ih uguramo na više mjesto u vlastitoj vjerskoj zajednici vrlo ograničena, a tako i treba biti.

8. Pretpostaviti da je dijalog, sam po sebi, rješenje za teološke i političke probleme između kršćana i muslimana. Dijalog može razjasniti koji su problemi stvarni te ukloniti izmišljene. Može omogućiti i jednima i drugima da spremnije surađuju tamo gdje je to moguće. Problem je naše međusobno nepoznavanje; međutim taj problem nije najdublji. Kako primjećuje Paul Marshall: "[Ekstremni islamisti] koji vrše progon nisu ni glupi ni neobrazovani... Nećemo razumjeti progon ako mislimo da je to tek nesporazum koji se može riješiti dodatnim obrazovanjem i brbljivim konferencijama" (*Their Blood Cries Out*, "Njihova krv vapi", str. 220).

Matej 10,19-20

Čini se da biti ovca među vukovima znači beznadno i bespomoćno stanje. No Isus takvima daje ovo izvanredno obećanje u recima 19 i 20:

> *A kad vas predadnu, ne budite zabrinuti kako ćete ili što govoriti, jer će vam se onoga časa dati što treba da govorite. Jer nećete govoriti vi, nego će Duh Oca vašega govoriti preko vas.*

Vjernici diljem svijeta pokazuju istinitost ovih redaka dok svjedoče o tome kako im je Bog dao što će reći kad su stradali radi njega. Ne mogu objasniti kako su im te riječi došle, niti kako su mogli govoriti s takvom hrabrošću i rječitošću, ali Bog im je, po Svetome Duhu, dao riječi potrebne za svjedočanstvo o Kristovoj istini usred nevolje.

U času potrebe, Bog obećava da će Isusovim učenicima pružiti pomoć koja im je potrebna kako bi ostali vjerni svjedoci. Ipak, kao što ćemo vidjeti u retku 22, to ne znači da neki neće uspjeti iskoristiti pomoć koju im daje Sveti Duh.

NA KUŠNJI DA POSTANE BISKUP

Za ukupno trinaest godina tijekom kojih je pastor Richard Wurmbrand stradao od ruke rumunjskih komunista, ova je situacija bila možda najteža. Prvih je godina zlostavljanje bilo prije svega fizičko, no onda se taktika njegovih mučitelja promijenila. Pokazalo se da su narkotici, uskraćivanje osnovnih potreba i ispiranje mozga bili učinkovitiji u slamanju volje kršćanskih vođa. Po cijele dane i noći, bez prestanka, iz zvučnika se orilo:

Kršćanstvo je glupo.
Kršćanstvo je glupo.
Kršćanstvo je glupo.
Zašto ga se ne odreći?
Zašto ga se ne odreći?
Zašto ga se ne odreći?
Kršćanstvo je glupo.
Kršćanstvo je glupo.
Kršćanstvo je glupo.
Zašto ga se ne odreći?
Zašto ga se ne odreći?
Zašto ga se ne odreći?

Služeći se naizmjenice prijetnjama i obećanjima, isljednici su nastojali slomiti Richarda kako bi zanijekao svoju vjeru. Katkad bi mu dali bogate obroke, mada vjerojatno začinjene narkoticima. Potom bi ga ostavili da gladuje. Na jednom bi ga

saslušanju pustili da se raspravlja s njima; na sljedećem bi bio kažnjen zbog neslaganja s njima. Sve je to bilo proračunato da ga se izbaci iz ravnoteže a time i učini posebno osjetljivim na njihovu taktiku.

Naposljetku je došao dan kad se suočio s vjerojatno najvećom kušnjom. Izveli su ga iz ćelije vezanih očiju i odveli u udaljen dio zatvora. Pomislio je da ga najzad vode na pogubljenje. Umjesto toga, odveli su ga na razgovor s generalom Negreaom, zamjenikom ministra unutarnjih poslova. Richard prepričava taj događaj svojim riječima:

Kad su se vrata otvorila, uveli su me u prostoriju u kojoj je bio čovjek u uniformi generala. Bio je to Negrea, zamjenik ministra unutarnjih poslova, čija je inteligencija bila ravna energiji koja je gorjela na njegovu snažnom ciganskom licu. Politički komesar i nekoliko zvaničnika iz Bukurešta sjedili su pored njega. Negrea je uljudno rekao: "Proučavao sam vaš slučaj, gospodine Wurmbrand. Nije me briga što mislite, ali volim ljude koji ostaju pri svome. I mi komunisti smo tvrdoglavi. I sâm sam bio u zatvoru i mnogo je toga učinjeno da me natjera da se predomislim, ali ja sam ostao čvrst".

"Mislim da je došlo vrijeme da se sretnemo na pola puta. Ako ste vi spremni zaboraviti što ste pretrpjeli, mi ćemo zaboraviti što ste učinili protiv nas. Možemo okrenuti stranicu i postati prijatelji, umjesto neprijatelji. Pritom ne morate djelovati protiv vlastitih uvjerenja, možete postupiti u skladu s njima a da ipak postignemo plodonosnu suradnju".

Pred njim je ležala otvorena fascikla. "Čak sam pročitao vaše propovijedi. Biblijska su objašnjenja lijepo sročena, ali morate shvatiti da živimo u doba znanosti".

"Što je sad ovo?", pitao sam se kad je Negrea započeo s partijskim predavanjem o znanosti. Zar je jedan tako važan ministar prešao 300 kilometara radi ovoga?

Poput Dunava koji vijuga kroz ravnicu ali najzad stiže do mora, tako je i njegov govor došao do kraja.

"Trebamo ljude poput vas! Ne želimo da nam se ljudi pridružuju iz oportunizma, već zato što vide zabludu ranijeg načina razmišljanja. Ako ste nam spremni pomoći u borbi protiv

praznovjerja možete odmah započeti novi život. Imat ćete službu s visokom platom i ponovno kraj sebe svoju obitelj u udobnosti i sigurnosti. Što kažete?"

Odgovorio sam mu da nalazim radost u životu koji već vodim, ali što se tiče pomaganja partiji razmišljao sam kako ću to učiniti ako me oslobode.

Politički komesar se uspravio. "Mislite, radit ćete za nas?", rekao je Negrea.

"Predlažem da me pošaljete na put od grada do grada, od sela do sela, zajedno s najboljim marksističkim učiteljem kojega imate. Prvo ću ja izložiti svoje neznanje i glupost svoje retrogradne kršćanske vjere; potom vaš marksist može objasniti svoje teorije, a narod će moći sam izabrati između to dvoje".

Negrea me je oštro pogledao. "Provocirate nas, gospodine Wurmbrand. Točno to mi se i sviđa kod vas. Tako smo i mi, komunisti, u stara vremena odgovarali šefovima. Nećemo se svađati. Dat ću vam još bolju ponudu. Nitko ne traži od vas da postanete propagator ateizma. Ako ste još uvijek doista vezani za tu zastarjelu vjeru – iako ja ne mogu shvatiti kako jedan kulturan čovjek može prihvatiti takvu glupost – onda se držite toga. Ali imajte na umu da mi imamo moć! Komunizam je osvojio trećinu svijeta; Crkva se mora sporazumjeti s nama".

"Stavimo jednom karte na stol. Iskreno smo umorni od crkvenih vođa koje i narod gleda što rade; oni više nisu u dodiru s onim što se doista dešava".

Jednog po jednog, Negrea je nabrojao preostale biskupe. Svi su bili bespomoćni, rekao je, ili su i sami pripadali partiji – i svi su to znali.

"Ako biste vi postali biskup, mogli biste zadržati svoju vjeru a ipak biti lojalni režimu. Vaša Biblija kaže da se trebate podčiniti vlasti jer ona dolazi od Boga; zašto se onda ne biste podčinili našoj?"

Nisam rekao ništa. Negrea je zamolio ostale dužnosnike da nas na trenutak ostave same. Bio je uvjeren da ću prihvatiti ponudu i pokazao mi povjerenje u nečemu što nije htio da ostali čuju.

"Partija je pogriješila", počeo je, "kad je napala Svjetsko crkveno vijeće. Sve je počelo kao špijunski prsten; no pastori koji su u to bili uključeni često su i sami bili proleterskoga podrijetla; nisu bili dioničari, da se tako izrazim, već superiorni sluge. Umjesto da se takvim ljudima suprotstavljamo, trebamo ih pridobiti na svoju stranu tako da i samo Vijeće postane naš instrument".

Nagnuo se preko stola. "Gospodine Wurmbrand, tu nam možete pomoći. Radili ste za Svjetsko crkveno vijeće. U inozemstvu vas dobro poznaju: mnogi se još uvijek raspituju za vas. Ako postanete biskup, možete pomoći našim ostalim saveznicima u Vijeću da podignemo bastion – ne ateizma, već socijalizma i mira. Jamačno prepoznajete univerzalni idealizam u pozadini naše kampanje za zabranu bombardiranja i zločinačkog rata? A vi ćete moći štovati Boga u svom srcu: tu vas nećemo ometati".

Razmišljao sam nekoliko trenutaka.

"Koliko daleko mora ići ta suradnja? Biskupi koji su ranije radili za vas morali su potkazivati svoje svećenike. Hoće li se i od mene očekivati isto?"

Negrea se počeo smijati. "Nećete biti pod posebnom obvezom na osnovu svog ureda", rekao je. "Svatko tko zna za neki čin koji može naštetiti državi dužan je prijaviti odgovornu osobu, a kao biskup zacijelo ćete čuti neke stvari".

"Sadašnji je luteranski biskup Rumunjske veoma star. Vi ćete biti izabrani umjesto njega i bit ćete učinkovit poglavar svoje crkve u Rumunjskoj od samoga početka".

Zamolio sam ga da mi da vremena da razmislim i on se složio.

"Sastat ćemo se prije nego što se vratim u Bukurešt da pripremim vaša dokumenta za oslobađanje", rekao je.

Vratili su me u samicu i satima sam ležao razmišljajući. Sjetio sam se stare židovske priče o čovjeku koji je također tražio malo vremena da razmisli: rabina, suočenog s inkvizicijom, koja je od njega tražila da zaniječe svoju vjeru. Ujutro je rabin rekao: "Neću postati katolik, ali imam za vas jednu molbu – da mi prije nego što me spalite na lomači odsiječete jezik jer nisam odmah odgovorio. Na takvo pitanje, 'Ne' je jedini odgovor".

Ali to je bila samo jedna strana slučaja: s druge strane, znao sam da zvanična crkva u komunističkoj državi može preživjeti samo kroz kompromis; čak i plaćajući porez ateističkoj državi, kršćanin radi kompromis. Lako je bilo reći da crkva može otići u "ilegalu", ali ilegalna crkva treba paravan za svoj rad. Bez tog paravana milijuni će ljudi biti ostavljeni bez mjesta za bogoslužje, bez pastora koji će propovijedati, bez ikoga tko bi ih krštavao, vjenčavao, sahranjivao njihove mrtve – nezamisliva alternativa kad mogu pomoći da se to izbjegne samo time što ću reći nekoliko riječi u korist kolektivizacije ili takozvanih mirovnih kampanja.

Osim toga, nisam vidio svoju ženu i dijete godinama; nisam znao ni jesu li živi. Politički komesar je rekao da je Sabina bila u zatvoru; što će biti s njom i Mihajem ako odbijem ovaj prijedlog?

Trebao sam snagu odozgor kako bih rekao ne, jer to je značilo da ću ostati u zatvoru još jedanaest godina, da ću žrtvovati obitelj i gotovo sigurno umrijeti pod strašnim uvjetima; ali u tome je trenutku Božje lice bilo zaklonjeno i vjera me je napustila. Vidio sam pred sobom golem lik komunizma koji je već zahvatio dobar dio svijeta i prijetio da će zahvatiti i preostali; mojom je maštom prevladala opasnost od umiranja, opetovane batine, te glad i oskudica na koje sam osudio svoju ženu i sina. Dušu mi je, poput broda kojega valovi bacaju s jedne na drugu stranu, potresala strahovita oluja, jednog je trenutka bacajući u ponor, a drugoga uzdižući u nebo. Ispijao sam u tim časovima Kristov kalež; bio je to moj Getsemanski vrt. I kao Isus, i ja sam se bacio licem na zemlju i molio isprekidanim jecajima, tražeći od Boga da mi pomogne da nadvladam to strašno iskušenje.

Nakon molitve, bio sam malo mirniji. Ali i dalje sam vidio pred sobom ljude kao što su Nichefor Daianu i Radu Ghinda, te mnoge druge koji su naudili vjeri, uključujući i patrijarha; bilo ih je na tisuće, a sad sam i ja postao bijednik u vjeri i bit ću kao i oni proždrijet zbog slabosti tijela. Počeo sam pažljivo razmišljati o svim trenucima u kojima sam dokazivao istinitost kršćanstva. Ponavljao sam sebi najjednostavnija pitanja. Je li put ljubavi bolji od mržnje? Je li Krist skinuo s mojih pleća teret grijeha i sumnje? Je li on Spasitelj? Naposljetku, nije bilo teško odgovoriti s "Da". I

kad sam to učinio, osjećao sam se kao da mi je golema bezoblična masa uklonjena iz glave.

Ležao sam u krevetu oko jedan sat ponavljajući sebi da ne smijem razmišljati o Kristu. Ali moji su napori bili bezuspješni: nisam mogao misliti ni na što drugo. U mojemu je srcu bez kršćanstva bila praznina. Posljednji put sam se u mislima vratio Negreaovu prijedlogu. Razmišljao sam o tiranima iz doba Nabukodonozora koji je postavio kralja nad Židovima, o Hitleru koji je postavljao svoje marionete u Europi. Na mojoj bi posjetnici pisalo: "Richard Wurmbrand, luteranski biskup Rumunjske, imenovan od strane tajne policije". Ne bih bio Kristov biskup u svetom mjestu, već policijski špijun u državnoj instituciji.

Ponovno sam se pomolio i nakon toga sam osjetio mir u duši.

Sutradan su me ponovno pozvali. Tamo je, među nekoliko drugih ljudi okupljenih oko Negrea, bio i zapovjednik Alexandrescu i kad sam rekao da ne mogu prihvatiti njihovu ponudu, ponovno je počela rasprava o istom pitanju. Tek kad smo došli do teme Svjetskog crkvenog vijeća, Negrea je još jedanput zamolio ostale da izađu. Potom me je pozvao da ponovno razmotrim svoje odbijanje.

Rekao sam: "Nisam dostojan biti biskup – nisam bio dostojan ni biti pastor; čak i biti običan kršćanin bilo je veliko za mene. Prvi su kršćani odlazili u smrt govoreći: 'Christianus sumi' – 'Ja sam kršćanin!' – a ja to nisam učinio; umjesto toga, razmatrao sam vašu sramnu ponudu. Ne, ne mogu je prihvatiti".

"Naći ćemo drugog koji hoće", upozorio me je.

Odgovorio sam: "Smatrate li da možete dokazati da sam u krivu, pokažite mi svoje ateističke dokaze! Ja imam dokaze za svoju vjeru i tražim samo istinu".

"Znate, dakako, što ovo znači za vašu budućnost?", rekao je

"Dobro sam razmislio i odvagao opasnosti i radujem se stradanju za ono za što sam siguran da je posljednja istina". [150]

Matej 10,21-22

Učenici su vjerojatno bili zapanjeni kad su saznali da progon neće doći samo od vlasti, već da će ih odbaciti i vlastita obitelj (r 21). U društvima u kojima je odanost obitelji i poštovanje roditelja na prvome mjestu (kao što je to kod Židova), ove su riječi morale zvučati nevjerojatno surovo, mada izvorno potječu od Miheja (7,6) – *Brat će brata, a otac dijete predavati na smrt. Djeca će ustajati na roditelje i smrt im zadavati* (Mt 10,21).

I nama je teško čuti ove riječi. Većina kultura smatra obitelj iznimno vrijednom te je teško čuti istinu "da ona nije Božja najvažnija institucija na zemlji. Da nije najznačajniji društveni organ koji stvara i oblikuje karakter kršćana, niti primarno sredstvo Božje milosti i spasenja za svijet na rubu očaja".[151]

Umjesto toga, s biblijskog je stajališta Crkva najvažnija Božja zajednica na zemlji. Ona je njegov glavni izvršitelj promjena u svijetu, osnovni prenositelj Radosne vijesti o Božjem daru milosti i spasenja kroz život, smrt i uskrsnuće Isusa Krista. Kako piše John Calvin: "Nakon što nas Bog primi u svoju obitelj, ne samo da nas gleda kao sluge, već i kao sinove, vršeći pritom ulogu nježnog i zabrinutog roditelja koji cijelog našeg života providi za nas".[152]

Brett Webb-Mitchell piše:

> Isus je tijekom svoje službe ponovno oblikovao naše shvaćanje nas samih, naših prijatelja i bioloških rođaka. U Marku 3,31-35, govori okupljenima da njegova glavna obitelj nisu genetski slični preci već oni koji s njim dijele poslušan duh. Kad je rekao svojim učenicima i sljedbenicima da su oni koji već sjede pred njim njegova majka i braća i sestre, nije time zanijekao važnost svoje biološke obitelji. Umjesto toga htio je preobraziti naše poimanje obitelji iz biološke i usvojene baštine u širi kontekst Božjeg doma. On uvelike širi našu lozu i poziva nas u novi odnos, s novim odgovornostima jednih prema drugima.[153]

Ma koliko obitelj bila dobra, ona u Isusovim očima nije sveta. Poput imovine, ugleda i same religije, obitelj je jasno podređena

misiji kraljevstva.[154] Zahtjevi hoda za Kristom i ulaska u novu obitelj donose pritisak na čovjekovu lojalnost biološkoj obitelji. Kao u Mateju 5,10-12, Isus i u 10,22 podsjeća učenike: *A vas će mrziti svi zbog mene, ali tko ustraje do konca, taj će se spasiti.*

Suočeni sa žestokom mržnjom i odbacivanjem, često usmjerenim na njih osobno, učenici će bez sumnje biti u velikoj kušnji da otpadnu i spasu se od takvog neprijateljstva i opasnosti. Ali Isus ih podsjeća da će se spasiti samo ako ustraju do kraja. Jasno je da se riječ "spasiti" u retku 22 ne može odnositi na očuvanje ili zaštitu fizičkog života ili zdravlja, budući da su neki vjernici umrli mučeničkom smrću zbog svoje vjere. O čemu onda Isus ovdje govori?

Craig Blomberg u svome komentaru Matejeva Evanđelja piše:

> Isus nas podsjeća da se prava boja naše vjere vidi tek kad je naš život u opasnosti (poput situacije s kojom su se suočavali čitatelji Poslanice Hebrejima; usp. također 1 Pt 1,1; Jak 1,2-4). Kraj se najvjerojatnije odnosi na kraj doba, ali uključuje i trenutak smrti onih koji neće doživjeti da vide Kristov povratak.[155]

Idiomatski izraz "do konca" znači "potpuno, u cijelosti, posve" i odnosi se na cjelokupno trajanje neprijateljstva, ma kako se završilo. Ista se frazeologija pojavljuje i u Marku 13,13 i Luki 21,19. U Luki Isus kaže:

> *Predavat će vas čak i roditelji, braća, rođaci i prijatelji, i neke će od vas poubijati. Svi će vas mrziti zbog moga imena. Ali vam ni jedna vlas s glave neće propasti. Svojom ćete postojanošću spasiti duše svoje* (Lk 21,16-19).

Isus u Luki 21 napominje da progon ne može doista odvojiti učenike od Božje skrbi.[156] To ne osporava činjenicu da će stradati, već znači da na kraju neće biti uništeni (neće propasti, poginuti s nevjernima). Ustrajnost je dokaz stalnog pouzdanja u Boga. Kao što stoji u Luki 21,36: *Bdijte i molite svaki čas, da biste*

mogli umaći svemu onomu što se ima dogoditi i održati se pred Sinom Čovječjim.

U svim je evanđeljima naglasak na potrebi da učenici izdrže do kraja. Neće biti spasenja za one koji odustanu niti za one koji ne raspolažu silom Božjeg Duha (Mt 10,19),[157] a mi možemo unedogled raspravljati o tome govori li Isus ovdje doista da pravi učenici nikad neće posustati. Nema sumnje da će progon razotkriti vjeru koja postoji samo u suglasnosti uma.[158]

Ali meni se čini da je upozorenje koje je ovdje dano jače od toga – otpadništvo se jasno smatra mogućim. Kako kaže I. Howard Marshall: "Nemamo pravo nijekati njegovo postojanje u interesu unaprijed zamišljene teorije".[159] Doista, opominjati one koji nemaju vjeru da je se drže čini se nekako nepošteno. Takvi na kraju svejedno neće biti spašeni, bez obzira na to je li bilo progona!

Ovaj ulomak govori o prijetnji da bi Isusovi učenici mogli vidjeti opasnost s kojom se suočavaju kao nešto što je preteško za izdržati te smatrati da je jedina nada za preživljavanje u odustajanju. Isus ih podsjeća da je istina upravo suprotna.

Matej 10,23-25

Kako čitamo u retku 23, Isus daje dopuštenje svojim sljedbenicima da bježe od progona. Ovo iznenađuje neke ljude, ali to jest izbor koji je ostavljen učenicima. U ovome je retku dano obećanje da Crkva nikad neće biti uništena. Vrata pakla neće je nadvladati.

Neprijateljski prijem na koji će naići zbog poruke koju im je Isus povjerio ne treba nikoga čuditi:

> *Nije učenik nad učiteljem, niti sluga nad svojim gospodarom. Dosta je učeniku da bude kao njegov učitelj, a sluzi da bude kao njegov gospodar. Ako su domaćina nazivali Belzebulom, koliko će više njegove ukućane?* (Mt 10,24-25).

Isus ovo još jasnije govori u Ivanu 15,20:

Sjetite se riječi koju vam rekoh: "Nije sluga veći od svoga gospodara!" Ako su mene progonili, i vas će progoniti. Ako su moju riječ držali, i vašu će držati.

BIBLIJSKI ODGOVOR NA PROGON

Čini se da s biblijskog stanovišta postoje tri osnovna odgovora koja Gospodin dopušta svom narodu u vrijeme progona:

1. Bijeg

Postoji biblijsko dopuštenje za bijeg od progona (vidi: Mt 10,23; Dj 8,1; 9,25; 14,5-6; 2 Kor 11,32-33), ali tu je najvažniji motiv. Ako se bježi prije svega da bi se izbjeglo stradanje, onda taj razlog nije dovoljan. Kroz cijeli Novi zavjet prioritet je uvijek Božje kraljevstvo, iznad svega: iznad obitelji, imovine, osobne sigurnosti... da spomenemo tek nekoliko.

Međutim, ako je misija ugrožena zbog progona, povlačenje je dopušteno.

a) Matej 10,23: povlačenje u drugi grad kako bi se Evanđelje nastavilo širiti (vidi: Dj 8,1).

b) Djela 9,25; 2 Korinćanima 11,23-24: Pavao se u Korinćanima prisjeća bježanja kao jedne od niza nevolja koje je podnio za Krista. Stoga to nije bio bijeg od stradanja, već da bi se ispunila Kristova misija. Iako Božja riječ može snažno odjeknuti kroz svjedočanstvo mučenika, katkad je bolje da ljudi ostanu živi kako bi je navješćivali (vidi: Dj 14,5-6).

c) Isusov primjer: Iako se i on katkad krio (Iv 8,59; Mt 12,14-15), to je bilo zato što *"još ne bijaše došao njegov čas"* (Iv

7,30; 8,20; 10,39). Njegov je bijeg od stradanja i smrti bio samo odgoda. Morala je biti sačuvana njegova misija (vidi: Mt 2,13 ss.) koja će kulminirati u patnji i smrti.

Ipak, Isus nije prezao od suočavanja s vjerskim vođama iz svoga vremena. Njegova služba nije bila obilježena "taktičkim potezima", kompromisom, razvodnjavanjem poruke, ili izbjegavanjem stradanja. Nije bio najamnik koji bježi u vrijeme opasnosti (Iv 10,12), već dobri Pastir čiji glavni izbor nije vlastita sigurnost nego sigurnost drugih, te Pastir koji polaže svoj život za svoje stado. Isto se očekuje i od njegovih sljedbenika (Iv 15,13-14).

Bijeg je zabranjen tamo gdje bi poslušnost Božjim zapovijedima te Kristovu poslanju i ljubavi prema drugima bili ugroženi. Izbjegavanje nevolje i boli nije najveće dobro koje se može dobiti. Poslušnost jest, bez obzira na cijenu.

Kad počne progon, mora se pažljivo razmisliti da bi se donijela odluka je li stradanje nužno kako bi se izvršila Božja volja.

2. Hrabrost

Učenicima nije bilo lako držati se Isusove upute iz Djela 2 da ostanu u Jeruzalemu; bio je to najopasniji grad u kojemu su mogli biti.

Hrabrost je daleko najčešći odgovor na progon, no ne treba je promatrati odvojeno od ostalih. Ovdje izneseni stavovi trebaju primjerom pokazati postupke vjernika bez obzira na to jesu li pobjegli ili su se borili. Bijeg je katkad nemoguć, nepraktičan, ili neprimjeren. U tim je slučajevima Božji narod pozvan čvrsto stajati tu gdje jest i ostati vjeran, sve do smrti.

3. Borba

Postoje trenuci kad je prikladno boriti se za svoja zakonska prava. Pavao je to učinio u nekoliko navrata (Dj 16,37; 22,24 ss.; 25,10-11). Poput bijega, borba je dopuštena ukoliko ne ometa napredovanje Božjeg kraljevstva (za razliku od Isusa koji je šutio na suđenju). U Pavlovu bi se slučaju moglo reći da je branio svoja zakonska prava kako bi unaprijedio kraljevstvo. Vrijedi napomenuti da se čak i Isus branio u jednom trenutku tijekom suđenja (Iv 18,23), ne da bi prigovorio zbog svoga stradanja, već kao svjedočanstvo svoje nevinosti.

Građanski je neposluh, u okviru prikladnih smjernica, također jedna od opcija.[160]

Matej 10,26-27

Nakon što je podsjetio da je progon očekivan dio života učenika, Isus nastavlja:

> *Dakle, nemojte ih se bojati! Ništa nema sakriveno što neće trebati da se otkrije, ni tajno što neće trebati da se dozna. Što vam kažem u tami, recite na svjetlu, što čujete u skrovitosti, propovijedajte na krovovima!* (Mt 10,26-27).

Nekoliko redaka ranije, u Mateju 10,22, Gospodin je podsjetio svoje učenike da će ih svi mrziti **zbog njega**. Svijet će ih mrziti zato što vjerno slijede Krista i njegov nauk.

Kako će odgovoriti? Bijeg je bio jedan izbor. No unatoč mogućem uništenju, jamačno postoje i druge mogućnosti. Naravno da će biti u kušnji sakriti se i pokušati ostati neprimijećeni, šutjeti i možda slijediti Isusa "u svome srcu", ili biti kršćani u tajnosti.

Ali Isus ne ostavlja tu mogućnost otvorenom za učenike kad daje ovu zapovijed: *Što vam kažem u tami, recite na svjetlu, što čujete u skrovitosti, propovijedajte na krovovima!* (10,27).

Teško je ne bojati se prijetnji progonitelja. Daleko je lakše reći: "Ja nisam kršćanin". Štoviše, još je lakše zanijekati Krista šutnjom ili skrivanjem. Međutim, usred progona su samo dvije opcije otvorene za Kristove sljedbenike: priznati ga ili ga zanijekati (aktivno ili pasivno).

Kad se ovce šalju među vukove, potrebno je da razumiju zašto su poslane: idu svjedočiti o poruci Isusa Krista koja mijenja život. Ne idu da bi preživjele. Zapravo, možda **ne** prežive, no to nije glavna briga. Idu svjedočiti. Božji glasnici ne mogu šutjeti. Mogu samo biti ušutkani.[161]

Uistinu, kao što će Isus reći u sljedećem retku (28), nije progon taj kojega se trebaju bojati.

Matej 10,28-32

> *Ne bojte se onih koji ubijaju tijelo, a duše ne mogu ubiti! Bojte se radije onog koji može i dušu i tijelo uništiti u paklu* (Mt 10,28).

Bonhoeffer je o ovome ulomku napisao:

> Opasnost ne leži u osudi od strane ljudi, već u Božjoj osudi; ne u smrti tijela već u vječnom uništenju tijela i duše. Oni koji se još uvijek boje ljudi, ne boje se Boga, a oni koji se boje Boga, prestali su se bojati ljudi. Svi će propovjednici Evanđelja učiniti dobro budu li se svakodnevno prisjećali ovih riječi.[162]

Postoje dvije ključne činjenice u ovom ulomku koje Isusovi sljedbenici moraju razumjeti:[163]

1. Ubojicama je moć ograničena: mogu samo ubiti tijelo. Bog će u konačnici vratiti tijelo u život, tako da je moć koju naši

progonitelji imaju nad nama, u najboljem slučaju (po njih), privremena. Naposljetku, nijedna nam vlas s glave neće propasti (Lk 21,18).

2. Prava prijetnja progona nije to što možemo patiti i umrijeti, već što možda nećemo uspjeti biti ono što Svemogući Bog očekuje od nas. Kako je jedan vijetnamski pastor rekao mojim kolegama: "Nije stradanje najgore što nam se može dogoditi, već neposluh Bogu!" Trebamo se jedino bojati Boga, vladara nad cijelim svijetom, koji brine o svim svojim stvorenjima (rr 29-31). Ako to može, može se pobrinuti i za tebe (odjek Joba).

Matej 10,33-42

U recima 33-42 navedene su četiri opasnosti s kojima se vjernik suočava u vrijeme progona:

1. Odricanje od Krista (r 33).

2. Veća ljubav prema obitelji nego prema Kristu (rr 34-37).

3. Veća ljubav prema vlastitom životu nego prema Kristu; stoga takva osoba nije spremna izgubiti svoj život radi Krista (rr 38-39).

4. Odbacivanje onih koje zbog svjedočenja traže vlasti ili svjetina (rr 40-42).

Progon je opasan teren, no još je opasnija mogućnost da ne uspijemo biti ono što Bog očekuje od nas, time što ćemo ga zanijekati.

U retku 38 Isus prvi put predstavlja svojim učenicima novi element koji ih je, pretpostavljam, zaprepastio. Jedno je govoriti o stradanju, žrtvovanju i smrti, ali Isus to iznenada čini konkretnim spominjući nešto o čemu nitko u prvome stoljeću nije htio razmišljati – **križ**.

Tko ne uzme križ svoj i ne ide za mnom, nije me dostojan (Mt 10,38).

Cijena stradanja, žrtvovanja i smrti upravo je postala znatno viša. Isus će se u šesnaestom poglavlju vratiti na ovu temu i dodatno je razviti.

Matej 16,21-28

Ako, dakle, tko hoće ići za mnom, neka se odreče samog sebe, neka uzme svoj križ i neka me slijedi! (Mt 16,24).

Već smo raspravljali o kontekstu ovoga retka i nećemo se na to vraćati.[164] Za nas je ovdje ključno sljedeće pitanje: *Što je točno križ koji su Isusovi sljedbenici pozvani nositi?*

Što u Božjoj nakani postiže križ vjernika? Znamo što je postigao Kristov križ – pomirenje za naše grijehe. Ali što postiže naš križ unutar Božje nakane?

Molim te zapamti da nas Isus ne poziva da nosimo **njegov** križ, već da se sagnemo, uzmemo svoj križ i slijedimo ga. No ne bismo li trebali znati značenje vlastitog križa?

Značenje križa

Valja napomenuti da ovaj poziv nije samo poticaj učenicima da budu spremni na smrt raspećem. Umjesto toga, kako ukazuje L.W. Hurtado, križ "stoji kao kriterij za Isusove učenike".[165] Nošenje križa predstavljeno je kao pokazatelj razine predanosti, neophodne da bi netko bio Isusov sljedbenik.

U prvome su stoljeću svi znali što je križ – rimsko oruđe za mučenje i pogubljenje osuđenih zločinaca. Grčki filozof iz prvoga stoljeća, Plutarh, napisao je da "svaki zločinac koji je pogubljen nosi svoj križ".

Nažalost, čini mi se da se smisao ove riječi, kakav je poznavala rana crkva, danas uvelike izgubio. Vjernikov je "križ" trivijaliziran

u nešto što znači skoro sve što je neugodno. Ali to nije značenje koje je **Isus** imao na umu kad je ovo rekao!

"Križ" ne označava uobičajene ljudske probleme i tuge kao što su razočaranja, bolesti, smrt, siromaštvo i slično.[166] Niti, s druge strane, izraz "uzeti križ" treba sasvim oduhoviti, kao što je mnogo ljudi učinilo. Budući da nikad nismo morali podnijeti progon, uzimamo taj izraz i dajemo mu neko mistično, egzistencijalno značenje koje je daleko od stvarnosti kršćanstva iz prvoga stoljeća (i s kojim su se suočavali progonjeni kršćani diljem svijeta). Primjeri za ovakvo shvaćanje nošenja križa odnose se na "umiranje sebi", "samoodricanje" ili "predavanje svega Bogu", ma koliko ovi koncepti sami po sebi bili važni. Za nas je važno da shvatimo što je **Isus** mislio pod tim i kako su to razumjeli **učenici**?

Kao što smo ranije naučili, ovo je rečeno u kontekstu Isusove objave da mora ići u Jeruzalem i umrijeti, kako bi ispunio Božju nakanu. Budući da su se učenici opirali toj ideji (posebno Petar), Isus se okreće ka njima i kaže im da će se tako i kroz njih ispunjavati Božja nakana.

Budu li ga slijedili, moraju se odreći sebe i svoga prava na život, te uzeti svoj križ i slijediti ga na istom putu u smrt. Vjerni svom Učitelju, i ugledajući se na njegov primjer, svakoga dana moraju biti spremni suočiti se sa smrću. Štoviše, do te se mjere trebaju predati Božjem cilju, da žrtvovanje do bilo koje razine postaje prihvaćena norma. To je cijena hoda za Kristom.

U retku 24, učenici su pozvani vršiti istu službu koju je Isus započeo.[167] Kao što smo ranije primijetili,[168] izraz apo tote hpxato o Ihsou u 16,21, podudara se s izrazom u 4,17, nakon čega Isus poziva učenike da budu "ribari ljudi" (16,24-28). Ranije im je to već rekao i sad ih poučava o cijeni takvog "ribarenja" – spremnosti na mučeničku smrt, kao osuđenih zločinaca.

Prvim je učenicima križ značio dvije stvari:

1. Raspeće je bilo zastrašujući, odvratan, neopisivo užasan i sraman način umiranja. Rimski filozof Seneka savjetovao je ljudima da im je bolje počiniti samoubojstvo nego se suočiti

s takvom agonijom.[169] Poziv da se uzme križ zahtijevao je spremnost na suočenje s takvom sudbinom radi Krista.

2. Kaznu raspećem davala je isključivo država. Nije je mogla provesti svjetina, već je bila ishod sudskoga postupka. Stoga to nije bio poziv samo na stradanje; podrazumijevalo je i pripremu za teške društvene posljedice osobe osuđene kao da je zločinac najgore vrste.

Uzeti svoj križ i slijediti Krista znači ozbiljnu predanost na koju su pozvani svi učenici – uključujući tebe i mene; to je spremnost na suočenje sa svim posljedicama i svakom cijenom koju moramo platiti da bismo išli za njim – to je kriterij za nas koji je na prvome mjestu.

Trebamo Isusove riječi shvatiti vrlo doslovno. On zahtijeva od svojih učenika da idu putem mučeništva. Upravo ih se spremao poslati kao ovce među vukove i već im je rekao da će tijekom vršenja svoje službe najvjerojatnije umrijeti.

Da bi se sagradila Crkva (16,18), nužna je Kristova smrt, kao što on ukazuje u 16,21. To je temelj. Bez njegove smrti nema otkupljene zajednice. Ali baš kao što je njegov križ bio nužan za uspostavljanje Crkve, tako je naš križ nužan za njezinu izgradnju. Da bi se ispunila Isusova nakana gradnje Crkve, nužna su oba križa. Ne možemo to bolje reći nego što je to već učinio Josef Ton: *"Kristov je križ bio za pomirenje, a naš je za širenje*".[170]

Kristov nam križ daje poruku da nas je on otkupio i da nudi novi život svima koji se pouzdaju u njega. Da bismo ovu poruku odnijeli neprijateljskom svijetu koji odbacuje i nju i Krista, nužan je i naš križ. Do vremena naše smrti poruka će se raširiti. To je razlog zbog kojega nas Isus poziva da stradamo i žrtvujemo se. To je značenje učenikova križa. Da bi sagradio svoju Crkvu, Isus je trebao svoj križ i križ svojih učenika, kao i svoju i njihovu smrt.

Je li, uz ovakvo shvaćanje, bilo čudno to što je rana crkva okrenula naopačke svijet u kojem je živjela? Bili su spremni žrtvovati sve kako bi prenijeli poruku Isusa Krista svijetu za koji je njihov Gospodin umro. U suvremenom kontekstu takva razina

posvećenosti može podsjećati na bombaše samoubojice, mada se, dakako, s tom usporedbom ne smije pretjerati. Razlika između bombaša samoubojice i mučenika ne može biti veća. Bombaši daju svoj život kako bi ubili druge; mučenici umiru kako bi drugima dali život. Bombaši samoubojice ne mogu biti nazvani mučenicima ni u jednom smislu te riječi, budući da su mučenici primatelji svoje kobi; njih ubijaju drugi. Mučeništvo je nešto što se događa onima koji teže ka ispunjenju Božje nakane. To nije nešto što oni sami potiču. Bombaši samoubojice su, s druge strane, u biti proaktivni u traženju vlastite smrti kako bi unaprijedili svoje naume. Međutim, i jedni i drugi su spremni platiti bilo koju cijenu, čak i vlastitim životom, kako bi ispunili cilj.

Dok čitamo kako je rana crkva požrtvovano nosila Evanđelje sve do kraja znanog svijeta, očito je da učenici nisu puno marili za svoj život, budući da su pamtili Isusove riječi:

> *Tko hoće sačuvati svoj život, izgubit će ga, a tko izgubi radi mene svoj život, naći će ga. Što koristi čovjeku ako dobije sav svijet, a izgubi svoj život? Što li može dati čovjek kao otkupninu za svoj život? Sin Čovječji ima doći u slavi Oca svoga, u pratnji anđela, te će tada* ***platiti svakomu*** *prema djelima njegovim* (Mt 16,25-27, naglasak dodan).

Nagrada u nebu

Jedna od tema koja je protestantskim kršćanima neprijatna jest koncept nagrade za vjernost. Čini se da su neki pod dojmom da nagrađivanje proturječi milosti, ili da je barem umanjuje.[171]

Međutim, koncept da će vjerni primiti nagradu dosljedno se spominje kroz Sveto Pismo, osobito u dijelovima koji govore o progonu. To saznanje pruža kršćanima silnu motivaciju da slijede Krista sve do smrti, znajući da će za svoju žrtvu primiti vrlo stvarnu i vrlo veliku nagradu iz Božje ruke. Dok sabiremo blago na nebu zajamčeno nam je da ćemo ga zapravo jednom primiti. Obećana nam je baština koja je, našom žrtvom i vjernošću Bogu,

pokazala da smo dostojni povjerenja i u stanju ispuniti obveze koje nam Bog kani dati u nebu.[172]

Svi ćemo ući u vječni život, ali nagrada koju ćemo primiti bit će u skladu s vrijednošću koju smo pokazali služeći mu; znat će da nam može vjerovati da ćemo mu služiti vjerno u velikoj stvari jer smo pokazali vjernost ovdje na zemlji u razmjerno maloj. Ustrajavanjem u teškoćama sada, primamo obuku koja nam je potrebna za ispunjenje zadataka koje će nam Bog povjeriti u vječnosti.

Spasenje je i dalje po milosti, jer Božja milost nije samo spasonosna već je i osposobljavajuća; njegova će nagrada biti dana onima koji su iskoristili to pravo milosti kojom nas je on tako izdašno obasuo.[173] Osim toga, kako kaže Kenneth Kirk, valja primijetiti da "Isus kontinuirano obećava nagradu samo onima koji su spremni slijediti ga i biti mu poslušni iz nekih drugih pobuda".[174] Čak i u velikom Kristovom pozivu učenicima da se odreknu svega i uzmu svoj križ, motiv nije nagrada, već kako on kaže, *radi mene i radi Radosne vijesti* (Mk 10,29). Odreći se ovoga svijeta samo radi nagrade značilo bi gubitak same nagrade.

Samo oni čiji je um usmjeren na Boga i njegovu nakanu u stanju su izbjeći dvije suprotne, ali jednako opasne greške:

- Nastojanje da se stekne Božja milost vlastitim naporima ili život u požrtvovanju da bi se dobila nagrada.
- Razmišljanje da čovjek može steći milost kod Boga introspektivnim samoispitivanjem ili samodisciplinom.[175]

Fokus kršćanina koji nosi križ nije u žrtvovanju ili nesebičnom djelovanju, kao ni u čistim motivima, već u Kristu i njegovoj nakani. Kad djeluje u ovakvom duhu, vjernik često neće biti svjestan svojih postupaka (Mt 25,31-46), uvjeren da samo vrši svoju dužnost (Lk 17,10), zahvalan Bogu na njegovoj milosti i velikodušnosti.

USPOREDBA O RADNICIMA U VINOGRADU

(Matej 20,1-16)

Unatoč kontekstu koji potvrđuje da će *"mnogi prvi biti posljednji, a posljednji prvi"* (19,30 [20,1]; 20,16), ova je usporedba često rabljena kao "dokaz" da u nebu neće biti stupnjevanih nagrada već će svi primiti istu plaću. No treba se prije svega prisjetiti konteksta u kojemu je Isus ovo rekao. Jedan je bogati mladić upravo otišao od njih jer je smatrao da je cijena koju mora platiti ako želi slijediti Isusa, previsoka. Petar je, s druge strane, shvatio da su on i ostali učenici učinili to što bogati mladić nije mogao, te je upitao Isusa što će dobiti za to (19,27). Isus mu odgovara da će u obnovi svijeta, kad on bude sjeo na svoje prijestolje, oni vladati s njim. Zatim je dodao: *"I svaki će, koji radi mene ostavi kuću, ili braću, ili sestre, ili oca, ili majku, ili ženu, ili djecu, ili njive, stostruko primiti i baštiniti život vječni. Mnogi prvi bit će posljednji, a posljednji prvi"* (19,29-30 [19,29–20,1]). Potom im govori usporedbu o radnicima u vinogradu i zaključuje riječima: *"Tako će posljednji biti prvi, a prvi posljednji"* (20,16).

Naglasak je ove usporedbe na posljednjoj rečenici (20,15), tj. na velikodušnosti domaćina.[176] Vlasnik vinograda je neupitno glavni lik u ovoj priči. Gledajući je u tom kontekstu, čini mi se da učenici ne mogu biti oni koji su radili cijeli dan već oni koji su došli kasnije. Rečeno im je da nagrada koju će primiti od Boga neće biti prema zasluženoj plaći, već stotinu puta veća.[177] Vinogradar je neizrecivo velikodušan i sa svojim je imetkom slobodan učiniti što želi. Onima koji su mu požrtvovano služili dat će daleko više nego što su očekivali. Platit će, dakako, i onima koji su radili za njega za fiksnu cijenu, kao što je pravedno, ali Bog je i više nego pravedan. Iznimno je velikodušan sa svojim nagradama. Ton kaže: "U završnom obračunu, njegov će način ocjenjivanja rada svakog radnika rezultirati u činjenici da će oni za koje se činilo da su prvi biti posljednji, i oni za koje se činilo da su posljednji biti prvi".[178]

Ima nekih koji neće umrijeti dok ne vide Sina Čovječjega

Isus zaključuje poučavanje učenika o križu koji trebaju uzeti i slijediti ga jednim od najtajnovitijih obećanja u Bibliji. Međutim, gledamo li na to u kontekstu progona, vjerujem da značenje postaje jasno:

> *Zaista, kažem vam, ima nekih koji neće umrijeti dok ne vide Sina Čovječjega gdje dolazi sa svojom kraljevskom vlasti* (Mt 16,28).

Postoji nevjerojatno mnogo tumačenja ovog retka. Neki ga vide kao obećanje skorog Isusovog dolaska (za vrijeme života učenika). Drugi kao Isusovo ukazanje nakon uskrsnuća, ili Pedesetnicu. Neki smatraju da je ispunjen u uništenju Jeruzalema 70. g. po. Kr. No imamo li na umu da je cijeli ovaj ulomak sustavno poučavanje budućih mučenika, moguće je još prikladnije tumačenje.

Isus je govorio ljudima koji će doslovce umrijeti za njega i njegovo Evanđelje. Osim Jude (i kako predanje kaže Ivana), svi su učenici podnijeli strahovit progon i umrli mučeničkom smrću.[179]

Obraćajući se, dakle, svojim sljedbenicima koji će prije ili kasnije umrijeti kao mučenici, on završava razgovor izvanrednim obećanjem u kojemu zapravo kaže: "Prije nego što umrete kao mučenici, obećavam vam da ću vam dati viđenje sebe u kraljevskoj slavi".[180]

Ubrzo nakon ovog obećanja, neki su učenici vidjeli Isusa u nebeskoj slavi u vrijeme preobraženja (pogl. 17), tako da je moguće da je upućivao na taj događaj. Još je bolje tumačenje ako ovo obećanje vidimo ispunjeno u uznesenju opisanom u Mateju 28,18, kad se Isus ukazao učenicima i objavio da mu je *dana sva vlast, nebeska i zemaljska*.

Jedno novo tumačenje, koje bi opravdano trebalo razmotriti, kaže da je Isusovo obećanje ispunjeno u Stjepanovu doživljaju koji nam opisuje Luka: *A on, pun Duha Svetoga, uprije pogled u nebo i vidje slavu Božju i Isusa gdje stoji Bogu s desne strane*

te reče: "Evo, gledam otvorena nebesa i Sina Čovječjega gdje stoji Bogu s desne strane" (Dj 7,55-56).[181]

U trenutku svoje mučeničke smrti Stjepan je vidio Sina Čovječjeg u kraljevskoj slavi. Tad svirepost njegovih mučitelja više nije bila važna. Patnja je nestala. Vidio je samo Isusa.

Ton ispravno primjećuje:

> Tijekom stoljeća, mnogim je kršćanima koji su bili suočeni sa strahovitim stradanjem i mučeništvom dano ovo viđenje Isusove slave. Njihova su svjedočanstva dokaz da je ovo iskustvo promijenilo njihov sveukupni stav i pomoglo im da se s mučeništvom suoče pribrano, s radošću i da, čak i sa žarom.[182]

Sigurno je, on je s nama uvijek, sve do svršetka svijeta!

Evanđelje po Marku

Važno je imati na umu da je svako Evanđelje napisano u različito vrijeme, određenoj grupi ljudi, s posebnim naglaskom na okolnosti, mjesto i vrijeme. Prema tradicionalnom shvaćanju Markovo je Evanđelje, pod Petrovim utjecajem, napisano narodu u Rimu, prvo po redu, oko 30 godina nakon Isusova raspeća i otprilike u vrijeme kad su Rimljani uništili Jeruzalem i Hram.

Markovo Evanđelje naglašava učeništvo i njegovu cijenu. Vjerovati u Isusa i naći se u njegovu društvu znači ozbiljno shvatiti njegove riječi o odricanju od sebe, uzimanju križa i hodu za njim (8,34). To znači shvatiti da sačuvati svoj život znači izgubiti ga, a izgubiti život radi Evanđelja znači naći ga (8,35-37). U Evanđelju u kojem postoji stalan pokret, križ i uskrsnuće predstavljaju vrhunac priče o Isusu. Sve što je Isus rekao i činio vodilo je u njegovu konačnu muku.

A kako će biti Isusu, tako će biti i njegovim učenicima. Put križa određen je i njima. Njegova bol i muka jedini je put u slavu. Isus vodi svoje učenike ka prihvaćanju zahtjeva križa. Uči ih kako da se korjenito razlikuju od drugih ljudi iz njihova društva

i kulture. Ne smiju tražiti častoljublje i moć već, poput Isusa, moraju biti sluge koji prije svega postupaju pažljivo prema onima koji su u bijedi i potrebi. Za Marka, nema lakog i sigurnog načina na koji netko može postati sljedbenik raspetoga Isusa.

Za razliku od Mateja i Luke, Marko nam ne priča o Isusovu ranom djetinjstvu.[183] Počinje naglo i otvoreno pričom o Ivanu Krstitelju koji viče u pustinji: *Poslije mene dolazi jači od mene... on će vas krstiti Duhom Svetim*.

Potom se, jednako naglo, pojavljuje Isus kako bi bio kršten (1,9-11), nakon čega je odmah poslan u pustinju gdje će biti kušan i gdje će boraviti s divljim životinjama (1,12-13).

Gotovo trenutno, onaj koji je Isusu pripravio put, bačen je u tamnicu (1,14). Isus preuzima točno tu gdje je Ivan stao, osim što on objavljuje da je vrijeme, za koje je Ivan navješćivao da je na obzoru, sad stiglo. Isus se pojavljuje u Galileji i navješćuje Božju Radosnu vijest govoreći: *Ispunilo se vrijeme, blizu je kraljevstvo Božje. Obratite se i vjerujte u Radosnu vijest!* Dalje, kako se Markovo Evanđelje razvija, čitamo da je Isus ostao vjeran svome pozivu, zbog čega su ga njegovi protivnici razapeli, baš kao što je Ivan ostao vjeran svome pozivu i zato bio bačen u tamnicu. Pred ženama koje su došle obići Isusov grob treći dan nakon njegove smrti, pojavio se anđeo i rekao im da je Isus uskrsnuo: *Idite i recite njegovim učenicima, posebno Petru: Pred vama ide u Galileju; ondje ćete ga vidjeti, kako vam je rekao* (16,7). Prihvatimo li kraći završetak Markova Evanđelja, Isusova služba počinje i završava u Galileji, s tim što kraj donosi određen stupanj neizvjesnosti!

Još se vodi velika rasprava oko tekstualnih dokaza glede kraja Markova Evanđelja. Rani se rukopisi završavaju na 16,8, riječima, *jer se bojahu*.[184] Žene nisu uspjele postupiti po uputama nebeskog glasnika i Evanđelje se završava nejasno.[185] Ostavljeni smo da se pitamo: "Što će biti s učenicima? Hoće li poslušati njegove upute?" Prihvatimo li kraći kraj kao Markovu namjeru, on u tom slučaju završava svoju priču na pragu novog početka, no mi nismo sigurni hoće li se to doista dogoditi. Evanđelje počinje s Ivanom

Krstiteljem koji priprema Isusu put i završava sa ženama koje iz straha odbijaju prenijeti vijest o njemu.

Treba napomenuti da rasprava koja slijedi ne ovisi o čitateljevu prihvaćanju "kraćeg" završetka Evanđelja po Marku. Kako ćemo ubrzo otkriti, postupci žena u 16,8 dosljedni su načinu na koji Marko opisuje učenike, a teško da su oni opisi koje nalazimo u kasnijim rukopisima (16,9-20) laskaviji. Strah koji obilježava žene odgovara sumnji koju su pokazivali učenici (16,11.13). Isus ih kori zbog nedostatka vjere i odbijanja da povjeruju u iskaze onih koji su svjedočili njegovu uskrsnuću (16,14). Valja primijetiti da je ovo dosljedno načinu na koji su kršćani tijekom povijesti (pa i dan danas) reagirali na progon. Neki vjeruju, neki se boje i ne govore ništa, dok neki sasvim napuštaju kršćansku zajednicu.

Od svih Evanđelja, Markovo nedvojbeno najbolje otkriva slabosti učenika. Petar je, na primjer, nazvao Isusa Mesijom, no brzo je pokazao da nema pojma što to povlači za sobom, budući da je imao vlastitu zamisao o tome što znači biti Božji Pomazanik i kako Isus to treba očitovati u svom životu. Isus mu u ukoru kaže da je "sotona", protivnik, neprijatelj (8,33). Petar je morao učiti kroz iskustvo pada, poraza, pa čak i poricanja što doista znači biti Mesija.

I drugi su učenici u Markovu Evanđelju opisani kao prilično slabi iako su počeli vrlo dobro. Prvi koji su se Isusu protivili bili su učitelji zakona (3,22-30) i njegova obitelj (3,21.31-34). Isus shvaća da neće svi prihvatiti njegovo učenje (kao što je objasnio u usporedbi o sijaču u 4,1-24) te da će neki otpasti zbog progona (4,17).

Učenici su prikazani razmjerno pozitivno sve do 6,30, iako je i tad bilo poteškoća (npr., 4,13; 4,38; 5,31). Ali Isus ih je nakon svakog incidenta poučavao i činilo se da su problemi riješeni. No kako vrijeme prolazi, jasno je da oni ne razumiju tko je Isus doista. Nikako ne mogu shvatiti značenje onoga što on govori (4,13; 6,51-52; 7,18; 8,18.21; 8,32-33; 9,32).[186] Ne uspijeva im istjerati zloduhe jer im nedostaje vjere i molitve (9,19.29). Pokušavaju otjerati ljude koji dovode djecu k Isusu (10,13-14). Ponašaju se prema njemu kao da je naivan (4,38; 5,31; 6,37).

Svađaju se tko je među njima veći (9,33-36) i nastoje se domoći boljeg položaja (10,35-41). Zabranjuju onima koji ne pripadaju njihovoj grupi da koriste Isusovo ime (9,38). Isus uviđa da se tvrdoća njihovih srca ne razlikuje mnogo od one u srcima njegovih neprijatelja (usp. 3,5-6 sa 6,52 i 8,17). Isusova pitanja upućena učenicima, zar ne čuju i ne vide (8,18), nalaze se u kontekstu priče o iscjeljenju gluhonijemoga i slijepca (7,31-37; 8,22-26). Tri scene na čamcima prikazuju učenike kao plašljive, nepovjerljive prema Isusu i zabrinute za sebe (4,40; 6,49-50; 8,14-16).[187] U Getsemanskom vrtu, kad su mu najviše trebali, oni su zaspali (14,37). Juda ga je izdao, Petar zanijekao, a kad je uhićen, svi su ga napustili (14,50). Ovo je izravna neposlušnost pozivu iz 8,34-37 da ga slijede u stradanju, što ih čini podložnim osudi, najavljenoj u 8,38.[188] Također je i nedvosmislen neuspjeh u održanju obećanja, danog u 14,31. Bijeg gologa mladića u 14,52 "dramatizira sramotu bijega učenika i satirizira pretenzije kršćana koji tvrde da su spremni na mučeništvo".[189] Tannehill primjećuje:

> Ovo tumačenje podupire navod o plahti (*sindon*) kojom je bio ogrnut goli mladić. Ta se riječ u Novome zavjetu rabi još samo za platno u kojemu je Isus bio pokopan (vidi 15,46 i sl.). Ako je ovaj detalj značajan, onda nagovještava da je taj mladić bio toliko siguran u svoju vjernost da dolazi obučen za smrt, no iznenada mijenja mišljenje kad smrt postane doista moguća. Njegova golotinja naglašava sramotu njegova bijega.[190]

Neuspjeh učenika suprotstavljen je ponašanju drugih ljudi koji rade ono što oni nisu htjeli: Šimunu koji mora "uzeti"[191] Isusov križ (15,21), stotniku kraj križa koji priznaje ono što je Petar odbio priznati (15,39), te Josipu iz Arimateje koji se brine o Isusovu ukopu; za očekivati je bilo da se o tome pobrinu Isusovi najbliži prijatelji i obitelj (15,43-47).[191]

Čak i nakon uskrsnuća, kao što smo već spomenuli, ostaje strah koji je bio svojstven učenicima (16,8). Prihvatimo li kraći završetak Markova Evanđelja, priča ostaje nedefinirana: Hoće li

se učenici sastati s Isusom? Prihvatimo li pak duži kraj, teško da je pitanje drukčije: Hoće li učenici nadvladati svoj strah i sumnju, te povjerovati?

Tannehill komentira:

> Iako će čitatelja privući neke pozitivne osobine likova iz priče, najlakše će se i najbrže poistovjetiti s onim likovima koji se nalaze u situaciji sličnoj njegovoj.
>
> Pretpostavimo li da su prvi čitatelji Evanđelja većinom bili kršćani, odmah bi se i najlakše povezali s likovima u priči koji su pozitivno reagirali na Isusa. Učenici, uključujući i Dvanaestoricu, glavni su i stalni likovi i, kako se čini, barem u početku reagiraju na taj način, tako da dijele tu bitnu kvalitetu koju čitatelj kršćanin prepoznaje u sebi. Vjerujem da je pisac Evanđelja po Marku očekivao takvu reakciju čitatelja. Sastavio je svoju priču tako da iskoristi tu početnu sklonost poistovjećivanja s učenicima, kako bi neizravno govorio čitatelju. Na taj način prvo jača pozitivan stav prema učenicima, koji očekuje od čitatelja, istodobno jačajući i sklonost ka poistovjećivanju s njima. Potom otkriva neadekvatan odgovor učenika, prikazujući ih kako dolaze u sukob s Isusom oko važnih pitanja, a na kraju dolazi i do katastrofalnog razočaranja. Iznenađujuće negativan razvoj priče o učenicima zahtijeva od čitatelja da se ogradi od njih i njihova ponašanja. No ostaje nešto od početnog poistovjećenja, jer postoje sličnosti između problema učenika i onih s kojima su se suočavali prvi čitatelji. Ta napetost između poistovjećenja i antipatije može povesti pažljivog čitatelja dalje od naivno pozitivnog mišljenja o sebi ka samokritici i pokajanju. Sastav Evanđelja po Marku snažno ukazuje da je autor, po načinu na koji priča priču o učenicima, namjeravao probuditi kod čitatelja svijest o njihovim greškama kao Kristovih učenika i pozvati ih na pokajanje. Dopuštajući u početku ugodnu pretpostavku da su Isus i njegovi učenici (a s njima i kršćanski čitatelj) u biti složni, priča otkriva točke suštinskog sukoba. Čitatelju

je ostavljen izbor razlikovanja Isusova puta od puta učenika. U svjetlu onoga što Isus traži, taj izbor nije lak.[193]

U vrijeme pisanja Markova Evanđelja kršćani su u Rimu doživljavali progon pod carem Titom. Neki su napustili vjeru, pa čak i izdali druge. Lako su se mogli poistovjetiti sa slabošću, kolebanjem i nevjerom učenika. No mogli su na te osobine gledati i kao na znak sile Božje milosti i oprosta, te kao na nadu da mogu ići Isusovim stopama čak i nakon pada. Agusti Borrell kaže da je Markova nakana bila da Petrovo odricanje potakne čitatelje da preispitaju vlastito ponašanje i stavove, kako bi mogli odgovoriti na Isusovu smrt prikladnije od Petra i drugih učenika. Isusovo pretkazanje Petrova odricanja ukazuje, prema Borrellovu mišljenju, da neuspjeh nije posljednja riječ koja je povezana s učenicima, te da nisu krajnje diskreditirani.[194] Borrell ističe da Isusovu poruku o odlasku u Galileju pred učenicima (14,28) treba shvatiti kao očitu poveznicu sa 16,7 te da je to jasan poziv na ponovno ujedinjenje.[195] Onima koji su, poput Marka (vidi: Djela 15,38) i Petra pali u suočenju s otporom, ovo pruža iznimno ohrabrenje i nadu.

U poglavlju 13 Isus predviđa obnovljen odnos s onima za koje zna da će ga iznevjeriti. Gledajući u budućnost, upozorava ih da "bdiju" (13,33-37), iako zna da im to u Getsemaniju neće uspjeti (14,37). Upozorava ih da će biti predavani "sudovima" (13,9), baš kao i on, te da će stajati pred upraviteljima i kraljevima (13,9), opet kao i on. Iako su pobjegli od ove mogućnosti tijekom Isusove muke, Marko očekuje da će svaki čitatelj odlučiti za sebe kako će reagirati na progon s kojim se suočava. Hoće li pobjeći ili poslušati? Hoće li sumnjati u Boga ili će mu vjerovati? Čitatelju je ostavljen izbor. Kako će se Markova priča završiti?[196]

Evanđelje po Luki

Više od bilo kojeg pisca evanđelja, Luka naglašava da pravu vjeru obilježava "uračunavanje troška". Učenik mora shvatiti da ulaskom u život učeništva s Isusom svaka druga odanost mora biti odijeljena, te da svu vjernost mora dati samo svom Učitelju.[197]

Ključni je ulomak Luka 10,25-37, gdje mladi učitelj Zakona dolazi k Isusu i pita ga kako može dobiti vječni život. Isus ga pita što kaže Zakon, na što ovaj odgovara navodima zapovijedi o ljubavi iz Ponovljenog zakona 6,5 i Levitskog zakonika 19,18. Isus potvrđuje ovaj odgovor, ali mladić, nažalost, nije u stanju predati se pozivu Božje riječi na taj način – nepodijeljena je vjernost Bogu središte vjere. Da bi slijedio Krista, čovjek mora biti spreman žrtvovati sve za Boga i druge dok ide tim Putem – stopama svoga Učitelja.[198]

Tema progona u Evanđelju po Luki

Lukino Evanđelje daje kontekst za ispravno razumijevanje progona koji će postati dio iskustva rane crkve u Djelima. On identificira progon prema sljedećim ljudima:

1. **Isus**. U Lukinu je Evanđelju progon prije svega usmjeren na Isusa. Spominje se već u Šimunovu proročanstvu na Isusovu posvećenju u Hramu (2,34): *Gle! Ovaj je određen za propast i uskrsnuće mnogih u Izraelu,* ***za znak kojemu će se protiviti*** (naglasak dodan).

   Sâm Isus pretkazuje svoje odbacivanje i smrt (Lk 9,22.44; 17,25; 18,31-33). Ovim je proročanstvima njegova cjelokupna služba stavljena u kontekst odbacivanja i Luka je oslikava kao progon.[199] Već u prvom primjeru, nakon kušanja u pustinji (4,1-13) kad se vratio u Nazaret, Isus doživljava odbacivanje kad ga mještani pokušaju baciti preko litice (4,14-30). To odbacivanje traje sve vrijeme njegove zemaljske službe i doseže vrhunac njegovom smrću. Luka pomno bilježi da je Isus bio nevina žrtva koju su ubili oni koji su odbacili njegovo naučavanje i tvrdnje.

2. **Učenici.** Progon je kod Luke usmjeren i na učenike. Kad ih Isus poučava kako trebaju odgovoriti na odbacivanje kad krenu u svijet kao njegovi glasnici (9,5; 10,3.8-16), podrazumijeva se da će biti progonjeni, no pravi ih je progon tek čekao. Isus je rekao da će, kao i on, biti odbačeni i zlostavljani. O prirodi

progona s kojim će se učenici suočiti, Luka u 6,22 donosi više detalja od usporednog teksta u Mateju 5,11: ljudi će ih mrziti, izopćiti, psovati u lice i rušiti im ugled *zbog Sina Čovječjega!*[200] Iako će varirati po stupnju i obliku, progon treba očekivati, a progonjenima čestitati jer je njihovo stradanje dokaz da će njihova nagrada u nebu biti velika (6,23), kao i da su pravi Božji glasnici koji su u izravnoj suprotnosti s lažnim prorocima o kojima svi govore dobro (6,26).

3. **Proroci iz davnih vremena.** Kao i u Mateju, i kod Luke su drevni proroci, Božji glasnici iz davnina, prikazani kako trpe odbacivanje i progon od strane Izraela (4,24; 13,34). "Kao takvi predstavljaju obrazac za progon koji će trpjeti Isus (4,24-30; 13,33-34; 20,9-19), ali i učenici (6,22-23; 11,49)".[201] Oni koji odbacuju Isusa i njegove učenike slijede isti obrazac koji su ustanovili oni koji su progonili proroke.[202]

Teološko naučavanje o progonu u Evanđelju po Luki

U svojoj studiji o teologiji progona kod Luke i u Djelima, Scott Cunningham pronalazi šest glavnih teoloških tema:[203]

1. **Progon je dio Božje nakane.** Da su ga pitali. "Zašto je Isus morao biti odbačen, progonjen i na kraju umrijeti?", Luka bi odgovorio: "Bila je to Božja nakana". Prema Luki, od prve naznake Isusova odbacivanja u Šimunovu proročanstvu (2,34) do kraja Evanđelja u 24,44-49, vidi se da su Isusova smrt i progon dio Božje nakane.

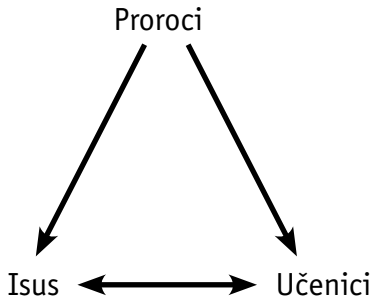
   Više puta se ponavlja da je Isus morao umrijeti (9,22; 13,33; 17,25; 22,37; 24,7.26.44). Luka često objavljuje da se Isusovom smrću ispunilo Pismo (18,31-34; 22,37; 24,25-27.44-46). U njemu je saopćena Božja volja i mora se ispuniti. Luka obično ne navodi biblijske tekstove, mada to čini u 20,17 i 22,37. Njegov je naglasak na općem naučavanju Pisma da Mesija mora

umrijeti (24,25.44). Nisu mu toliko važni određeni reci, koliko biblijski obrasci koje Isus ispunjava.[204] Kad vidi da je progon dio Božje nakane, čitatelj je uvjeren da su Isusova proročanstva o progonu učenika također dio Božje volje i nakane.

2. **Progon je odbacivanje Božjih glasnika.** Oni koji progone Božje glasnike su, ironično, oni koji bi trebali pripadati Božjem narodu. Odbacivanje Isusa vidi se kao razvoj priče pretkazane u Hramu na njegovu posvećenju, koja počinje s njegovom prvom javnom službom u Nazaretu, razvija se i jača kako teče, te svoje ostvarenje dostiže u zavjeri vjerskih vođa da ga ubiju (22,2). Križ se vidi kao konačno oživotvorenje odbacivanja koje je Isus doživljavao sve vrijeme svoje službe. On neprestano živi u sjeni križa.

   U Lukinu Evanđelju Isus vidi svoje odbacivanje kao dosljedno načinu na koji su tobožnji pripadnici Božjeg naroda oduvijek postupali s Božjim glasnicima. Zna i da će se taj obrazac nastaviti kroz odbacivanje učenika koji će vršiti njegovu službu nakon njegova uskrsnuća. Zapravo, ako se o nekome govori pohvalno, to je osnova za osudu, jer je tako postupano prema lažnim prorocima (6,26).

3. **Progonjeni stoje u neprekinutom nizu s Božjim prorocima.** Kod Luke postoji nešto što Cunningham zove "blok progonjenih"[205] kroz koji su proroci, Isus i učenici međusobno povezani. Taj je trokut progona pomno razrađen u Evanđelju.

Isus i učenici su progonjeni poput proroka prije njih. Proroci su progonjeni zato što su bili Božji glasnici, baš kao i Isus i učenici. Učenici su progonjeni zbog Isusa, a zato što je Isus progonjen, i učenike će progoniti u budućnosti.

4. **Progon je posljedica hoda za Isusom.** U Luki 6,22 Isus kaže da će učenici biti progonjeni *zbog Sina Čovječjeg*. Progon ne dolazi na njegove sljedbenike unatoč povezanosti s njim, već upravo zbog toga. Takav je progon neizbježan. Isus za njih prorokuje: *Stavit će ruke na vas te vas progoniti; predavat će vas u sinagoge i tamnice; vodit će vas pred kraljeve i upravitelje zbog moga imena* (21,12).

   Nekoliko redaka kasnije, upozorava ih na ono što mogu očekivati s raznih strana (čak i od obitelji): *Svi će vas mrziti* ***zbog moga imena*** (21,17, naglasak dodan).

   Navodi o križu u Luki 9,23 i 14,27 povezuju učenike s "hodom za Isusom". U 9,23 Isus kaže da učenici moraju svakodnevno obnavljati svoj stav govoreći "ne" čak i vlastitom životu. To je mjerilo koje pokazuje što je potrebno da bi netko postao Isusov sljedbenik. Nije to odluka "jednom zauvijek". Dan za danom sljedbenici se moraju ponovno predati Kristovu putu i biti spremni trpjeti za njega. Svakodnevno moraju biti spremni umrijeti zbog vjernosti njemu. Onaj tko ga želi slijediti mora biti spreman dijeliti njegovu sudbinu i ići za njegovim primjerom.

   U još jednom ironičnom zaokretu u Lukinu izvješću, potpuni stranac, Šimun Cirenac (mada se nije dobrovoljno javio za tu ulogu već je bio prisiljen), postaje ilustracija osobe koja slijedi Isusa noseći križ (23,26), dok vodeći apostol, Petar, postaje ilustracija osobe koja to ne čini (22,54-62).

   U druga dva glavna ulomka Isus pretkazuje da će se njegovi sljedbenici suočavati sa žestokim progonom u budućnosti (12,4-12; 21,12-19). Kad Lukini čitatelji vide da se Isusovo

pretkazanje o vlastitom stradanju ispunilo, počinju čitati Djela, očekujući da će vidjeti kako se ispunilo i njegovo pretkazanje o učenicima.[206] To je neizbježan i sastavni dio hoda za Isusom.

5. **Progon je prigoda za božansku pobjedu.** Mada je progon sastavni dio života Isusovih učenika, u Lukinu se Evanđelju u jeku progona očekuje i Božja pomoć. U vrtu anđeo hrabri Isusa prije suočenja s križem (22,43). U 10,19 Isus kaže učenicima: *Eto, dao sam vam vlast da bez pogibli gazite zmije i štipavce, i moć nad svakom neprijateljskom silom, te vam sigurno ništa neće moći nauditi.* Na sličan način u 21,17-18 kaže: *Svi će vas mrziti zbog moga imena. Ali vam ni jedna vlas s glave neće propasti.*

   Ovo obećanje valja tumačiti u svjetlu Isusova pretkazanja u 21,12.16 da će učenici biti zlostavljani, pa čak i ubijani. Cunningham tvrdi (mislim s pravom) da je Luka vjerojatno imao na umu dvije stvari: 1) Bog može, a često i hoće, čudesno zaštititi i izbaviti učenike od tjelesnih ozljeda, no njegovo obećanje nije ograničeno na to. Moramo prepoznati i činjenicu da 2) Bog može donijeti konačno oslobođenje od sila zla. Učenici se ne trebaju bojati onih koji mogu ubiti tijelo već onoga koji ima vlast baciti grešnika u pakao (12,4-5).[207] Naposljetku, sudbina učenika ne leži u rukama progonitelja već u Božjim.

   Učenicima je obećana božanska pomoć u obrani pred vlastima, bilo vjerskim (12,11-12) bilo građanskim (21,10-15):

   Kad god vas povedu pred sinagoge, poglavare i oblasti, ne budite zabrinuti kako ćete se i čime ćete se braniti ili što ćete govoriti, jer će vas u taj čas Duh Sveti poučiti što treba reći (12,11-12).

   Vodit će vas pred kraljeve i upravitelje zbog moga imena. To će vam biti prigoda da date svjedočanstvo. Zapamtite da vam ne treba unaprijed pripremati obrane,

jer ću vam ja dati rječitost i mudrost kojoj se neće moći suprotstaviti i oduprijeti svi vaši neprijatelji (21,12b-15).

6. **Progon je prigoda za ustrajnost kršćana.** Osnovna je svrha nauka o progonu kod Luke potreba da učenici ustraju u vjernosti Kristu. To je sjeme na dobroj zemlji koje ostaje i u vrijeme kušnje (8,15). Progon je provjera, hoće li učenici priznati Isusa pred ljudima ili će ga se odreći (12,8-10). Život će dobiti samo onaj tko ustraje (21,19). U tom smislu Petar služi kao negativan primjer, kako ne treba reagirati tijekom progona, jer on niječe Gospodina unatoč izjavi u 22,33: *Gospodine, ja sam spreman s tobom i u tamnicu i u smrt ići*. No Luka na jedinstven način bilježi kako se Gospodin ukazao Petru (24,34), ističući Božju spremnost da oprosti i obnovi svakoga tko se iskreno pokaje (22,62).

Evanđelje po Ivanu

Ivanovo je Evanđelje jedinstveno po tome što nam točno govori zašto je napisano: *A ova su (čudesa) opisana da trajno vjerujete da je Isus Mesija, Sin Božji, te da vjerujući imate život po njemu* (Iv 20,31). I dok mnogi zaključuju da je Ivan napisao ovo pismo kao evanđeoski dokument, to ni u kom slučaju nije izvjesno. M. M. Thompson ukazuje: "Izjava da je ovo Evanđelje napisano 'da vjerujete' može biti prevedena i 'da nastavite vjerovati'; osim toga, Evanđelje je najvećim dijelom napisano tako da ohrabri vjernike da ustraju u vjeri".[208] Čini se da je Ivan zapisao ono za što je mislio da druga i treća generacija vjernika, koji nikad nisu vidjeli Isusova čudesa, trebaju saznati o njemu, kako bi ih ohrabrio i osnažio njihovu vjeru.[209] Oni koji su sumnjali trebali su čuti Isusove riječi upućene Tomi: *Blago onima koji će vjerovati, a da nisu vidjeli* (20,29). Onima koji su pali u vjeri zbog otpora s kojim su se suočavali, Ivan u poglavlju 21 donosi priču o Petrovoj obnovi. Čitatelj vidi da je Isus taj koji traži Petra. On je taj koji postavlja pitanja koja vode u Petrovu obnovu u zajedništvo s njim i koji ga ponovno posvećuje za Božju nakanu, koja će u konačnici dovesti

do njegove smrti (21,18-19). Isus je taj koji nikad neće propustiti da obnovi učenika koji pokajničkog srca i tražeći novi početak odgovori na njegov poziv *Slijedi me!* (21,19).

Od prvoga poglavlja Ivan bilježi da je Isus došao u svijet ali da ga je svijet odbacio (1,10-11). Ipak, bilo je i onih koji su ga prihvatili (1,12-13). Stoga on obično vidi ljude u jednom od dva tabora: kao učenike koji ga prihvaćaju i prebivaju u njemu, ili kao "svijet" u koji spadaju svi oni koji ga odbacuju, protive mu se ili su prema njemu ravnodušni.

No Ivan predstavlja i treću grupu: one koji počnu slijediti Isusa ali im je vjera nedostatna. Vjeruju samo zbog čuda, ali Isus im se ne povjerava (2,23-25). U Ivanu 6,60-66, čitamo kako mnogi učenici okreću leđa Isusu i više ga ne slijede jer je naučavao nešto posebno teško što nisu mogli prihvatiti. Wilkins primjećuje:

> Ti su učenici očito slijedili Isusa jer je bio novi čudotvorac i učitelj, ali on je, kako stoji u Ivanu 2,23-25, prepoznao manjak njihove vjere. Imali su neku vrstu predanosti njemu, ali kad njegovo učenje nije bilo u skladu s njihovim očekivanjima, napustili su ga.[210]

Možda su poteškoće bile u tome što je Isus rekao da je jedini izvor života učenika u njemu. Oni ga ne mogu samo dodati u svoj život već on mora biti središte. Isus traži vjernost na koju pravo može polagati samo Bog, a nekima je to bila previsoka cijena za platiti. Kao što je Petar odgovorio kad je Isus pitao hoće li ga i Dvanestorica ostaviti: *Gospodine, komu ćemo otići? Ti imaš riječi vječnoga života. Mi vjerujemo i znamo da si ti Svetac Božji* (6,68-69).

Kod Ivana je "mržnja" svijeta prema Isusu (7,7; 15,18.23-25) izražena na više načina:

- Odbacila ga je vlastita obitelj (7,1-10).
- Prijeti mu uhićenje (7,30-52).
- Prijeti mu kamenovanje (8,59; 10,31).
- Ukaljan mu je ugled (9,24-29).

- Oklevetan je (10,19-21).
- Naposljetku je uhvaćen i ubijen (18,1–19,37).

Isus pretkazuje i da će se mržnja svijeta prema njemu izliti na njegove učenike (15,18-21). Ovo je već nagoviješteno u iskustvima onih koji su se pouzdali u njega, poput iscijeljena slijepca koji ga je odbio optužiti i zbog toga bio "izbačen" (9,34), te Nikodema koji je ismijan jer se usudio braniti njegova prava (7,52). Isus je znao da će progon i stradanje – ne blagostanje, moć i utjecaj – biti standard za one koji ga prime i nađu život u njegovu imenu. U 16,1 on kaže svojim učenicima da mogu očekivati progon i da im to govori unaprijed da se ne bi pokolebali. Ako ispravno tvrdimo da je Ivanovo Evanđelje napisano kako bi se vjernici ohrabrili da ustraju u vjeri, ovo je upozorenje sasvim u redu. Učenici ne smiju biti uzdrmani, niti obuzeti sumnjom kad progon dođe. Isus ih upozorava:

> *Izopćivat će vas iz sinagoga. Još više! Doći će čas kada će svaki koji vas ubije misliti da Bogu služi. A to će činiti jer nisu upoznali ni Oca ni mene. Rekoh vam ovo, da se, kada dođe vrijeme, sjetite da sam vam to rekao* (16,2-4).

Isusovo upozorenje ima za cilj da ohrabri vjernike u času progona, jer unaprijed znaju što ih čeka. Sigurni su da ih ništa što dolazi izvana ne može oteti iz Isusove i Očeve ruke (Iv 10,28-29) te da je Sin poslao Svetoga Duha koji izlazi od Oca da im pomogne (15,26-27). Vjernici trebaju ustrajati u ljubavi i pouzdanju unatoč nevjeri i mržnji svijeta. Progon ne može i neće biti zaustavljen uvjeravanjem, obrazovanjem ili zakonskim propisima. Svijet to čini jednostavno zato što ne poznaje Boga. Mržnja svijeta, u biti, nije ukorijenjena u mržnji prema kršćanima već u mržnji prema Bogu.

Prikladan je odgovor vjernika svjedočenje kroz navješćivanje Evanđelja i pružanje primjera neprijateljski raspoloženom svijetu, te požrtvovano pronošenje poruke ljubavi i pomirenja u sili Svetoga Duha (15,27). U kršćanstvu nije riječ o povlačenju iz svijeta (17,15)

već o slanju u neprijateljski svijet radi svjedočenja Radosne vijesti o Isusu. On govori o svojoj smrti kao o promišljenom "polaganju" života za svoje ovce, kao i za one koji još nisu u njegovu stadu (10,15.17-18). To čini iz ljubavi. Dok upućuje svoje učenike da slijede njegov primjer ljubavi (15,9-12), kaže: *Nitko nema veće ljubavi od ove: položiti vlastiti život za svoje prijatelje* (15,13). Isus je došao položiti život za nas. Njegov je život obrazac koji trebamo slijediti. Stoga smo i mi pozvani položiti svoj život za one koje on ljubi i živjeti život požrtvovane ljubavi, baš kao Krist – ne kao Petar koji izjavljuje da je spreman dati svoj život za Krista (13,37), ali pri suočenju s protivljenjem u potencijalnim stradanjem to nije u stanju učiniti.

U Ivanu 7,4, braća optužuju Isusa da želi slavu i podrugljivo ga potiču da ide u Jeruzalem i otvoreno se pokaže svijetu. U tome trenutku Isus zna da njegovo "vrijeme još nije došlo" (7,6). U poglavlju 12, kad je "došlo vrijeme" da ode u Jeruzalem, Isus je znao da svijet neće doći k njemu zbog znakova i čudesa već kroz njegovo uznesenje (12,32). Neposredno prije te izjave, odmah nakon pobjedonosnog ulaska u Jeruzalem, Ivan bilježi Isusove riječi:

> *Došao je čas kada će se proslaviti Sin Čovječji. Zaista, zaista, kažem vam, ako pšenično zrno ne padne u zemlju i ne umre, ostaje samo. Ako li umre, rodi velik rod. Tko ljubi svoj život, izgubit će ga; tko mrzi svoj život na ovome svijetu, sačuvat će ga za život vječni. Ako mi tko hoće služiti, neka me slijedi! Gdje budem ja, bit će ondje i moj sluga. Ako mi tko služi, njega će poštovati Otac* (Iv 12,23-26).

Ova je izjava Ivanov ekvivalent Mateju 10,38; 16,21-28; Marku 8,34-38 i Luki 9,23-27; 14,27, te je treba shvatiti doslovce, da se odnosi na mučeništvo. No dok sinoptička Evanđelja prikazuju cijenu učeništva kao nošenje križa, Ivan rabi sliku sjemena koje mora umrijeti da bi donijelo plod. Isus ovdje poučava svoje učenike da se "u Božjem gospodarstvu plodnost postiže samo umiranjem".[211] Ako se Isusovo djelo može postići samo kroz njegovu smrt, tad

će se i djelo učenika, koje se očituje u donošenju ploda, također postići samo kroz njihovu smrt.[212] Ali, ako učenici daju svoj život, mnogi drugi će ući u kraljevstvo, a oni će dobiti vječnu nagradu za svoju vjernost. Baš kao što je Sina proslavio kroz njegovu smrt, Otac će nagraditi i učenike jer su mu služili vjerno sve do smrti.

Uloga je apostola kod Ivana dvostruka. Prvo, oni su očevici Isusovih djela. Svjedoče o njemu (15,27), osobno potvrđujući istinitost njegova života, smrti i uskrsnuća. Drugo, služe kao njegovi zagovornici, pristaju uz njega i zastupaju ga u neprijateljskome svijetu (15,18-20; 16,1-4).[213] Njihov je zadatak uvjeriti njegove protivnike da je on Mesija, Božji Sin.[214] Da bi to učinili, vrlo je moguće da će morati dati svoj život za onoga za koga svjedoče, no njihova će žrtva omogućiti drugima da žive. To je cijena svjedočenja. Žele li da neprijateljski svijet ispunjen mržnjom čuje istinu o Isusu, njegovi glasnici moraju mrziti vlastiti život radi svijeta.

Ovo nije zadatak koji mogu izvršiti u svojoj snazi. Isus je rekao: *Bez mene ne možete ništa učiniti* (15,5), upućujući na činjenicu da je donošenje ploda moguće samo onome tko prebiva u njemu u zajedništvu ispunjenom ljubavlju i požrtvovanjem, kao što je zajedništvo između Oca i Sina.[215] Dok priprema učenike uoči svoje muke, Isus im govori da će im, kad ode k Ocu, poslati drugog Branitelja, Duha istine koji će zauvijek ostati s njima (14,16-17). Baš kao što će oni biti svjedoci, tako će i Sveti Duh svjedočiti o Isusu (15,26-27). Podsjetit će ih na sve što im je Isus rekao (14,26) i osvjedočit će svijet o grijehu, pravednosti i sudu (16,8). Vodit će učenike i proslaviti Krista, uzimajući ono što je njegovo i objavljujući to njima (16,13-15).

Kad se prvi put ukazao učenicima nakon uskrsnuća, Isus ih pozdravlja i šalje u svijet: *Kao što je mene poslao Otac, tako i ja šaljem vas* (20,21). Potom je dahnuo u njih govoreći: *Primite Duha Svetoga!* (20,22), uz obećanje da oni imaju poruku o oproštenju i osudi (20,23). Zajamčeno im je da se neće suočiti sami sa zadatkom svjedočenja neprijateljskom svijetu. "On će govoriti i djelovati kroz njih, ispunjavajući Božju nakanu u njima i po njima".[216]

Scott Grant, u propovijedi iz Ivana 15,18–16,4 pod naslovom "Razumijevanje mržnje", podsjeća:

> A koju istinu mi govorimo? Isus kaže da su učenici osposobljeni svjedočiti o njemu jer su bili s njim od početka. Osposobljeni su jednostavno na osnovu toga što su bili s njim. Zato su u stanju govoriti o njemu. Zato što smo sa Isusom, i zato što su svi vjernici sa Isusom, osposobljeni smo govoriti o njemu. Ne moramo znati o njemu sve što se može znati, niti moramo imati sve prave odgovore na sva teška pitanja; jednostavno trebamo reći ono što znamo; čak i ako mislimo da je to vrlo malo. Duh svjedoči zajedno s nama, a samo Duh može promijeniti srce.
>
> No nešto o čemu ne trebamo svjedočiti jest Isus "prilagođen korisniku". Svjedoci govore istinu, cijelu istinu i ništa osim istine. Postoje dva glavna elementa koji se odnose na istinu o Isusu. Jedan je smrtonosna dijagnoza, a drugi čudotvoran lijek. Svijet je izgubljen. Sastoji se od grešnika koji mrze Boga. Ublažavamo li ovo, ne činimo mu uslugu. Jer tko ne zna dijagnozu, ne zna ni da treba lijek. Ali ako svijet zna da je kriv za odbacivanje Boga, omogućeno mu je da prihvati liječenje: oproštenje u Isusu Kristu. Uklonimo li križ iz Evanđelja, nemamo Evanđelje. Nastojimo li ne uvrijediti svijet križem, ne činimo mu uslugu. Pokušamo li ga privući dobrim osjećajima bez govora o križu, a zatim ušunjati križ nešto kasnije, lažemo i ne tvorimo istinu. Naše svjedočenje može i treba govoriti o tome kako nam je Isus, naš prijatelj, osobno postavio smrtonosnu dijagnozu i dao čudotvoran lijek, te kako nas nastavlja voljeti dovoljno da nas suoči s istinom, ma kako bolna bila. Tad će možda svijet uvidjeti da je mrzio Isusa bez razloga i prihvatiti ga kao prijetelja.[217]

3

Djela apostolska: Objava i progon

PROGON U KNJIZI DJELA APOSTOLSKIH

Pregled Djela

U Djelima 1,3 Luka počinje svoje izvješće obavještavajući Teofila da je Isus, u razdoblju između svoga uskrsnuća i uznesenja, dao zapovijedi učenicima te da im je *poslije svoje muke također pružio mnoge dokaze da je živ: ukazivao im se četrdeset dana i govorio im o kraljevstvu Božjem* (Dj 1,1-3). U Luki 24,13-35 čitamo kako je Isus sreo dvojicu svojih sljedbenika koji su se uputili u Emaus, daleko od Jeruzalema, možda na neko sigurno mjesto. Jeruzalem je postao neprijatno mjesto za Isusove sljedbenike. Svjedočili su raspeću svoga Gospodina i unatoč vijestima da je uskrsnuo iz mrtvih, očito su imali sumnje. Smatrali su da je došlo vrijeme da krenu dalje prije nego što i njih pronađu i uhvate.

Dok su išli u Emaus, Luka bilježi da su dvojica neidentificiranih učenika započeli razgovor s još jednim suputnikom o događajima koji su se upravo zbili u Jeruzalemu, te o tome kako je Isus ubijen. Treći je putnik slušao dok su ovi pričali što su čuli i doživjeli. Naposljetku im je rekao: *O ljudi bez razumijevanja i spore pameti za vjerovanje svega što su proroci govorili! Zar nije trebalo da to Mesija pretrpi da uđe u svoju slavu?* (Lk 24,25-26).

S tim kao osnovnim konceptom – stradanje nakon kojega slijedi slava – on ih provodi kroz cijelu priču Svetog Pisma (r 27). S

Kristom kao središtem svega toga, događaji u Jeruzalemu počinju imati smisla. Božji je Sluga morao stradati da bi bio proslavljen.

Kad je učenicima najzad dopušteno da shvate da je s njima govorio sâm Isus,[1] odjurili su natrag u Jeruzalem kako bi o tome obavijestili ostale učenike. Tamo su ih našli, iza zatvorenih vrata jedne sobe, očito u strahu za život (Iv 20,19).

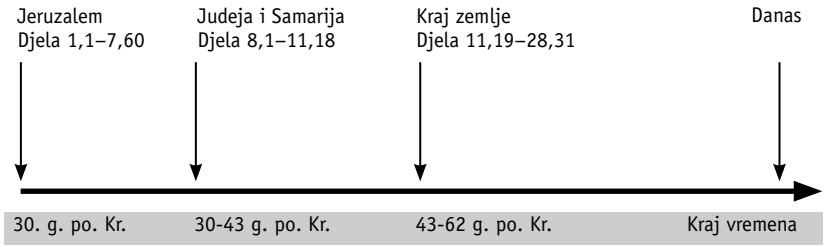
Još dok su ova dvojica učenika prepričavali taj doživljaj, Isus se iznenada pojavio među njima. U retku 45 čitamo da im je otvorio um da razumiju Pismo i rekao im: *Tako stoji pisano da Mesija mora trpjeti i treći dan uskrsnuti od mrtvih, da se na temelju njegova imena mora propovijedati obraćenje i oproštenje grijeha svim narodima, počevši od Jeruzalema* (Lk 24,46-47).

O Kristovu stradanju i uskrsnuću iz mrtvih trebalo je reći cijelom svijetu. Ta se vijest nije mogla ograničiti na jednu grupu, u jednoj sobi, u jednom gradu. Globalno će širenje Evanđelja početi s njima u Jeruzalemu, ali neće se tamo završiti.

U Djelima 1 čitamo da je tijekom sljedećih trideset i devet dana Isus mnogo puta razgovarao s učenicima o Božjem kraljevstvu. U četvrtome retku naglašava da ne odlaze iz Jeruzalema već da tu čekaju obećanog Svetog Duha. Zahtjev da ne napuštaju grad može se činiti kao čudan način za stvaranje globalnog misionarskog pokreta.

U Djelima 1,8 stoji: *Ali, primit ćete snagu pošto Duh Sveti dođe na vas, pa ćete mi biti svjedoci u Jeruzalemu, u svoj Judeji, u Samariji i sve do kraja zemlje.*

Ovaj je redak skica za ostatak Djela, dok gledamo kako učenici slijede Isusovu zapovijed:

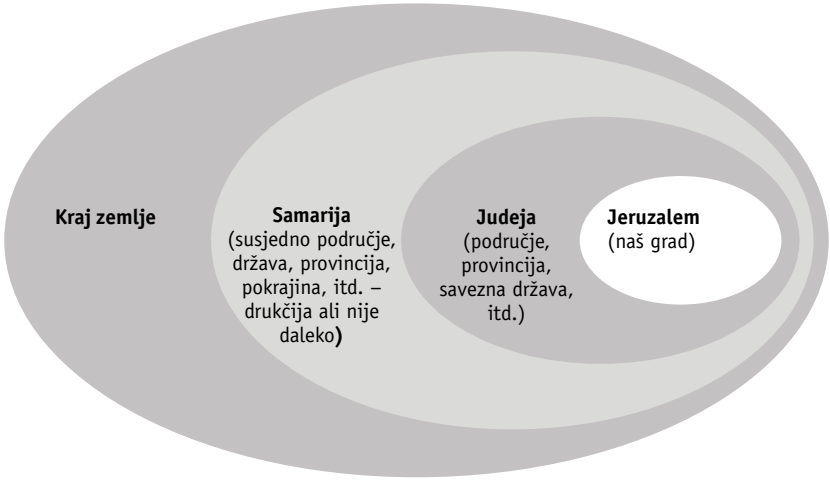

Prvih se sedam poglavlja bavi širenjem Evanđelja u Jeruzalemu. Poglavlja 8,1–11,18 bilježe kako je Isusova poruka raširena diljem Judeje i Samarije. Počevši od 11,19, naglasak je na širenju Evanđelja *sve do kraja zemlje*. Lukino se izvješće završava u poglavlju 28 prilično naglo, kao da naglašava da priča nije dovršena; a mi, čitatelji, nastavljamo misiju. Jasno je da Lukin fokus u poglavlju 28 nije na Pavlovoj sudbini, već na napredovanju Evanđelja. Knjiga se ne završava s krajem Pavlova života ili mučeničke smrti, već kaže da je on ostao u svom stanu, *gdje je sasvim slobodno i bez zapreka propovijedao o kraljevstvu Božjem i izlagao nauku o Gospodinu Isusu Kristu*. Ove posljednje riječi stoje kao ohrabrenje svim Kristovim sljedbenicima da čine isto dok se Evanđelje nastavlja pronositi *sve do kraja zemlje*.

Širenje Evanđelja, međutim, **počinje** u Jeruzalemu. To nas vodi do pitanja: "Zašto je to bilo potrebno? Zašto je navještanje Evanđelja moralo početi u Jeruzalemu?" U odgovoru na to pitanje, prvo se moramo dotaći tri neadekvatna objašnjenja koja se katkad predlažu.

Prvo, to nije počelo u Jeruzalemu zato što je taj grad bio dom učenicima te bi stoga tu našli spremniju i prijemčiviju publiku. Jeruzalem nije bio dom ni jednim učeniku. Oni su bili iz Galileje, a ne iz Jeruzalema. Anđeo ih u Djelima 1,11 oslovljava s *Galilejci*. Građani Jeruzalema bi, čak i u mraku, lako mogli prepoznati učenike po njihovu galilejskom akcentu (Mt 26,73; Lk 22,59). Regionalne predrasude ne bi baš od Galilejaca načinile najpogodnije glasnike među urbanim građanima Jeruzalema, niti bi se učenici osjećali kao kod kuće u tom gradu. Njihov je dom bio u manjim mjestima u unutrašnjosti Galileje.

Navod iz Djela 1,8 često se krivo primjenjuje kao da naučava evangeliziranje koje počinje od kuće i nastavlja se ka udaljenim zemljama. Uobičajeni je scenarij nalik ovome u nastavku:

S obzirom na ovo gledište, svačiji je rodni grad uspoređen s Jeruzalemom i označen izrazom "naš vlastiti Jeruzalem" ili nečim sličnim. Nažalost, prema Stevenu Hawthorneu, ovakav pogled na lokalnu evangelizaciju često služi da "odvoji suvremene evangelističke napore od povijesnog razvoja koji je Isus nastojao naglasiti".[2] Hawthorne objašnjava:

> U stvarnosti je postojao samo jedan početak Evanđelja. U Božjoj povijesti nikad neće postojati još jedna naknadna Pedesetnica. Svaka kasnija inicijativa predstavlja nastavak ostvarenja tog poslanja i poslušnosti. Mi se sada nalazimo na tom "kraju zemlje" i ne ponavljamo scenarij dosezanja "vlastitog Jeruzalema". Djela 1,8 predstavljaju zemljopisnu referencu, koliko i povijesnu.[3]

Drugo, širenje Evanđelja nije počelo u Jeruzalemu zato što bi to bilo najsigurnije mjesto za početak te bi učenici tu mogli steći iskustvo u svjedočenju prije nego što odu na teža područja

ili u mjesta gdje će otpor biti veći. Točno je upravo suprotno. Najopasnije mjesto na zemlji za početak službe učenika bio je Jeruzalem. Zakleti neprijatelji koji su imali moć baciti ih u tamnicu, pokušali su ih uhvatiti u Getsemanskom vrtu svega nekoliko dana prije (Mk 14,50-52; Iv 18,8-9). Zacijelo će pokušati ponovno.

Treće, Jeruzalem nije izabran kao početno mjesto za širenje Evanđelja zato što je to učenicima bio poznat teritorij na kojemu bi ih iskustvo u službi pripremilo za manje poznata i nepoznata mjesta na koja će ići kasnije. Čitajući evanđelja otkrivamo da su Isus i njegovi učenici proveli razmjerno malo vremena u Jeruzalemu. Njegova je gradska sredina bila nepoznata seljanima iz Galileje. Kao što smo već primijetili, postojalo je regionalno suparništvo između Jeruzalemljana i Galilejaca. Nijedni nisu imali posebno lijepo mišljenje o onim drugima. Da je Isus htio da učenici počnu na poznatijem području, kako bi stekli iskustvo, zasigurno **ne** bi izabrao Jeruzalem. Osim toga, teško da su učenici bili početnici u službi. Proveli su s Isusom više od tri godine. Već ih je bio slao na najmanje dva misionarska putovanja. Bili su u potpunosti spremni, osim što im je nedostajalo jedno: nisu imali Svetoga Duha.

Zašto im je onda rekao da ostanu u Jeruzalemu? Vidljiva su dva razloga. Prvo, ne može se učinkovito svjedočiti bez djelovanja Svetoga Duha. Baš kao što je on osposobio Isusa za njegovo djelo, bilo je potrebno da tako osposobi i učenike za njihovo. Isus je znao da će se njegovi učenici suočiti s istim otporom kao i on, čim se Evanđelje počne širiti. Obučio ih je za mučeništvo.[4] Također im je obećao da će, baš kao što je on znao kako će reagirati i govoriti kad ga predaju vjerskim i građanskim vlastima da mu sude, i njegovi učenici znati što će reći kad im se to dogodi. Sveti Duh će im dati riječi koje će biti potrebne u tom času (Mt 10,18-20; Mk 13,11; Lk 12,11-12; 21,14-15). Ton dodaje:

> Ogromne su implikacije ovoga obećanja [Dj 1,8]. Prije svega, govori učenicima da neće u toj borbi biti sami; Sveti Duh će biti u njima i s njima. Drugo, čini ih svjesnim da ta borba zapravo nije njihova; to je Božji poticaj, njegovo djelo i njegova briga. Oni su njegovi zastupnici, posve obdareni

njegovom vlašću i silom. Treće, sve što postignu bit će Božje, jer je kroz njih djelovao Božji Duh.[5]

Osvrćući se na istraživanje Williama Weinricha o odnosu između Svetoga Duha i progona,[6] Thomas Schirrmacher piše:

> Isus je rijetko govorio o ulozi Svetoga Duha, ali kad je to činio, uglavnom ga je opisivao kao pomoćnika (branitelja) i tješitelja u progonu (Mt 10,17-20; Mk 13,9-11; Lk 21,12-19). Nije ni čudo da Pavao slijedi Isusov primjer u popisu patnji što ih je podnio, pripisujući svoju ustrajnost Svetome Duhu (2 Kor 6,6). U Filipljanima 1,19, on piše: *Jer znam da 'će mi ovo izići na oslobođenje' vašom molitvom zbog koje mi Duh Isusa Krista daje potrebnu pomoć*. Solunjane podsjeća: *I vi ste, primajući riječ u velikoj nevolji s radošću koju daje Duh Sveti, postali naši i Gospodinovi nasljedovatelji* (1 Sol 1,6-7).[7]

Drugo, Jeruzalem je bio Božje naznačeno polazno mjesto za širenje Evanđelja, jer su za to postojali značajni misijski i teološki razlozi. Iako bi neki mogli tvrditi da bi se učenici lagano vratili u sigurnost svojih kuća u Galileji da im je bilo dopušteno napustiti Jeruzalem, mislim da je vjerojatnije da su Isusove upute odražavale metodologiju koja je bila središte Božje vječne nakane. Jeruzalem je bio centar monoteističkog štovanja u svijetu. Bio je središnja točka Božjeg saveza s ljudima. Kršćanstvo je trebalo vidjeti kao štovanje koje je u kontinuitetu s onim što se do tada odvijalo u ostvarenju Božje nakane, a ne riskirati da bude etiketirano kao galilejska sekta.

U prilog ovom stanovištu ide dokaz koji imamo u 1 i 2 Korinćanima, te u Djelima 11, gdje vidimo kako Pavao uzima prilog iz poganskih crkava kako bi ga odnio crkvi u Jeruzalemu. Pažljivo čitanje otkriva da pobuda za ovaj prilog nije bila materijalna potreba te određene crkve, jer je u to vrijeme glad vladala u cijelom svijetu (vidi: Dj 11,28). Ova je gesta bila više od djela milosrđa. U Pavlovu je umu to bio izraz ljubavi i kršćanskoga jedinstva, budući da su

time poganske crkve služile židovskim svetima iz zahvalnosti što su im židovski vjernici omogućili da upoznaju Krista (vidi: Rim 15,27).[8] Ali za ovo bi mogao postojati jedan, još značajniji motiv. Christopher Little piše:

> Osnovni razlog za sakupljanje priloga nalazi se u činjenici da je Pavao bio na to prinuđen zbog proročanstava koja su govorila da će svi narodi doći u Izrael kako bi iskazali štovanje Kralju (usp. Iz 60,4-14; 66,19-24; Ps 72,8-11). Budući da je vidio kako obraćeni pogani idu u Jeruzalem (usp. Dj 20,4 s 21,15-19), Pavao se nadao da će to izazvati ljubomoru u Izraelu, koji bi se onda mogao pokajati i prihvatiti Isusa kao svoga Mesiju (usp. Rim 10,1; 11,11-24). U skladu s tim, Pavlov su svećenički dar sami pogani (Rim 15,16), kako bi potvrdili da je Bog Izraela postao i Bog pogana te da sad postoji samo jedan Božji narod sačinjen od svih (Gal 3,28-29; Ef 3,4-6).[9]

Zato je Pavao pazio da naglasi kontinuitet između Jeruzalema i načina na koji je Bog djelovao u prošlosti, s trenutnim širenjem Evanđelja do kraja zemlje među poganima. Ovo potonje bila je posljedica Božje nakane koja je počela sa Židovima, a koja je ispunjena u Kristu i objavljena kroz Crkvu.

Smatram da je to razlog zbog kojega su učenici ostali u Jeruzalemu, kao što im je rečeno. Čim je na njih sišao Sveti Duh, počeli su javno svjedočiti, unatoč riziku. Kad je počeo progon, nisu se razbježali. Ostali su u Jeruzalemu – strateški najboljem, ali i najopasnijem mjestu.

Zatvarali su ih, sramotili, tukli, osuđivali, ali oni su nastavili. Naposljetku je jedan od njih, Jakov, ubijen (12,2), ali oni su čak i tad ostali i odbili pobjeći. Nisu se ni pokušali sakriti. Znali su da moraju ostati u Jeruzalemu, žele li da se Evanđelje učinkovito proširi. Tek nakon što je anđeo izveo Petra iz tamnice i rekao mu da ode, on je napokon našao sigurnije mjesto izvan grada, ali nema naznaka da su otišli i ostali apostoli, niti da je Petar ostao dulje nego što je bilo neophodno.

Jesu li učenici, ostajući u Jeruzalemu, bili neposlušni Kristovu poslanju? Ne vjerujem. Oni su bili katalizatori kroz koje se Crkva proširila po cijelom svijetu. Vrijedno su radili postavljajući temelje za pokret koji će uzdrmati poznati svijet toga doba.

Djelovali su na način koji je svjesno služio napredovanju Evanđelja (Dj 6,4). Pomno su pratili njegovo širenje i čim bi čuli za napredak, odmah su tamo odlazili kako bi ga potvrdili, blagoslovili i podržali (Dj 8,14-25; 11,22). Kad je postalo jasno da su se crkve umnožile u cijeloj Judeji, Galileji i Samariji, Petar je osobno obišao ta područja pomažući Crkvi da raste (9,31-32). Bog ga je baš u to vrijeme upotrijebio za svjedočenje Evanđelja poganima u Kornelijevoj kući, pokazujući time da prihvaća sve ljude u svoju obitelj, unatoč njihovu podrijetlu. Zato što su bili vjerni i ostali u Jeruzalemu unatoč riziku, učenici su mogli proći kroz vrata koja je Bog otvorio svim narodima.

Progon u Djelima

Bilo bi iscrpljujuće proći kroz cijelu knjigu Djela, no navest ćemo nekoliko opažanja o najvećim slučajevima progona:

Odjeljak	Narav progona	Rezultat
Dj 4	Prijetnje	Molitva (r 24), ispunjenje Duhom (r 31), jedinstvo (r 32), svjedočenje (r 33)
Dj 5	Šibanje	Radost (r 41), svjedočenje (r 42)
Dj 7	Ubojstvo pojedinca	Savao svjedoči Stjepanovoj smrti.
Dj 8	Široko rasprostranjen progon, uhićenja	Širenje Evanđelja (8,1.4), obraćenje Savla (pogl. 9)

Odjeljak	Narav progona	Rezultat
Dj 9	Zavjera protiv Pavla	Jedinstvo (rr 26, 27), svjedočenje (r 28), dodatni progon (r 29)
Dj 12	Jakov ubijen, Petar zatvoren	Molitva (r 5), uslišanje
Dj 13	Pavla ruže (r 45), svjetina potiče nasilje, Pavao istjeran iz grada (r 50)	Evanđelje se prenosi poganima
Dj 14,1-7	Zavjera protiv Pavla i Barnabe (r 5)	Ostaju i propovijedaju Evanđelje (r 7)
Dj 14,8-22	Pavao kamenovan i ostavljen da umre (r 19)	Utvrđivanje vjernika i poučavanje da ustraju u vjeri jer će u Božje kraljevstvo ući kroz mnoge nevolje (r 22)
Dj 16	Pavao zatvoren i išiban (rr 23, 24)	Slavljenje Boga (r 25), tamničar i njegova obitelj dolaze Kristu (rr 32-34), potvrđena su njihova rimska prava (rr 35-39)
Dj 17,1-12	Pobuna svjetine (r 5)	Pavao je poslan u Bereju (r 10), mnogi primaju poruku (r 11)
Dj 17,13-34	Otpor potiču Židovi iz Soluna (r 13)	Pavao je poslan u Atenu (r 14), neki vjeruju (r 34)
Dj 18	Progonitelji su sve agresivniji (r 6)	Pavao odnosi poruku poganima, mnogi vjeruju (rr 6-8)

Odjeljak	Narav progona	Rezultat
Dj 19	Svjetina na djelu (rr 23, 34)	Crkva savjetuje Pavla da se drži podalje od veće mase ljudi; situacija se smiruje, vlasti štite crkvu (r 37)
Dj 21–23	Pavla napadaju Židovi i Rimljani ga hvataju u Hramu	Pavao se poziva na svoja prava rimskog građanina; poslan je u Rim da svjedoči za Krista (23,11); svjedoči političkim vođama (pogl 24), Festu (25,1-12) i Herodu Agripi (25,23–26,32); propovijeda i poučava u Rimu (28,31)

Koje su opće teme proistekle iz ovog istraživanja?

1. Progon pruža više prigoda za svjedočenje.

2. Kad su učenici pobjegli, nisu otišli u "ilegalu". Nastavili su propovijedati. U Djelima je svjedočenje uvijek javno.

3. Otpor je neizbježno pratio svjedočenje Evanđelja. Mada je progon doista utjecao na to da se crkva rasije naokolo, te tako širi dalje Evanđelje, bilo bi pogrešno zaključiti da se na taj način najbolje definira odnos između progona i rasta crkve. Svjedočenje knjige Djela ne govori toliko da progon izaziva rast crkve, koliko da rast crkve i širenje Evanđelja izazivaju progon, dok vjerski i politički vođe ustaju kako bi zaustavili ovaj pokret, te kažu: *Došli su i ovamo oni koji su uzbunili sav svijet!* (Dj 17,6).[10]

4. Progon dolazi s raznih strana i na različite načine. Objašnjenje zašto su vjernici bili progonjeni u knjizi Djela ne može se naći u jednom jedinom razlogu.

ZAŠTO SU KRŠĆANI PROGONJENI?

Kršćani su tijekom povijesti naučili sljedeće: kako Božje kraljevstvo zauzima kraljevstvo ovoga svijeta, neizbježno će doći do sukoba na nekoliko razina:

1. **Vjerskoj** (Iv 5,18; 16,2; Dj 8). Kršćani se vide kao prijetnja prevladavajućem religijskom sustavu, ili postoji nešto u vezi kršćanskog vjerovanja što progonitelji jednostavno ne mogu tolerirati.

2. **Političkoj** (Mt 10,17-18; Mk 13,9; Dj 12,1-2; 17,5-7; 18,12 ss.; Otkrivenje). Kršćani se vide kao prijetnja građanskom poretku zbog svoga inzistiranja da u konačnici služe samo jednome kralju, te da ne mogu ponuditi bezuvjetno domoljublje nijednoj zemaljskoj vladi ili narodu. Stoga se na njih gleda kao na nelojalne građane.

3. **Društvenoj** (Mt 10,36; Mk 13,12-13; Iv 1,11; 15,18-20; Poslanica Hebrejima; 1 Pt 2,5-8). Prihvaćanje Krista vidi se kao odbacivanje društvenih i obiteljskih normi.

4. **Ekonomskoj** (Dj 16,16-24; 19,23-40; Jak 2,6). Širenje Evanđelja shvaća se kao prijetnja uspjehu ili čak nastavku postojanja pojedinih tvrtki ili djelatnosti.

5. **Emocionalnoj** (Dj 5,16-18; 17,5-7). Ljubomora vjerskih vođa zbog sve većeg utjecaja i popularnosti kršćanstva potiče nasilje protiv kršćana kako bi se zaustavio rast ili utjecaj Evanđelja.

Moramo također jasno razumjeti što je to progon. Nažalost, ne postoji opće prihvaćena pravna ili teološka definicija te riječi. "Glas mučenika" u Kanadi kao razumljivu i djelotvornu pravnu definiciju rabi sljedeće: "P**rogon je situacija u kojoj su kršćani opetovano, ustrajno i sustavno napadani teškim i ozbiljnim stradanjem, te lišeni (ili im se značajno prijeti lišavanjem)**

osnovnih ljudskih prava, zbog razlika koje potječu jednostavno iz toga što su kršćani i koje progonitelji neće tolerirati". Pri suočenju sa situacijom u kojoj je teško odrediti je li to progon ili opća patnja, korisno je postaviti pitanje: "Da ta osoba ima druga religijska uvjerenja ili ako bi promijenila vjeru u onu koja je većinska u toj zemlji, bi li stvari za nju krenule na bolje?" Ako je odgovor "da", tad je najvjerojatnije u pitanju progon.

Nije lakše dati ni teološku definiciju. Hebrejska riječ ¹dr, često prevođena kao "progoniti" (engl. Jr 29,18; Ps 71,11-13), ima značenje "pratiti ili goniti".[11] Riječ Diwkw i njezine izvedenice, rabljene u Novome zavjetu (npr., Mt 5,12; Dj 22,4; 1 Sol 2,15), imaju praktično isto značenje "gonjenja ili tjeranja".[12] qliyi~, s druge strane, znači "tlačiti, mučiti" (Mt 24,9; Dj 3,14; 2 Kor 1,5; 4,10).[13] Obje riječi nose smisao ozbiljnog nasilja, agresije, mržnje ili prijetnje kao takve. Namjera je nekoga ozlijediti i ona se provodi u neprijateljskom, antagonističkom duhu.[14] Bromiley predlaže definiciju koja može poslužiti bolje od većine ostalih: "Progon je patnja ili pritisak, mentalni, moralni ili fizički, koji vlasti, pojedinci ili grupe zadaju drugima, osobito zbog mišljenja ili uvjerenja, s namjerom da ih podčine poricanjem, ušutkivanjem ili kao posljednjim sredstvom, pogubljenjem".[15]

TEOLOŠKO NAUČAVANJE O PROGONU U DJELIMA

Kao u Evanđelju po Luki, Cunningham vidi većinu istih teoloških tema i u Djelima.[16]

1. **Progon je dio Božje nakane.** Progon učenika predstavlja ispunjenje Isusova pretkazanja. Baš kao što je on prorekao, Stjepana su ubili oni koji su očito vjerovali da služe Bogu (Lk 21,16; Iv 16,2-4), dok Pavla izvode *pred kraljeve i upravitelje*

zbog [Isusova] imena (Lk 21,12; Dj 26,30). Kad govori starješinama crkve u Efezu, Pavao vidi svoje stradanje kao nešto što se mora dogoditi u okviru Božje nakane:

> *Sada, evo, svezan u duhu, idem u Jeruzalem ne znajući što će me u njemu zadesiti. Jedino mi Duh Sveti jamči u svakom gradu da me čekaju okovi i patnje* (Dj 20,22-23).

Pavlova predanost da nastavi živjeti u okviru Božje nakane izražena je u sljedećem retku: *Meni ni najmanje nije do života; samo da dovršim svoju trku – službu koju primih od Gospodina Isusa: svjedočiti za Evanđelje milosti Božje* (Dj 20,24). Kad je na putu za Rim doživio brodolom, ohrabruje suputnike riječima: *Vjerujem Bogu da će biti tako kako mi je obećao* (27,25). U Djelima 14,22, nakon razdoblja progona, on utvrđuje duše učenika i opominje ih *na ustrajnost u vjeri, učeći ih da nam treba kroz mnoge nevolje ući u kraljevstvo Božje*.

2. **Progon je odbacivanje Božjih zastupnika.** U Djelima najžešći progon često dolazi od židovskih vjerskih vođa, od onih koji bi trebali biti Božji narod. To odbacivanje Božjih glasnika glavna je tema Stjepanove propovijedi. Ubijanjem Isusa i Stjepana, Židovi nastavljaju ići stopama svojih očeva (7,51). Pavlove oproštajne riječi, upućene Židovima na kraju knjige (28,26-28), gotovo su iste kao Stjepanove – Božji se narod nastavlja opirati njegovim glasnicima.

3. **Progonjeni stoje u istom redu s Božjim prorocima.** Progon potvrđuje da su apostoli i drugi koji navješćuju Evanđelje Božji glasnici. Veliko je vijeće ubojstvom Stjepana potvrdilo samu poantu Stjepanove propovijedi, naime, da se i on nalazi u istom nizu s ostalim izraelskim prorocima.

4. **Progon je sastavni dio hoda za Isusom.** Kao i u svom Evanđelju, Luka obično povezuje progon učenika s njihovim poistovjećivanjem s Isusom, kroz uporabu izraza "moje ime".[17]

Oni navješćuju Isusovo "ime", krštavaju "u njegovo ime" i čine čuda "u njegovo ime", te je stoga to jedini pravi izraz koji bi trebao biti korišten za označavanje razloga za njihov progon. Progonjeni su zbog povezanosti s Isusom. Cunningham primjećuje: "On je žarište sukoba, i zbog identifikacije s njim, oni će biti progonjeni do onoga stupnja do kojega ga predstavljaju".[18]

> Kršćani nisu progonjeni zato što su krivi [za neki zločin]. Rimske su vlasti opetovano proglašavale Pavla nevinim (23,29; 25,25; 26,31). Ni učenici nisu otpadnici od judaizma. Zapravo, biti vjeran Židov i vjerovati u sve što su naučavali proroci znači vjerovati u uskrsnuloga Isusa (24,14-15; 26,22-23). Razlog Pavlova progona (a s njim i svih učenika) leži u njegovu navješćivanju uskrsnuloga Gospodina (23,6; 24,21; 26,6-7; 28,20).[19]

5. **Progon je prigoda za božansku pobjedu.** U izrazu božanske ironije i suverenosti, svjedoci smo da u Lukinu izvješću Kristova Crkva ne raste samo unatoč progonu, već upravo zbog njega. Zbog progona crkve u Jeruzalemu, učenici su se raspršili u druge krajeve i tamo svjedočili Evanđelje. Pavlovo utamničenje i nezakonito šibanje u Filipima vodilo je u obraćenje tamničara i njegove obitelji. Pavla je progon često odvodio na druga mjesta na kojima je navješćivao Radosnu vijest o Isusu. Kao kad je otišao u Rim – nije tamo stigao kao misionar, kako se nadao (Rim 15,23), već kao zatvorenik. Božja se riječ širila kroz "neuspjeh proviđenja".[20]

Božja se pobjeda također vidi u održavanju snage učenika tijekom nevolje, te u njihovoj sposobnosti da se raduju i ostanu poslušni, čak i usred nepromjenjive situacije.

ZAVRŠNA OPAŽANJA (ZAŠTO SU UČENICI BILI SPREMNI STRADATI I UMRIJETI?)

Prije nego što zaključimo proučavanje knjige Djela, dat ćemo tri završna opažanja kao odgovor na pitanje zašto su učenici očito bili tako spremni stradati i umrijeti za Krista i njegovo Evanđelje:[21]

1. **Jasno su shvaćali Božju suverenu vlast** (Dj 4). Ton primjećuje da su učenici "razumjeli da glasnici nisu ti koji odlučuju što će im se dogoditi i kad. Oni jednostavno idu, smjelo i u sili Svetoga Duha, onako kako ih on vodi, bez obzira na to što se događa".[22]

   U molitvi u Djelima 4,24, učenici se obraćaju Bogu titulom koja je jedinstvena u Novome zavjetu: Despota (despota), što znači apsolutni vladar ili "despot".[23] Uporabom ovoga izraza učenici su pokazali svoje uvjerenje da Bog ima potpunu kontrolu nad događajima u povijesti, te da oni, kroz svoje stradanje, ostvaruju njegovu nakanu. Bog je preobražavao zlo u ispunjenje svoje nakane za spasenje svijeta (vidi: Dj 4,27-28). Uvjereni u Božju suverenost, učenici su molili a) za hrabrost da nastave propovijedati i b) za znakove i čudesa koja će pratiti njihovo propovijedanje, kako bi se uzvisilo Isusovo ime.

2. **Gledali su na stradanje za Krista kao na privilegiju i čast.** U Djelima 5,41 čitamo: *A oni ostaviše Veliko vijeće veseli što im je udijeljena čast da podnesu zlostavljanje za ime Isusovo*. U Djelima 16,22-25 učenici su slavili Boga dok su bili u tamnici, okovani i išibani. Kad su pušteni, nisu otišli u crkvu da ih tamo žale, već da oni njih utješe (16,40).

   U 14,22, nakon što je bio kamenovan gotovo do smrti, Pavao se vraća u grad da ohrabri vjernike: *Utvrđivali su duše učenika i opominjali ih na ustrajnost u vjeri, učeći ih da nam treba kroz mnoge nevolje ući u kraljevstvo Božje*.

Učenici su prihvatili da je stradanje sudbina pravednika (2 Tim 3,12; Izr 29,10), dok su gledali na konačnu slavu svoga putovanja – ulaska u nebesko kraljevstvo. Ta konačna slava čini lakšim putovanje po stazi satkanoj od "mnogih nevolja". Richard Wurmbrand je, govoreći o četrnaestogodišnjem mučenju koje je podnio u zatvorima u komunističkoj Rumunjskoj, napisao:

"Komunisti su, oslanjajući se na instinkt samoodržanja, mislili da će ljudi učiniti sve kako bi izbjegli izumiranje. Bili su u krivu. Kršćani koji su vjerovali u ono što su govorili u crkvi znali su da smrt nije kraj života već njegovo ispunjenje; umiranje nije nestanak, već obećanje vječnosti."[24]

3. **Imali su jasnu predodžbu o slavi mučeništva.** Stjepanovo je mučeništvo u Lukinu izvješću oslikano kao obrazac na koji će se kršćani ugledati i ka kojemu će težiti kroz svu povijest. Ton pokazuje kako je Luka promišljeno povukao paralelu između Stjepanova mučeništva i Kristove smrti:

   - Isus je bio *silan prorok riječju i djelom pred Bogom i pred cijelim narodom* (Lk 24, 19). *Stjepan, pun milosti i snage, činio je velike čudesne znakove u narodu* (Dj 6,8).

   - Isus je bio optužen da govori protiv Hrama. Slično je i Stjepan bio optužen da govori protiv *svetog mjesta i Zakona* (Dj 6,13). U Isusovu slučaju, svjedoci nisu mogli dokazati da su optužbe istinite, no vlastita je Isusova izjava smatrana dovoljnim dokazom za osudu (Lk 22,67-71). Stjepanov je govor izazvao istu burnu reakciju (Dj 7,54).

   - Isus je rekao velikom svećeniku da će *poslije ovoga "Sin Čovječji sjediti s desne strane Boga svemogućeg"*

(Lk 22,69). Stjepan je vidio *otvorena nebesa i Sina Čovječjega gdje stoji Bogu s desne strane* (Dj 7,56).

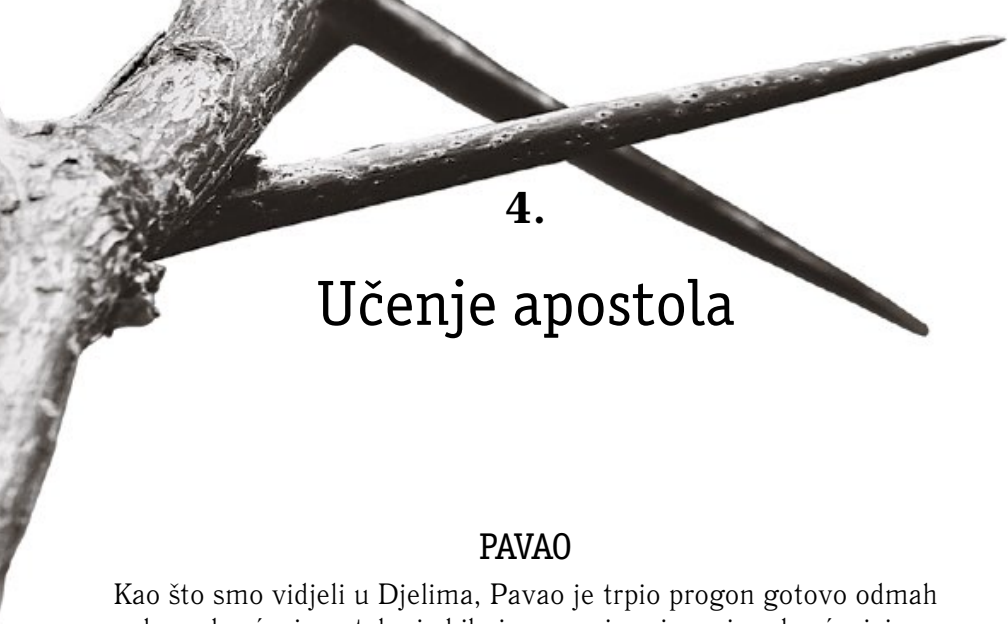
- Kad su ga razapinjali, Isus se za njih molio: *Oče, oprosti im, jer ne znaju što čine!* (Lk 23,34). Stjepan se također molio za one koji su ga kamenovali: *Gospodine, ne uzmi im ovo za grijeh!* (Dj 7,60).

- Prije nego što će umrijeti, Isus se molio: *Oče, u ruke tvoje predajem duh svoj* (Lk 23,46). Slično se molio i Stjepan: *Gospodine Isuse, primi moj duh!* (Dj 7,59).[25]

Ton nastavlja:

> U sklopu obuke za stradanje, Isus je rekao svojim učenicima da *nije učenik nad učiteljem; svaki koji je potpuno poučen bit će ravan svome učitelju* (Lk 6,40). Luka je očito, prenoseći ovu priču, imao izričitu namjeru predstaviti Stjepana kao "potpuno obučena" učenika.[26]

Za vrijeme svoga mučeništva Stjepan nije opisan kao pasivan primatelj progona. On preuzima inicijativu do samoga kraja. Hrabro naviješta Evanđelje, svjedoči da vidi Isusa kako stoji Bogu s desne strane, oprašta svojim progoniteljima i povjerava svoj duh Bogu. On je agresor, a ne žrtva. Mora da je to ostavilo trajan dojam na očevice. Jamačno jest na čovjeka koji je pazio na odjeću, vjerskog revnitelja Savla.

4.

Učenje apostola

PAVAO

Kao što smo vidjeli u Djelima, Pavao je trpio progon gotovo odmah nakon obraćenja, a tako je bilo i s mnogim njegovim obraćenicima. Progon nije sudbina samo posvećenih, zrelih vjernika, već može udariti i na najslabije, najmlađe, najstarije i najranjivije, baš kao i na stupove lokalne crkve.

Pavlova je teologija progona kompleksna i naglašava njegove različite aspekte, ovisno o situaciji o kojoj je riječ. Ipak, postoje prepoznatljive zajedničke niti koje su utkane u sva njegova pisma.

1 i 2 Poslanica Solunjanima

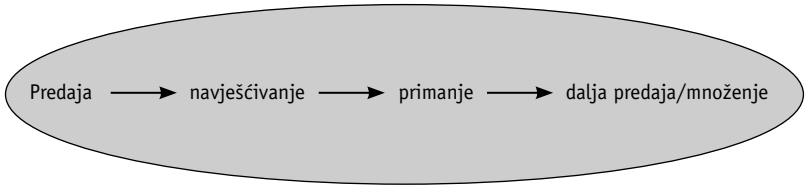
1 Solunjanima

Općenito je prihvaćeno da su poslanice Solunjanima Pavlova prva djela. S obzirom na progon što su ga on i nekolicina prvih kršćana pretrpjeli u Solunu (Dj 17,1-9), ne čudi da to spominje kad piše ovim vjernicima.

U 1 Solunjanima 1,6-7 kaže: *I vi ste, primajući riječ u velikoj nevolji, s radošću koju daje Duh Sveti, postali naši i Gospodinovi nasljedovatelji, tako da ste postali uzor svim vjernicima u Makedoniji i Ahaji.*

Kad Pavao kaže da su Solunjani postali njegovi i Kristovi nasljedovatelji, misli na njihove nevolje. Baš kao što je Isus stradao predajući ljudima Evanđelje na križu, Pavao je stradao objavljujući ga, a Solunjani tako što su ga primili i nastavili navješćivati

drugima (r 8). Svi se aspekti evangelizacijskih napora odvijaju u kontekstu progona:

U drugome poglavlju Pavao ponovno govori Solunjanima o ovoj temi i piše im da su postali nasljedovatelji crkava u Judeji jer su oni, baš kao židovske crkve, stradali od ruke svojih sunarodnjaka (2,14). Iako su mu se tamošnji vjerni članovi crkve svidjeli, očito je da Pavao uopće nije bio siguran da je njihova vjernost neminovna. On kaže da je bio "odijeljen" od njih (2,17). Taj osjećaj nagle i prerane odvojenosti od crkve u Solunu bio je iznimno snažan. Dok je razmišljao o stanju crkve kad je odande otišao, shvatio je da je bila i veoma obećavajuća i veoma neiskusna. Bio je od nje otrgnut prije nego što je bio siguran da tamošnji vjernici mogu izdržati kušnje. Kad je prošlo neko vrijeme, Pavao je čuo da su trpjeli zbog vjere (2,14) ali nije imao pojma kako su prošli u tako neprijateljskom okruženju. U 2,18 kaže da je više puta pokušao doći k njima ali ga je sotona svaki put spriječio.

W. M. Ramsey ukazuje da je ovaj sotonin postupak zabilježen u Djelima 17,9, u odluci gradskih vlasti da zahtijevaju od Jasona i ostalih vjernika jamstvo da će Pavao, navodni uzročnik nereda, napustiti grad i da se nikad više neće vratiti.[1] Da se vratio, prouzročio bi velike probleme i teškoće Jasonu i ostatku crkve. Kako se čini, pokušaji da se ta zabrana ukine bili su bezuspješni.

> Taj je dovitljivi plan stvorio nepremostiv jaz između Pavla i Solunjana (upotrijebljen je termin *evekopsen,* koji je veoma jak). Sve dok se suci drže ovog stava neće se moći vratiti: on je bio nemoćan, a sotona je imao moć. Njegova je jedina nada bila u promjeni politike sudaca. Oni neće dugo biti na vlasti i možda će njihovi nasljednici postupati drukčije. Ali

> politarsi su (gradske vlasti) nesumnjivo mislili da su se tim slučajem pozabavili na blag i vrlo učinkovit način; riješili su ga a da pritom nisu nikoga morali kazniti.[2]
>
> Ako je ovo tumačenje točno, bilo bi u skladu s ostalim mjestima u Novome zavjetu gdje se na sotonu upućuje kao na onoga koji stoji iza djelovanja vlasti protiv Božje poruke.[3]

U takvoj nedoumici Pavlova je briga za Solunjane nastavila mučiti njegov um nesmanjenom žestinom. Naposljetku, kad to više nije mogao podnijeti, a osobno nije mogao otići u Solun, odlučio je poslati im Timoteja da ih *utvrdi i ohrabri u vjeri, da se nitko ne pokoleba u ovim nevoljama* (3,2-3). Pavao je očito bio zabrinut te je htio saznati jesu li poslušali njegovo upozorenje i ostali postojani. Više puta ih je upozoravao kad je bio kod njih da će stradati zbog vjere. Zapravo im je rekao da su "predodređeni" za nevolje, da su one njihova "sudbina" (3,3$^{(3,4)}$) i točno to se dogodilo (3,4).

Izbor i predodređenje

Mnogi kršćani izbjegavaju raspravu o biblijskim doktrinama izbora i predodređenja zbog njihove povijesno kontroverzne naravi. Mogu razumjeti tu želju da se izbjegne polemika koja se prečesto završavala teškim riječima, pogrešnim tumačenjem, a u nekim žalosnim slučajevima i ismijavanjem. No to nas ne smije spriječiti da razmatramo doktrine koje su veoma biblijske, te da ih nastojimo razumjeti. Poput svih doktrina, i ove dvije imaju značajnu primjenu na život vjernika, osobito u odnosu na suprotstavljanje Evanđelju s kojim se Božji glasnici suočavaju.

Priznajem da se neće svi složiti sa stajalištem koje ću iznijeti na sljedećim stranicama. Puna rasprava o ovim doktrinama izvan je opsega ovog proučavanja, a na tu su temu napisane cijele knjige. Karl Barth je, na primjer, napisao 507 gusto kucanih stranica samo na temu izbora.[4] Nadam se, međutim, da će biti jasno zašto sam se usudio pozabaviti ovim pitanjem u kontekstu ovog proučavanja.

Prema mom shvaćanju, "izbor" i "predodređenje" mogu se definirati na sljedeći način:

- *Izbor* je Božji **izabrani** čin kojim on utvrđuje **kome** će biti povjerene određene odgovornosti i povlastice. Središte je izbora na **ljudima** koje je Bog odabrao da budu oruđe za provedbu njegove nakane. No izbor nije samo naslov ili položaj. Izabrani su odabrani za određenu svrhu. Izbor je i povlastica i odgovornost.

- *Predodređenje* je, s druge strane, **planirani** Božji čin kojim on određuje **koje** će povlastice i odgovornosti Božja djeca uživati i vršiti kako bi ispunili njegovu nakanu te **kako** će to učiniti; što će on učiniti za njih, te što će oni sami činiti i postati. Središte je predodređenja na Božjoj **nakani** i **svrsi**. Naglasak nije na **onima koji su** objekt predodređenja već na onome **za što** su izabrani predodređeni.

Bog je prije stvaranja svijeta predvidio da će određeni ljudi prihvatiti Krista (Rim 8,29). Odlučio je (predodredio) da će oni koji tako učine uživati određene povlastice i odgovornosti; bit će suobličeni slici njegova Sina (Rim 8,29) i bit će im dana povlastica i odgovornost pridruživanja njegovu Sinu u ispunjavanju njegove nakane (Ef 1,3.10).[5] Oni su **izabrani** da budu sveti i bez mane (Ef 1,4) i **predodređeni** da budu članovi njegove obitelji (Ef 1,5) te da prime baštinu (Ef 1,11).

Smatram da se izbor i predodređenje ne odnose na spasenje pojedinaca već na one koji su **u Kristu**.[6] Vjernici su izabrani jedino zato što su u njemu. G. MacDonald piše: "Nitko nije izabran na svoju ruku, odnosno izvan Krista ili odvojeno od uključenja u crkvu".[7] Izbor je prije svega povezan s vjernicima kao grupom, a ne sa pojedincima.[8] Nismo izabrani kao izolirane jedinke već kao članovi Kristova tijela, da ispunimo njegovu nakanu u svijetu. Zapravo možemo odbiti da izvršimo zadatke za koje smo izabrani.[9] Zato Petar potiče svoje čitatelje da još ozbiljnije nastoje učvrstiti

svoj poziv i izbor (2 Pt 1,10). Trebaju pokazati sveti karakter u skladu sa svojim položajem u Kristu (2 Pt 1,5-9).

Iz povijesne je perspektive izbor Crkve zapravo prethodio izboru Izraela, budući da je ona izabrana u Kristu prije postanka svijeta. Izrael je privremeno izabran u Abrahamu kako bi ispunio Božju nakanu. MacDonald objašnjava: "Ali to ne suprotstavlja Crkvu Izraelu, jer sva prava Abrahamova djeca imaju njegovu vjeru, baštine obećanje s njim i stoga sada pripadaju Kristu (Gal 3,29). I po istom principu: 'sinovi su Abrahamovi' [Gal 3,7] oni koji vjeruju" (tko god bili, tj. pogani – Gal 3,8).[10]

Bog je prije postanka svijeta odredio da će imati Crkvu sačinjenu od onih koji su "kao Krist" i ta nakana, iako nekoć skrivena, više nije tajna, već je potpuno otkrivena u Evanđelju Isusa Krista (Ef 1,9; 3,7-12).[11] Poziv Izraelu da bude svjetlo poganima (Iz 49,6; Dj 13,47) još je čekao na ostvarenje u vrijeme Kristova raspeća. Bog je prije stvaranja svijeta odredio da će on biti Spasitelj ljudima te je odlučio izabrati sve koji prihvate njegovo djelo, učinjeno za njih, i pridruže mu se u nakani da donese blagoslove tog čina svim narodima svuda u svijetu. Njegova se nakana za narode (Post 12,3) nikada nije promijenila, već je, utvrđena prije postanka svijeta, našla svoj izraz u vremenu i prostoru kroz Izrael, a otkrivena je i ispunjena u Kristu. Nakon uzašašća, njegovo je Evanđelje, u skladu s Božjom nakanom, odneseno svim narodima, i tad je bilo jasno tko su Božji izabranici – svi koji se pouzdaju u Krista.[12] To je Radosna vijest i ona otkriva tajnu da Bog želi da svi narodi budu njegovi izabranici. To je poruka koja im je povjerena da je posvjedoče svim ljudima. Isus je rekao da je izabrao svoje učenike da kao njegovi glasnici nose plod (Iv 15,16), svjedočanstvo kroz koje drugi mogu biti spašeni.[13]

Dok nose taj blagoslov narodima, omogućen Kristovom smrću na križu, njegovi izabranici slijede njegove stope i stradaju zajedno s njim. Nigdje u Pismu nema odvajanja Krista od njegova naroda. Zato Pavao može reći da smo i mi, poput Krista, predodređeni za stradanje radi Evanđelja (1 Sol 3,3-4). To je dio Božje unaprijed utvrđene nakane. Sudbina koju je Bog odredio ljudima može se ostvariti samo u Kristu. Bog je znao da će cijena za spasenje ljudi

biti smrt njegova Sina, a i da će cijena nošenja tog blagoslova narodima biti smrt njegovih posinjenih sinova i kćeri. No u svojoj je mudrosti znao da je to jedini način na koji svijet može biti spašen i svi narodi pomireni s njim.

Pavao je upozoravao Solunjane na ovu istinu od samoga početka njihova učeništva, a sada su je znali iz iskustva. Više ih na to nije morao upozoravati. Znali su da su oni koji vjeruju u Krista predodređeni ili imenovani (keimpeqa) da stradaju za njega i s njim. Ako je Bog odredio (eqeto) svoj narod da primi spasenje na dan suda (1 Sol 5,9 usp. 1,10), jednako ih je odredio da trpe nevolje u svom sadašnjem smrtnom životu.[14]

U 1 Solunjanima 3,7-8 Pavao je rekao da su vjera i ustrajnost Solunjana u **njihovu** progonu zapravo ohrabrili njega u **njegovoj** nevolji i progonu. Činjenica da su ostali postojani utvrdila je Pavla i njegove suradnike u uvjerenju da ih je Bog doista pozvao u Makedoniju (Dj 16,10). U 1 Korinćanima 2,3 saznajemo da je Pavao u početku došao u Korint slab, bojažljiv i drhteći. Možda ih je neprijateljstvo koje su on i njegovi pratioci doživjeli u makedonskim gradovima obeshrabrilo. Sad kad su primili izvješće od Timoteja da se Evanđelje zapravo ukorijenilo u Makedoniji, mogli su nastaviti dalje s obnovljenim osjećajem pouzdanja u Božju silu koja djeluje u njima i kroz njih. Znali su da Bog, koji je okrijepio Solunjane, krijepi i njih.

2 Solunjanima

Nekoliko mjeseci nakon prve poslanice, Pavao ponovno piše Solunjanima. Prenosi im kako je pričao drugima o njihovoj vjeri i ustrajnosti, najvjerojatnije da bi ih ohrabrio njihovim vlastitim svjedočanstvom (baš kao što je radio i prije). U 1,4 piše koliko je ponosan na njih: *tako da se mi sami vama ponosimo među Božjim crkvama zbog vaše postojane vjere u svim progonstvima i nevoljama koje podnosite.*

One su predznak, kaže Pavao u petom retku, *pravednoga suda Božjega koji će vas pronaći dostojnima kraljevstva Božjega za koje trpite.* Trpljenje progona je, kaže Pavao, dokaz

iskrenosti njihove vjere. Postojanost u takvoj situaciji označava ih kao ljude koji su dostojni Božjeg kraljevstva. Pokazuje da im Bog može povjeriti veće odgovornosti u budućnosti. U recima 11 i 12 Pavao kaže: *Zato se uvijek i molimo za vas da vas Bog naš učini dostojnima poziva i da snažno dovede do savršenstva svako nastojanje oko dobrote i svaku vjersku djelatnost, 'da se proslavi' u vama 'ime' našega 'Gospodina' Isusa – i vi u njemu – u skladu s milošću našega Boga i Gospodina Isusa Krista*. Pavao se moli da Bog, po svojoj milosti i sili, preobrazi srca Solunjana kroz nevolje i pomogne im da praktično primijene vjeru na slavu Božju, kako bi bili dostojni njegova poziva i pripremljeni da ispune nakanu za koju su pozvani.

Nagrada u nebu

Drugi je Kristov dolazak glavna tema prve i druge poslanice Solunjanima, a Pavlova je glavna briga u kakvom će ih stanju zateći Gospodin kad se vrati. Želi biti siguran da će ih naći dostojnima i zna da je jedna od posljedica progona upravo to.

Dok vjerno prolazimo kroz patnju, kušnje i muku pokazujemo da nam Bog može povjeriti daleko viši položaj ili odgovornosti u nebu. Pokazujemo kakvi smo ljudi. On nas nalazi dostojnima.

Meni se čini da biblijski tekst jasno govori da neće svi vjernici imati istu slavu u nebu. Isus i apostoli naučavaju da će naše odgovornosti i povlastice u velikoj mjeri biti određene ustrajnošću i vjerom koju smo pokazali pri suočenju s progonom, kušnjama i pritiscima sračunatim da nas udalje od Boga.

Josef Ton navodi dva scenarija:

> Pretpostavimo, na primjer, da postoje dva pristojna, mlada kršćanina u Americi. Jedan od njih je zabrinut za stanje primitivnih ljudi u amazonskoj džungli i odluči otići k njima kao misionar. Nađe svoje pleme, živi s njima u primitivnim uvjetima, nauči njihov jezik, prevede im Bibliju, upozna ih s Kristom i povede ih u novi život. Drugi mladić ne brine za druge ljude. Gomila si bogatstvo i živi udobno i spokojno.

> Da, ide on u crkvu i daje desetak, no ograničava se na minimum onoga što obično znači biti kršćanin. Pitanje je dakle: Kad ta dvojica mladića odu u nebo, hoće li biti razlike u njihovu vječnom stanju?
>
> Ili, pretpostavimo da postoje dvije kršćanke u zemlji u kojoj je kršćanstvo žestoko progonjeno. Jedna se drži po strani tako da tek nekoliko ljudi, ako uopće itko, zna da je kršćanka. Druga je sjajno svjetlo i mnogi su obraćeni kroz njezino svjedočanstvo. Zbog toga je progonjena, uhićena, mučena i ubijena. Moje pitanje glasi: Kad ove dvije dame uđu u nebo hoće li biti razlike u njihovu vječnom stanju?[15]

Ton tvrdi da hoće. Obje će biti spašene ali jedna će primiti viši položaj i odgovornosti. Isto se odnosi i na prethodno naveden primjer mladih kršćana. Temelj je ove tvrdnje biblijski nauk da će vjernici doista požeti posljedice djela koja su na zemlji izvršili kao Kristovi sljedbenici. Onima koji nisu bili vjerni u malome bit će dano malo i u budućnosti. Onima koji su se pokazali vjerni u malome bit će dano još više. Nije to pitanje djela, već kako smo odgovorili na Božju milost i dopustili mu da djeluje u našem životu.

No nisu samo vjernici ti koji čekaju Gospodnji povratak kako bi primili svoju baštinu. Pavao podsjeća Solunjane da će i oni koji su odgovorni za njihove patnje također primiti svoju plaću. U 2 Solunjanima 1,6-10 stoji:

> *Jer je doista pravedno da Bog uzvrati muku onima koji vas muče, a vama koje muče uzvrati pokoj s nama, kad se objavi Gospodin Isus s neba s anđelima svoje sile, u plamenom ognju. Tada će se Bog osvetiti onima koji ga ne poznaju, i koji ne slušaju evanđelje našega Gospodina Isusa. Oni će trpjeti kaznu, vječnu propast, odbačeni od Gospodnjega lica i od moćne slave, kad dođe u onaj dan da se proslavi u svojim svetima i da bude divan u svima koji povjerovaše.* (Šarić)

Ne znači da će oni koji trpe nevolje primiti obećano olakšanje ovdje i sada, već da je ono zajamčeno u budućnosti. Ne možemo računati na oslobođenje od progona u ovome životu, ali možemo biti sigurni da naša patnja nije besmislena te da nepravda stradanja zbog činjenja dobra nije vječna i da će biti osujećena. Naposljetku će tasovi na vagi pravde biti uravnoteženi. Na ovoj strani vječnosti život neće uvijek imati smisla, ali jednoga dana hoće. Moramo živjeti u svjetlu vječnosti.

U međuvremenu, ne smijemo na poziv koji nam je upućen kao kršćanima gledati sa zebnjom, **hoćemo li** ili **zašto** patiti već **kako** ćemo to učiniti. Hoćemo li dopustiti da naša patnja bude oruđe u Božjim rukama kojim će nas opremiti za vječnost ili ćemo zahtijevati nagradu vječnosti sada i završiti bez ičega?

Molite za nas

Pavao završava 2 Solunjanima porukom da mole za njih (3,1-5):

> *Nadalje, molite, braćo, za nas da Gospodnja riječ nastavi trčati i proslavljati se kao i kod vas, i da se mi oslobodimo od pokvarenih i zlih ljudi: svi, naime, nemaju vjere. Gospodin je vjeran i on će vas ojačati i sačuvati od zloga.*

"Privodim svoje pismo kraju", kaže Pavao prijateljima u Makedoniji. "Ali, prije nego što završim želim vam nešto naglasiti. Dao sam vam upute koje će vam pomoći u radu za Gospodina, ali sad je meni potrebna vaša pomoć. Molite za nas."

Za Pavla ovo nije tek prazna fraza, molba koja se od njega očekuje jer zvuči tako duhovno. On zna da je molitva nešto mnogo više od toga.

To je priznanje da bez obzira na ono što radimo, ako Bog nije u tome, naš rad više nije odgovor na njegovu milost već znak da vlastitom snagom nastojimo izvršiti njegovo djelo.

Božje djelo mora biti izvršeno na Božji način, u njegovoj sili i na njegovu slavu. Ako naša djela poslušnosti kroz davanje, odlazak

u druge zemlje, pisanje ili ma koji drugi način na koji služimo Gospodinu i njegovoj progonjenoj Crkvi, nije pokrenula i ne podržava molitva rekao bih da smo krivi za drskost. Pretpostavljamo da smo mi ti koji nešto moramo učiniti umjesto da priznamo da je od početka do kraja to Božje djelo te da smo mi samo manifestacija njegova života u svijetu.

Molite za nas, kaže Pavao. A onda spominje dvije stvari za koje bi volio da njegovi prijatelji mole. Prvo, *da Gospodnja riječ nastavi trčati i proslavljati se*. Ono što je Pavao vjerojatno imao na umu kad je ovo napisao bile su riječi iz Psalma 147,15: *[Jahve] besjedu svoju šalje na zemlju, brzo trči riječ njegova*.

Iako Pavao često upućuje na svoj misionarski rad kao na "trčanje", ovdje je poruka ta koja trči, a ne glasnik. Naravno, Bog upotrebljava ljude da izvrše njegovo djelo i raširi njegovu riječ, no Pavao ovdje priznaje da je Bog krajnji uzrok. **Njegova** je riječ i **njegova** poruka to što je presudno važno, a ne glasnik. Njegova je riječ to što topi srca, otvara uši i preobražava živote. Zato Pavao traži da poruka što brže trči, a ne glasnik.

Drugi se zahtjev za molitvu nalazi u drugom retku: *da se mi oslobodimo od pokvarenih i zlih ljudi*. Pavao zna da su progon i širenje Evanđelja suštinski povezani. Zna da tamo gdje Božja riječ trči ustaju ljudi da osujete poruku i glasnika. *Svi, naime, nemaju vjere* (3,2).

Apostol je ipak uvjeren da je Bog vjeran (3,3) i da će ih *ojačati i sačuvati od zloga*. U 1 Solunjanima 2,18 i 3,5 te u 2 Solunjanima 2,9, Pavao aludira na djelovanje sotone protiv Božjih glasnika.[16] Reći da je ovaj redak (3,3) obećanje Solunjanima da neće trpjeti progon, bilo bi u suprotnosti s ostatkom Pisma, no iz ovoga bi se moglo zaključiti da Božja zaštita od sotonine moći ne mora uključivati zaštitu od progona. Čini se da se u ovome retku ukazuje na shvaćanje Božjeg utvrđenja i zaštite vjernika kad su kušani na grijeh ili neposlušnost (možda zbog progona). Obećanje kaže da će ih Bog zaštititi dok usmjerava njihova srca ka svojoj ljubavi i Kristovoj postojanosti (3,5).

1 i 2 Poslanica Korinćanima

Korint prvoga stoljeća bio je očaravajuće mjesto. Kao velegradska luka bio je intelektualno budan, materijalno uspješan, kulturološki i vjerski raznolik.[17] Individualizam je bio visoko cijenjen i žestoko branjen. Bio je to razmjerno nov grad budući da je osnovan kao rimska kolonija 44. g. pr. Kr., nakon što je stari grad Korint potpuno uništen u potresu jedno stoljeće ranije.[18] Kako ga je Stendahl opisao, Korint prvoga stoljeća bio je velik uzburkan grad u kojemu, mada je imao mnogo problema, nikad nije bilo dosadno.[19] To je zacijelo vrijedilo i za tamošnju crkvu.

Po mom mišljenju, 1 i 2 Korinćanima predstavljaju kamen temeljac za razumijevanje Pavlove teologije o progonu. Pavlov je odnos s Korinćanima bio vrlo težak, a pisma koja im je poslao veoma osobna. Boravio je među njima oko osamnaest mjeseci (iznimno dugo vrijeme za njega provedeno na jednom mjestu), i to je razdoblje bilo obilježeno razmjernim mirom i spokojem. Kad su Židovi u Korintu odbacili Evanđelje i Pavao preusmjerio svoju službu na pogane, Korinćani nisu digli bunu kao njihovi sunarodnjaci u drugim gradovima. Jedini slučaj progona, zabilježen u Djelima 18,12-18, bio je vrlo blag u usporedbi s ostalima, da Pavao čak nije osjećao da treba otići radi sigurnosti drugih. Čitamo da je ostao u Korintu *još prilično vremena* (Dj 18,18). Iako 2 Korinćanima 1,6 upućuje na njihovo strpljivo podnošenje stradanja, meni se čini očitim da je progon s kojim su se suočavali vjernici u Korintu bio znatno slabiji nego u drugim mjestima. Možda je razlog tome djelomično ležao i u multikulturalnoj naravi grada koji bi se suprotstavio organiziranju vjerski netolerantnih rulja. Fee također primjećuje da iako je u Korintu postojala židovska zajednica, malo toga u Pavlovim pismima tamošnjoj crkvi govori o njezinu židovskom podrijetlu.[20] Budući da su obraćenici većinom bili pogani, židovski su vjerski vođe (čiji su kolege poticali velik dio protivljenja Pavlu u drugim gradovima) vjerojatno smatrali da im Pavao ne predstavlja veliku prijetnju. Ili je možda broj Židova u Korintu bio nedovoljan za pripremu učinkovitog otpora. Ma što bio razlog, tamošnja je crkva utemeljena bez mnogo otpora.

Možda je zbog tog relativnog nedostatka otpora Evanđelju i njegovim glasnicima korintskim kršćanima bilo tako teško shvatiti ulogu stradanja i progona u životu Isusovih sljedbenika. Za razliku od Solunjana, oni nisu morali trpjeti zbog Evanđelja i, kao što čini većina ljudi, počeli su pretpostavljati da je njihovo iskustvo prilično normalno za sve kršćane ma gdje živjeli.

Nakon što je Pavao otišao iz Korinta, u grad su stigli, ili se podigli među njima, drugi propovjednici i učitelji koji su imali malo obzira prema Pavlu. Između ostaloga, smatrali su da je Pavlovo stradanje dokaz da nije bio pravi Božji apostol ili glasnik[21] Po njima, Božje se djelo izvršavalo u snazi i sili, a ne u slabosti i stradanju.

Pavao je morao protumačiti Korinćanima svoje stradanje tako da shvate da Božja metoda križa vrijedi i za nas. To je način na koji Bog odnosi svoje najveće pobjede – u slabosti, a ne u očitovanju sile i snage.

1 Korinćanima

Prva dva poglavlja 1 Korinćanima postavljaju scenu za veći dio napetosti između Pavla i Korinćana dok Pavao uspoređuje Božje metode sa svjetovnim. Korinćani nisu uspjeli shvatiti da između to dvoje postoji nepomirljiva razlika.

Pavao predstavlja svoju službu u 1,17 riječima: *Jer Krist me nije poslao da krstim, nego da propovijedam Radosnu vijest, i ne u govornoj mudrosti, da ne izgubi snagu križ Kristov.* Iz dugog objašnjenja koje slijedi u 1,18–2,16, čini se da je Korinćanima *govorna mudrost* bila veoma važna, kako u pogledu sadržaja, tako i forme.[22] U tim recima Pavao uspoređuje "ljudsku mudrost" ovoga svijeta s božanskom mudrošću križa. Iz njegovih riječi u 2,1-5 očito je da je zabrinut jer je ljudska mudrost kojom su Korinćani bili posebno opčinjeni, obilježena grčkom filozofskom i retoričkom tradicijom koja formu pretpostavlja sadržaju, a pouzdanje u nečiju vještinu uvjeravanja stavlja iznad pouzdanja u Svetoga Duha koji može promijeniti srca slušatelja.

U 2,2-5 Pavao kaže da im nije došao s visokim govorom ili mudrošću i naglašava: *Jer ne držah zgodnim među vama išta drugo znati osim Isusa Krista, i to razapetoga. I sâm vam se pokazah slabim, bojažljivim i drhtavim. Moja riječ i moje propovijedanje nije se sastojalo u uvjerljivim riječima mudrosti, već u očitovanju Duha i snage, da se vaša vjera ne oslanja na ljudsku mudrost, nego na Božju snagu*. Tako ovaj ulomak obilazi pun krug i vraća se na Pavlove riječi u 1,18 da se ljudima (a pogotovo Korinćanima) mudrost i sila križa čine kao ludost i slabost. Baš kao što je Isus objavio Božju nakanu kroz slabost i ludost križa, tako se i Pavao, kao Kristov sluga, služi porukom i metodom slabosti i ludosti.

Pavao odbija prihvatiti metodu koju je svijet njegova doba vidio kao učinkovitu i privlačnu. Nasuprot grčkoj mudrosti, koja je rječitost i stil pretpostavljala suštini, sa snagom da uvjeri i izazove snažan emocionalni naboj, ali samo privremen, Pavao dolazi sa snagom suštinskog argumenta koji može "srušiti utvrde" (2 Kor 10,4) i djeluje u sili koja radije strada i umire nego da slavno pobjeđuje. Ne brinući o riječima i metodama sračunatim da ostave jak dojam i uvjerenje, Pavao se oslanja na silu Svetoga Duha da promijeni srca njegovih slušatelja, dok naviješta Božju mudrost. To ne znači da Pavlovi argumenti nisu bili dobro osmišljeni, da su bili pojednostavljeni ili anti-intelektualni. Naprotiv! Čitanje bilo koje Pavlove poslanice otkriva čovjeka oštrog uma s dobro obrazloženim argumentima. Pavao ovdje ne suprotstavlja intelektualno neintelektualnom ili "jednostavnom" predstavljanju istine.[23]

On zapravo govori da će propovijedanje bilo koje vrste propasti ako nema sile Duha koja djeluje u glasnikovu životu obilježenom slabošću i u skladu s tim oslanjanja na istog Svetog Duha da potakne srca slušatelja kroz istinu poruke.[24] Opasnost leži u oslanjanju na sebe i svoje govorničke vještine umjesto na istinu poruke kojoj silu daje Sveti Duh. U očima neotkupljenih ovo je ludost i slabost, ali ovom se metodom, koju je Bog odredio, pobjeđuje svijet.

Ova suprotnost između ljudske i Božje mudrosti (1,17) vidi se u 1 Korinćanima 1,18–2,16 na dva načina: u poruci Evanđelja

i u njegovim glasnicima. U 1,18-25, Pavao suočava Korinćane s porukom Evanđelja, govoreći da je poruka križa u suprotnosti s mudrošću ovoga svijeta. Želi li tko navješćivati poruku koja će biti "prilagođena korisniku", teško da bi mu napamet palo propovijedanje poruke o raspetome Spasitelju. Navodeći Izaiju 29,14, Pavao kaže da se ono što je Bog navijestio preko proroka ispunilo kroz Isusovo raspeće. Evanđelje nije novi oblik mudrosti ili filozofije koju je izmislio Bog ili čovjek, već dio Božje nakane kakvu čovjek nikad ne bi ni uzeo u razmatranje – da donese pomirenje kroz raspetog Spasitelja. Ovo bi i Židovima i poganima bilo nezamislivo; odveć ponižavajuće za Boga. No možda su upravo taj osjećaj poniženja koji je okruživao poruku Evanđelja i Božja metoda križa motivirali korintske vjernike da se "pokrenu" ka "višim" duhovnim istinama, iznad same poruke križa.[25]

Michael Horton primjećuje:

> Korintski vjernici nisu toliko htjeli pridobiti svoje sofisticirane susjede, koliko su htjeli biti poput njih. U kulturi koja je idealizirala bogatstvo, snagu, mudrost i plemstvo, kršćanstvo je imalo malo smisla. Unatoč svemu tome, Pavao je očekivao od Korinćana da kažu svojim prvim susjedima da je njihovog Boga-Spasitelja na smrt osudio (a) njegov vlastiti narod, (b) rimske vlasti i (c) sam Bog Otac. Tako je spasenje po tome planu rezultat sramotne smrti na križu koja je, za Rimljane, imala jednak zločinački prizvuk koliko to za nas ima električna stolica. Nije ni čudo da su mnoge kulture teško mogle shvatiti ovu temeljnu poruku kršćanstva! I pored svega toga, na razini na kojoj je najnepovoljnije, kršćanstvo je najmoćnije.[26]

Ova se metoda križa, koja je za Židove sablazan, a za pogane jednostavno ludost, pokazala kao Božja mudrost i sila (1,21-25). Pavao kaže Korinćanima da je taj put poniženja i slabosti, stradanja i samopožrtvovanja, način na koji Bog djeluje, uključuje se u život čovječanstva i rješava njegove probleme. Udaljavanje od križa za Pavla nije napredovanje ili zrelost, već potpuno napuštanje Krista.

Križ je središnja točka poruke i metode Evanđelja. Kao takav, on stoji protiv pouzdanja u sebe i protiv svake vrste arogantne "superduhovnosti".[27]

U 1,26-31 Pavao dalje kaže da nije samo sadržaj ili poruka Evanđelja to što stoji u izravnoj suprotnosti s mudrošću svijeta, već i sami vjesnici Evanđelja. "Pogledajte kakvu je vrstu ljudi Bog pozvao da budu njegovi glasnici po kojima će ispuniti svoju nakanu," kaže Pavao.

> *Promatrajte, braćo, sebe koji ste pozvani! Nema vas mnogo na ljudsku mudrih, ni mnogo moćnih, ni mnogo plemenitih. Naprotiv, što je ludo u očima svijeta, izabra Bog da posrami mudre; što je slabo u očima svijeta, izabra Bog da posrami jake; što je neplemenito i prezira vrijedno u očima svijeta – i čak ono čega nema – izabra Bog da uništi ono što jest, da se ni jedan čovjek ne može ponositi pred Bogom. Po njemu ste vi u Kristu Isusu, koji nam postade mudrost od Boga, pravednost, posvećenje i otkupljenje* (1 Kor 1,26-30).

Da je Pavao po svome pristupu bio Božji glasnik kojega bi svijet smatrao "mudrim", čini se očitim da bi onda trebao propovijedati utjecajnijim, istaknutijim članovima društva. Na taj bi način privukao ljude njihovog statusa, kao i one na nižoj društvenoj ljestvici, zbog karizme i ugleda ovih prvih. Umjesto toga, Bog bira one koji imaju vrlo malo s čim bi se mogli pohvaliti da budu njegovi glasnici, kako bi sva slava pripala njemu.

Metoda križa nije samo Božji put već put cijelog Božjeg naroda, a osobito njegovih glasnika i zastupnika. Govoreći o vlastitoj službi u 2,1-5, Pavao podsjeća Korinćane:

> *I ja, kada dođoh k vama, braćo, da vam navijestim svjedočanstvo Božje, ne dođoh s visokim govorom ili s mudrošću, jer ne držah zgodnim među vama išta drugo znati osim Isusa Krista, i to razapetoga. I sâm vam se*

pokazah slabim, bojažljivim i drhtavim. Moja riječ i moje propovijedanje nije se sastojalo u uvjerljivim riječima mudrosti, već u očitovanju Duha i snage, da se vaša vjera ne oslanja na ljudsku mudrost, nego na Božju snagu.

Pavao je radije propovijedao Evanđelje slabosti nego slave.[28] Ne želi ništa osim raspetoga Krista. Propovijeda Evanđelje koje ovisi o Svetome Duhu jer srž poruke nije takva da je ljudi mogu prihvatiti bez njegova djelovanja. Na taj se način vidi Božja sila. Pavao se ne pouzdaje u svoju neospornu vještinu, kao što je intelekt, već u Božju sposobnost da upotrijebi njega, slabu posudu, koja prenosi Božju otkrivenu poruku, ludu u očima svijeta, ali koja predstavlja otkrivenje Božje nakane koju je imao prije početka vremena (2,6-16).

Božja metoda križa ne daje samo sadržaj Evanđelja, već i metodologiju. Svi koji uživaju blagodat tog križa trebaju je slijediti, jer Božji narod nije odvojen od Boga. On je taj koji djeluje u njima i kroz njih, i na taj se način stvara partnerski odnos među njima. Kao što apostol kaže u 1,9, Bog nas je *pozvao u zajednicu sa Sinom svojim, Isusom Kristom, Gospodinom našim* (1 Kor 1,9). U 1 Korinćanima 3,9 dodaje: *Mi smo Božji suradnici; vi ste Božja njiva, Božja građevina*, a u Filipljanima 3,10 napominje da ulazimo u zajedništvo s njegovim patnjama.

U 1 Korinćanima 4,9-13, Pavao piše:

Bog je, čini mi se, nas apostole učinio posljednjima, kao osuđenicima na smrt; postali smo prizorom svijetu, anđelima i ljudima. Mi smo ludi zbog Krista, a vi ste mudri u Kristu; mi slabi, a vi jaki; vi slavni, a mi bez časti. Do ovoga časa gladujemo i žeđamo, podnosimo golotinju i primamo udarce, bez stalnog smo boravišta i do iznemoglosti radimo svojim rukama. Vrijeđaju nas, a mi blagoslivljamo; progone nas, a mi strpljivo podnosimo; ocrnjuju nas, a mi uzvraćamo lijepim. Postali smo kao smeće svijeta, kao izmet sviju sve do sada.

Dok Pavao promatra živote onih koji uistinu služe Bogu, prisjeća se rimskih parada koje prate njihove velike vojne pobjede. Osvajačka bi vojska marširala kroz grad i na kraju povorke vukla za sobom poražene da pokaže koliko su nemoćni. Pavao kaže da Božji glasnici tako izgledaju svijetu: slabi i nemoćni, najmanji među ratnim zarobljenicima, osuđeni na javno pogubljenje. Ne predstavljaju prizor moći, izobilja, učinkovitosti i udobnosti, već slabosti i smrti, baš kao i njihov Gospodin. Kako Pavao podsjeća Korinćane u 1,27, Bog je izabrao najslabije u svijetu da posrami jake.

Kad svijet pogleda Božje glasnike, što bi trebao vidjeti? Prema Pavlu, to nije njihova snaga već slabost; ne treba vidjeti njihova zdrava tijela, lijepu odjeću i udobne kuće, već njihovo siromaštvo, dronjke i beskućništvo; ne laskava priznanja namijenjena moćnima, već psovke, klevete i progon iz svačije ruke. Ukratko, Božji su glasnici "smeće svijeta i izmet sviju". Isti su kao njihov Gospodin i Spasitelj.[29]

Jonathan Bonk, u svojoj knjizi *Missions and Money*, ("Misija i novac") piše da svaka misijska strategija koja je dostojna nazvati se kršćanskom mora biti obilježena trima stvarima: utjelovljenjem (a ne sebičnošću), križem (a ne samoodržanjem) te slabošću i ovisnošću o Bogu (a ne stabilnošću i snagom).[30] Trebamo biti ovce među vukovima, a ne vukovi među ovcama ili "super ovce".[31]

Rekao bih da ove osobine – utjelovljenje, križ i slabost – trebaju biti obilježje svih Božjih glasnika, bez obzira na to tko su ili gdje služe. Ovo nije ograničeno samo na misijsku strategiju u različitim kulturama, kao što Pavao jasno govori u 2 Korinćanima, kad prebacuje naglasak s Božje metode na našu.

Krštenje za mrtve

Pavlov navod o ljudima *koji se krste za mrtve* (1 Kor 15,29 – Šarić), dok brani nauk o uskrsnuću u tijelu, jedan je od najzagonetnijih ulomaka u Pismu. Suprotstavljajući se onima koji niječu uskrsnuće, Pavao iznosi dva argumenta: 1) ako nema uskrsnuća, zašto se neki ljudi krste za mrtve, 2) zašto se onda on

svaki čas izlaže pogiblima (r 30) i iz dana u dan umire (r 31), čak se boreći sa zvjerima u Efezu (r 32)?[32]

Drugi je navod lakše razumjeti. Pavao se pita zašto trpi progon ako nema uskrsnuća? Ako je ovaj život sve što postoji, teško da ga vrijedi izlagati opasnosti za Evanđelje usredotočeno na križ. Umjesto da živi u samopožrtvovanju, čovjeku bi onda bilo bolje živjeti isključivo za dani trenutak: *jedimo i pijmo jer sutra mremo!* (15,32).

John Piper u svojoj knjizi *Desiring God* ("Žudnja za Bogom") prenosi kako je Richard Wurmbrand pričao o jednome cistercitskom opatu kojega su intervjuirali za talijansku televiziju. Novinara je osobito zanimala cistercitska tradicija osamljeničkog i tihog načina života redovnika. Stoga ga je pitao: "Što ako na kraju života shvatiš da je ateizam istina; da Boga nema? Što onda?"

Opat je odgovorio: "Svetost, tišina i žrtvovanje lijepi su sami po sebi, čak i bez obećane nagrade. U svakome slučaju, svoj bih život proživio valjano".

Piper piše:

> Prvi dojam što ga je opatov odgovor ostavio na mene nalikovao je uzburkanome valu slave koji se sanjarski mreška na površini mora. Ali onda je negdje zapelo. Jednostavno se nije uklopilo. Nešto nije bilo u redu i ja u početku nisam mogao shvatiti što. Zatim sam se okrenuo slavnome kršćanskom mučeniku, apostolu Pavlu, i ostao zapanjen ambisom koji se pojavio između njega i opata.
>
> Pavlov je odgovor bio posve drukčiji od opatova. Pitanje je glasilo: "Što ako se ispostavi da je tvoj život bio zasnovan na laži; što ako Bog ne postoji?" i opat je, u suštini, odgovorio: "Čak i da je tako, proživio sam dobar i blagorodan život". No Pavao odgovara na sljedeći način: "Ako se samo u ovome životu uzdamo u Krista, najbjedniji smo od svih ljudi" (1 Kor 15,19). Ovo je potpuno suprotno od opatova odgovora.[33]

Reći da bi život žrtvovanja za druge i dalje bio vrijedan življenja, čak i ako nema uskrsnuća, zvuči duhovno, no pogrešno je. To bi

bio gubitak. Ako je život žrtvovanja vrijedan življenja, Ton kaže da onda "mora postojati život poslije ovoga u kojemu ćemo požnjeti nagradu za stalno umiranje na zemlji".[34] To je cijeli smisao Pavlove rasprave u 1 Korinćanima 15, gdje zaključuje: *Prema tome, braćo moja ljubljena, budite čvrsti, nepokolebljivi, uvijek napredujte u djelu Gospodnjem, svjesni da vaš trud u Gospodinu nije uzaludan!* (15,58).

Pavlov je prvi navod mnogo teže razumjeti, ali kontekst daje neke indicije za njegovo tumačenje. Ton ukazuje da Pavao rabi izraz "krštenje" na više načina u 1 Korinćanima.[35] Stoga nam samo kontekst može dati neki trag značenja ovog retka (15,29).

Rekao bih da je 15,29 početak rasprave koju Pavao dalje razvija u recima 30-32. On ovdje rabi riječ "krštenje" u istom smislu u kojemu je to učinio Isus u Luki 12,50 i Marku 10,38-39, kako bi označio užasnu smrt i mučeništvo. U tome smislu riječi "za mrtve" označavaju krštenje ali ne kao što je krštenje vodom kad se vjernik pridružuje Kristovu tijelu, već za pridruženje mučenicima, tj. mrtvima.[36]

Ako je ovo tumačenje točno, tad bi Pavlov navod u 1 Korinćanima 15,29 glasio: "Ako nema uskrsnuća, što bi postigli kršteni koji su ubijeni zbog svoje ljubavi prema Kristu?" S ovakvim shvaćanjem, sljedeći redak *čemu li se mi svaki čas izlažemo pogiblima*? prirodno i logično prenosi čitatelje na rizik koji Pavao preuzima za Krista – rizik koji je uzaludan ako mrtvi ne ustaju. Redak 29 stoga naučava da su mučenici umrli nizašto, ako nema uskrsnuća. Nije bilo razloga da prihvate krštenje mučeništva.

2 Korinćanima

Postoji šest glavnih ulomaka u 2 Korinćanima koji se bave progonom.

1. Pavlove su patnje povezane s Kristovim (1,3-11).

U 1 Korinćanima Pavlov je naglasak na Kristovu križu. U 2 Korinćanima on se premješta na križ kršćana. Ovo je suštinski važno za obranu njegove službe.

Bilo bi lako gledati na Pavla kao na snažnog, učinkovitog, odlučnog čovjeka koji je kadar u jednom skoku preskočiti neboder – super kršćanina s kojim se nitko od nas nikad neće moći natjecati. Mogli bismo ga lako vidjeti i kao trijumfalista, čovjeka čiji je izobilan uspjeh uvijek ovjenčan novom slavom i mogućnostima koje mu daje Bog.

Ali to nije Pavao iz Novog zavjeta. Osim toga, trijumfalizam je obilježje njegovih protivnika, a ne njegovo. On ne ukazuje na svoje pobjede kad želi pokazati da je sljedbenik Isusa Krista. Kad treba dokazati da je Božji glasnik, ne upućuje na svoja dostignuća, broj crkava koje je osnovao, ili broj krštenih obraćenika koje je priveo Bogu.

Kao što smo ranije spomenuli, nakon što je Pavao otišao iz Korinta, u gradu su se pojavili drugi učitelji, bilo tako što su došli iz nekih drugih mjesta ili tako što su nastali unutar samih crkava. Pavao ih naziva "nad-apostolima" (2 Kor 11,5; 12,11). Ismijavali su Pavlovu metodologiju i teologiju. Hvalili su se svojim viđenjima, vrhunskim znanjem, napretkom, te time kako ljudi hrle da ih čuju i kako ih nitko ne progoni zbog onoga što propovijedaju. Dolazili su noseći pisma preporuke koja su govorila koliko su divni (3,1).

Očito je iz Pavlove prepiske da su Korinćani pali pod njihov utjecaj. Povjerovali su da ti "nad-apostoli" simboliziraju kakav treba biti pravi Božji glasnik. Uspoređujući Pavlov rad i svjedočanstvo s tim ljudima, zaključili su da on mora biti drugorazredni glasnik kojemu su očito nedostajali Božji blagoslovi.

Pavao uzvraća razlogom koji bi rijetko tko uzeo u obzir. Počinje s križem, kao opravdanjem za svoju službu i metodologiju. To podupire pozivajući se na primjer našega Gospodina u 2 Korinćanima 1,5: *Zaista, kao što se patnje Kristove preobilno izlijevaju na nas...* U 4,10 kaže da mi *uvijek i svuda na svom tijelu nosimo smrtne patnje Isusove, da se na našem tijelu očituje i život Isusov.*

U Kološanima 1,24, Pavao će dalje razviti ovu misao, no ovdje je riječ o tome da mi imamo udjela s Kristom u njegovim patnjama. Kao što je zaustavio Savla na putu za Damask riječima: *Savle, Savle, zašto me progoniš?* (Dj 9,4), tako se Gospodin

nastavlja poistovjećivati s patnjama svoga naroda koji strada zbog poistovjećivanja s njim. Povezani smo s našom Glavom, a on s članovima svoga tijela, koji su pak povezani međusobno, kao što kaže 1 Korinćanima 12,26: *Ako pati jedan ud, s njime pate svi udovi. Ako se jednome udu iskazuje čast, s njime se raduju svi udovi*. On sudjeluje u našim patnjama kao što mi sudjelujemo s njim u ispunjenju njegove nakane u povijesti. Kako je obećao, nikad nas neće ostaviti niti napustiti, jer smo njegovi svjedoci/mučenici.

Krist nastavlja stradati s nama. Tako se njegove patnje preobilno izlijevaju na nas (2 Kor 1,5). Nisu to iste patnje koje su se dogodile na križu prije dvije tisuće godina. To je bilo djelo jednom zauvijek – potpuno, dovršeno, nešto što se nikad više neće ponoviti niti mu se što ima dodati. No on nastavlja trpjeti nevolje dok njegov narod vrši svoju zadaću svjedočenja svijetu da je Krist umro za njih na križu. Drugi također sudjeluju u našim (i Kristovim) patnjama kroz molitve (1,11).

Treba imati na umu da Pavao povezuje svoje patnje (kao i patnje ostalih progonjenih) sa Isusovim patnjama. "Nad-apostoli" propovijedaju evanđelje bez križa, bez samopožrtvovanja, bez stradanja, i Pavao tvrdi da to nije Evanđelje koje mi propovijedamo. Evanđelje "nad-apostola" predstavlja drugo evanđelje s drugim Isusom (2 Kor 11,1-4).

Krajem kolovoza 2003. g. *New York Times* je izvijestio o krađi u crkvi Svetog križa u centru Manhattana. Čuvari su u nedjelju ujutro primijetili da je s drvenog križa u blizini ulaza u crkvu uklonjena 90 kilograma teška Kristova statua, načinjena od žbuke. Činjenica da je statua ukradena bila je manje iznenađujuća od načina na koji je to učinjeno. Bila je visoka 1,20 m, s čeličnim jezgrom i vijcima pričvršćena za križ na četiri mjesta. Lopovi su ušli u crkvu, odvojili statuu od križa i odnijeli je, ostavljajući križ. Jedan je čuvar rekao novinarima *Timesa*: "Jednostavno su odlučili: 'Ostavit ćemo križ, a odnijeti Isusa.' Ne znamo zašto su uzeli samo njega. Ako netko želi raspelo, tad uzme cijelo raspelo". Lopovi su u biti htjeli Isusa, ali ne i križ.

A što je s nama? Želimo li i mi Isusa bez križa? Želimo li učeništvo bez žrtvovanja? Očekujemo li da naš hod s Bogom

bude ispunjen nepomućenim mirom i spokojem? Smatramo li da je Bog obavezan, zato što mu služimo, ukloniti s našeg puta sve patnje i prepreke? Ako je tako, onda imamo više toga zajedničkog s Korinćanima nego s Pavlom.

2. Svijet i Božji narod doživljavaju Pavlove patnje na različit način (2,14-17).

U 2,14-17, Pavao se vraća na sliku rimske pobjedničke povorke koju je predstavio u 1 Korinćanima 4, no ovdje je rabi malo drukčije. Kaže: *Hvala Bogu, koji nas uvijek u Kristu vodi u pobjedonosnom slavlju i koji po nama širi na svakomu mjestu miris svoje spoznaje!* (2 Kor 2,14).

Pavao nam ovdje prikazuje sliku pobjedničkog generala (Krist) koji vodi svoje zarobljenike (nas) u povorci pred mnoštvom promatrača. Nas koji smo nekoć bili Božji neprijatelji on je pobijedio i zarobio, te nas vodi i prikazuje pred svijetom svaki dan. U toj je povorci i Pavao.

Dok mnoštvo promatra povorku Božjih svjedoka, njihov odnos s Generalom određuje na koji ih način vide. Ljudima iz mnoštva koje je Krist također pobijedio i sada su njegovi robovi, Božji glasnici predstavljaju *Bogu ugodan Kristov miris* (2 Kor 2,15), prekrasan i sladak (2,16b). Onima koji propadaju (svijetu) Božji su glasnici smrad smrti (2,16a).

Svaki put kad Crkva uistinu djeluje kao Božja služiteljka svijet će je odbaciti i prezreti, baš kao da smrdi poput leša. Kršćanstvo nikad neće doista povlađivati onima koje želi privući u crkvu, ako je vjerno svome pozivu na svjedočenje u neprijateljskom svijetu.

Zašto su onda ljudi koji svjedoče o ljubavi Božjeg naroda, praštanju neprijateljima te o hrabrosti i vjeri koje pokazuju unatoč kušnjama i patnjama, privučeni vjeri u Krista? Dakako, to je samo zbog Božje milosti koja privlači ljude k njemu kroz njegova Svetog Duha, otvarajući oči nevjerniku da vidi istinu Evanđelja dok njegov narod pokazuje kristolik karakter. Nije to zbog slave samih vjernika, već zbog onoga što je Bog učinio u njihovu životu dok žive Kristovu stvarnost, živeći u njemu i kroz njega. Najmoćnija

je apologetika vjeran život Božjega naroda koji pokazuje ljubav, vjeru i nadu u neprijateljskome svijetu.

3. Pavlove su patnje neophodne da bi se očitovao Kristov život (4,5-15).

U 4,5-7 Pavao piše: *Mi, naime, ne propovijedamo sebe, nego Krista Isusa kao Gospodina, a sebe kao vaše sluge radi Isusa. Zbilja, Bog koji je zapovjedio: "Neka iz tame zasvijetli svjetlo," zasvijetlio je u našim srcima da osvijetli spoznaju slave Božje na licu Kristovu. Ali ovo blago nosimo u zemljanim posudama da se ona izvanredna uspješnost pripisuje Bogu, a ne nama.*

Pavao se i dalje služi slikom koju "nad-apostoli" nikad ne bi upotrijebili da opišu sami sebe. On dobro pazi da ukaže da je Evanđelje to koje je slavno, a ne glasnik. Mi navješćujemo Isusa kao Gospodina a sebe kao sluge. Isus je Gospodin, a ne mi. Nema ništa slavno u vezi glasnika. U najboljem slučaju i sluge i svjetlo koje imamo potječe od onoga koji je rekao: *Neka iz tame zasvijetli svjetlo.*

Pavao tvrdi da je ovo dosljedno načinu na koji Bog uvijek djeluje. Izaija kaže da, kad je Isus došao na zemlju, te stradao i umro, na njemu nije bilo ljepote koja bi nas privukla:

Izrastao je pred njim poput izdanka,
poput korijena iz zemlje sasušene.
Ne bijaše na njemu ljepote ni sjaja da bismo
se u nj zagledali,
ni ljupkosti da bi nam se svidio (Iz 53,2).

Na isti način ni njegovi glasnici ne posjeduju veliku ljepotu sami po sebi. Blago koje imamo nalazi se u poruci koju nosimo. Izvan toga samo smo obične glinene posude. Njegova se snaga pokazuje u našoj slabosti, kako bi sva slava i hvala pripala njemu.

U svemu trpimo nevolje, ali nismo u tjeskobi; ne znamo kamo bismo se okrenuli, ali ne očajavamo; progone nas, ali nismo ostavljeni u pogibli; obaraju nas na zemlju, ali

nismo uništeni. Mi uvijek i svuda na svom tijelu nosimo smrtne patnje Isusove, da se na našem tijelu očituje i život Isusov (2 Kor 4,8-10).

Mnogi bibličari nastoje razvodniti retke 8 i 9, navodeći da Pavao vjeruje da će ga Bog uvijek sačuvati, ma kako bio napadnut.[37] Ali ovo je daleko od Pavlova uvjerenja.[38]

On kaže da je njegov progon (opisan u recima 8 i 9) očitovanje činjenice da svuda sa sobom nosi "smrtne patnje Isusove". Riječ za "smrt" u desetome retku odnosi se na aktualan **proces** umiranja a ne na **stanje** smrti.[39] Dok je razmišljao o Isusovu životu – odbacivanju, stradanju, kušanju u pustinji i suočavanju sa svim nevoljama s kojima se i mi suočavamo – shvatio je da je Isusovo umiranje trajalo cijelog njegovog života. Križ je bio odredište ka kojemu je ukazivalo svo njegovo stradanje.

"Kako moj život teče", kaže Pavao, "vidim kako Krist nastavlja živjeti svoj život kroz mene. A ja iz dana u dan umirem s njim (1 Kor 15,31). Poput moga Učitelja, nikad ne bježim od nevolja, teškoća i progona, od patnje, boli i tegoba umirućeg čovjeka".

Sve dok živi, Pavao je u procesu umiranja radi Krista kako bi se Kristov život, postignut kroz križ i uskrsnuće, očitovao u njegovu životu. Život koji je primio od Boga jedini je koji ima.

Prema Pavlu, za Božjeg glasnika nema bježanja od procesa umiranja za Krista u ovome životu, sve dok fizički ne umremo i odemo živjeti u vječnosti s njim. Ali život koji sada imamo manifestacija je života koji nam on daje zbog svoje smrti na križu kojom je prinesena žrtva pomirnica za nas jednom zauvijek.

Zbog tog života Pavao nosi na sebi "smrtne patnje Isusove". On to mora učiniti da bi drugi primili život od Boga; Pavao mora svaki dan umirati da bi drugi živjeli. "Nad-apostoli" nikad ne bi bili spremni to učiniti.

Postoji logična povezanost između Pavlove patnje i širenja Evanđelja. U recima 10 i 11 Pavao kaže da se Kristova smrt očituje u njegovu tijelu da bi se očitovao i Kristov život. U retku 15 Pavao piše da *sve ovo biva radi vas, da povećana milost učini obilnom zahvalu većeg broja (vjernika) na slavu Božju.*

Ono što je učinjeno na Golgoti sada mora biti predano čovječanstvu diljem svijeta, a to će učiniti ljudi koji prihvaćaju stradanje i samopožrtvovanje za Krista i njegovo Evanđelje kao svoj način života. Jesi li **ti** takva osoba? Jesi li spreman umrijeti kako bi drugi živjeli?

4. Pavlove patnje donose vječnu slavu (4,16–5,10).

Spoznaja da njegova patnja donosi Bogu slavu daje Pavlu nadu usred nevolja (4,16). Jer stradanje ne samo da usmjerava stradalnika da sa sebe skrene pogled na Boga, već i da se, umjesto na sadašnje strahote, usredotoči na buduću nadu. Kroz stradanje stječemo perspektivu, shvaćajući da ovaj život nije sve, da u Božjoj nakani postoji i aspekt "još ne" koji se tek treba ispuniti. Prepoznajući sve to, ne gubimo nadu. Gledamo naprijed, ka Božjoj konačnoj pobjedi nad silom smrti. Patnja nas podsjeća da bitka još nije gotova i čuva nas od očekivanja onoga što Bog još nije obećao. Stvara u nama glad za više. Progon nas podsjeća da još nismo stigli kući.

U 5,1-2 Pavao piše: *Dakako, znamo: ako se ovaj šator – naša zemaljska kuća – ruši, imamo zgradu koja je djelo Božje – vječnu kuću na nebesima – koja nije sagrađena ljudskom rukom. I zato uzdišemo i vruće želimo da budemo obučeni u naš nebeski stan.*

Ovaj svijet nije naš dom. Uzdišemo od čežnje da se obučemo u obnovljena tijela (5,1-2). Žudimo da budemo s Gospodinom (5,8). Pripremajući se za taj dan, Pavao živi s ciljem da mu udovolji (5,9), znajući da će se pojaviti pred Kristovim sudom da primi nagradu za vjernost (5,10).

5. Pavlove patnje daju vjerodostojnost njegovoj službi (6,1-13).

Pavao propovijeda o pomirenju između Boga i čovjeka (5,11-21) koje je moguće zbog Kristova križa. Mi nosimo tu poruku kao Božji zastupnici, moleći ljude da se pomire s njim (5,20).

S takvom propovijedi Pavao želi naglasiti da njegova poruka križa i **način** na koji vrši svoju službu nisu u suprotnosti.

Kanadski autor Marshall McLuhan često je govorio da je "medij poruka". Isusovo je utjelovljenje bio živi dokaz istinitosti ove tvrdnje. Bog je živio među nama. Sama je metoda nosila nevjerojatno moćnu poruku, čak i da Isus nikad nije izgovorio ni riječi. Naravno, on je govorio, a ono što je rekao u cijelosti se podudaralo s onim što je bio i što je činio.

Metoda koju netko rabi da bi navijestio poruku utječe na nju samu. Zapravo nosi vlastitu, i time je može potvrditi, umanjiti, učiniti nejasnom, ili joj čak proturječiti. Uzmimo, na primjer, poruku "Isus te voli". Ta je poruka dobra i istinita. Sad zamisli da je netko napiše na zidu javnog zahoda. Poruka je i dalje dobra i istinita, ali zbog načina na koji je prenesena, malo je vjerojatno da će je netko shvatiti ozbiljno. Metoda je u najboljem slučaju upitna. U najgorem, svodi poruku na razinu nepristojnosti i grafita i nedostojna je Kristove žrtve kojom je pokazao tu ljubav. Stoga će metoda nedvojbeno utjecati na poruku.

Pavao je to znao i u 6,3 govori koliko mu je važno da se zbog njegove službe nitko ne sablazni, da njegova metodologija i način života nikad ne proturječe poruci koju propovijeda. "Mi prenosimo poruku da je Isus trpio i umro za nas", kaže Pavao. "Propovijedamo to jer zbog Isusove žrtve imamo mir s Bogom (5,11-21). Stoga živimo životom koji odgovara toj poruci (za razliku od onih "nad-apostola") kako ne bismo izazvali sablazan kod ljudi koji je slušaju i prihvaćaju, te tako ozloglasili našu službu" (6,3).

Naprotiv, piše u četvrtome retku, *preporučujemo same sebe u svemu kao Kristovi službenici*, a u sljedećim recima opisuje kako se preporučuju:

> *...velikom postojanošću: u nevoljama, u nuždama, u tjeskobama, pod udarcima, u tamnicama, u bunama, u naporima, u bdjenjima, u postovima; čistoćom, znanjem, strpljivošću, dobrotom, Duhom Svetim, iskrenom ljubavi; riječju istine, silom Božjom, s oružjem pravednosti za napad i obranu, sa slavom i sramotom, sa zlim i dobrim glasom. Čini se da smo zavodnici, a zapravo smo pošteni; čini se da smo nepoznati, a zapravo smo*

poznati; čini se da umiremo, a zapravo evo živimo; čini se da smo kažnjavani, a zapravo nismo ubijani; čini se da smo žalosni, a zapravo smo uvijek veseli; čini se da smo siromasi, a zapravo smo oni koji mnoge obogaćuju; čini se da smo ljudi bez ičega, a zapravo smo oni koji posjedujemo sve (2 Kor 6,3-10).

Tako se Pavlova služba neće iznijeti na zao glas. Njegova patnja daje vjerodostojnost njegovoj službi. Njegovo svakodnevno umiranje prenosi poruku života.

6. Pavlove su patnje dokaz da je on Božji glasnik (11,23–12,10).

Najopsežniji opis svih Pavlovih patnji za Krista nalazi se u 11,23–12,10. Tu on izravno pobija sve one u Korintu koji su poricali njegov status pravog Božjeg apostola.

Pokazao je kako se ispostavilo da je Božja slabost na križu njegova Sina, slabost stradanja i samopožrtvovanja, zapravo Božja snaga i sila (1 Kor). Ustvrdio je da su njegove patnje povezane s Kristom (2 Kor 1,3-11) te da je svijet taj koji je odbio Božju metodu za pomirenje i da u njoj vidi samo sramotu i prividan poraz. Nasuprot njima, oni koji su spašeni vide je kao mirisnu žrtvu Bogu (2,14-17). Pavao tvrdi da je njegovo stradanje nužno kako bi se očitovao Kristov život (4,5-15) te da glasnici Evanđelja moraju živjeti u skladu s tim (6,1-13). Krist je umro na križu za spasenje ljudi, a glasnici koji nose križ odnijet će tu poruku čovječanstvu. Božje su metode dosljedne njegovoj poruci.

A ipak, Korinćani su ustrajno slušali učitelje čije su metode i poruka bili u suprotnosti s Kristovim križem. U retku 23 [(22)] Pavao pita: *Jesu li (oni) sluge Kristove*? Grčka formulacija koja je ovdje upotrijebljena ne govori da vjeruje da su ti "nad-apostoli" doista bili Božji sluge. Tekst više zvuči kao: "Oni su Božji sluge?! Pa ako su oni to (što je besmisleno reći), ja sam još više!"

Izraz "Kristov sluga" podsjeća na Izaijin navod o Slugi koji strada te o Sluginim slugama. Čovjek se ne može nazvati Božjim

slugom ako poriče potrebu za žrtvovanjem i stradanjem radi Krista. Božjega slugu definira stradanje.

U recima 23-30, Pavao navodi što je to što dokazuje da je on Božji sluga:

> *Više sam se trudio, više bio u tamnicama. Preko mjere sam bio bijen. Često sam bio u smrtnoj pogibli. Od Židova sam primio pet puta po trideset i devet udaraca. Triput sam bio šiban, jedanput kamenovan, triput brodolom doživio, jednu noć i jedan dan proveo na dubokom moru. Bio sam na čestim putovanjima u pogiblima od rijeka, u pogiblima od razbojnika, u pogiblima od sunarodnjaka, u pogiblima od pogana, u pogiblima u gradu, u pogiblima u pustinji, u pogiblima na moru, u pogiblima od lažne braće, u trudu i muci, u čestom nespavanju, u gladi i žeđi, u zimi i golotinji. Povrh svega – moje svakodnevno salijetanje: briga za sve crkve. Tko je slabić, da ja nisam slabić? Tko se od drugoga navodi na grijeh, da ja ne izgaram?* ***Ako se treba hvaliti, spomenut ću radi hvale ono što odaje moju slabost*** (naglasak dodan).

Zatim u recima 31-33 daje primjer čime će se ponositi:

> *Bog, Otac Gospodina Isusa, koji je slavljen zauvijek, zna da ne lažem. Namjesnik kralja Arete u Damasku čuvao je damašćanski grad s nakanom da me uhvati. I kroz prozor su me ljudi spustili u košari preko gradskih zidina, i tako sam umaknuo njegovim rukama.*

Kao što smo primijetili kad smo proučavali Djela, Pavao je odmah nakon obraćenja počeo propovijedati Evanđelje. Zato su Židovi skovali zavjeru da ga ubiju i morao je pobjeći iz Damaska tako što su ga učenici noću spustili preko zida u košari (Dj 9,25). To mu je iskustvo razjasnilo nevjerojatnu istinu koju nikad nije zaboravio.

Mora da je bio na kušnji da se ponosi zbog Kristova otkrivenja i svog dramatičnog svjedočanstva i obraćenja, od progonitelja do Božjeg glasnika. Ali onda se sjetio kako je završio njegov prvi pokušaj propovijedanja Evanđelja: morao je biti spušten kroz prozor u zidu, usred noći, u košari, koja je vjerojatno služila za odlaganje smeća. Tad je naučio da je to ono što Božji glasnik može očekivati!

Što si **ti** očekivao, kako će izgledati tvoj hod za Kristom nakon što si se obratio?

U poglavlju 12 Pavao dalje objašnjava. "Nad-apostoli" su se hvalili velikim viđenjima koja im je Bog dao. "Dobro", kaže Pavao, "prekinut ću onda četrnaestogodišnju šutnju i ispričati vam o viđenjima i otkrivenjima od Boga koje sam ja primio".

Pretpostavljam da su se u ovome trenutku Korinćani nagnuli naprijed, nestrpljivo iščekujući da vide što će Pavao sad napisati. Bila je to ona vrsta poruke koju su voljeli slušati.

Međutim, Pavao odbija ići duboko u detalje. U recima 2-5 govori kako je imao viđenje neba, ali mu je očito neugodno hvaliti se s tim (r 1). Na sebe upućuje kao na "čovjeka u Kristu" (u trećem licu), kako bi naglasio da ga ta vizija nije učinila nekom posebnom vrstom kršćanina.

Pavlu je ugodno hvaliti se samo svojom slabošću (r 5) i stoga odmah (r 7) diskreditira čudesno viđenje koje mu je Bog dao: *I da se ne bih uzoholio zbog obilja objava, stavljen mi je trn u tijelo, sotonin poslanik, da me trajno muči da se ne uzoholim.*

Trn u tijelu

Obilje je pretpostavki što bi Pavlov "trn u tijelu" mogao biti. Mnogi tumači, ako ne i većina, smatraju da je to bilo tjelesno oboljenje. Ja sam sklon vjerovati da taj izraz trebamo shvatiti u kontekstu onoga o čemu je Pavao upravo završio raspravu i na što će se vratiti u desetome retku – u kontekstu protivljenja i progona radi Krista.

Rani crkveni teolog, Ivan Zlatousti, shvaćao je izraz "sotona" u njegovu općem hebrejskom smislu, kao "protivnik, neprijatelj", te

je smatrao da pojam "sotonin poslanik" koji je mučio Pavla znači "kovač Aleksandar, Himenej i Filet, kao i svi neprijatelji Riječi, te oni koji su se natjecali s njim i borili protiv njega, oni koji su ga bacali u tamnice, tukli ga i vodili u smrt, jer su oni vršili sotonino djelo".[40] Augustin, Teodor Mopsuestijski, Teodoret Kirski, Focije I, te Teofilakt i ostali rani crkveni oci, također su ovo vidjeli u istom svjetlu.[41]

Nedavno je R. V. G. Tasker o ovome ulomku napisao: "Budući da ne postoji ništa što bi moglo ushititi kršćanskog evanđelistu kao što to može radost duhovnog iskustva, i kako ne postoji ništa tako proračunato da umanji duhovni ponos, koji nerijetko prati takva iskustva, kao što to može protivljenje s kojim se evanđelist suočava dok propovijeda riječ, vrlo je vjerojatno da je tumačenje Ivana Zlatoustog bliže istini nego bilo koje drugo".[42]

Ma kako to shvatili, činjenica je da je tog "sotoninog poslanika" poslao Bog; sotona ima ograničenu slobodu djelovanja. Bog u konačnici sve ima pod kontrolom. Ništa ne dolazi u život vjernika a da prvo ne prođe kroz Božje suverene ruke.

To ne znači da Pavao nije želio da se ta patnja ukloni iz njegova života:

> *Za to sam triput molio Gospodina da prestane. A on mi je odgovorio: "Dosta ti je moja milost, jer se moja snaga savršeno očituje u slabosti"* (12,8-9a).

Kako je Bog to točno rekao Pavlu, nije nam opisano. Uporaba perfekta na ovome mjestu ukazuje da je to prošli čin s trajnim posljedicama. Drugim riječima, ono što je Bog rekao Pavlu o svojoj milosti (da mu je ona dostatna), vrijedi za njega i u vrijeme kad je pisao ovu poslanicu. Bio je to Božji odgovor na Pavlovu molitvu i još uvijek stoji – i ne radi se tu o prihvaćanju situacije "što je tu je". U Pavlovu je umu Božja milost usred nevolja jednako odgovor na molitvu koliko je to i oslobođenje, jer izjavljuje: *Prema tome, vrlo ću se rado – radije nego da tražim oslobođenje – hvaliti svojim slabostima da se na meni nastani snaga Kristova. Zato uživam u slabostima, u uvredama, u nevoljama, u progonstvima,*

u tjeskobama koje podnosim za Krista. Jer kad god sam slab, onda sam jak (2 Kor 12,9b-10).

Ključna je riječ ovdje, dakako, *za Krista*. Pavao nije namjerno išao tražiti progon. Njegova je jedina briga bio Krist i širenje Evanđelja, a patnje su došle kao posljedica njegove potrage za Božjim nakanama. Nema ničeg posebnog u stradanju radi stradanja. Patnja i progon su samo prirodne posljedice širenja Evanđelja u svijetu koji je neprijateljski raspoložen prema Bogu, Evanđelju i njegovim glasnicima.

Progon nas podsjeća komu pripadamo i dokazuje da smo doista Božji glasnici.

MOSES XIE

Moses Xie je rođen 1918. g. u provinciji Jiangsu, u Kini. Postao je kršćanin kad je imao četrnaest godina. 1950-ih, kao ravnatelj kineske kršćanske misije u Šangaju, odbio je pridružiti se Trojnom patriotskom pokretu (TSPM – Vijeće protestantskih crkava u Kini) koji je bio pod kontrolom komunista. Uhićen je u svibnju 1956. g. i zatvoren na 23 godine. Za vrijeme prvog ispitivanja nakon uhićenja bio je 133 dana neprestano vezan lisicama koje su bile zaključane tako čvrsto, da su mu se usijecale u kožu sve do kostiju. Čuvari su mu čupali kosu, svirepo ga šutirali čizmama i neprestano vršili pritisak na njega da se odrekne vjere. Katkad se tijekom mučenja Xie molio: "Gospodine, ja te vjerno slijedim. Što sve ovo znači?"

Bol i stalno mučenje bili su tako strašni da je jedne noći, očajan, pokušao samoubojstvo. Još uvijek s lisicama na rukama, odvrnuo je žarulju u svojoj ćeliji i ugurao prste u utičnicu, nadajući se da će ga ubiti električni udar. Ali nije. Lisice su nekako preusmjerile struju, no njegovi su krici upozorili čuvare na ono što je pokušao učiniti.

Dok je te noći ležao u drvenom krevetu u svojoj ćeliji, molio se jecajući, ispunjen tjeskobom i kajanjem. Tvrdi da je iznenada čuo glas kako na kineskome kaže: "Dosta ti je moja milost". Te su mu riječi triput jasno ponovljene. Znao je da su ostali zatvorenici spavali i da bi bilo nemoguće da itko od njih kaže nešto tako jasno i glasno a da ne uznemiri stražare. Do dan danas tvrdi da mu se Bog osobno obratio te noći. "Nakon tog događaja", svjedoči Xie, "Božja je milost bila doista jaka. Kad su me poslije toga tukli, više nisam osjećao bol."

Naravno, nije znak da je nekome Božja milost dovoljna to što ne osjeća bol. Mnogi su progonjeni kršćani iskusili strahovito bolna mučenja od ruke svojih neprijatelja. Ipak, i oni svjedoče da im je Božja milost bila dovoljna kad nisu imali ništa drugo. Zapravo su otkrili da je Božja milost bila sve što im je trebalo.[43]

Poslanica Rimljanima

Zasigurno nijedan biblijski tekst nije bio tako pomno proučavan kao Poslanica Rimljanima. Tema zbog koje je Pavao napisao ovu knjigu posebno je sporna u znanstvenim krugovima. Očito je da se radi o crkvi koju on još nije bio posjetio ali se nadao da će to učiniti u skoroj budućnosti. Većina smatra da je knjiga napisana između 54. i 58. g. po. Kr., s tim što bi 57. ili 58. g. bili najvjerojatniji datumi.[44] Teško da je crkva u Rimu trpjela značajniji progon u to vrijeme. Naprotiv, vjerojatnije je da je uživala određeni stupanj careve zaštite tijekom prvih godina Neronove vladavine.[45]

Podrijetlo crkve u Rimu također je neizvjesno. Moguće je da je nastala kroz utjecaj židovskih obraćenika koji su se tamo vratili nakon Pedesetnice opisane u Djelima 2, ili putujućih trgovaca, ili onih koji su se preselili u Rim iz drugih gradova. Prije protjerivanja Židova iz Rima po Klaudijevu nalogu iz 49. g., procjenjuje se da ih je tamo živjelo između četrdeset i pedeset

tisuća.[46] Njihovo je protjerivanje nedvojbeno imalo golem utjecaj na prirodu crkve u Rimu.

Prvo, gotovo je sigurno da je do Klaudijeve naredbe došlo zbog nemira među tamošnjim Židovima u vezi Isusa.[47] On je još 41. g. htio protjerati Židove iz Rima zbog njihova velikog broja, kao i zbog brojnih Rimljana koji su se obraćali na Judaizam.[48] O Klaudijevim je djelima rimski povjesničar Svetonije pisao: "Prognao je iz Rima sve Židove koji su neprestano pravili nerede na Krestov nagovor".[49] Općenito je prihvaćeno da "Krest(os)" znači Krist te da ovdje imamo dokaz da se crkva u Rimu, koja je najvjerojatnije u to vrijeme pretežito bila židovska, suočavala sa znatnim otporom njihovih sunarodnjaka, baš kao što su to Pavle i njegovi suradnici iskusili tijekom službe. Posljedični su nemiri dali Klaudiju potrebnu izliku da protjera Židove iz Rima, a da pritom ne izazove javne nemire.[50]

To je protjerivanje značajno utjecalo na promjenu demografske slike crkve u Rimu. Nekoć pretežito židovska, sada je postala većinski poganska. Ti su obraćenici morali ustanoviti vlastito vodstvo koje je zauzvrat evangeliziralo svoje sunarodnjake, što je za posljedicu imalo crkvu koja je gotovo izgubila židovske korijene, mada su mnogi pogani poznavali židovsko Pismo, budući da su bili "Jahvini štovatelji" – pogani koji su štovali Boga kao Židovi ali nisu bili obrezani.[51] Kako je crkva rasla u godinama koje su uslijedile i kako su se Židovi postupno počeli vraćati u Rim nakon Klaudijeve smrti 54. g. po. Kr., počela je rasti i napetost između židovskih i poganskih kršćana zbog njihova različitog načina života (vidi: 14,13-23).

Očito je da je crkva u Rimu počela zadirati i u više slojeve društva. U Poslanici Rimljanima Pavao spominje čovjeka po imenu Narcis (16,11) i vjerojatno je riječ o Tiberiju Klaudiju Narcisu, visokom vladinom službeniku pod carevima Tiberijem i Klaudijem.[52] Pavao pozdravlja i Aristobulove ukućane (16,10), što je bio opći naziv za obitelj Heroda I. Velikog.[53]

Rimski povjesničar Tacit izvještava da je 57. g. po. Kr. "ugledna gospođa" Pomponija Grecina, žena Aula Plaucija, osvajača Britanije, bila optužena za "strano sujevjerje i predana na sud

svome mužu".[54] Vrlo je vjerojatno da je to "sujevjerje" bila vjera u Krista, jer je obitelj Pomponije Grecine u drugome stoljeću pripadala osvjedočenim kršćanima, a neki su njezini članovi sahranjeni u jednoj od ranih kršćanskih katakombi.[55] Prema Tacitu, koji opisuje ovaj antički presedan, Plauciju je izložen slučaj njegove žene u nazočnosti njezine obitelji, budući da je slučaj obuhvaćao njezin pravni status i karakter, i zaključio je da je nevina. Pomponija je sljedećih četrdeset godina objašnjavala svoj povučen i uzdržan način života kao "tugovanje za dragim prijateljem". Sordi smatra da je to tipičan primjer ponašanja u ranoj crkvi u Rimu – bili su oprezni kad je trebalo staviti drugima do znanja da su kršćani.

Iako su mnogi neke aspekte Judaizma smatrali privlačnim, valja primijetiti da je u rimskom društvu postojalo i znatno neprijateljstvo prema Židovima.[56] Rimska je inteligencija osobito bila antagonistički raspoložena prema ovoj i drugim stranim "sujevjerjima" koja su, kako su mislili, slabila vjernost Rimljana prema njihovoj drevnoj religiji i vrijednostima. Tacit je osobito divlje optužio Židove da oskrvnjuju sve što su Rimljani smatrali svetim te da dopuštaju sve čega su se ovi gnušali.[57] Znamo za tri odvojene zvanične sudske odluke donesene tijekom prve polovice prvoga stoljeća protiv Židova u Rimu: protjerivanje pod Tiberijem 19. g. po. Kr.; oduzimanje prava skupštini pod Klaudijem 41. g. po. Kr.; te protjerivanje pod Klaudijem 49. g. po. Kr. Često pobrkani sa Židovima zbog zajedničkog mjesta podrijetla te činjenice da su prvi obraćenici većinom bili Židovi, kršćani iz tog doba također su bili predmetom istih optužbi i društvenih predrasuda. Osim toga, u vrijeme kad je Pavao pisao Rimljanima, postojao je prilično velik gnjev zbog posrednog poreza, a carinici su često sumnjičili Židove za utaju poreza zbog nekih posebnih povlastica koje su ovima bile odobrene iz vjerskih razloga. Umjesto da plaćaju za održavanje hramova rimskih bogova, Židovima je bilo dopušteno plaćati hramski porez. Kršćani su se, kao dio nepriznate religije, našli u nezavidnu položaju, jer nisu željeli plaćati porez ni jednima ni drugima.[58]

Otuda je moguće da je Pavao pisao crkvi koja je, unatoč židovskim kršćanima koji su bili njezinim dijelom, izbjegavala

svaki dodir sa židovskom zajednicom barem do 56. g. po. Kr.[59] Kad je došao u Rim, nekoliko godina nakon pisanja ove poslanice, zatekao je situaciju u kojoj je bilo malo ili nimalo trenja između kršćana i Židova (Dj 28,22). Čini se iz Poslanice Filipljanima, koju je pisao iz Rima, da sukoba nije bilo jer su i jedni i drugi izbjegavali propagiranje vjere u većoj mjeri među svojim sunarodnjacima.[60] Pavao piše Filipljanima da je njegova nazočnost u Rimu potakla tamošnje vjernike da budu hrabriji u svjedočenju (Fil 1,12-18). Malo je vjerojatno, po mom mišljenju, da Pavao nije bio svjestan ovog problema kad je pisao Rimljanima upotrijebivši vrlo jaku izjavu koja je pripremila scenu za cijelo pismo: *Uistinu, ja se ne stidim Evanđelja, jer je ono sila Božja za spasenje svakomu vjerniku, kako, u prvom redu, Židovu tako Grku* (Rim 1,16). Njega nije stid poistovjećivanja s Kristovom porukom; ne treba biti stid ni Rimljane. Moraju biti aktivniji u nošenju poruke o pomirenju, kako Židovima, tako i Grcima.

S obzirom da je ovdje naglasak na navješćivanju Evanđelja u svijetu koji se pobunio protiv Boga, ne čudi da Pavao govori i o progonu, osobito zato što se čini da je to nešto što je tamošnja crkva nastojala izbjeći.

Posebni navodi o progonu s kojim će se suočiti oni koji se ne stide Evanđelja nalaze se u poglavljima 5 i 8.

1. Progon u nama stvara osobine koje nas pripremaju za slavu (5,3-5).

> *Ali ne samo to nego se ponosimo i nevoljama, svjesni da nevolja rađa strpljivost, strpljivost prokušanost, a prokušanost nadu. A nada ne razočarava, jer je ljubav Božja izlivena u našim srcima po duhu Svetomu koji nam je dan* (Rim 5,3-5).

Prije ovoga ulomka Pavao je govorio o miru s Bogom koji imamo kroz vjeru, te kako se kao kršćani radujemo u *nadi u slavu Božju* (r 2). Naša se radost, međutim, ne završava jednostavnim postizanjem vječnog života, kaže Pavao. Radujemo se u našim

patnjama i progonu jer znamo da kroz njih Bog u nama razvija osobine koje nas pripremaju za slavu. Već smo raspravljali o tome da kroz progon dokazujemo da smo dostojni baštine te da smo sposobni ponijeti odgovornosti koje nam Bog želi dati. No progon nas priprema i za odgovornosti i povlastice koje ćemo baštiniti, tako da se nećemo postidjeti.

2. Progon je dio onoga što znači "živjeti u Duhu" u neprijateljskom svijetu (8,16-39).

Ovaj se ulomak prirodno dijeli na tri dijela:

a) 8,16-17
b) 8,18-30
c) 8,31-39

Rimljanima 8,16-17

U retku 16 Pavao kaže da nam Bog daje svoga Duha koji nam svjedoči da smo uistinu njegova djeca, njegovi baštinici i Kristovi subaštinici. Ali onda apostol u retku 17 dodaje jedan zanimljiv uvjet koji mnogi tijekom proučavanja ovoga ulomka propuštaju:

> *Sâm Duh svjedoči zajedno s našim duhom da smo djeca Božja. Ako smo djeca, onda smo i baštinici: baštinici Božji, a subaštinici Kristovi* – **ako zbilja** *(kao što jest)* **trpimo s njim** – *da s njim budemo i proslavljeni* (naglasak dodan).

Naša je baština, kaže Pavao, uvjetovana našim trpljenjem s Kristom. Nema udjela u njegovoj slavi ako ga nema u njegovoj muci.[61] Ako je Krist određen za stradanje da bi bio proslavljen (Lk 24,26; vidi također: Fil 2,6-11; 1 Pt 1,11), onda je tako i s njegovim subaštinicima. Biti u Kristu ne znači dijeliti s njim samo sinovstvo već i njegovo odbacivanje i smrt. U svijetu koji ne poznaje Krista kao Gospodina, takvo je trpljenje neizbježno za one koji ga vjerno slijede.

Spremnost da ga slijedimo do smrti u našem radu, kako bismo ispunili njegovu nakanu na zemlji, dokaz je zbilje naše vjere i

pokazuje da smo spremni primiti baštinu u budućnosti. Partnerstvo s Kristom u ovome životu kvalificira nas i čini dostojnima za partnerstvo s njim i u vječnosti.

Neki bibličari brinu da je ovakav stav o baštini u suprotnosti s Pavlovim učenjem o opravdanju vjerom i primanju nagrade. Opća je sklonost ne isticati koncept nagrađivanja sve dok se ne svede gotovo na ništa. Josef Ton objašnjava:

> Protestantski teolozi podozrivo gledaju na nedosljednost Pavlove teologije o ovoj temi zato što nisu jasno razumjeli sadržaj nebeskih nagrada. Kad se one vide u pravome svjetlu, to jest kao primanje baštine, što podrazumijeva da ćemo biti postavljeni nad Božjom imovinom i da će nam biti dan viši ili niži položaj vladavine u nebeskom kraljevstvu, tad postaje jasno da Bog ne očekuje da njegova djeca **zarade** te nagrade!
>
> Nagrade koje Bog čuva svojoj djeci određene su **po njegovoj milosti**. Nije tu riječ o stjecanju zasluge kojom bi se Bog obvezao da nam da nešto zauzvrat. On je još prije početka vremena odlučio tu baštinu dati svojoj djeci. Predodredio je ljude da vladaju nad njegovim stvorenjima prije nego što ih je stvorio. Stvar je u tome što je odlučio ugraditi u ljude karakter nalik svom, oblikovati ih po svojoj slici; štoviše, odlučio je oblikovati taj karakter u njima u kalionici teškoća zemaljskoga postojanja. Na kraju tog procesa Bog želi vidjeti u svakom svom djetetu karakter koji se odlikuje besprijekornošću, nesebičnošću, samodarivanjem, ustrajnošću, vjernošću i poslušnošću. To mu je ugodno i to je njegov pojam zrele osobe koja je dostojna da joj se povjeri velik i slavan položaj vladavine u njegovu vječnom kraljevstvu.[62]

Pozvani smo na stradanje s Kristom, na usklađivanje naših ciljeva s njegovim, naše nakane s njegovom i njegove metode križa s našom metodom služenja. Moramo u sebi pokazati njega

i njegov život, šireći milost njegova spasenja po cijenu vlastite udobnosti, pa čak i po cijenu vlastitog života.

Rimljanima 8,18-30

Ma koliko trpjeli za Krista, napominje Pavao, to nije dostojno usporedbe sa slavom koja će nam biti objavljena (r 18). I sama priroda nam se željno pridružuje u iščekivanju dana kad ćemo primiti baštinu kao sinovi. Ona uzdiše s nama dok prolazimo kroz progon i patnje radi Krista, a mi ustrajno iščekujemo svoje posinjenje.

No i dalje uzdišemo. Progon je patnja. Sadašnje je vrijeme vrijeme uzdisanja.[63] Sva priroda uzdiše (sunwdineii, r 22), kršćani uzdišu (stenazomen, r 23) iščekujući posinjenje, a i Sveti Duh posreduje za nas uzdišući (stenagmoi~, r 26). Nismo u svom uzdisanju ostavljeni sami.

Duh nam pomaže u našoj slabosti (r 26). Ima dana kad ne znamo kako moliti. Ali baš kao što je Isus obećao da će nam biti dano što trebamo reći pred kraljevima i vlastima (Mt 10,19), tako se Duh moli za nas kad su, usred nevolje, naši osjećaji tako duboki da ne možemo izgovoriti ni riječi pred Ocem. On posreduje za nas u skladu s Božjom voljom (r 27).

Uvjereni smo i znamo da Bog može učiniti da sve pridonosi našem dobru. Smatram da Pavao pod izrazom "sve" misli na progon i stradanje s Kristom, jer smo njegovi subaštinici (r 17).

Našem "mi znamo" (oidamen), iz retka 28, suprotstavljeno je "mi ne znamo" (ouk oidamen), iz retka 26, i omogućeno time što "on zna" (oiden), iz retka 27. Možda u vrijeme progona nećemo znati kako se trebamo moliti, ali Duh zna, a mi znamo da Božju nakanu za nas nikad ne može omesti ni patnja ni progon.

Stoga, ako nas tko pita: "Je li progon nešto dobro?", mi odgovaramo: "Nije, ali Bog može učiniti da sve to pridonosi našem dobru i njegovoj slavi. Na taj će nas način pripremiti da primimo vječnu nagradu".

Božja nakana nikad nije bila, niti će kad u konačnici biti, ometena zbog progona ili stradanja. On je izabrao upotrijebiti ta

sredstva kako bi nam pomogao da postanemo onakvi ljudi kakvima nas je on predodredio – ljudi čiji je karakter nalik karakteru njegova Sina (r 29). Započeo je taj proces kad nas je pozvao k sebi, opravdao i proslavio. Valja obratiti pažnju na prošlo vrijeme, upotrijebljeno u recima 29 i 30. Iako naše proslavljanje još uvijek nije zbilja, u Pavlovu je umu to toliko sigurno, da o njemu govori u prošlom vremenu, jer je Bog, u svome predznanju, predodredio da ćemo kroz progon biti prilagođavani liku njegova Sina, što će dostići svoj završetak u našem proslavljanju. To je unaprijed odlučeno i dogodit će se jer Bog sve drži pod svojom kontrolom.

Međutim, moguće je da se u ovome životu neće vidjeti na koji to način Bog čini da sve pridonosi dobru onima koji ga ljube (8,28). Ovo je rečeno u kontekstu predstojeće Božje eshatološke slave i kršćanske nade. Radi se o velikoj shemi povijesti koju će vjernik moći pogledati retrospektivno i sa sigurnošću reći da je Bog doista bio kadar učiniti da i progon posluži ostvarenju njegovih ciljeva u životu njegove djece. Nada za današnjeg vjernika koji se suočava sa stradanjem koje se možda čini besmisleno, prema Bekerovim riječima, "utemeljena je u predstojećoj Božjoj pobjedi i hrani se njom".[64]

Ovo bi trebalo biti veliko ohrabrenje onima koji prolaze kroz progon. Imamo li udjela u Kristovim patnjama, zajamčeno nam je da ćemo ga imati i u njegovoj slavi (r 17). Stoga, ma kako patnje bile teške, mi "nadmoćno pobjeđujemo" (upernikwmen) po onome koji nas je ljubio (r 37; vidi također 5,5-10).

Dvije izvrsne engleske crkvene pjesme izražavaju ove istine s iznimnom ljepotom i snagom. Prva je reformacijski koral: "Hajdemo zauvijek za Isusom", napisan 1653. g., koji naglašava naše prisno poistovjećivanje s Kristom i u patnji i u slavi:

Stradajmo ovdje sa Isusom,
povinujmo se njegovu liku;
jer nebesku ćemo slavu uskoro uživati,
nakon oluje sunce dolazi.
Mada sad sijemo suze žalosti,
požnjet ćemo nebeske radosti;

i strahovi što nas sad uznemiruju,
sutra će biti sreća i smijeh.
Kriste, ja stradam ovdje s tobom;
podijeli tamo svoju radost sa mnom!

Umrimo sada sa Isusom.
Njegova je smrt od druge smrti,
od uništenja duše oslobađa nas,
oživljava nas dahom života.
Unizimo sada tijelo i krv,
još dok smo živi umrimo grijehu;
i grob što nas zatvara u sebe
bit će naša vrata u nebo.
Isuse ja ovdje umirem za tebe,
da bih tamo vječno živio.

Živimo radosno sa Isusom;
jer on je uskrsnuo od mrtvih,
smrt i grob morat će nas brzo pustiti.
Isuse ti si naša glava,
mi smo doista tvoji udovi;
tamo gdje ti živiš, živimo i mi.
Uzmi nas i posjeduj vjerni prijatelju,
kao svoju voljenu braću.
Isuse ja ovdje živim za tebe,
i tamo ću vječno za tebe živjeti.[65]

Klasična engleska pjesma "Isuse ja sam uzeo svoj križ", koju je napisao Francis Lyte, poklapa se s ovim odjeljkom iz Rimljana 8 i obećava slavu nakon patnje, te poziva na ovisnost o Bogu:

Isuse, ja sam uzeo svoj križ,
sve ostavljam i idem za tobom.
U oskudici, prezren i napušten,
ti si odsad moje sve.

Neka propadne sve za čim sam čeznuo,
čemu sam se nadao ili sam znao.
Ja sam ipak bogat čovjek,
jer Bog i nebo moji su!

Neka me svijet prezre i ostavi;
ostavili su i moga Spasitelja.
Ljudska me srca i izgled varaju;
ti nisi kao oni, neistinit.
Dok mi se ti osmjehuješ,
Bog mudrosti, ljubavi i moći,
mogu me neprijatelji mrziti
i prijatelji me se odreći;
pokaži mi samo svoje lice
i opet će zasjati svjetlo.

Odlazi sad zemaljska slavo i bogatstvo!
Dođi nesrećo, preziru i boli!
U tvojoj je službi bol zadovoljstvo;
s tvojom je milošću, gubitak dobitak.
Zvao sam te: "Abba, Oče",
srce sam ti svoje predao:
mogu oluje bjesniti i oblaci se skupljati,
sve pridonosi dobru za mene.

Mogu mi ljudi nanositi muku i bol,
što god čine vode me na tvoje grudi.
Mogu me pritisnuti teške kušnje,
nebo će mi donijeti još slađi počinak.
Ne može mi žalost naškoditi,
sve dok mi je tvoja ljubav ostavljena;
ne može me radost osvojiti,
ako u toj radosti nisi ti.

Uzmi, moja dušo, njegovo spasenje;
podigni se iznad grijeha, brige i straha;

nađi radost na svakoj postaji, još imaš raditi,
dobar rod donesi:
pomisli da Sveti Duh u tebi boravi,
da je osmijeh Očev na tebi;
Spasitelj je umro da te osvoji,
dijete neba sada si, nemoj gunđati.

Požuri sad od milosti do slave,
naoružana vjerom, na krilima molitve,
pred tobom su vječni dani nebeski,
tamo će te Božja ruka odvesti.
Brzo će se završiti tvoj zemaljski put,
brzo će proći tvoji dani hodočasnički;
nada će uskoro postati stvarnost,
vjera gledanje, a molitva slavljenje.[66]

Rimljanima 8,31-39

U svjetlu svega ovoga (rr 18-30), Pavao u 8,31-39 uzvikuje,

Što ćemo ovome nadodati? Ako je Bog za nas, tko će biti protiv nas? On koji čak nije poštedio vlastitog Sina, već ga predao za sve nas, kako nam neće dati sve ostalo s njime? Tko će podići tužbu protiv izabranika Božjih? Bog koji ih opravdava? Tko će ih osuditi? Isus Krist koji je umro – još bolje: koji je uskrsnuo – koji je s desne strane Bogu i koji posreduje za nas?

Tko će nas rastaviti od ljubavi Kristove? Nevolja? Tjeskoba? Progonstvo? Glad? Golotinja? Pogibao? Mač? "Zbog tebe – stoji pisano – ubijaju nas cijeli dan; drže nas kao ovce određene za klanje." Ali u svemu ovom sjajno pobjeđujemo po onome koji nas je ljubio.

Siguran sam da nas neće ni smrt, ni život, ni anđeli, ni poglavarstva, ni sadašnjost, ni budućnost, ni sile, ni visina, ni dubina, ni bilo koje drugo stvorenje moći rastaviti od ljubavi Božje, koja je u Kristu Isusu, Gospodinu našemu.

Ovi reci nisu obećanje onima koji žive u grijehu da će imati vječnu sigurnost. Kontekst zahtijeva da shvatimo da je ovo obećanje onima koji trpe s Isusom i sve daju za njega. Obećano im je da ništa s čime će se suočiti, ma s koje strane, neće moći uništiti njihovu vjeru. Naši progonitelji mogu reći što hoće. Mogu nas optužiti za bilo koji zločin koji im padne na pamet. Mogu nas ubiti, moriti glađu i mučiti. Mogu ubiti naše voljene pred našim očima. Mogu nas ostaviti da trunemo, u lancima, duboko u zatvorskoj ćeliji, ili nas javno poniziti na gradskoj tržnici. No ništa nas neće moći odvojiti od Boga. Upravo ono s čim nam je svijet mislio nanijeti zlo, Bog će upotrijebiti kako bi nas pripremio za slavu!

Poslanica Galaćanima

Čini se da je među Galaćanima, baš kao među Korinćanima, bilo onih koji su izvrtali poruku Evanđelja kako bi izbjegli progon judaista:

> *Svi koji žele ugoditi tijelu htjeli bi vas prisiliti da primite obrezanje, samo da više ne budu proganjani zbog Kristova križa* (Gal 6,12).

Pavao se i ovdje, isto kao i u Korintu, odbija hvaliti bilo čime osim križem: *A ja sam daleko od toga da se ičim ponosim, osim križem Gospodina našega Isusa Krista, po kojemu je meni razapet svijet i ja svijetu!* (Gal 6,14).

Svoje pismo Galaćanima završava vrlo zanimljivom frazom u 6,17: *Ubuduće neka mi nitko više ne dosađuje, jer ja na svome tijelu nosim biljege Isusove!*

Ožiljke od mučenja i progona Pavao smatra Kristovim žigom na svome tijelu koji ga obilježava kao njegova roba. Pavao kaže da nije obrezanje to što ga označava kao osobu koja pripada Kristu već ožiljci od progona, nastali zbog Isusova Evanđelja.

"Prestanite nastojati promijeniti ovo Evanđelje", moli ih. "Oni koji žele izbjeći progon uklanjaju križ, ali Kristov je križ središte Evanđelja i da bih vam ga donio, nužno je bilo da ponesem križ."

Svjedočenje Evanđelja koje je usmjereno na križ zahtijeva glasnika koji nosi križ.

Poslanica Efežanima

Kao i Poslanica Galaćanima, tako ni Poslanica Efežanima ne sadrži mnogo očitog učenja o progonu. No on se pretpostavlja i to ne treba čuditi, osobito kad se sjetimo da Pavao piše ovo pismo kao Kristov sužanj (3,1; 4,1). Međutim, on odbija gledati na sebe kao na žrtvu, bilo Židova bilo Rimljana; sužanj je jer je odlučio slijediti Krista. Zatočenik je Isusa, a ne Rima, i to je dio njegova identiteta kao Kristova sljedbenika.

Efežanima 3,1

U 3,1 Pavao kaže da je on *sužanj Krista Isusa za vas, pogane*, a u 3,13: *Zato molim da ne zdvajate zbog nevolja koje podnosim za vaše dobro, jer su one razlog vaše slave.*

Oba puta rabi isti grčki izraz uper umw'n (u vaše ime; za vas).

Valja nam ovdje zapamtiti dvije glavne misli. Prvo, Pavlovo uhićenje u Jeruzalemu opisano u Djelima 21 izvješće je jednog efeškog obraćenika, Trofima, koji se vjerojatno pridružio Pavlu neposredno prije njegova puta iz Efeza u Jeruzalem (Dj 20). Pavao je uhićen kad su Židovi mislili da je odveo Trofima u Hram i tako ga oskvrnuo. Efežani su bez sumnje bili svjesni okolnosti Pavlova uhićenja.

Drugo, Pavao je uhićen upravo zbog davanja prvenstva poganima. Efežani su znali da ga je nošenje Evanđelja njima koštalo slobode i da ga može koštati života. On shvaća da je to cijena ispunjavanja Kristove službe, kao što ih je podsjetio u Djelima 20,24.

> *Meni ni najmanje nije do života; samo da dovršim svoju trku – službu koju primih od Gospodina Isusa: svjedočiti za Evanđelje milosti Božje.*

Glavna je tema Poslanice Efežanima jedinstvo Crkve: Židova i pogana. Njihov odnos u Božjem kraljevstvu bio je jedna od osnovnih Pavlovih briga.[67] Zato im u svome pismu pomno objašnjava kako je okupljanje svih koji se pouzdaju u Boga bio Božji plan od samoga početka (2,11-18; 3,6). Bog je odredio, prije postanka svijeta, da će imati Crkvu onih koji su "kao Krist" i ta nakana, iako nekoć sakrivena, više nije tajna, već je sasvim otkrivena u Kristovu Evanđelju (Ef 1,9; 3,7-12). To je dobra vijest i otkriva tajnu da Bog želi da svi narodi (Židovi i pogani) budu njegov izabrani narod, što je otkriveno čak i poglavarstvima i vlastima na nebesima (3,10).[68] Ova divna poruka kaže da su izabrani pozvani da budu u zajedništvu sa svim ljudima svuda u svijetu. Upravo zbog podupiranja i navješćivanja te otkrivene tajne, riječima, mislima i djelima, Pavao je postao zatočenik.

On podsjeća Efežane da je njegovo zatočeništvo njihova slava (3,13). Ponovno ovdje vidimo kako, tipično za njega, postavlja jedno uz drugo stradanje i slavu: njegova patnja donosi slavu poganima.[69] Drugim riječima, zbog njegova zatočeništva oni sada imaju slobodu. On strada za njih (3,13).[70]

Kad su Efežani posljednji put vidjeli Pavla, plakali su i bili žalosni, jer im je rekao da ga više nikad neće vidjeti (Dj 20,38). Podsjetio ih je na progon koji je pretrpio zbog sveobuhvatnog Evanđelja koje je propovijedao (20,17-21), upozorio ih da dolaze nevolje koje će zadesiti i njega (20,22-27) i njih (20,28-31), te ih predao Bogu i pomolio se za njih prije odlaska u Jeruzalem (20,32-37). Sad ih u 3,13 potiče da se ne obeshrabre zbog njegova utamničenja. Moli se za njih (3,13-19) baš kao što se molio na obali prije nego što će otići i biti uhićen. Moli se da budu ukorijenjeni i utvrđeni, da dosegnu Kristovu ljubav u svoj njezinoj punini, te im govori da ih ništa ne može tako svladati da se njihovo korijenje iščupa ili da sruši one koji su utemeljeni u Kristovoj ljubavi (vidi: Rim 8,28-29).

Efežanima 4,1

Kao sužanj u Gospodinu (4,1), Pavao govori iz iskustva i sa autoritetom o onome o čemu bi Efežani trebali voditi računa. On zna da su ljudi, kad se suoče s otporom, skloni zazirati od vjere ili od zajedništva s drugim vjernicima, kako bi izbjegli progon. Umjesto toga, Pavao potiče članove crkve da žive *dostojno poziva kojim su pozvani* (4,1).

Što točno znači živjeti "dostojno poziva kojim smo pozvani"?

Kao što znamo, Bog je prije stvaranja svijeta izabrao sebi Crkvu koja će se sastojati od svih ljudi koji se pouzdaju u njega – Židova i pogana, robova i slobodnjaka, muškaraca i žena – kako bi mu se pridružili u ispunjenju njegove nakane. To je poziv kojim smo pozvani. Živjeti dostojno toga poziva znači živjeti u skladu s njim. Što se Pavla tiče, to je život u jedinstvu (4,2-16). Mi smo jedna Crkva, bili Židovi ili ne. Ta teološka istina treba biti izražena u praktičnom životu.

Koliko je suprotno Evanđelju za koje je Krist umro da oni koji su pozvani u jedno tijelo budu podijeljeni, kaže Pavao. To je kršenje djela za koje je Krist umro i kojega je Pavao sužanj.

Da je Pavao odbio priznati jedinstvo Crkve, ne bi bio u zatvoru. Jer upravo je zbog svoga inzistiranja da postoji samo jedan Božji narod, kojega čine i Židovi i pogani, bio više puta progonjen i na kraju uhićen u Jeruzalemu. On potiče Efežane da ne poriču tu istinu i ne dijele se među sobom.

Efežanima 6,10-20

Ubuduće budite jaki u Gospodinu i njegovoj silnoj moći. U 6,10 Pavao počinje završavati svoje pismo Efežanima potičući ih da ostanu postojani u neprijateljskom svijetu. Vraća se na temu božanske moći o kojoj je počeo govoriti u 1,19-21.[71] Krist je pobijedio sile koje su na djelu u sadašnje doba (1,21; 2,2; 3,10), a njegovo uzvišenje daje snagu koja je na djelu u vjernicima i u službi utamničenog apostola (3,7).[72]

U 6,10-20 Pavao sažima glavne teme pisma tako da pobudi emocionalnu reakciju slušatelja.[73] Ako je ono što je rekao u

prethodnim poglavljima istina, evo kako Efežani trebaju živjeti unatoč bilo kakvom otporu s kojim bi se mogli suočiti. Pavao postavlja zadatak u kozmički kontekst, koristeći zamišljenu bitku, kako bi pomogao čitateljima da steknu bolji uvid i ohrabrio ih da čvrsto stoje protiv zlih sila koje su se postrojile protiv njih.[74] Ovaj se ulomak dijeli na tri dijela:

1. U 6,10-13 Pavao potiče čitatelje da budu jaki i podsjeća ih da crpe snagu od Gospodina i njegove silne moći. Snagu da izdrže unatoč protivljenju nisu ulili sami sebi. Kontekst bitke u konačnici je duhovan: to je bitka u kojoj se vjernici bore na Božjoj strani protiv sotone. Nije to bitka protiv ljudskih neprijatelja s Božjeg stanovišta, već protiv sila koje predvodi neprijatelj, tužitelj braće. U drugim je ulomcima (1,21; 3,10) Pavao već spominjao "poglavarstva" (arch) i "vlasti" (exousia). Sad popisu dodaje nove izraze i na taj način stvara dojam da sile zla prožimaju svijet.[75] Božja je sila, međutim, moćnija od svih drugih.

   Izraz *njegova silna moć* (6,10) može biti aluzija na Izaiju 40,26 u prijevodu Septuaginte, gdje on govori o Božjoj stvaralačkoj moći u stvaranju svemira i nebeskih tijela.[76] Upravo je ta moć na raspolaganju vjerniku pri suočenju s neprijateljstvom u "zli dan" (r 13).[77] Vjernik je dakle pozvan da se obuče u sve što mu je Bog pribavio. Nema razloga da padne jer mu je Bog osigurao sve što mu je potrebno (vidi: 2 Pt 1,3).

2. U 6,14-17 Pavao počinje imperativom "stojte čvrsto". Ovo sažima glavnu tendenciju koju on želi vidjeti u Efežanima, unatoč protivljenju i neprijateljstvu. Istinoljubivost i moralni integritet (pojas) pružit će vjerniku potporu i učvrstiti ga. Ispravni i pravedni postupci (oklop) bit će mu osnovna zaštita. Budnost kroz život mira koji daje Evanđelje (obuća) najbolja je priprema za borbu protiv sila riješenih da donesu razjedinjenje.[78] Pouzdanje i ovisnost o Bogu i njegovoj pomoći (štit) pružaju punu zaštitu od svakog napada kojim bi neprijatelj mogao krenuti na vjernika.

U retku 17 sintaksa se mijenja s onoga što vjernik treba staviti na sebe na ono što prima (dexasqe)[79]. Spasenje i riječ[80] su nam dani i nisu nešto što vjernik treba razviti. Izbavljen je od vladara tame (kaciga spasenja) i može krenuti u ofenzivu (mač) za oslobođenje drugih iz ropstva dok se Evanđelje propovijeda pod prodornom silom Svetoga Duha.

3. U recima 18-20 Pavao pojašnjava da oblačenje u Božju bojnu opremu i čvrstina u borbi zahtijevaju život ovisan o Bogu u molitvi.[81] Vjernici su pozvani da bdiju u molitvi koju vodi i nadahnjuje Sveti Duh ("u Duhu"), te da ne mole samo za svoju snagu već i za druge; osobito za Pavla, budući da je u zatvoru zbog Evanđelja (r 19).

   Pobjednički ton iz redaka 13-18 ublažen je u recima 19 i 20, jer se naglasak premješta na zatočena apostola. Pavao ne očekuje oslobođenje. Ipak, ne vidi svoje utamničenje kao poraz ili proturječje pobjedničkom tonu iz prethodnih redaka. Tamnica ga je podigla s položaja zatočenika na položaj poslanika u okovima (r 20).

   S obzirom na tipično užasne zatvorske uvjete iz Pavlova vremena, bit će da je ovo oksimoron (stilska figura koja u sebi objedinjuje dva proturječna pojma; npr. vrući led, pošten lopov, itd. – op. prev.).[82] Poslanika ne mogu zatvoriti oni kojima je poslan, jer obično ima diplomatski imunitet. Međutim, za Pavla koji služi kao poslanik postradaloga Krista, to bi bilo najprikladnije. On najtočnije odražava vlast koja ga je poslala kad je u okovima. Tamnica mu daje prigodu za vršenje poslaničke dužnosti: objavljivanja Kraljeve poruke. On potiče Efežane da se mole za njega kako bi to činio neustrašivo (kao svaki dobar poslanik). I on i oni moraju odoljeti iskušenju da vide sebe kao progonjenu, poraženu malu skupinu, koja se mora kriti pred protivnicima. Oni su Kraljevi poslanici s nevjerojatnom porukom koju trebaju predati vladarima ovoga svijeta i njihovim podanicima koje ovi drže u zatočeništvu.

Poslanica Filipljanima

Prema općem uvjerenju, radost je jedna od dominantnijih tema u Poslanici Filipljanima. Stoga su neki vrlo iznenađeni kad saznaju da ova knjiga sadrži i dio Pavlova najznačajnijeg poučavanja o progonu i stradanju. Ipak, to je u savršenom skladu s Isusovom opomenom da se radujemo i kličemo od veselja kad smo progonjeni radi njega (Mt 5,12).

Filipljanima 1

Pavao počinje pismo Filipljanima zahvaljujući Bogu za njih (rr 3-6) i potvrđujući da su bili njegovi suradnici u širenju Evanđelja od prvog dana svog obraćenja (1,4-5). Ta je suradnja značila da su se "ujedinjeni jednodušno borili za vjeru Radosne vijesti" (1,27), usred žestokog otpora (1,28). Filipljanski su vjernici doista tako aktivno širili Evanđelje da su, kao rezultat, dobili privilegiju (ili "milost") ne samo da vjeruju u Krista nego i da trpe za njega (1,29-30).

U retku 29 Pavao rabi oblik glagola caris, koji se obično prevodi kao "milost" ili "dar". To je prilično neobično. Redak 29 doslovno se može prevesti: "Jer je vama ukazana milost (umin ecarisqh) radi Krista, ne samo da u njega vjerujete već da za njega i trpite". Pavao kaže da Filipljani nisu samo primatelji dara vječnoga života, već da su primili i dar ili milost da stradaju za Krista. Bog im je i jedno i drugo pružio u ljubavi.

U sedmom retku Pavao kaže: *I pravedno je da ove osjećaje gajim prema svima vama, jer vas nosim u srcu, vas sve koji ste sudionici moje milosti kako u mojim okovima tako u obrani i utvrđivanju radosne vijesti*. Što Pavao ovdje želi reći kad spominje milost? Misao je identična onoj iz retka 29. On kaže da su Filipljani sudionici s njim u milosti zatočeništva i obrane Evanđelja čak i kad su u lancima. Pavlova je trenutačna situacija posljedica toga što je Božji glasnik i njegov sluga. Filipljani su u sličnoj situaciji; i oni stradaju zbog sudjelovanja u širenju Evanđelja. Tako su i oni kao i Pavao sudionici u milosti stradanja za Isusa.

Milost u ovom smislu znači da nas Bog kroz progon preobražava u ljude koji se požrtvovano daju drugima i oprema nas za stradanje radi Krista i njegova Evanđelja. Pavao ovu misao dalje razvija u drugom poglavlju kad nam skreće pažnju na Isusov primjer i njegovu spremnost da se žrtvuje za nas.

Mnogima je od nas strana misao da bi progon i stradanje mogli biti milostiv dar od Boga. Skloni smo misliti da je milost nešto što jednostavno izobilno dobivamo, a ne nešto što bi nas trebalo preobraziti, kako ne bismo bili samo zahvalni primatelji besplatnog dara spasenja već i požrtvovani davatelji iste te Radosne vijesti drugima.[83]

Pavao je želio prenijeti Filipljanima da im je u početku dana milost da vjeruju u Krista (milost spasenja); ali da im je onda dana nova milost – milost stradanja za Krista kroz sudjelovanje u borbi za širenje Evanđelja.[84]

Stradanje za Krista dar je milosti i treba ga prigrliti s mnogo zahvalnosti i radosti, kao i dar spasenja. Možemo imati udio u Božjoj nakani dovođenja svijeta Kristu. Kad prihvatimo dar spasenja, dana nam je privilegija da prihvatimo i dar progona. U Pavlovu je umu ovo dvoje neodvojivo, stoga ne čudi da je rana crkva stradanje za Krista smatrala privilegijom (Dj 5,41).

Pavao želi da Filipljani shvate koliko je to divan dar. U recima 12-26 objašnjava kako je udio u milosti stradanja za Krista bio od koristi i njemu i drugima u Rimu:

1. Njegovo utamničenje i patnja utjecali su na nekršćane u Rimu (1,12-13).

   Zbog njegova su zatočeništva, kaže Pavao, cijela carska straža i "svi ostali" (što god to značilo) znali da on nije u okovima zato što je zločinac već zbog svoje odanosti Kristu.

2. Njegovo utamničenje i patnja utjecali su na kršćane u Rimu (1,14-18a).

Svjedoci Pavlova zatočeništva naučili su pouzdati se u Gospodina na nov način, ne samo kad im sve ide dobro, već i kad se suočavaju s nevoljama i odbacivanjem. Mnogi su se u Rimu pretvorili u hrabre evangelizatore i to je bio dobar razlog za radost. Neki, dakako, nisu širili Evanđelje iz najčistijih pobuda, ali to je za Pavla bilo sporedno pitanje. Činjenica je da su njegovi okovi pomogli da se kršćani u Rimu potaknu na učinkovito svjedočenje.

3. Njegovo utamničenje i patnja utjecali su na njegove prioritete (1,18b-26).

Pavao se mnogo puta suočavao sa smrću. U 1 Korinćanima 15,31 kaže da iz dana u dan umire. Dok to piše, izražava uvjerenje da je spreman odmah umrijeti, ali i živjeti. Nije htio umrijeti samo zato što bi to za njega osobno bilo "mnogo bolje" (1,23). Njegov je život u Božjim rukama. Spreman je prihvatiti sve što bi bilo najučinkovitije za Krista. To je ono što želi. Njegov je krajnji cilj proslaviti Boga, bilo kroz život, bilo kroz smrt.

U ovoj knjizi, toliko ispunjenoj radošću usred nevolje, očito je da radost nije uvjetovana okolnostima u kojima se čovjek nalazi, već ovisi o njegovim prioritetima.

Filipljanima 2

U drugom poglavlju Pavao dalje obrazlaže što znači biti požrtvovani davatelj milosti drugima i navodi primjer našega Spasitelja. Prvih nekoliko redaka izravan su napad na egocentričan život koji je upravo suprotan onome što je Krist pokazivao svojim primjerom.[85]

Isus nije svoju jednakost s Bogom vidio kao nešto čega se sebično treba držati, već je shvatio da se priroda božanstva sastoji u samodarivanju.[86] Lišio se sebe, uzeo narav sluge i ponizio se sve do smrti (2,5-8). Pavao kaže da to treba biti stav svih Kristovih sljedbenika (r 5).[87]

Isus je stradao i Bog ga je zato uzdigao na najvišu visinu i dao mu ime koje je iznad svakog drugog imena (2,9). Ovdje ponovno vidimo kako Pavao povezuje stradanje i slavu. Kristovo je stradanje rezultiralo u slavu. Pavao ne povlači paralelu u ovome ulomku da pokaže kako to vrijedi i za vjernike, ali nije nerazumno pretpostaviti da će čitatelji to tako shvatiti, budući da je, kao što smo već vidjeli, to tipično njegovo učenje.

U sljedećim recima (2,12-16) on potiče Filipljane da žive požrtvovano, onako kako im je Krist pokazao, sijajući kao svjetlo u mračnom svijetu (r 15), *čvrsto držeći riječ života, da se mogu ponositi na Dan Kristov da nisam uzalud trčao ni uzalud se trudio* (r 16). Njihova vjernost Kristovu primjeru bit će dokaz Pavlu da njegova služba nije bila neuspješna.

U 2,17-18, Pavao nastavlja raspravu koju je započeo u prvome poglavlju upućujući na svoje moguće mučeništvo (1,21-26) i kaže: *Štoviše, veseo sam i radujem se s vama svima, ako se i krv moja mora kao žrtva liti na žrtveni prinos vaše vjere. Iz istog razloga i vi budite veseli i radujte se sa mnom!*

Neki prigovaraju da je nemoguće da on ovdje upućuje na svoju mučenički smrt, jer spominje radost. Bilo bi to kao da kaže da je veseo i raduje se s Filipljanima jer će upravo biti pogubljen. Moises Silva na ovo odgovara:

> Ima li što karakterističnije za Poslanicu Filipljanima od Pavlova povezivanja radosti i nedaća? Njegove riječi u 1,18-20 osobito su relevantne, jer se u tom ulomku ponavlja riječ cairw (radost; r 18), gdje vidimo da na tu radost očito ne utječe mogućnost smrti (eite dia zwh'~ eite dia qanatou, r 20).[88]

Zapravo, žrtvovanje o kojemu Pavao ovdje govori ukazuje da on vidi svoju smrt kao upotpunjenje žrtve za Filipljane.[89]

Filipljanima 3

U drugome retku trećega poglavlja, Pavao upozorava Filipljane da se čuvaju onih koji im dolaze s porukom u kojoj se oduzima od Evanđelja milosti. On ukazuje da ako bi se itko mogao opravdati djelima, to bi bio on. Imao je sve preporuke koje bi njegovi židovski protivnici cijenili. Ali Pavao ih ne cijeni; smatra ih smećem. Za njega samo poznavanje Krista ima trajnu vrijednost. Sve je izgubio radi Krista, ali ne cijeni to što je izgubio. Nije to ni bila prava žrtva, kad uzme u obzir što je dobio u Kristu. Njegova je jedina vrijednost da dobije Krista i bude u njemu te da ima pravednost koja dolazi kroz vjeru u njega, a ne kroz vlastita dostignuća (rr 8 i 9).

U recima 10 i 11 vraća se na temu poznavanja Krista. Da bismo razumjeli potankosti ovih redaka, trebamo obratiti pozornost na dvije stvari vezane za njihovu strukturu. Prvo, Pavao ne tvrdi da Krista, silu njegova uskrsnuća i udio u njegovim patnjama poznajemo kao tri odvojena dijela. Umjesto toga, učimo upoznati Krista upoznavajući silu uskrsnuća i zajedništvo u njegovim patnjama. Pavlova je želja da poznajemo Krista. Sila uskrsnuća i udio u njegovim patnjama sredstvo su kojima se postiže taj cilj.

Drugo, on ovdje promišljeno rabi inverziju, prateći prve dvije točke iz retka 10 s dvije dodatne u recima 10 i 11, što uvećava (obrnutim redoslijedom) i ponovno naglašava kako će on upoznati Krista kroz sudjelovanje u njegovu uskrsnuću i patnjama.

Da spoznam njega

A – *i silu njegova uskrsnuća*

B – *i zajedništvo u njegovoj patnji*

B' – *da mu budem sličan u smrti*

A' – *ne bih li kako dostigao uskrsnuće od mrtvih*
(Šarić)

Kristovim je uskrsnućem (A) Pavao osposobljen pobijediti patnju (B), kao što ju je pobijedio Krist. Poznati Krista u sadašnjosti znači "biti mu sličan u smrti" (B'); umrijeti njegovom smrću kako bi se poput svoga Gospodina mogao nadati da će postići uskrsnuće od mrtvih.

Posljednja je točka zbunjujuća. Što god da je Pavao mislio pod izrazom "uskrsnuće od mrtvih" jasno je da nije bio siguran da će to postići. Grčke riječi ei pw~ (prevedene "ne bih li kako") ne mogu se opravdano protumačiti ni na koji drugi način nego da prenose osjećaj neizvjesnosti.[90] Ma što to "uskrsnuće" bilo, nipošto nije izvjesno.

Izraz preveden kao "uskrsnuće" nije uobičajeni grčki izraz za uskrsnuće (anastasi~), već Pavao koristi riječ koju nije koristio nigdje više u svojim djelima: exanastasin, što bi moglo biti prevedeno kao "uskrsnuće van uskrsnuća". Pitanje je dakle o kakvom uskrsnuću Pavao ovdje govori?

Na drugim mjestima on izražava pouzdanje u svoje uskrsnuće od mrtvih (npr., Rim 8,38-39; 1 Kor 15). Stoga se čini da je to što se Pavao nadao da će postići u 3,11 nešto drugo, a ne uobičajeno uskrsnuće svih vjernika od mrtvih. Nagrada je to što se postiže, a ne spasenje koje je dar milosti (3,14). To se uskrsnuće postiže poznavanjem Krista kroz silu njegova uskrsnuća i udio u njegovim patnjama, sve do same smrti.

Da bismo shvatili o čemu Pavao govori u 3,11, pomoći će nam ako istražimo redak 3,14, gdje Pavao kaže: *trčim prema cilju da postignem nagradu – nebesko stanje u koje nas je Bog pozvao po Kristu Isusu*. Zanimljiva je riječ koja je ovdje upotrijebljena za nagradu, brabei›on (izg. brabeion), a nalazi se u Novome zavjetu samo na dva mjesta – ovdje i u 1 Korinćanima 9,24, gdje Pavao kaže: *Ne znate li da u trkalištu svi trkači trče, ali samo jedan dobiva nagradu! Tako trčite da je donesete!* Većina se bibličara slaže da se navod u 1 Korinćanima 9,24 odnosi na vječnu nagradu koju vjernici mogu dobiti za vjernost u ovom životu. Stoga je vrlo vjerojatno da i izraz u Filipljanima 3,14 (s obzirom da je to još jedino mjesto na kojemu se spominje) nosi istu poruku.

Uspoređivanje ova dva ulomka dokazuje da je ovo valjano tumačenje. U oba se ulomka govori o nagradi kojoj se vjernici mogu nadati i koja se može steći kroz vjernost (vidi također: Mt 6,19-21).

S tim na umu možemo zaključiti da se "uskrsnuće" iz Filipljana 3,11 ne odnosi na opće uskrsnuće mrtvih, već na posebno "uskrsnuće" onih koji su bili vjerni sve do smrti. Ovdje nam može pomoći navod iz Poslanice Hebrejima 11,35, gdje se govori o vjernicima koji *biše mučeni na kolu, odbijajući oslobođenje da postignu bolje uskrsnuće*. Svi će vjernici uskrsnuti, ali postoji još bolje uskrsnuće za one koji izdrže do kraja. Bili su vjerni u velikom i bit će nagrađeni u skladu s tim, posebnim privilegijama i odgovornostima. Naglasak je ovoga "uskrsnuća" na nagradi i odgovornostima, a ne na vječnom životu.

Pavao kaže u retku 12 da još nije potpuno upoznao Krista na ovaj način, niti je postigao to uskrsnuće, ali trči naprijed (r 13) ka toj nagradi, vodeći računa da ostane vjeran (r 14). To je njegov cilj i poticaj Filipljanima da razmišljaju na isti način (r 15).

Čini se da ih Pavao u 3,16 poziva da žive onako kako su slijedili Krista prije nego što su primili ovo pismo. Bili su na pravom putu i on želi da tako nastave. Proširujući ono što je rekao u retku 15, potiče ih: *Braćo, svi me zajedno nasljedujte i pažljivo promotrite one koji žive prema primjeru što vam ga mi dajemo!* (r 17).

Apostol zna da im nije napisao ništa osobito novo (3,1), no ne oklijeva ponovno ih podsjetiti na te istine, jer očito da ima onih koji ne idu istim putem (3,18-19). Plače kad pomisli na takve ljude jer je njihova misao (3,19) potpuno suprotna od njegove (3,15). Oni žive kao *neprijatelji križa* (r 18). Napustili su trku za nebeskom nagradom. Žive prema mentalitetu koji kaže: "Uživat ću ovaj život i sve što nudi". Odbijaju ići putem križa – putem žrtvovanja, kako bi drugi primili blagoslov. Njihov um nije usmjeren na "uskrsnuće" (3,11) ili nagradu (3,14) već na ono što nudi ovaj svijet (3,19).

Jezik upotrijebljen u prvom izrazu u retku 19 ne može se ublažiti da znači bilo što drugo osim vječno uništenje. Tamo gdje su mogli imati život, ti su ljudi izabrali uništenje. Umjesto da se

ponose stradanjem, oni se ponose onim čega bi se trebali stidjeti (3,19). *Oni misle samo na zemaljske stvari*. To je srž optužnice.

Tko su ti ljudi koji se spominju u recima 18-20? Teško je reći. Možda oni koji su otpali zbog progona. Mogli bi biti i oni koji su ostavili Pavla zbog njegovih okova i progona te su prihvatili "zemaljski" način razmišljanja. Lako je moguće i da se radi o putujućim službenicima ("nad-apostoli") poput onih koji su često posjećivali Korint i kojima se Pavao morao suprotstaviti.

U 3,20-21, Pavao podsjeća Filipljane: *A naša je domovina na nebesima, odakle i Spasitelja postojano očekujemo, Gospodina Isusa Krista, koji će, prema djelotvornosti kojom može sve podložiti sebi, preobraziti naše bijedno tijelo i učiniti ga jednakim svome slavnom tijelu*. Filipljani su se veoma ponosili time što ih je car August pretvorio u rimsku koloniju jer im je to donijelo privilegije i ugled rimskih građana. U 1,27 Pavao ih je poticao da se ponašaju kao građani dostojni Kristova Evanđelja. Sada ih podsjeća da je, iako su rimski građani, njihovo pravo građanstvo na nebu, budući da čekaju *Spasitelja, Gospodina Isusa Krista*. Jedna od osnovnih titula za rimskoga cara bila je "gospodin i spasitelj". Pavlove su riječi izravan izazov tim pretenzijama. Kršćani prije svega trebaju biti vjerni Gospodinu i Spasitelju koji će sve podložiti sebi, čak i moćnog rimskog cara i sve koji tlače Božju Crkvu!

Poslanica Kološanima

1,21-29 ključni je ulomak Pavlova naučavanja o progonu u Poslanici Kološanima:

> *A i vas, koji ste nekad bili otuđeni i koji ste postali neprijatelji svojim mišljenjem i zlim djelima, sada Bog izmiri u Kristovu smrtnom tijelu, smrću, da vas izvede preda se svete, neporočne i besprijekorne, ako doista ustrajete u vjeri, utemeljeni i postojani i neodjeljivi od nade Radosne vijesti koju ste čuli, koja je propovijedana svakom stvorenju pod nebom i kojoj ja, Pavao, postadoh*

službenik. Sada nalazim radost u patnjama koje podnosim za vas – i tako u svome tijelu dopunjujem što nedostaje Kristovim mukama – za Tijelo njegovo, koje je Crkva. Ja postadoh njezin službenik onim darom koji mi dade Bog za vas da potpuno navijestim riječ Božju: Tajnu koja je bila sakrivena kroz vjekove i pokoljenja, a koja je sada objavljena njegovim svetima. Njima je Bog htio saopćiti kako je bogata slava ove Tajne među poganima koja glasi: Krist, nada slave, jest među vama. Njega mi navješćujemo, opominjući svakoga čovjeka i poučavajući svakoga čovjeka u svoj mudrosti, da učinimo zrelim svakog čovjeka u Kristu. Zato se i trudim i borim prema njegovoj djelotvornosti koja snažno očituje svoju silu u meni.

Kao što nalazimo u mnogim njegovim djelima, Pavao i u Kološanima 1,21-29 povezuje **navješćivanje** poruke Evanđelja o pomirenju između Boga i čovjeka, s neophodnošću **patnje** Božjih glasnika koji su uključeni u službu svjedočenja te poruke. Bila je to cijena koju je Pavao bio savršeno spreman platiti kako bi drugi upoznali Krista. Jesi li je ti spreman platiti?

U recima 21-23 stoji: "Vi koji ste nekoć bili Božji neprijatelji sad ste pomireni s njim i nastavite li živjeti u vjeri (a on ostavlja i mogućnost da neće), bit ćete izvedeni pred njega sveti, neporočni i besprijekorni". Ton povlači zanimljivu paralelu između Kološana 1,21-29 i Efežana 5,25-32,[91] koja se najjasnije vidi u Kološanima 1,28-29 i Efežanima 5,27.29.

Kološanima 1,28-29	Efežanima 5,27.29
Krist je umro kako bi Kološani bili izvedeni pred njega *"sveti, neporočni i besprijekorni"*.	Krist je sebe predao za Crkvu *"da je privede sebi krasnu, bez ljage, bez bore, bez ičega tomu slična, da bude sveta i bez mane"*.
Pavao piše da on propovijeda i poučava kako bi imao privilegiju učiniti svakog čovjeka potpunim u Kristu. *"Zato se i trudim i borim prema njegovoj djelotvornosti koja snažno očituje svoju silu u meni."*	Krist osobno radi na tome dok *"hrani i njeguje"* Crkvu.

Jasno je da Pavao nema problema reći da je Kristovo djelo i njegovo, te da je njegov rad Kristov.[92] Taj Kristov cilj (iz Kološana 1,22) pomirenja, posvećenja i usavršavanja grešnika ne događa se u vakuumu. No Krist to ne radi sam. On djeluje kroz one koji dragovoljno uzimaju njegov cilj i pretvaraju ga u svoj. I ne ostvaruje se to lako, već zahtijeva težak rad i muku (1,29). Kao što Pavao piše u 2 Korinćanima 11,28-29: *Povrh svega – moje svakodnevno salijetanje: briga za sve crkve. Tko je slabić, da ja nisam slabić? Tko se od drugoga navodi na grijeh, da ja ne izgaram?,* u Galaćanima 4,19 obraća se tamošnjim vjernicima sljedećim riječima: *djeco moja, koju ponovo s bolovima rađam dok se Krist ne oblikuje u vama*. Rad Božjega sluge nije lak, niti bismo trebali očekivati da bude.

Ipak, taj rad nije obeshrabrujući. Pavao, začudo, kaže u Kološanima 1,24: *Sada nalazim radost u patnjama koje podnosim za vas*. A onda piše nešto što se na prvi pogled čini zapanjujuće: *I tako u svome tijelu dopunjujem što nedostaje Kristovim mukama – za Tijelo njegovo, koje je Crkva*.

Kako Pavao može reći da nešto nedostaje Kristovim mukama?

Prije svega treba naglasiti da Pavao ne govori o Isusovoj patnji na križu. Krister Stendahl objašnjava: "Naravno, ni Pavao – ni bilo tko drugi – ne može nešto dodati djelu koje je učinjeno

jednom zauvijek na križu".[93] Pavao ovdje ne govori o patnji za grijeh, već o patnji za neku drugu svrhu povezanu s Kristovim tijelom, Crkvom.

Ranije smo govorili o načinu na koji Pavao koristi izraz "Kristove patnje" u Filipljanima 3,10 (paqhpata tou cristou). U Kološanima 1,24 imamo nešto drukčiji, ali istoznačan izraz twn qliyewn tou cristou. Bitno je naglasiti da Pavao ne koristi ni jedan od ovih izraza kad govori o Isusovu otkupiteljskom djelu na križu.[94] Kad govori o tome, koristi pojmove "krv", "križ" i "smrt". Izraze paqhpata tou cristou[95] i twn qliyewn tou cristou koristi samo kad govori o vlastitoj patnji za Krista i patnji koju su iskusili drugi Isusovi sljedbenici radi njega i Crkve.

Očito je da u Pavlovu umu patnje koje Isus trpi kroz svoju Crkvu i njegov život, još nisu upotpunjene. On na svome tijelu doživljava i dopunjuje te "muke" u ime Crkve, koja je Kristovo tijelo. Nevolje koje podnosi apostol, nastavak su patnji koje je podnio Krist. Stendahl primjećuje:

> Pavlova služba u slabosti, mučeništvu i patnji, prema Kološanima 1,24, ima istu narav kao nevolje koje je podnio Krist, koje se "nastavljaju" u crkvi i tako se upotpunjavaju (usp. također 2 Kor 13,3-4).[96]

Pavlove su patnje sasvim stvarne – kako kontekst jasno pokazuje – i on ih doživljava zbog propovijedanja Evanđelja Isusa Krista. Arthur Glasser o ovome retku kaže:

> Ovdje se ističe glavni princip: Evanđelje se ne može propovijedati i Božji se narod ne može okupiti u zajednicu naroda (Iv 11,52) bez pojedinaca koji na svim stranama "u svome tijelu dopunjuju što nedostaje Kristovim mukama", kako bi izvršili taj zadatak (Kol 1,24)... S takvim se patnjama suočavaju svi koji su svjesno uključeni u aktivnu službu za Krista, osobito kad javno svjedoče Evanđelje. One su "nepotpune" u smislu da svaki sljedeći naraštaj Božjeg naroda mora svojevoljno prigrliti stradanje ako želi da se

misionarski zadatak u svijetu dovrši. Tek tad će toj privilegiji zauvijek biti kraj.[97]

Otkrivenje 7,14 ima isti kontekst: čitamo o mučenicima koji su izašli iz velike nevolje i stoje pred Božjim prijestoljem nakon što su pretrpjeli Kristove patnje. To je mnoštvo onih koji, u nevoljama posljednjeg vremena, nisu oprani svojom krvlju već krvlju Janjeta. Vlastitim su patnjama za Isusa Krista svjedočili o patnjama koje je on podnio. Ali, kao što ćemo vidjeti u proučavanju knjige Otkrivenja, Kristove patnje u njegovoj Crkvi nisu beskonačne. Doći će vrijeme kad će se broj mučenika ispuniti, a patnje prestati, kad se Krist vrati da sudi zemlji.

U međuvremenu će, kaže Pavao, on dopunjavati u svome tijelu što nedostaje Kristovim mukama (1,24) i raditi svom snagom koju mu Bog daje svojom silom (1,29). U sljedećem poglavlju (2,12) potvrđuje da je to ista ona sila koja je uskrisila Krista od mrtvih. Dok služi u slabosti, Bog mu daje snagu potrebnu da izdrži i nastavi. Sila koja je uskrisila Krista od mrtvih osigurana je onima koji dopunjavaju Kristove muke. Teško da itko može učiniti jedno bez drugoga.

Poslanica Filemonu

Iako pismo Filemonu sadrži malo toga novog za naše proučavanje, što već nije detaljno razrađeno u ostalim pismima, važno je da radi cjelovitosti navedemo nauk koji sadrži ova kratka poslanica.

Pavao počinje pismo predstavljajući se kao "sužanj Krista Isusa". Svom imenu ne dodaje nikakvu titulu, kao na primjer "apostol"[98] ili "sluga Kristov",[99] kao što je inače činio. Pozdrav Filemonu jedinstven je u Pavlovim djelima.

Koristeći ovaj pozdrav, Pavao naglašava da nije tek zatvorenik ili žrtva vjerske netolerancije. On je sužanj Isusa Krista. U retku 13 kaže da je u "okovima Evanđelja" (Šarić). Eduard Lohse primjećuje da ovi izrazi pokazuju da Pavao na svoje zatočenje gleda kao na sudbinu koja čeka glasnika Evanđelja – to je neodvojivo od

njegova poslanja. Gospodinov glasnik mora trpjeti kao i njegov gospodar kojemu ovaj duguje poslušnost".[100]

Očito je da je ovo pismo upućeno dragom prijatelju, od kojega traži uslugu, i nema namjeru pozivati se na svoj apostolski autoritet. Prije ga moli (rr 8, 9) nego što mu zapovijeda. Možda naglašava žrtvu koju je podnio zbog služenja Kristu jer se sprema zamoliti svoga prijatelja da se i on žrtvuje. Traži, naime, od Filemona da oprosti svom odbjeglom robu Onezimu i da više prema njemu ne postupa kao prema robu nego kao prema bratu (r 16). Kao starac i "sužanj Krista Isusa" odriče se autoriteta da mu zapovijeda (r 9). Nada se da će Filemon biti potaknut i odobriti mu molbu zbog njegovih godina i žrtve.[101] Filemon mora odlučiti hoće li odgovoriti kao svjetovni čovjek ili kao Kristov sluga. Upućujući na sebe kao na Kristova sužnja, Pavao podsjeća Filemona na odluku koju je donio. "Jamačno možeš učiniti isto, dragi prijatelju." Tako je Pavlovo zatočeništvo iskorišteno da potakne Filemona na kristoliko ponašanje.

Pavao ukazuje da je baš zbog njegova zatočeništva Onezim postao Kristov sljedbenik i Pavlovo duhovno dijete (r 10). Spominje da bi volio zadržati Onezima kod sebe u svojim "okovima Evanđelja" (r 13). U takvoj je situaciji trebao pomoć drugih i kao apostol ju je mogao zahtijevati. Međutim, on nije htio pokazati nepoštovanje prema Filemonovu autoritetu, kao zakonitog vlasnika roba (r 14). Povrh toga, jasno je da Pavao shvaća da, baš kao što sila nije Božja osobina, tako ne treba biti ni obilježje njegova naroda. Umjesto da pribjegne prinudi i snazi, on koristi moć uvjeravanja i ljubavi.

Nada se da će Filemon prihvatiti njegovu molbu za Onezima i primiti svoga roba kao brata, baš kao što bi primio samoga Pavla kad bi bio oslobođen (r 17). Apostol se tome nada, jer bi to bio odgovor na Filemonovu molitvu (r 22), no u međuvremenu će Onezim služiti kao njegov opunomoćenik.

Čini se da je Pavao posve uvjeren da će biti oslobođen, ali shvaća da to ovisi samo o Božjoj odluci.[102] Formulacija retka 22 jasno govori da Pavao shvaća da i kad bi ga oslobodili, to ne bi bilo zbog njega već zbog zajednice, jer za sebe kaže da bi im tad bio "dobrostivo darovan".[103]

1 Timoteju

Pisma Timoteju posljednje su poruke koje imamo od Pavla prije njegove mučeničke smrti, napisane nekome koga je očito smatrao svojim nasljednikom. U 1 Timoteju nalazimo samo jedan poticaj koji je izravno povezan s našim proučavanjem:

> *Bij plemenitu bitku vjere, postigni vječni život u koji si pozvan i za koji si dao lijepo priznanje pred mnogim svjedocima! Naređujem ti pred Bogom koji svemu daje život i pred Kristom Isusom koji je pred Poncijem Pilatom dao lijepo svjedočanstvo, da vršiš ovu zapovijed neporočno i besprijekorno do dolaska našega Gospodina Isusa Krista* (6,12-14).

Pri suočenju s protivljenjem Evanđelju vjere u Krista, vjernici su na kušnji 1) napustiti bitku, 2) promijeniti poruku, ili 3) živjeti tako da se uklope u društvo (čime bi se umanjio otpor). Pavao poučava Timoteja da se odupre tim kušnjama te da se čvrsto drži "lijepog priznanja" koje je u jednom trenutku svoga života dao *pred mnogim svjedocima*.

Još uvijek se postavlja pitanje na što Pavao ovdje upućuje. Kad je Timotej dao to priznanje? Većina bibličara smatra da je to bilo na njegovu krštenju ili rukopoloženju. Međutim, rani su crkveni oci, od drugog do četvrtog stoljeća, redovito shvaćali da se ovo odnosi na razdoblje kad se Timoteju sudilo zbog vjere.[104] Paralela koju Pavao povlači između Timotejeva priznanja pred mnogim svjedocima (r 12) i Isusova pred Poncijem Pilatom (r 13), po mom mišljenju, daje vjerodostojnost ovom stanovištu.

On povezuje Timotejevo i Isusovo priznanje upućujući na Boga "koji svemu daje život" (1 Tim 6,13). Ton primjećuje:

> Ranije, kad je Pavao pisao Korinćanima o smrtnoj opasnosti u kojoj se našao u Aziji, rekao im je da im se to dogodilo "da se ne bismo uzdali sami u se, nego u Boga koji uskrisuje mrtve" (2 Kor 1,9). Kad znaš da Bog svemu daje

život, pa čak uskrisuje mrtve, tad si kadar s pouzdanjem ići u službu za koju znaš da te može koštati života.[105]

Ova se zamisao ponavlja u 2 Timoteju 1,11-12:

...za koju sam (Radosnu vijest) ja postavljen glasnikom, apostolom i učiteljem. Zbog toga ovo i trpim, ali se ne stidim, jer znam komu sam vjerovao i siguran sam da on može sačuvati povjereno mi blago do onoga Dana.

Pavao cijeni činjenicu da je Timotej već izdržao kušnju ne odričući se Krista i usmjerava mu pažnju na Isusovo svjedočanstvo kao primjer priznanja sličnog onome koje je sam dao u vrijeme svoga iskušenja, kako bi ga ohrabrio da sačuva vjeru i u danima koji će doći.

2 Timoteju

Kraj 62. i početak 63. g. po. Kr., kad je car Neron počeo primjenjivati teokratski i orijentalan oblik vladavine, označavaju prekretnicu u odnosu između Rimskog carstva i Crkve Isusa Krista.[106] Iako još nije bilo priznato kao službena, legalna vjera, kršćanstvo je najzad tolerirano, štoviše, rimske su ga vlasti u tom trenutku štitile.[107] No postupno se javno mnijenje okrenulo protiv kršćana, a s njima i vlasti. Već dobro poznat u carskim krugovima zbog svog prvog suđenja, Pavao je uhićen po drugi put pod optužbom da promiče nezakonitu religiju (*superstitio illicita*). 2 Timoteju vjerojatno je napisana netom prije zime 63. g., pred veliki požar koji je zahvatio Rim u srpnju 64. g. Za podmetanje vatre optuženi su kršćani, koji su masovno uhićeni, osuđeni po kratkom postupku i odmah pogubljeni.[108] Pavlov se slučaj čini prilično drukčijim, što govori u korist datumu prije masovnog progona koji će progutati Crkvu.[109]

U ovome pismu, Pavao je u lancima i čeka suđenje za koje zna da se neće dobro završiti po njega. 2 Timoteju piše čovjek koji je svjestan da će uskoro biti ubijen za Krista i njegovo Evanđelje. Gleda unatrag na svoj život – život za koji mu je Krist obećao

da će biti ispunjen progonom i patnjom (Dj 9,16) i želi prenijeti nekoliko misli svojim štićenicima. Iz pisma je očito da Timotej služi na području na kojemu je protivljenje Evanđelju jako i neprestano (4,14-15). Pavao čak očekuje da će se ono povećati (3,1-9) i zato želi da Timotej zna kako odgovoriti na takvo neprijateljstvo, na način dostojan Evanđelja.

2 Timoteju 1

Prvo, Pavao opominje Timoteja: *Zato ti pripominjem da raspiriš Božju milost koja je u tebi polaganjem mojih ruku. Uistinu, Bog nam nije dao duh bojažljivosti, već duh snage, ljubavi i trijeznosti* (1,6-7). Pri suočenju s progonom vjernici su u kušnji reagirati u strahu, povući se ili se izolirati iz neprijateljskog svijeta. Pavao ne želi da Timotej tako reagira. Umjesto straha, na vjersko nasilje treba odgovoriti snagom, ljubavlju i trijeznošću, darovanim od Boga.

Ova su tri izraza međusobno usko povezana:[110]

a) Snaga. Želi li Božji sluga izvršiti težak zadatak na koji je pozvan, trebat će mu božanska snaga, ne samo kako bi izdržao napade svijeta već kako bi ih svladao.[111] Donald Guthrie primjećuje: "Snaga Svetoga Duha omogućila je mnogim, prirodno plašljivim ljudima, da razviju hrabrost koja nije njihova, kad su u Božje ime bili pozvani ispuniti tešku službu".[112] U 1,8 ta Božja snaga omogućit će Timoteju da se pridruži Pavlu u stradanju za Evanđelje koje se nikad ne odvija u našoj sili. Božja je snaga veća od svake patnje.

b) Ljubav. U 1 Ivanovoj 4,18 stoji: *U ljubavi nema straha; naprotiv, savršena ljubav isključuje strah, jer strah pretpostavlja kaznu. A tko se boji, nije savršen u ljubavi.* Poput snage, i ljubav je dar od Boga dan onima koji je često ne zaslužuju i gotovo uvijek je u samopožrtvovanju. Pauletta Otis, komentirajući ovaj redak, napominje:

> Bilo bi lakše kad bi riječ "ljubav" bila isključivo imenica. Ali nije. To je aktivan glagol: "Ljubi bližnjega svog kao samoga sebe," koncept koji nas udara pravo u lice. To znači da se Božja ljubav primjenjuje na situacije koje inače izazivaju strah. Osim toga, Božja ljubav nije diskriminirajuća. Voljeti prijatelje, saveznike, obitelj i ljude koji se slažu s tobom, općenito je prilično lako. No voljeti ljude koji se ne slažu s tobom, koji izgledaju ili postupaju drukčije, koji čak ugrožavaju tvoj život, mnogo je zahtjevnije. Bog nije rekao: "Molim te, voli ljude ako možeš ili ako želiš, ili kad je to prikladno, ili kad si dobro doručkovao". Bila je to naredba tipa: "Učini to!"
>
> Nije to blâgo, nježno djelovanje. Ljubav je teška. No određeni su postupci razmjerno jasni i jednostavni... Pokazivanje Božje ljubavi... nije teško shvatiti, već učiniti.[113]

Tražiti najbolje za one koji tebi traže zlo nije prikladno samo zbog Božje zapovijedi (Mt 5,43-48; Lk 6,27-36; Rim 12,20-21, itd.), već zbog Božjega primjera (Rim 5,8; 1 Iv 3,16). Odgovarajući na djela mržnje djelima ljubavi odgovaramo na način koji je dostojan Evanđelja za koje stradamo.

c) Trijeznost. Nejasno je što znači treći dar za koji Pavao kaže da ga je Bog dao Timoteju (swfronismo~). Teško je odrediti točno značenje jer se ta riječ pojavljuje samo jednom u Novom zavjetu. Pitanje je koristi li Pavao swfronismo~ u značenju "umjerenost, samodisciplina i obazrivost"[114] ili "dobra, zdrava prosudba, razboritost, sposobnost za donošenje dobrih odluka".[115] Pri suočenju s progonom, sve su ove osobine, iskovane u životu vjernika kroz djelovanje Svetoga Duha, apsolutno neophodne. Pred neprijateljstvom i teškoćama služenja – kad smo u kušnji dopustiti strahu da preuzme kontrolu – sposobnost da ostanemo pribrani, kako bismo donijeli dobru odluku, dar je od Boga koji treba visoko cijeniti i suštinski je važan za vjerno svjedočenje.

U 1,8 Pavao predstavlja drugi, iako povezan način na koji Timotej treba odgovoriti na protivljenje. Usko povezan sa strahom jest stid. Pavao opominje Timoteja da se ne stidi Evanđelja za koje on i Pavao stradaju. Poziva ga da mu se pridruži u patnjama: *Prema tome, ne stidi se svjedočanstva za našega Gospodina ni mene, njegova sužnja! Naprotiv, dijeli sa mnom tegobe za Radosnu vijest, oslanjajući se na snagu Boga* (1,8).

Izraz "ne stidjeti se" često se ponavlja u 2 Timoteju 1 (rr 8, 12 i 16). Gordon Fee primjećuje:

> Teško je odrediti točno značenje izraza "ne stidjeti se". Riječ se često odnosi na "zasluženo" poniženje ili sramotu, ali još češće na "nezasluženo" i, posebno kad se radi o biblijskim piscima, poniženje u kojemu se nadaju da će primiti Božje opravdanje (npr. Ps 25,1-3). U drugim se slučajevima to odnosi na ljagu ili neugodu zbog kojih se osjeća stid. Čini se da su se u ovome ulomku posljednja dva značenja sjedinila. Postoji ljaga koja se povezuje s raspetim Mesijom (kao zločincem) i s njim kao (političkim) zatvorenikom. No ipak je to "nezasluženo poniženje" od kojega će biti opravdan "onoga Dana" (vidi redak 12). Pavao, dakle, ne želi da Timotej izbjegava poniženje za Krista (*ne stidi se svjedočanstva za našega Gospodina*, ili još preciznije: "ne stidi se svjedočenja Evanđelja o našem Gospodinu") ili povezivanje s njim, njegovim sužnjem (kad je bio zatočen *za* Krista, Pavao nije o sebi razmišljao kao o zatočeniku carstva već samoga Krista).[116]

"Timotej", kaže Pavao u retku 8, "ne stidi me se. Nemoj me napustiti iz straha, ili zazirati od mene jer bih ti mogao biti teret, ili zato što bi te povezivanje s Kristom i sa mnom moglo dovesti u opasnost."

"Umjesto toga", nastavlja, "pridruži mi se! Privilegija je stradati za Isusa! I ne moramo se s tim suočiti sami jer nas sam Bog osposobljava!" U retku 12 Pavao kaže da se ne stidi što je Kristov sužanj.

Ukratko, on kaže: "Ja znam za što stradam i to nije nešto čega se treba stidjeti. Nema u tome moje osobne neugode. Znam da je to dio cijene koju moram platiti kao glasnik Evanđelja koje daje život mnogima i znam da će Bog dovršiti i sačuvati djelo koje sam započeo i koje se neće okončati mojim zatočeništvom ili smrću". On ne vidi svoju patnju kao tragediju ili neuspjeh. Ona je izravna posljedica njegove službe Gospodinu; neizbježna je. Evanđelje i dosezanje umirućeg svijeta spasenjem koje dolazi od Boga zahtijeva patnike.

Progonjena Crkva, u konačnici, nije Crkva žrtava! Ako je vjerna Pismu, ona ide naprijed u Božjoj sili, vjerujući da stradanje nije najgore što se može dogoditi.

Čini se da je Onezifor ovo prihvatio, i u retku 16 čitamo da se nije stidio Pavlovih okova. Naprotiv, uporno ga je tražio, sve dok ga nije našao.

Bilo je mnogo zatvorenika u Rimu, tako da je za pronalaženje nekog određenog bio potreban priličan napor, uz veliku ustrajnost, trošak i rizik.[117] No čineći to, Onezifor je izvršio Gospodnju zapovijed iz Mateja 25,35-40:

> *'Jer bijah gladan, i dadoste mi jesti; bijah žedan, i napojiste me; bijah putnik, i primiste me; bijah gô, i obukoste me; bijah bolestan, i pohodiste me; bijah u tamnici, i dođoste k meni.' Tada će mu reći pravednici: 'Gospodine, kad te vidjesmo gladna pa ti dadosmo jesti, ili žedna pa ti dadosmo piti? Kad li te vidjesmo kao putnika i primismo te? Ili gola pa te obukosmo? Kad li te vidjesmo bolesna ili u tamnici te dođosmo k tebi?' Kralj će im odgovoriti: 'Zaista, kažem vam, meni ste učinili koliko ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće.'*

Iako je hvalevrijedno uključiti se u pomaganje siromašnima, potrebitima i zatvorenicima koji su počinili neko kazneno djelo, ovo nisu reci koji podupiru tu vrstu službe. Tekst se odnosi na Kristovu "braću" koji su gladni, žedni, goli, bolesni i u zatvoru. Uporaba riječi "braća" **(ἀδελοφός)** kod Mateja ograničena je na

biološku obitelj[118] ili zajednicu vjernih.[119] Trebamo činiti dobro svim ljudima, a osobito onima koji pripadaju istoj obitelji u vjeri (Gal 6,10).

2 Timoteju 2

U drugom poglavlju Pavao potpuno razvija svoje naučavanje o stradanju za Evanđelje.

> *Dijeli sa mnom tegobe kao dobar vojnik Krista Isusa! Nijedan se vojnik u službi ne zapleće u poslove svakidašnjega života kako bi ugodio vojskovođi. Isto tako, ako se tko natječe, ne dobiva vijenca ako se propisno ne natječe. Ratar koji teško radi treba da od roda najprije primi. Razumij što govorim! Uostalom, Gospodin će ti dati pravo razumijevanje svega. Sjećaj se Isusa Krista koji je uskrsnuo od mrtvih, rođen od Davidova potomstva! Tako to uči moja Radosna vijest, za koju trpim nevolje sve do okova kao kakav zločinac. Ali riječ Božja nije okovana. Eto zato sve strpljivo podnosim radi izabranih da i oni postignu spasenje po Kristu Isusu zajedno s vječnom slavom. Sigurna je ova riječ: "Ako smo s njim umrli, s njim ćemo i živjeti; ako smo ustrajni, s njim ćemo i kraljevati; ako se odrečemo, i on će se nas odreći; ako smo nevjerni – on ostaje vjeran! Ne može se, naime, odreći sam sebe*" (2 Tim 2,3-13).

U recima 3-6, Pavao poziva Timoteja da bude usmjeren prema jednom cilju dok vrši svoju službu, čak i kad se suoči s velikom patnjom. Podsjeća ga da nagrada za vjernost ne dolazi tijekom bitke, utrke ili žetve, već na kraju. Moramo biti spremni odgoditi neposredne nagrade i prestati očekivati da ovaj život ima smisla osim iz perspektive vječnosti.

Dok se sjećamo Isusa (r 8), *koji je uskrsnuo od mrtvih, rođen od Davidova potomstva! Tako to uči moja Radosna vijest, za koju trpim nevolje sve do okova kao kakav zločinac*, trudimo

se dalje, znajući da Božja riječ nije okovana, čak i ako mi jesmo. Spremni smo stradati kako bi drugi mogli doći Kristu i postati dio Božje obitelji, znajući da ćemo, ako umremo s njim (ili za njega), s njim i živjeti (r 11). Kako divno obećanje! Ako umremo donoseći život drugima, umrli smo s Kristom (ističući njegovu jednodušnost s nama) i zato ćemo s njim i živjeti.[120] Na račun svoga života, donosimo život drugima, ali kad se to dogodi, zapravo i mi primamo život. Ovo je podsjetnik da ovaj život nije sve što postoji. Smrt mučenika, iako tragična, nije kraj priče, već samo početak velike slave i vječnog života.

Ako ustrajemo, kaže Pavao u retku 12, kraljevat ćemo s Kristom; primit ćemo svoju baštinu jer smo pokazali da smo u stanju obaviti zadatke na koje nas on poziva. Ako ga se, s druge strane, odreknemo, kako možemo očekivati da on prizna nas? Kao što je Isus rekao u Mateju 10,33: *Tko se mene odreče pred ljudima, i ja ću se njega odreći pred svojim Ocem nebeskim*. Dakle, 2 Timoteju 2,12 predstavlja poziv na ustrajnost.

U retku 13 misao se nastavlja: *ako smo nevjerni – on ostaje vjeran! Ne može se, naime, odreći sam sebe*. Na prvi se pogled može učiniti da ovo proturječi onome što je Pavao upravo rekao u retku 12, o Božjem odricanju od onih koji se odreknu njega. No na ovaj redak treba gledati kao na suprotnost prethodnom.

Čak i ako mi imamo razdoblja kad smo nevjerni Kristu, on nam ipak ostaje vjeran, kako bismo mu se mogli vratiti i vidjeti da nije promijenio stav prema nama.[121] Priznaje se mogućnost odricanja od Krista, ali naglašeno je da se on nastavlja brinuti za svoje učenike i spreman je primiti ih natrag.[122] Njegova je narav takva da joj ne može biti nevjeran. Stoga redak 12b upozorava samopravednike, dok redak 13 tješi pokajnike.

2 Timoteju 3,10-13

U prethodnim recima (2,14–3,9) Pavao je usporedio lažne učitelje s pravim i uputio Timoteja na obilježja koja će biti potrebna kad neprijateljstvo protiv Evanđelja poraste (3,1-9). Spominje one

koji su se protivili istini riječju i djelom. Nasuprot njima, Timotej slijedi Pavla.

> *A ti si mene vjerno slijedio u nauci, u načinu življenja, u naumima, u vjeri, u strpljivosti, u ljubavi, u postojanosti, u progonstvima, patnjama što me zadesiše u Antiohiji, Ikoniju i Listri. Kakva progonstva strpljivo podnesoh – i Gospodin me izbavi od sviju!* (2 Tim 3,10-11).

Pavao vidi svoje stradanje za Krista kao nešto što mu je, kao Božjem čovjeku, svojstveno. Njegovo učenje, ciljevi, vjera i karakter neodvojivi su od njegova progona i stradanja. U retku 11 spominje Listru, Timotejev rodni grad (Dj 16,1). Kao što je učinio ranije u pismu (1,3-5), podsjeća ga odakle dolazi, da bi se sjetio vjernosti koju su imali jedan prema drugom. Kao da govori: "Bio si tamo kad sam gotovo bio kamenovan na smrt u Listri,[123] i kad sam te upoznao i doveo te Kristu. Sjećaš se da sam morao postradati da bih ti donio Evanđelje. I naučio si od samoga početka da biti Kristov službenik znači platiti visoku cijenu. Ti me sada, u svom životu i službi, nasljeduješ".

Ali ovo nije jedinstveno samo za Timoteja ili Pavla, naime *svi koji hoće pobožno živjeti u Kristu Isusu bit će progonjeni* (3,12). To je sudbina svih koji nasljeduju Pavla. Ako netko nije progonjen, mora se ozbiljno zapitati je li uspio ispuniti kriterij življenja "pobožnog života u Kristu Isusu". U neprijateljskom svijetu pobožnosti će se uvijek pružati otpor.

U retku 13 Pavao kaže da će u isto vrijeme lažni učitelji postajati sve gori i da će tako izbjeći progon. Kao što smo vidjeli u Galaćanima 6,12 i u 2 Korinćanima 11, lažni učitelji namjerno preoblikuju poruku i svoj način života, kako bi izbjegli plaćanje cijene za hod za Kristom.

Pavlova patnja ima za cilj jedino prenijeti dar spasenja svim ljudima. Ton s pravom kaže:

> Stradanje nema vrijednost samo po sebi, i nitko mu ne treba težiti radi njega samog. Ono ima vrijednost samo ako

se događa zato što je osoba prigrlila svjedočenje za Krista te je predala cijelu sebe u službu prenošenja Evanđelja. To je stradanje za Krista i samo u svjedočenju Evanđelja čovjek postaje supatnik s Kristom u njegovu stradanju.[124]

2 Timoteju 4,6-18

Pavao završava pismo Timoteju govoreći o svojoj smrti:

> *Već se moja krv izlijeva u Božju čast, vrijeme je moje smrti blizu. Plemenitu sam borbu izvojevao, trku dovršio, vjeru sačuvao. Već mi je pripravljen vijenac pravednosti koji će mi u onaj Dan dati Gospodin, pravedni Sudac, i ne samo meni nego i svima koji budu željeli njegov dolazak* (2 Tim 4,6-8).

Izraz *Već se moja krv izlijeva u Božju čast* bogato je slikovito izlaganje. To je aluzija na starozavjetni žrtveni sustav kad je vino izlijevano na žrtvenik (Br 15,5.7.10; 28,7) svaki dan (Izl 29,40), na šabat (Br 28,9) i u vrijeme svetkovina (Br 28,14). U Brojevima 6,16-17, ljevanicu vidimo kao dio žrtava pričesnica i prinosnica, što je bio dobrovoljan čin štovanja u kojemu je štovatelj izražavao zahvalnost Bogu za njegovu dobrotu i zajedništvo koje uživa s njim nakon što se pozabavio grijehom kroz žrtvu okajnicu ili naknadnicu, te se potpuno predao Bogu kroz žrtvu paljenicu.

U židovskom je bogoštovlju, prije uništenja Hrama, štovatelj polagao ruku na žrtveno janje koje je donio u Šator ili Hram, ispovijedajući svoje grijehe, te je svjedočio klanju janjeta i škropljenju njegove krvi po žrtveniku i oko njega. Potom bi gledao kako se životinja dere, siječe na komade, stavlja na žrtvenik i kako je guta oganj Božjega gnjeva. U odgovor na tu žrtvu pomirnicu, kroz koju mu je bilo osigurano Jahvino prihvaćanje (Lev 1), prinosio je žrtvu prinosnicu (Lev 2) kao simbol potpune predanosti Bogu s kojim je sad bio pomiren i koji je iskupio njegov grijeh. Zatim bi prinoseći ljevanicu podizao čašu vina i izlio je na pepeo koji je ostao od janjeta i žita, kako bi pokazao svoje potpuno

slaganje sa svime što je vidio i prinio, dok je svjedočio, vjerom, onome što je izvršeno između Jahve i njega – njegovo se srce izlijevalo u zahvalnosti Bogu slave, milosti, ljubavi i praštanja.

To je taj osjećaj radosti koji vidimo kod Pavla na kraju njegova života (i u Filipljanima 2,17-18). Bog ga je upotrijebio da navijesti poruku o pomirenju između Boga i čovjeka, koje je postalo moguće žrtvenom smrću njegova Sina. Živio je svoj život kao žrtveni prinos pred Bogom te kao odgovor na tu žrtvenu smrt i sada, na kraju svoga života, vidi svoje mučeništvo kao ljevanicu koja se izlijeva u konačnom činu štovanja. Zatim će, poput štovatelja u Šatoru ili Hramu otići. Njegova će se služba štovanja dobro završiti.

Doći do kraja svog života znajući da si izvršio zadatak na koji te je Bog pozvao, trebalo bi biti nešto ka čemu teže svi Božji sluge. Kad čovjek zna da je živio svoj život kao žrtveni prinos Bogu, dajući život drugima, može biti uvjeren da će primiti nagradu na nebu. Kako je to suprotno sveopćem osjećaju što ga mnogi izražavaju na kraju svoga života: "Samo da sam imao više vremena. Da sam barem učinio više za Boga. Samo da je moj život više vrijedio. Kad bih samo mogao ponovno proživjeti svoj život, drukčije bih postupio. Samo da sam..."

No Pavao se tako ne osjeća; vidimo da u retku 7 prebacuje metaforu na borbu i utrku. Kaže da je izvojevao plemenitu borbu i dovršio utrku. Sad je spreman primiti nagradu.

Nažalost, ne trče svi tu utrku niti svi završe borbu. Ima onih koji, kad postane teško, odustanu.

> *Gledaj da dođeš brzo k meni, jer me Dema ostavio iz ljubavi prema ovome svijetu i otišao u Solun. Krescent je otišao u Galaciju, Tit u Dalmaciju. Jedini je Luka sa mnom. Uzmi Marka i dovedi ga sa sobom, jer mi je vrlo koristan za službu! Tihika sam poslao u Efez. Kada dođeš, donesi mi kabanicu koju sam ostavio u Troadi kod Karpa i knjige, osobito pergamente! Kovač Aleksandar zadao mi je mnogo zla; platit će mu Gospodin po njegovim djelima. Njega se i ti čuvaj, jer se vrlo protivio našem*

propovijedanju. Za prve moje obrane nitko mi nije pritekao u pomoć; štoviše, svi su me ostavili. Neka im to Bog ne uračuna! (2 Tim 4,9-16).

U vrijeme svoje potrebe na prvom suđenju pred Neronom, Pavao je otkrio da većina njegovih suradnika nije reagirala onako kako je poučio Timoteja u poglavlju 1. Dema ga je ostavio. Iz nama nepoznatih razloga, Krescent i Tit su otišli u Galaciju i Dalmaciju. Jesu li ga i oni napustili? Ne znamo sigurno. Iako Pavao ne kritizira, niti osuđuje njihove postupke, teško ih je vidjeti u pozitivnom svjetlu, s obzirom na kontekst.

No Pavao se nije suočio s rimskim carem sam. Kao što je Krist obećao (Mt 10,8-20; Mk 13,11; Lk 21,12-15), bio je s njim kad je ustao dati svjedočanstvo svoje vjere:

Ali mi je Gospodin pritekao u pomoć i jačao me da se mojim posredstvom propovijedanje potpuno izvrši i da ga čuju svi pogani. I izbavljen sam od lavljih usta. Gospodin će me izbaviti od svakog opakog pothvata i sačuvat će me za svoje nebesko kraljevstvo. Njemu slava u vijeke vjekova! Amen (2 Tim 4,17-18).

Na temelju uspjeha na prvom suđenju, Pavao je bio uvjeren da će Bog biti s njim u vrijeme potrebe, kao i da ga nikad neće ostaviti. Iako je znao da ovoga puta neće biti oslobođen, bio je siguran da će ga sačuvati od sramote (od *svakog opakog pothvata* ili *zlog djela*) i dovesti ga do kraja njegova putovanja.

Pored toga, da ne bismo pomislili da Pavao zaslužuje pohvale i priznanja za svoju službu Gospodinu, on naglašava da je sve što je postigao Božje djelo i da samo njemu pripada slava.

Ovdje, u 2 Timoteju 4, Pavao je stigao do kraja svoga putovanja vjere koju je, kaže, sačuvao; što znači da je sve vrijeme živio oviseći samo o Kristu kako bi ga Bog primio u svoje kraljevstvo. U ovom je trenutku sasvim uvjeren da će biti primljen u nebo.

Ali što misli pod izrazom *vijenac pravednosti* u osmom retku? Zacijelo nije radio za tu pravednost; sve je to bilo Kristovo djelo.

Zašto bi onda Pavao primio vijenac za nešto što je u cijelosti učinio netko drugi? Poanta je u sljedećem: primit će vijenac pravednosti zbog potpunog oslanjanja na Kristovo dovršeno djelo na križu za njega.[125] Dok gleda naprijed, na svoj "povratak kući", zna da je Bog taj koji ga je izbavio i koji će ga u sigurnosti dovesti na odredište (4,17-18). Zato njemu pripada sva slava (4,18).

POSLANICA HEBREJIMA

Ključni redak u cijeloj Poslanici Hebrejima najvjerojatnije je 12,25:

> *Pazite da ne odbijete onoga koji vam govori! Jer, ako nisu izbjegli kazni oni što su odbili da slušaju onoga koji im je htio govoriti na zemlji, kako ćemo izbjeći mi ako odbijemo da slušamo onoga koji nam govori s nebesa!*

Središnja je tema Poslanice Hebrejima važnost slušanja Božjeg glasa u Pismu i kršćanskom propovijedanju.[126] Ova je knjiga propovijed napisana grupi židovskih kršćana koji su trpjeli različite oblike prijekora zbog svoje vjere – društveno odbacivanje, izolaciju i poniženja. Počinje podsjetnikom kako im je Bog govorio u prošlim vremenima po prorocima i sada po svome Sinu (1,1-2). Zaključuje pozivajući čitatelje da saslušaju "opomenu" koju im je napisao u ovoj poslanici (13,22). Ovaj se izraz pojavljuje još samo jedanput u Pismu, u Djelima 13,15, gdje upućuje na službu u sinagogama nakon čitanja Zakona i Prorokâ.[127]

Ranije su u povijesti neki pripadnici ove grupe vjernika u jednom trenutku doživjeli otimanje svoje imovine i, kad su neki od njih zatvoreni, oni koji su ostali na slobodi nisu se stidjeli pokazati solidarnost sa svojom braćom u lancima (10,32-34). Čini se da su u prošlosti i neki njihovi vođe bili ubijeni (13,7-8), mada sad nisu doživljavali mučeništvo (12,4), ali ne zato što je progon oslabio, već zato što su počeli odbacivati križ. Franz Delitzsch primjećuje:

> Doista se da naslutiti (13,7) da su preminuli članovi njihove crkve u minulim danima pretrpjeli mučeništvo; ali čini se da su se živi, mada nisu bili bez iskustva progona u vlastitom slučaju, u vrijeme svoje prve ljubavi, osigurali od krajnjeg nasilja grešnim konformizmom u odnosu na nevjerni svijet oko sebe, te su živjeli u stanju opasno blizu otpadništvu. Odbacivali su križ ili bježali od njega, i čini se da su sasvim zaboravili da su nevolje koje Bog pošalje na svoj narod odgoj stegom u ljubavi.[128]

Vjerojatno je veći dio otpora s kojim su se ovi vjernici suočavali dolazio iz sinagoga i od članova njihovih obitelji, a onda i od poganskih vlasti koje su ih tlačile jer se na kršćanstvo više nije gledalo kao na židovsku sektu, pa samim tim nije više bilo pod njihovom zaštitom. Moguće je da su neki među njima ostali u tamnici još od prethodnog progona, ili je počeo val novih uhićenja (13,3). Suočeni s takvim teškoćama, vjernici židovskog podrijetla počeli su voditi borbu s cijenom učeništva i ponovno razmatrati odluku da postanu Isusovi sljedbenici. Razmišljali su o povratku svojim židovskim religijskim uvjerenjima.

Zato pisac Poslanice Hebrejima piše ovu propovijed koja će se čitati na njihovim sastancima, kako bi ih utvrdio u vjeri i opomenuo da ne idu spomenutim putem. Pisac potiče čitatelje da razmisle o onima koji su u prošlosti pokazali vjernost Bogu (pogl. 11), te da pomno promotre Isusov primjer i upru pogled u njega, koji je podnio križ ne mareći za sramotu, tako da ni oni ne sustanu i ne klonu duhom (12,2-3).

Podsjeća ih da se ono što je Isus učinio na križu ne može ponoviti; postoji samo jedno Evanđelje i ako čovjek nije spreman stradati za njega, već se vrati svojoj staroj religiji, lišava se jedinog puta k Bogu.

Moramo vrlo ozbiljno shvatiti upozorenje na otpadništvo u Hebrejima. Autor ne postavlja strašila koja treba srušiti, upozoravajući na opasnost koja se nikako ne može dogoditi. Njegovi argumenti i upozorenja idu ravno u središte isključive istine kršćanstva – da postoji samo jedan put k Bogu. Oni koji

razmišljaju o povratku na Judaizam razmatraju uklanjanje samih sebe iz jedinog Božjeg proviđenja za spasenje.

Ipak, u ovoj je knjizi dano i upozorenje i utjeha – upozorenje na opasnost od napuštanja vjere u Krista i utjeha da je Bog vjeran. Tu je ohrabrujući podsjetnik da je Isus prošao kroz sve kušnje s kojima se oni suočavaju te da je stoga kadar pomoći im u njihovim (Heb 2,18; 4,15).

Hebrejima 11

U ovome poglavlju autor upućuje na razne poznate ljude iz povijesti, koji su ostali postojani kad je njihova vjera bila kušana. Iako je mnogima od njih budućnost bila neizvjesna, nastavili su se pouzdati u Boga. Na primjer, Abraham i Sara (rr 8-18) oslikavaju karakter predane vjere i "otvorenost za budućnost koja se u sadašnjosti izražava kroz poslušno pouzdanje u Boga koji im je dao obećanje".[129] Možda to možemo reći i popularnije: vjera je nepokolebljivo pouzdanje da Bog može i hoće učiniti što je rekao, te ponašanje u skladu s tim.

Ta je vjera zajamčena samo u Božjem obećanju i izražava se u spoznaji da ovaj svijet nije ispunjenje Božje nakane. Patrijarsi su tražili svoj dom, ali ga za života nisu primili. Ovo je svjedočanstvo stvarnosti, kaže autor, da je konačno odredište vjernih zemlja i grad koje im je Bog pripremio (11,13-16). Nakana je da se pruži nada onima koji stradaju zbog predanosti Isusu Kristu i spoznaja da ispunjenje Božjeg obećanja nije ograničeno samo na ovaj život.

Ali u ovome životu, vjera neće biti laka. Kad su ih njihovi mučitelji pitali: "Gdje je vaš Bog?" ti su predani vjernici odgovarali: "Ja ću se pouzdati u Gospodina".[130] Neki su bili izbavljeni (11,33-35a); neki nisu (11,35b-38). Prijelazna se misao vidi u retku 35, gdje autor suprotstavlja uskrsnuće djece vjernih majki i onih koji su bili mučeni i ubijeni zbog svoje vjernosti. Velika radost i nagrada u ovome životu što su ih iskusile majke koje su primile natrag svoju djecu kroz uskrsnuće (ex anastasewõ) slabije su, kaže autor, u odnosu na radost i vječnu nagradu što će ih iskusiti

oni koji su bili mučeni i ubijeni jer se nisu htjeli odreći svoje vjere u Krista. Njihovo je *bolje uskrsnuće* (kreittono~ anastasewõ).[131]

Što je Bogu teže: uskrisiti nekoga iz mrtvih ili provoditi osobu kroz stalan progon a da ga ona na kraju i dalje voli i pouzdaje se u njega? Što više pokazuje njegovu milost i moć? Koje je čudo veće? Treba li se čuditi što se na ovo upućuje kao na "bolje" uskrsnuće, kad vjernici doživljavaju Božju milost na način koji vodi u radost i nagradu koje ne bi iskusili da ih je Bog jednostavno izbavio iz nevolja?

S druge strane, za one koji otpadnu, uskrsnuće neće biti vrijeme nagrade i radosti. Kako primjećuje Leon Morris: "Bolje je sada podnijeti stradanje, pa čak i mučenje, da bi uskrsnuće bilo radosno".[132] Ovim se čitatelji potiču da na život gledaju iz perspektive vječnosti i da shvate da ovaj svijet nije sve što postoji.

U recima nakon 11,35 autor skreće pozornost čitatelja na druge primjere vjernih koji su stradali i žrtvovali se, radije nego da se odreknu svoje vjere, govoreći da ih svijet nije bio dostojan (r 38). Bilo da su oslobođeni ili ne, svi su primili pohvalu od Boga za svoju predanu, ustrajnu vjeru (11,39). Ipak, autor kaže da nisu primili što je obećano. Hebrejima 11,6 ukazuje da onaj tko hoće pristupiti k Bogu mora vjerovati da Bog postoji i da nagrađuje one koji ga traže. No redak 39 (kao i 11,13) ukazuje da ta nagrada možda neće doći u ovome životu. Razlog je sljedeći: *jer je Bog nešto bolje predvidio za nas: da bez nas ne postignu savršenstvo* (11,40).

Ako imamo na umu da je ova propovijed dana vjernicima židovskoga podrijetla koji su razmišljali o povratku na svoju bivšu vjeru, to nam pomaže da shvatimo zagonetan tekst iz 11,40. Svi primjeri vjere, koji su navedeni u poglavlju 11, potječu iz doba prije Kristova dolaska i čitateljima su bili poznati još iz djetinjstva. Autor je, prije ovoga poglavlja, dokazivao da je Kristova žrtva jedini način za konačno ispunjenje Božje nakane izmirenja svijeta sa sobom. Nema drugog načina. Sve prije toga samo je ukazivalo na ono što će Krist ispuniti. Sad, zbog svoje smrti i uskrsnuća, on otvara put k Bogu. Bez "nas" (onih koji su svjedočili novom životu u Kristu), starozavjetni vjernici nikad ne bi iskusili puninu Božjeg obećanja. Odreći se toga i vratiti se na Judaizam značilo

bi da je osoba samoj sebi uskratila mogućnost uživanja ispunjenja Božjeg obećanja. Ono "bolje" što je Bog predvidio, uvodi bolju nadu (7,19), bolji Savez (7,22), bolje obećanje (8,6), bolje žrtve (9,23), bolju imovinu (10,34) i bolje uskrsnuće (11,35). Sve je ovo sada dostupno Božjem narodu u cjelini ali doživljava ga samo onaj tko je dio toga naroda.[133] Tko se vraća natrag onome što je bilo samo privremeno i pripremno, ne može ovo iskusiti.

Poglavlje 11 pomno je uređeno da primjerima pouzdanja i predane vjere koja im je bila poznata, ohrabri one koji su se kolebali u vjeri, te da ih potakne da nastave trčati dalje, znajući da je obećana nagrada točno ispred njih.

Hebrejima 12

U Hebrejima 12,1 autor se obraća čitateljima i zapravo kaže: "Ako su ti ljudi mogli ostati vjerni Bogu (a oni nisu uživali sve blagoslove koje vi uživate), onda možete i vi".

> *Zato i mi, opkoljeni tolikim oblakom svjedoka, odbacimo od sebe svako breme i grijeh koji lako zavodi, te ustrajno trčimo na utakmici koja nam je određena! Uprimo pogled u začetnika i završitelja vjere, u Isusa, koji namjesto određene mu radosti podnese križ ne mareći za sramotu te "otada sjedi s desnu" Božjeg prijestolja! Promotrite pomno onoga koji je od grešnikâ podnio takvo protivljenje protiv samoga sebe, da ne sustanete i ne klonete duhom!* (Heb 12,1-3).

Kao što smo ranije primijetili, četvrti redak ukazuje da oni još nisu pružili otpor do smrti, kao što je to učinio Isus. Lane kaže da se izraz: *Još se, naime, u borbi protiv grijeha niste oduprli do krvi* može figurativno razumjeti kao: "Još niste dali najbolje od sebe".[134] Ipak smatra da ga je bolje tumačiti kao navod o krvavom progonu, ali koji ukazuje da čitatelji još nisu iskusili mučeništvo u svojoj sredini.[135] U tom smislu je primjedba iz 12,4 namijenjena da posrami čitatelje, kako bi shvatili da je njihovo

stradanje beznačajno u usporedbi s onim što je pretrpio Isus. A oni ipak razmišljaju o odustajanju i napuštanju vjere u njega.

Ja osobno volim oba ova značenja spojiti u jedno, kao što to čini Delitzsch.[136] Tako shvaćen, ovaj bi redak značio da čitatelji još nisu iskusili mučeništvo jer nisu dali najbolje od sebe kako bi se poistovjetili s Kristom. I ne samo to, nastavlja autor u 12,5, već su zaboravili da stradanje može biti oruđe odgoja stegom, u ljubavi, u Božjoj ruci.

Kao što smo već primijetili proučavajući Stari zavjet, mnogi ljudi brkaju odgoj stegom i kaznu.[137] Sjetit ćeš se da smo u Ponovljenom zakonu 8 vidjeli da se na stradanje Božjega naroda u pustinji upućuje kao na odgoj stegom, da bi se otkrilo što se nalazi u srcima ljudi (8,2). Kroz to su trebali naučiti da čovjek ne živi samo o kruhu nego o svemu što izlazi iz usta Jahvinih (8,3) i spoznati da ih Bog odgaja i popravlja kao što otac odgaja svoga sina (8,5).

Pisac Poslanice Hebrejima očito ima ovo na umu u poglavlju 12. Progon i stradanja radi Krista vide se kao Očeva potvrda da smo dostojni kraljevstva i kadri preuzeti odgovornosti koje čuva za nas. Kroz to on u nama razvija *plod pun mira – pravednost* (12,11).[138]

U 2,10 autor je govorio o muci Tvorca naše vjere. Bog je smatrao "doličnim" da njegov Sin strada, kao i da je to prikladna metoda kojom će učiniti savršenim svoga jedinorodnog Sina.

Sad se, naravno, postavlja pitanje: "Kako se može reći da Isus, budući Bog, treba biti 'učinjen savršenim'?" Odgovor leži u vjerskom slikovitom izlaganju, gdje se ovaj izraz shvaća u smislu "posvećenja ili pripreme za poseban zadatak". Isus je kroz stradanje bio sasvim opremljen za svoju službu kao naš veliki svećenik pred Bogom; bilo je nužno da strada do smrti kako bi izvršio djelo otkupljenja. Ta je metodologija dosljedna Božjem karakteru kao sredstvo pomoću kojega je pomirio ljude sa sobom. Žrtvovanje i stradanje su dosljedna Božja sredstva za ostvarivanje njegovih ciljeva.

Isusa je stradanje također pripremilo da potpuno suosjeća sa svojim narodom u njihovim patnjama (2,17-18). Njegova nas smrt

oslobađa straha od smrti, u čijem smo ropstvu nekoć bili (2,15). Ton kaže: "Kad se mučenici suoče sa smrću bez straha, sotonino je posljednje oruđe ostalo nemoćno, a on je zdrobljen i poražen".[139]

U 5,8-9 čitamo da se Isus naučio poslušnosti kroz trpljenje. Lane ukazuje da u ovoj poslanici pascein (trpljenje) obično upućuje na Isusovu muku (2,9-10; 9,26; 13,12) i poprima nijansu značenja "umrijeti".[140] Isus je pokazao spremnost da bude poslušan Ocu sve do točke stradanja i smrti, iako je to bilo nešto što nije želio učiniti u tijelu (5,7).[141] Ali ipak je poslušao i tako ispunio Božju nakanu, te "postigao savršenstvo" (5,9). Istu tu poslušnu narav Bog želi stvoriti u svojoj posinjenoj djeci.

Iz tog razloga, patnje, progon i mučeništvo nisu usud i tragedije bijednoga zemaljskog života, već jasni pokazatelji da se osoba nalazi u Božjoj "školi", na mjestu na kojemu on oblikuje svoje dijete u vlastiti lik svetosti i pravednosti (12,10).[142] Tako je Bog pripremio svoga Sina za njegovu službu i tako priprema i nas. To je Božja "dolična" ili prikladna metoda (2,10).

Ne bismo trebali biti iznenađeni ovakvim učenjem. I sam je Isus tako poučavao govoreći svojim učenicima da trebaju biti savršeni kao što je savršen njihov nebeski Otac (Mt 5,48). Značajno je da Isus daje ovu zapovijed u kontekstu upute onima koji trpe progon: *Ljubite svoje neprijatelje i molite za one koji vas progone, kako biste postali sinovi svoga Oca nebeskog, koji čini da njegovo sunce izlazi nad zlima i dobrima, i da kiša pada pravednima i nepravednima* (Mt 5,44-45).

Čini se da se samo u takvom okruženju otpora i stradanja može u potpunosti razviti pobožan karakter.[143] Vjernici hebrejskoga podrijetla koji su čitali ovu knjigu pozvani su da ne obraćaju pozornost na mogućnost stradanja, već na njegove rezultate. Umjesto da na progon gledaju kao na prijetnju vjeri, bolje je da ga vide kao poligon na kojemu vjera sazrijeva.

Hebrejima 13

Iako smo u ovom proučavanju dobro utvrdili jednodušnost između Krista i progonjenih vjernika, Hebrejima 13,3 također pokazuje

da jednodušnost među članovima Kristova tijela treba postojati do te mjere, da oni koji su zatočeni i stradaju radi njega mogu biti sigurni da je onima koji u tom trenutku ne prolaze kroz takve kušnje dovoljno stalo do njih, da osjećaju njihove lance i bol. Ovo se poklapa s autorovom primjedbom u 10,32-34 da je znak njihove prve ljubavi bila ustrajnost unatoč progonu, da su shvaćali da je njihova zemaljska imovina samo privremena i da su bili spremni stradati s onima koji stradaju, te suosjećati sa zatočenima.[144]

Kao što smo ranije primijetili, u 13,7 autor poziva čitatelje ove propovijedi da se sjećaju vođa koji su ih nekoć poučavali Božjoj riječi.[145] Oni više ne govore. Njihove su riječi ušutkane. Njihovo propovijedanje pripada razdoblju iz prošlosti Crkve koje više ne postoji.

Meni se čini – a i mnogim drugim bibličarima[146] – da ovaj redak govori o onima čija je vjera za ishod imala mučeništvo. Da bi osnažio vjernike koji se kolebaju, pisac ih potiče da promatraju "ishod življenja" spomenutih mučenika, te im zapovijeda da nasljeduju njihovu vjeru.[147] Svjedočanstvo i primjer onih koji su se uspješno suočili s progonom i odoljeli mu, treba biti nadahnuće i nada onima koji se kolebaju, jer ih podsjeća na Božju postojanost. Autor ovo naglašava u sljedećem retku kad ih podsjeća da je *Isus Krist isti jučer i danas i zauvijek će biti isti* (13,8). S tim na umu, ne bi se trebali povesti za učenjem koje nije u skladu s onim koje su primili od svojih bivših vođa, a koji su bili spremni umrijeti za ono u što su vjerovali prije nego što bi se toga odrekli.

U 13,12-13 nalazimo posljednji navod o Isusovu stradanju koje je opisano kao otkupiteljsko i paradigmatsko.[148] U retku 11 pisac opominje čitatelje da su u židovskom žrtvenom sustavu, kao simbol njihove grešnosti i sramotnog stanja, tijela životinja prinesenih na žrtvu iznošena izvan tabora i spaljivana. Na isti je način Isus umro kao naša žrtva, izvan tabora. Postao je grijeh za nas, simbol rugla i sramote. Čitatelje se potiče da mu se pridruže *izvan tabora, noseći njegovu sramotu*. Baš kao što je Isus bio zlostavljan, ponižen i odbačen, potiče ih se da se poistovjete s njegovim patnjama. Oni su pozvani prihvatiti društveno izopćenje i ostale sramne posljedice koje su dolazile od poistovjećivanja

s njim. U Hebrejima 13,13, pisac za svoje potrebe prilagođava poznati Isusov poziv vjernicima da uzmu svoj križ i slijede ga.[149] Težak je to poziv židovskim vjernicima. Možda im se čini da su sigurniji u taboru, no pisac ih podsjeća da "sigurno" mjesto nije tu gdje su. Ono je izvan tabora, s Isusom. Kao što se opisuje u Otkrivenju 14,4, Božji su vjerni oni koji prate Janje kud god ide.

JAKOV

U 1,2-18, Jakov upućuje na "razne kušnje" (peirasmoi~ peripeshte) s kojima se vjernici suočavaju. Riječ koja je ovdje upotrijebljena za "kušnje" (peirasmoi~) ima niz značenja u Novom zavjetu. Može značiti unutarnje mamljenje na grijeh (1 Tim 6,9), kušanje pitanjima (Mt 16,1), postavljanje zamke (Lk 10,25), nepovoljne vanjske okolnosti, ili progon zbog vjere (1 Pt 4,12).[150] Kako Moo ukazuje, uporaba riječi "razne" (peripeshte) treba nas potaći da vjerujemo da Jakov govori o teškoćama s kojima se suočavaju svi ljudi (npr., bolest 5,14; financijski obrat 1,9), kao i o društvenom i ekonomskom progonu (usp. 2,6), s kojim se kršćani jedinstveno suočavaju zbog svoje vjere.[151]

Sljedeća su načela iz ovoga ulomka bitna za naše proučavanje:

1. Bog koristi kušnje kako bi u vjerniku stvorio postojanost i duhovnu zrelost (1,2-4).

2. Stoga takve kušnje treba smatrati radošću (1,2).

3. Pravednik koji prolazi kroz kušnje treba se moliti za mudrost – za sposobnost da gleda na stvari s Božjeg stanovišta – i živjeti u skladu s tim (1,5). Vjernici mogu biti sigurni da će Bog odgovoriti na takvu molitvu jer je on:

a. dobar svima koji ga zazivaju.

b. daje otvorene ruke i bezrezervno.

c. Božje davanje nikad neće poniziti onoga koji traži, tjerajući ga da se osjeća kao da Bog ne odobrava ili nerado daje ono što je za naše dobro.

4. Čovjek koji prolazi kroz kušnje mora biti uvjeren da je Božja dobrota sigurna. Pozvan je pouzdati se u njega i ostaviti zabunu koja dolazi od pouzdanja u vlastite sposobnosti ili razmišljanja može li se na Boga računati (1,6-8).

Jakov u 1,9-12 uvodi temu koja će se dalje razvijati u poglavlju 2; riječ je, naime, o tenzijama između bogatih i siromašnih. U 2,6-7 on aludira na činjenicu da su bogati ti koji "tlače" čitatelje ove poslanice. Oni ih odvlače na sudove i hule na časno ime kojim su pozvani. Jakov dijeli Pavlovu pretpostavku da je većina kršćana kojima piše siromašna.[152] No njegovo pismo nije osuda bogataša, već njihovih postupaka i tlačenja. U knjizi Djela progon su često poticali bogati koji su osjećali da je njihov izvor prihoda ugrožen širenjem kršćanstva.[153] Njihov položaj, utjecaj i pristup resursima omogućavao im je da privatno tlače vjernike i pokreću sudske postupke protiv njih (2,6).

U tom je kontekstu Jakov zapanjen saznanjem da njegovi čitatelji zapravo pokazuju sklonost ka bogatima (2,1-5). To nije samo razdorno, nečasno i protivno zakonu ljubavi (2,4.6.8-13) već tu nedostaje zdravog razuma. Ti bogataši, kojima su čitatelji tako željni pokazati naklonost, ne samo da ih tlače i vode parnice protiv njih već *psuju lijepo ime koje nosite* (2,7). Izraz preveden kao "lijepo ime" (ESV – "časno ime") vrijedan je pažnje. Jakov koristi isti izraz u Djelima 15,17, kad navodi proroka Amosa. Ovaj se idiom često nalazi u Starom zavjetu i upućuje na blizak odnos između Jahve i njegova naroda.[154] Sada, u životu Crkve, Isus ima tu ulogu, te je stoga jasno zašto je Jakov toliko zapanjen

postupcima čitatelja. Moo primjećuje: "Kako je neprimjereno da oni koji psuju 'lijepo ime' imaju povlašten položaj u Crkvi!"[155]

Jakov želi da se vjernici raduju zbog onoga što su u Kristu (1,9-11), a ne da zavide svojim tlačiteljima. S druge strane, bogati se vjernici trebaju ponositi svojim "poniženjima" (1,10). Družeći se s prezrenom manjinom, trpjet će poruge kakve su sami nekoć upućivali Kristovim sljedbenicima. Bogati će kršćanin biti lišen onoga što je nekoć njegovao, u smislu društvenih i poslovnih kontakata; mogle bi mu čak biti uskraćene poslovne mogućnosti kojima bi imao pristup da nije vjernik.[156] Možda će iskusiti progon ili uništenje imovine, kako bi se podsjetio koliko je zemaljska imovina privremena. Vrijedna je to lekcija i zato je razlog za hvaljenje.

U 1,12 apostol podsjeća sve vjernike, bogate ili siromašne, na nagradu koja čeka one koji ostanu postojani pod kušnjama i ne odreknu se svoje vjere. Oni će primiti vijenac života koji daje Bog onima koji ga ljube i koji su tu ljubav pokazali vjernošću.

U 1,13-18 Jakov odgovora na primjedbu onih koji nisu uspjeli ostati vjerni pod kušnjama. Takvi su tvrdili da su morali pasti jer je kušnja dolazila od Boga osobno. On im ukazuje da su u krivu. Razlog zbog kojega netko pada nije vanjska, već unutarnja napast. Pored toga, iako Bog katkad dopušta da naša vjera bude iskušana kako bi se pokazalo da je prava, on nas ne kuša na neposlušnost sebi. Neposlušni smo jer smo kušani, namamljeni vlastitom požudom, i kad mamac postane središte našeg zanimanja, jedina stvarnost u našem životu, umjesto da to bude Bog, upadamo u zamku i činimo grijeh. Dietrich Bonhoeffer opisuje taj proces:

> U tome je trenutku Bog za nas prilično nestvaran, stvarna postaje samo naša želja... sotona nas ovdje ne ispunjava mržnjom prema Bogu, već zaboravom na njega. Sad se ta njegova laž dodaje ovom dokazu snage. Tako probuđena požuda obavija um i volju čovjeka u najdublju tamu. Moć jasnog razlikovanja i odlučivanja uzeta je od nas... Točno na tome mjestu, sve u nama ustaje protiv Božje riječi.[157]

Zato se ne varajte, kaže Jakov (1,16). Bog dosljedno želi samo ono što je dobro za nas (1,16-17), da bismo na kraju mogli biti prvenci među njegovim stvorenjima (1,18) – njegova posebna imovina i dokaz obnove čovječanstva na njegovu sliku. Rick Warren daje očitu ali često zaboravljanu primjedbu da su mnogi kršćani užasnuti i demoralizirani sablažnjivim mislima, da se osjećaju krivima što nisu "iznad" iskušenja, posramljenima samo zato što su napastovani. "Nikad nećemo prerasti kušnje", podsjeća nas Warren.[158] "U određenom ih smislu čak možemo smatrati komplimentom. Sotona ne napastuje one koji već vrše njegovu volju. Kušnja je znak da nas sotona mrzi, a ne znak slabosti ili svjetovnosti".[159]

PETAR

1 Petrova

Prva Petrova poslanica napisana je prije svega da ohrabri kršćane, na prostoru koji danas zauzima suvremena Turska, koji su trpjeli klevetu i progon u zajednici u kojoj su živjeli. Petrova je nakana poučiti tamošnje vjernike da ostanu postojani u svojoj vjeri, u sredini koja ne samo da se bunila protiv poruke kršćanstva već, sve više, i protiv same prisutnosti kršćana.

Napisano oko 63.–64. g. po. Kr., Petrovo pismo odražava činjenicu da je Crkva stajala na rubu ponora. Kršćani su klevetani sa svih strana (2,12.15; 3,16) i on je vidio da će doći do eksplozije nasilja protiv njih (4,12). Iako je Crkva do tog trenutka uživala određen stupanj tolerancije, pa čak i zaštitu rimskih vlasti,[160] to će se uskoro promijeniti. Petar upozorava svoje čitatelje da se ne čude požaru kušnje koji se sprema progutati ih i potiče ih da budu spremni suočiti se s tim. U 4,15-16, piše: *Nitko od vas neka ne trpi kao ubojica ili kao lopov, kao zločinac ili kao onaj koji se miješa u tuđe poslove! Ali, ako trpi kao kršćanin, neka se ne stidi, već neka hvali Boga tim imenom.*

Upućujući na kontekst u kojemu je Petar ovo napisao, Marta Sordi primjećuje:

> Tacit kaže da su kršćane mrzili zbog njihovih zločina (*flagitia*), a Svetonije govori o njihovu štetnom praznovjerju (*superstitio malefica*). Petar koristi iste riječi kad piše da kršćane *kleveću kao zločince* (1 Pt 2,12). Od pisaca iz drugoga stoljeća znamo što su bili ti zločini. Najznačajnije je bilo čedomorstvo (pogansko tumačenje euharistije) i rodoskvrnuće (pogansko tumačenje kršćanskog običaja da jedni druge nazivaju braćom i sestrama). Osim tih strašnih i izmišljenih optužbi postojala je i jedna opća, sveobuhvatnija, prema kojoj su kršćani bili "mrzitelji čovječanstva"; bila je to optužba koju su ranije iznosili protiv Židova (*adversus omnes alios hostile odium – Tac. Histories*, r. 5.1). Zanimljivo je primijetiti da je tijekom Neronove vladavine ista ta optužba iznesena protiv stoika iz vladajuće klase.[161]

Poput stoika, kršćani su propovijedali i živjeli moralnim i vjerski strogim životom, koji je rimskom društvu bilo vrlo teško tolerirati.[162] Društvo se posebno vrijeđalo, bilježi Petar, zbog činjenice da obraćenici na kršćanstvo nisu više sudjelovali u mnogim kulturnim običajima koji su smatrani normom. Kršćani su se tako izdvajali kao čudni i u suprotnosti s kulturom u kojoj su živjeli. Njihovi su ih kritičari možda vidjeli kao društveno neprilagođene, pomalo ezoterične i neobične, te su stoga izazivali njihovu čast i javno ih klevetali.[163] Petar kani ohrabriti svoje čitatelje da časno odgovore na te pokušaje sramoćenja pred društvom.[164]

U jednom smislu, to viđenje kršćana kao nedruštvenih nije posve netočno, niti se može u potpunosti izbjeći. Svaki put kad su kršćani bili poslušni Isusovu učenju, društvo je na njih gledalo, ako ne s neprijateljstvom, onda u najmanju ruku s nekim stupnjem nevjerice. Upotrijebit ću izraz koji je bio veoma popularan 1970-ih i reći da je kršćanstvo po samoj svojoj naravi protukulturalno, tj. suprotstavljeno društvenim normama i tendencijama.

Ovo je zacijelo bilo točno u vrijeme u koje su živjeli Petrovi čitatelji. U prvome je stoljeću već u svijesti opće populacije bilo posijano sjeme onoga što će na kraju biti poznato kao gnosticizam. Odvojenost tijela i duha bio je temelj ovog sustava vjerovanja. Na tijelo se gledalo kao na nešto prijelazno, na ljušturu koja će biti odbačena i koja ima malo ili nimalo utjecaja na duh. Mnogi su zaključili da, budući da je samo duh važan, čovjek može manje-više raditi što god hoće s tijelom. Duh i tijelo su smatrani tako odvojenim da ono što čovjek čini s tijelom nikako ne može utjecati na njegov odnos s Bogom ili bogovima. Stoga je kršćansko inzistiranje na moralnoj i seksualnoj čistoći dočekano s nevjericom u većem dijelu rane grčke i rimske kulture. Kakve veze uopće čistoća ima s religijom?

U grčkoj i rimskoj kulturi vjerske su svečanosti i društvena okupljanja često bili obilježeni teškim pijankama i seksualnim razvratom, praktično svake vrste. Na odbijanje sudjelovanja u svemu tome gledalo se, u najmanju ruku, kao na nešto čudno. Većina je na to vjerojatno gledala kao na izraz vjerskog odbacivanja, a na kršćane kao na ljude sklone osuđivanju.

Stoga, kad Petar u 4,4 piše: *Zato se sada čude da se ne slijevate s njima u istu široku rijeku razuzdanosti, i vrijeđaju vas,* uviđamo da su oni koji su primili Kristovu vjeru u tom društvu odjednom bili pozivani izravno se suprotstaviti svom okruženju, suočavajući se s optužbama da su nedruštveni i da su nezadovoljnici. "Što je s vama ljudi?", nije bilo neuobičajeno pitanje.

Ali ono je postalo i više od toga. Nevjerica se uskoro pretvorila u društveno odbacivanje, uvrede, možda čak i napade svjetine, te vandalizam i nasilje. Petar zna da su vjernici kojima piše u kušnji ne odgovoriti onako kako bi to učinio Isus. Kad poleti kamenje, oni su u kušnji baciti ga natrag, kad krenu uvrede, u kušnji su odgovoriti jednako šarolikim metaforama.

S tim na umu i znajući da su na obzoru još gori dani, Petar ih potiče da razmišljaju o Isusovu primjeru i da ustraju. Da bismo razumjeli njegove upute, dobro je početi s krajem knjige, gdje je sažeto izražena svrha njegova pisanja.

1 Petrova 5,12

Apostol ovdje kaže: *Ukratko vam pišem po Silvanu – kako ga ja držim – vjernom bratu, da vas opomenem i da vam posvjedočim da je ovo prava milost Božja. U njoj ostanite!*

Drugim riječima: "Napisao sam vam ovo kratko pismo kako bih vam objasnio što je prava Božja milost. Ostanite u njoj". Ovaj redak objašnjava zašto je Petar napisao ovu poslanicu progonjenoj braći i sestrama – kako bi im pomogao da shvate tu milost, koja će ih, ako ostanu u njoj, osposobiti da pobijede i ostanu vjerni unatoč društvenom odbacivanju i sve većem neprijateljstvu. Ali što je ta *prava milost Božja* o kojoj govori Petar?

1 Petrova 2,19-23

Milost je dominantna tema u prvoj Petrovoj poslanici. Ključni se ulomak nalazi u 2,19-20:

> *Ako tko, jer je svjestan Boga (koji ovo traži), trpi nepravedno i strpljivo podnosi patnje, to je (Bogu) ugodno. Kakva je, naime, slava u tome ako ćete krivi strpljivo podnositi udarce? Ali ako ćete strpljivo podnositi trpeći što dobro činite, to je ugodno kod Boga.*

Izraz "to je ugodno" (tou'to cari~) pojavljuje se dvaput (rr 19 i 20). Doslovan prijevod tou'to cari~ glasi: "to je milost". U retku 19 izraz stoji sam, dok je u retku 20 proširen na tou'to cari~ para qew' ili "to je milost *prema Bogu*". Doslovan prijevod posljednjeg dijela retka 20 glasio bi: "To je milost u Božjim očima – kad trpite jer činite dobro i ustrajete". Drugim riječima, Petar definira milost kao trpljenje zbog vjernosti Bogu i ustrajnost.

Gledanje na milost u tome svjetlu nije posve jedinstveno u Novom zavjetu. Pavao je u Filipljanima 1,29 govorio kako tamošnji vjernici nisu primili samo Božju milost da vjeruju u Krista već i da trpe za njega. U 2 Korinćanima, apostol govori o primanju milosti krajnjeg siromaštva kako bi se drugi obogatili (2 Kor 8,1-9).

1 Petrova 2,19-20 na mnogo je načina zaglavni kamen shvaćanja njegove teologije o progonu i stradanju radi Krista. Valja primijetiti da je jezik koji Petar ovdje koristi tipičan za njega kad nastoji povući paralelu između Božjeg i svjetovnog stanovišta o nečemu. On koristi dva ista izraza para qew ("k Bogu") u 2,4 gdje kaže da je sa svjetovnog stanovišta Krist odbačen, ali je s Božjeg (para qew') bio izabran i dragocjen.

Kad bismo preveli 2,19 tako da bude jezički dosljedan s 2,4, tekst bi glasio: "Sa stanovišta svijeta nepravedno stradanje i ustrajavanje smatra se tragedijom, no s Božjeg je stanovišta to milost".[165] Možemo također s pravom reći da su sa svjetovnog stanovišta oni koji trpe progon heroji, no s Božjeg su stanovišta oni primatelji milosti.

Stradanje je, kaže Petar, dokaz da je Bog na djelu u nečijem životu. Nema slave za patnika. Nema slavljenja junaka. Nema zasluga za one koji su kadri izdržati teškoće, niti hvaljenja dostignućima. To je dokaz Božje milosti i njegovo djelo od početka do kraja. Kad su ljudi u stanju podnijeti strahovit progon i ustrajati, to je dokaz da je Bog na djelu.

Ton primjećuje:

> Svaki put kad Petar piše o patnji, o njezinoj svrsi i postignućima, moramo imati na umu da je sve to djelo milosti te da je kroz patnju Bog na djelu. Shodno tome nema zasluga za one koji pretrpe teškoće i patnje i ne može biti hvaljenja postignućima.[166]

Kad putujem po svijetu i govorim o progonu kršćana, često mi nakon predavanja ljudi priđu i kažu: "Nisam siguran da bih mogao trpjeti progon i patiti za svoju vjeru". Čudesna je istina da ne moraš biti dovoljno jak, kao da to ovisi o tvojoj snazi i hrabrosti. No stvar je u ovome: na progon ćeš najvjerojatnije odgovoriti na način koji je dosljedan onome na koji sada živiš svoj kršćanski život. Vjernici koji žive u vjeri i odgovaraju na Božju milost već sada, mogu biti sigurni u Božju prisutnost i milost ako i kad budu pozvani stradati radi Krista.

U Luki 21,10-15 Isus kaže:

> *Dići će se narod protiv naroda i kraljevstvo protiv kraljevstva. Bit će velikih potresa zemlje, a u raznim mjestima bit će kuge i gladi. Bit će strahovitih pojava i na nebu velikih znakova. Ali prije toga svega stavit će ruke na vas te vas progoniti; predavat će vas u sinagoge i tamnice; vodit će vas pred kraljeve i upravitelje zbog moga imena. To će vam biti prigoda da date svjedočanstvo. Zapamtite da vam ne treba unaprijed pripremati obrane, jer ću vam ja dati rječitost i mudrost kojoj se neće moći suprotstaviti i oduprijeti svi vaši neprijatelji.*

Isusovo obećanje jamči njegovo prisustvo usred progona. Usporedni ulomci u Mateju 10,18-20 i Marku 13,9-11 obećavaju prisustvo Svetoga Duha. Značenje je isto. To je poziv vjerniku da ne bude tjeskoban kad se nađe u takvoj situaciji. Treba se opustiti i shvatiti da će mu Bog dati milost kako bi ustrajao i vjerno održao svoje svjedočanstvo pred progoniteljima, u trenutku kad mu to bude potrebno, i ni sekundu prije!

U ovome se času trebamo zapitati: "Kakav je moj hod s Kristom upravo sada?" Rani crkveni otac, Tertulijan, jedanput je primijetio:

> Ne znam za zglob kojega je krasila kićena narukvica da je izdržao težinu lanaca! Ne znam za gležanj okićen ukrasima da je htio trpjeti kad ga stisnu u okove! Bojim se da na vratu, okićenom biserima i smaragdnim ogrlicama, nema mjesta za mač![167]

On kaže da, kao vjernici, trebamo živjeti u zajedništvu s Kristom **sada**. Pozvani smo osloniti se na njegovu milost u poslušnosti i pouzdanju, te živjeti požrtvovano radi Krista i njegova kraljevstva **sada**. Do trenutka kad budemo pozvani na privilegiju stradanja radi njega već ćemo se naučiti poslušnosti. Rečeno Tertulijanovim riječima: "Stojmo spremni izdržati svako nasilje i ne čuvajmo ništa što bismo se bojali ostaviti za sobom, jer to su okovi koji ometaju našu nadu".[168]

U Hebrejima 5,7-8 čitamo da je Isus bio pripremljen za križ, učeći se poslušnosti, dok se u Getsemanskom vrtu u molitvi suočavao s odlukom hoće li slijediti Očevu volju.

Svaki dan se suočavamo s odlukom hoćemo li stajati u Božjoj milosti. Poslušnosti se učimo govoreći: "Da, Gospodine". Čineći tako, razvijamo obrazac koji ćemo slijediti, budemo li pozvani na konačnu žrtvu.

Jahve je upozorio proroka Jeremiju: *Ako s pješacima trčeći sustaješ, kako ćeš se s konjima utrkivati? Kad ni u mirnoj zemlji nemaš uzdanja, kako ćeš onda kroz guštare jordanske?* (Jr 12,5). Ako nismo spremni prihvatiti žrtvu koja dolazi uz hod za Isusom u životu, malo je vjerojatno da ćemo ga slijediti u smrti. Ako se ne oslanjamo na Boga pri suočenju sa stresom svakodnevnog života danas, kako možemo sutra očekivati da ćemo se izboriti sa situacijama u kojima ga trebamo slijediti iz uobičajenog stanja u neobično, u nepoznato i neprijateljsko okruženje? Ako se ne oslanjamo na Božju milost u svakodnevnom životu sada, zašto mislimo da ćemo to učiniti kad dođe vrijeme kušnje?

Ustrajnost je proces koji se razvija kroz obučavanje i svakodnevno odgovaranje s "Da" Bogu u svim aspektima života, pozivajući se na sredstva koja nam je on dao da izdržimo. Znači li to da se neki neće odreći Krista pod progonom? Ne. Neki će se odreći, ali ne zato što im Bog nije dao potrebnu milost da izdrže. On nam je dao sve što nam je potrebno za život i pobožnost, kao što Petar piše u svojoj drugoj poslanici 1,3.

Pozvani smo stajati u milosti koju nam je on dao, po uzoru na našega Gospodina: *Tà na to ste i pozvani, jer je i Krist trpio za vas i ostavio vam primjer da idete njegovim stopama; on 'koji ne učini grijeha i u čijim se ustima ne nađe prijevare'; on koji vrijeđan nije zauzvrat vrijeđao, mučen nije prijetio, nego je to prepuštao pravednome Sucu* (1 Pt 2,21-23).

Ovo odjekuje i u 4,19 kad Petar kaže: *Zato neka i oni koji trpe prema volji Božjoj preporuče svoje duše dobrim djelima vjernome Stvoritelju!* Povjeravamo sebe svome Stvoritelju koji je uvijek vjeran, dok se trudimo činiti što je pravo.

LI DEXIAN

Tijekom 2000. i 2001. godine kineski vođa kućnih crkava Li DeXian često se suočavao s uhićenjima zbog rada u ilegalnoj crkvi, u blizini Huadua u provinciji Guangdong. Za to vrijeme, svaki put kad je išao u crkvu, sa sobom je nosio spakiranu torbu u kojoj je bila jedna deka i rezervna odjeća, jer je uvijek očekivao da će biti uhićen.

Tako je i bilo. Mnogo puta. Dvaput ga je policija tako pretukla da je povraćao krv, a jednom su ga tukli po licu njegovom Biblijom. Bio je prisiljen raditi u tvornicama koje su proizvodile božićne svjetiljke za izvoz u Kanadu i Ameriku. Radio je u gotovo neosvijetljenim halama, bez plaće i prebijan ako ne bi ispunio normu.

No nastavio je služiti sve do danas u raznim zajednicama za koje je odgovoran, znajući da može biti poslan u radni logor do tri godine bez formalnog suđenja.

Opasnost je bila velika, ali je Lijeva torba bila spakirana. Još više od spakirane torbe, spremni su bili njegovi um i srce. Živio je po Božjoj milosti i spreman je umrijeti po toj istoj milosti, voljan je platiti bilo koju cijenu da bi propovijedao Evanđelje. Uvjeren je da će se Bog pobrinuti za njega – čak i u zatvoru – i sačuvati vjernog sebi.

1 Petrova 3,8-17

U 3,8-17, Petar nastavlja temu o nasljedovanju Isusa, koju je započeo u 2,21. Pozvani smo (3,9; usp. 2,21), kaže Petar, živjeti u miru u neprijateljskom svijetu, kao što je živio Krist, ne vraćajući zlo za zlo, ni uvredu za uvredu (3,9-12). Ako trebamo stradati, neka to bude zato što činimo dobro (3,13) i tad možemo očekivati blagoslov (3,14a).

Petrov poziv da se ne bojimo progonitelja u recima 14 i 15 utemeljen je na ovim riječima iz Izaije 8,12b-13: *Ne bojte se čega*

se on (narod) boji i nemajte straha. Jahve nad vojskama – on jedini nek' vam svet bude; jedino se njega bojte, strah od njega nek' vas prožme.[169]

Jahve opominje proroka da kaže pobožnim Izraelcima da se ne boje predstojeće invazije svirepe asirske vojske, kao što bi se bojali oni koji ne slijede Boga. Pri suočenju s opasnošću, odgovor pobožnih i kod Izaije i u 1 Petrovoj ne smije biti u strahu, već u strahopoštovanju prema Bogu. "Kad se vjerni boje prijetnji zlostavljača i zbog njih se zbune i uznemire (3,14b), dopuštaju tim zlim ljudima da gospodare njihovim životom, *de facto* ih prihvaćajući kao osobe koje određuju njihov životni stil i stav prema životu."[170]

Strah za koji Jahve kaže proroku u Izaiji 8 da ga treba izbjeći, odnosi se na strah od asirske vojske koji je obuzeo narod.[171] Opasnost za pobožne nije ono čega se boje ljudi (tj. Asiraca), već sam strah koji ih je zarobio.

Petar kaže da ta vrsta straha ne smije preuzeti kontrolu u životu kršćana kad se suoče s progoniteljima. Umjesto toga, Krist treba kontrolirati njihov život, ispunjavajući ih dubokim unutarnjim pouzdanjem da je Bog taj koji ima prevlast, a ne njihovi ljudski protivnici.[172]

> Ako se bojiš prijetnji koje ti ljudi utjelovljuju i dopustiš im da te uznemire, htjet ćeš se osvetiti. U trenutku kad to učiniš, zapravo si pokazao da dopuštaš istim tim ljudima da postanu "gospodari" tvoga života koji određuju tvoj životni stil i stav. Stoga štuj samo Krista kao Gospodina tako što ćeš biti spreman posvjedočiti o svojoj nadi i tako što ćeš sačuvati čistu savjest.[173]

U svome članku "Izaija u 1 Petrovoj 3,13-17" Fika van Rensburg i Steve Moyise bilježe:

> Navođenje Izaije u 1 Petrovoj 3,13-17, i jednostavno je i složeno. Iz strukturalne analize 1 Petrove čini se razmjerno jasnim što autor hoće reći: Ne dopuštaj strahu da upravlja

> tvojim ponašanjem, već štuj Krista kao Gospodina. A navedeni tekst govori gotovo isto: Ne boj se čega se oni boje, već se boj Jahve svoga Boga.[174]

S Kristom kao gospodarem njihova života, kršćanima je zajamčena "milost i snaga da ostanu postojani usred stradanja radi njega".[175]

U 3,15 Petar kaže da će, ne popuštajući strahu i živeći u pouzdanju koje je usredotočeno na Krista, progonjeni vjernici biti spremni posvjedočiti svojim protivnicima kakva je to nada koja vlada u njihovu životu.[176] Riječ za "odgovor" u retku 15, apologia, često je korištena za službeno saslušanje (vidi: Dj 25,16; 26,2; 2 Tim 4,16), no može značiti i neformalno ispitivanje.[177] Iz konteksta nije jasno na što se misli u 3,15.

Bez obzira na to, kad ih napadači upitaju zašto strah ne vlada njihovim životom, stav vjernika treba biti dosljedan stavu onoga koji im daje takvu nadu. To je stav blagosti, poštovanja, čiste savjesti, bez oholosti, nepoštovanja ili osvetoljubivosti.[178]

U retku 16 Petar kaže kako će ih društvo vrijeđati zbog njihova dobrog vladanja. Kao što smo već spomenuli, čini se da je mržnja progonitelja prema vjernima bila izazvana isključivo njihovim načinom života (4,4).[179] Tako i treba biti. Petar ne želi ni misliti da bi Kristovi sljedbenici mogli biti progonjeni jer ne postupaju kao Krist, no i to je moguće. Za pretpostaviti je da su neki stradali jer nisu dali spomenut kristolik odgovor; zato Petar to i naglašava. Stradati zbog postupanja na takav način sramotno je i nedostojno Krista.

Ali ako stradaju jer čine dobro – što je čudno jer nitko ne bi trebao zato stradati (4,14.17), onda će njihovi progonitelji biti posramljeni. Osim toga, moraju stradati zato što Bog tako hoće (3,17). Ne traži Bog uvijek da njegov narod strada, ali nekad traži. Ovo, i uporaba izraza "na to ste pozvani" (2,21; 3,9), naglašava Petrovo uvjerenje da je poziv na hod za Kristom poziv na stradanje, te da ništa ne dolazi u život vjernika što prvo nije prošlo kroz suverene Božje ruke.

U 3,18 apostol nam skreće pozornost na Kristovu smrt koja se dogodila jednom zauvijek i dobro koje je proisteklo iz toga. Zbog njegove patnje za naše grijehe izmireni smo s Bogom, dan nam je novi život i izbavljeni smo iz svog beznadnog stanja. S tim na umu, vjernik može imati pouzdanje u Božju prisutnost i milost, te ustrajati usred patnje, znajući da Bog može izvršiti veliko dobro kroz njegovo žrtvovanje za njega.

1 Petrova 4,12-19

U recima 14 i 17 (pogl. 3) Petar koristi neobičan glagolski oblik (optativ)* kako bi ukazao na činjenicu da je moguće, ali ne i neobično ili nevjerojatno, da ljudi stradaju jer čine dobro.[180] No on se odmah ispravlja, dobro znajući da se događa ono što se zapravo ne bi smjelo događati. U 4,12-19 ide još dalje, govoreći čitateljima: *Prestanite se čuditi, ljubljeni – kao da vam se što neobično događa – požaru koji bjesni među vama da vas iskuša!* (4,12).

U 4,3-10 potiče čitatelje da budu vjerni upravitelji *mnogovrsne Božje milosti*, u kontekstu požrtvovanog življenja za druge, u svijetu u kojemu postoji značajna razlika između društva i odanosti Bogu.[181] To je ista ona milost koja im omogućuje da žive požrtvovano za Boga kad društvo izrazi prvo čuđenje na novu odanost kršćanina (4,4), a onda i neprijateljstvo (4,12-19).

U 4,12 Petar njihovu patnju naziva "požarom" (purwsei) koji gori da ih iskuša. U 1,6-7 već im je rekao da će biti ispitani *raznim kušnjama, da se vrijednost vaše vjere, dragocjenija od propadljivog zlata koje se kuša u vatri, pokaže na hvalu, slavu i čast u času kad se objavi Isus Krist*.[182] Na isti način, kao što taljenje ne stvara zlato, već ga samo iznosi na površinu, tako i stradanje ne stvara pravu vjeru, već samo pokazuje da ona doista postoji.

Petar dalje podsjeća čitatelje da njihova vjernost možda neće biti nagrađena u ovome životu, ali da mogu biti sigurni da neće proći nezapaženo. Njihova će vjera u Boga biti nagrađena kad se

* Gram. glagolski način kojim se u nekim jezicima izriče želja da bi se ostvarilo glagolom označeno zbivanje, stanje i sl.; željni način – op. prev

Krist objavi, bit će predočena i u njoj će se radovati kao u nečemu dragocjenom i veoma vrijednom.[183]

U međuvremenu, Petar u 4,13 uvodi novi neophodan aspekt patnje: kad kršćani stradaju radi pravog uzroka – Krista – oni su "dionici u Kristovim patnjama". Ton primjećuje:

> Istina je da svaki put kad govori o Kristovim patnjama, Petar upućuje na njegove povijesne patnje; ali na ovome mjestu ne navodi točno na koje patnje misli, povijesne ili sadašnje. Štoviše, s obzirom na činjenicu da je on teološki veoma blizak i Isusovu i Pavlovu naučavanju, možemo sa sigurnošću pretpostaviti da je Krist prisutan u njima po Svetome Duhu, te da on strada u njima na takav način da su **njihove** patnje dio **njegovih**.[184]

Shvaćajući svoje stradanje u ovom svjetlu, imamo razloga radovati se, znajući da ćemo imati još više razloga za to u budućnosti, kad se Krist otkrije u svojoj slavi (4,13). Vjerniku koji se suočava s uvredama radi Krista treba čestitati, jer je njegova patnja dokaz da na njemu počiva Božji Duh slave (4,14).[185] Ove su riječi odjek Izaije 11,2, gdje se kaže da duh Jahvin počiva na Jišajevu izdanku.[186] Isti Duh koji počiva na Jahvinu Slugi koji strada, počiva i na njegovim slugama.

Popis razloga zbog kojih kršćani ne bi smjeli stradati i koji Petar donosi u 4,15, prilično je čudan. Nabrojani grijesi prije obilježavaju poganski svijet, nego kršćanski život. Ali s obzirom na raspravu u trećem poglavlju, moguće je da se Petar boji da će njegovi čitatelji upasti u takav način života, ako dopuste strahu da umjesto Gospodina kontrolira njihov život. Vjerni se pozivaju da ustraju i dopuste Božjoj milosti da ima potpunu vlast nad njima.

Petar ih podsjeća da nema stida kad netko strada jer je prepoznat kao Kristov sljedbenik (4,16). Možda želi da se čitatelji prisjete njegove sramote kad je zanijekao Krista i odbio priznati da ga slijedi. On potiče vjernike da ne idu za njegovim tadašnjim primjerom. Umjesto da se povuče od Isusova imena, kao što je on

učinio na Isusovu suđenju, čitatelj treba *hvaliti Boga tim imenom* usred svojih kušnji.

U Djelima 14,22 Pavao kaže da *nam treba kroz mnoge nevolje ući u kraljevstvo Božje*. U 4,17-18 Petar upućuje na ovo kao na Božji sud koji počinje s Božjom kućom. Starozavjetni su proroci također govorili o sudu koji će doći na Božji narod prije suda nad nepravednicima.[187] U Mateju 24,9-14, primjećujemo da Božji sud počinje s kršćanima "u pročišćavajućoj vatri nevolja... i dovršen je u presudi nevjernome svijetu pri Kristovu dolasku".[188]

"Sud" (krima) na koji se upućuje u 4,17 ne odnosi se na odlučujući čin pravomoćne presude, već na postupnu osudu.[189] U progonu Crkve, Božji sud može biti viđen kao postupak koji je u tijeku i koji ide ka svome vrhuncu, na dan suda nad cijelim svijetom. U ovoj etapi Božjega suda cilj nije kazna, već priprema Božjeg naroda za nebo s pratećim privilegijama i odgovornostima, dok progon otkriva kakvi su oni zapravo ljudi.

S tim na umu, vjernici *koji trpe prema volji Božjoj* neka *preporuče svoje duše dobrim djelima vjernome Stvoritelju* (4,19). Oni trebaju iskoristiti svu Božju milost i činiti dobro. Oholi ljudi, kaže Petar u sljedećem poglavlju, misle da sve mogu sami (5,5). Onima koji ponizno priznaju da ovise o Bogu, on daje milost – snagu tijekom patnje, budući da čine dobro i ustrajni su.

1 Petrova 5,5-11

Petar počinje završavati svoje pismo u šestome retku, potičući vjernike:

> *Ponizite se dakle pod moćnom rukom Božjom, da vas uzvisi u svoje vrijeme! Svu "svoju brigu bacite ne njega", jer se on brine za vas!*

Dok se pouzdaješ u Božju milost da te održi, shvaćaš da nemaš razloga bojati se svojih tlačitelja, jer se Bog brine za tebe. Kako je tragično kad, svaki put kad želimo biti dovoljni sami sebi, završimo kao osobe koje kontroliraju njihovi strahovi. Nemoguće je izdržati

pritisak progona u takvom stanju. Samo u odnosu pouzdanja i ovisnosti o Kristu možemo biti oslobođeni od tiranije straha i uznemirenosti uma (3,14).

> *Budite trijezni i bdijte: vaš protivnik, đavao, obilazi kao ričući lav, tražeći koga da proždere! Oduprite mu se čvrsti u vjeri, znajući da vaša braća po svijetu podnose iste patnje* (5,8-9).

Primjer progonjene Crkve ima iznimnu pastoralnu vrijednost za one koji trpe kušnje i patnje svake vrste, uključujući i progon (ali ne isključivo). Svjedočenje Božjoj milosti u životu drugih podsjeća nas da nas Bog nije ostavio, te da ako može pomoći našoj braći i sestrama da prođu kroz najstrašnije situacije i sačuvati ih da mu ostanu vjerni, može pomoći i nama. Dok svjedočimo progonu Crkve diljem svijeta, Bog nas opominje da je istina stradanja za Krista neodvojiv dio života, sve dok vjerni žive u tom svijetu koji odbacuje Krista i njih. Nije uvijek Kristova poruka to što vrijeđa svijet; katkad je to već samo prisustvo njegovih sljedbenika.

Pozvani smo zapamtiti tko su naši neprijatelji i shvatiti da naš zadatak nije boriti se protiv sotone – Krist ga je već porazio – već oduprijeti mu se. Dužni smo odbiti bojati se njega i njegova rikanja i biti postojani u pouzdanju u Boga, znajući da on brani vjernike svuda u svijetu.

U desetome retku Petar piše: *Bog, izvor svakovrsne milosti, onaj koji vas je u Kristu pozvao u svoju vječnu slavu, sâm će vas, kad budete neko kratko vrijeme trpjeli, usavršiti, učvrstiti, ojačati i utvrditi*. Ovo je jedino mjesto u Novome zavjetu gdje je Bog nazvan *izvorom svake milosti*. On je izvor i darivatelj svake milosti; sva njegova božanska sila, koja nam je darovana na razne načine, osigurava nam pomoć u svakoj potrebi i svakoj prigodi. On djeluje za nas i u nama kako bi ispunio svoju nakanu, jer mi nismo u stanju to učiniti sami od sebe. Budući da je dokazao da je bogat u milosti da nas spasi od grijeha i kazne, možemo se pouzdati u njega da će izaći u susret našim sadašnjim potrebama i dati nam nadu njegove vječne slave u Kristu.

Iako Božji narod može stradati sada za neko kratko vrijeme, znamo da nas čeka slavna budućnost. To je naš "poziv". Ovim ne želimo umanjivati naše sadašnje patnje; Bog nas ohrabruje usred njih. Podsjeća nas da ovaj svijet nije sve što postoji.

U međuvremenu, djelo milosti koje je Bog započeo u životu svoga naroda neće propasti, unatoč patnjama koje moraju podnijeti. Petar kaže da će ih Bog:

- *usavršiti* na područjima na kojima su pali ili u kojima su podbacili.

- *učvrstiti*, dajući im nepopustljivost i potporu, potrebnu da izdrže kušnju da ga se odreknu.

- *ojačati* da odole sotoni i ustraju sve do smrti, a da se ne slome.

- *utvrditi*, dajući im čvrst temelj kako ih ništa ne bi moglo poljuljati. Kad bi sve to bilo prepušteno njihovoj snazi, pali bi.[190]

Kroz stradanje Bog stvara potpuno obnovljen i potvrđen vlastiti karakter u svome narodu. Iako ih sotona nastoji uništiti, Bog njegove postupke preokreće u sredstvo pomoću kojega milostivo razvija svoj karakter u životu svoga naroda. Baš kao što s Kristom nije bilo slave bez njegove muke, tako je i s njegovom djecom. Stradanje nikad ne ometa Božju nakanu. Zapravo, Bog ne poznaje drugu formulu osim te, povezane sa samopožrtvovanjem i samodarivanjem. To je njegovo sredstvo milosti u pobunjenom i palom svijetu.

U odgovoru na sve to, Petar zaključuje: *Njemu slava i vlast u vijeke vjekova! Amen!* Njemu i samo njemu, koji djeluje u ime svoga progonjenog naroda diljem svijeta, pripada sva slava. Neka nikada ne dođemo u kušnju da progonjenim kršćanima dajemo slavu za vjernost i svjedočanstvo hrabrosti, koja pripada samo Bogu. Budući da odražavamo Kristov lik u svakodnevnom životu,

to je doista pravi izvor Božje milosti u kojoj ostajemo postojano do kraja. *Njemu slava i vlast u vijeke vjekova! Amen!*

2 Petrova

Jedini navod o progonu u 2 Petrovoj nalazi se u 1,13-15, gdje Petar kaže: *Smatram svojom dužnošću, dok sam god u ovom šatoru, da vas opomenama držim u budnosti, jer sam svjestan da ću brzo ostaviti svoj šator, kako mi i naš Gospodin Isus kaza. Ali ću se pobrinuti da se i poslije moje smrti u svakoj prilici mognete sjećati ovoga.*

Petar je u prethodnim recima podsjetio svoje čitatelje na činjenicu da ih je Božja snaga obdarila *svime što je potrebno za život i pobožnost, pravom spoznajom onoga koji nas je pozvao vlastitom slavom i moći* (1,3). Podsjeća nas da nam, kad dođemo do osobne spoznaje Isusa Krista, odgovarajući na njegov milostiv poziv (1,3), Bog svojom silnom moći daje sve što nam je potrebno da ostanemo vjerni (1,3-4) te da nam je sve to dano u Kristu. Pozvani smo prisvojiti to što nam je Bog već dao u svakodnevnom životu (1,5-9). Učinimo li tako, kaže Petar, nikad nećemo pasti (1,10) i bit ćemo bogato nagrađeni u vječnom kraljevstvu našega Gospodina Isusa Krista (1,11).[191]

Iz 1,12-15 očito je da Petar očekuje svoju skoru mučenički smrt (r 14), ali da želi da njegovi čitatelji ustraju nakon njegova odlaska i zato se ne koleba podsjetiti ih na ove istine.

IVAN

1 Ivanova

Razlog pisanja 1 Ivanove poslanice zabilježen je u 5,13: *Ovo pišem vama koji vjerujete u ime Sina Božjega, da znate da imate vječni život*. Ivan se obraća grupi vjernika koje su uznemirili ljudi koji su ih uvjeravali da ne moraju prihvatiti Isusa kao Božjega Sina

kako bi upoznali Boga. U tom je nepravovjernom nauku postojalo očito vjerovanje da nije moguće sagriješiti, te da stoga nema potrebe za oproštenjem grijeha kroz Isusovu smrt. Ti su disidenti tvrdili da imaju posebno otkrivenje koje je proturječilo jasnom učenju Staroga zavjeta i apostola, te anuliralo isticanje potrebe ljubavi među onima koji se nazivaju Božjom djecom. Propovijedali su, kako to kaže Marshall, "kršćanstvo bez suza".[192] Ivan piše ovu poslanicu kako bi uvjerio zbunjene vjernike da su, nasuprot onome što čuju, doista primatelji vječnoga života, te kako bi razotkrio učenje tih disidenata prikazavši ga onakvim kakvo jest: tama, laži, mržnja prema Bogu i ljudima, pobuna protiv Boga, svjetovnost i samoobmana.

U 3,12, Ivan govori o Kajinovu ubojstvu Abela, koji je ubijen jer su njegova djela bila pravedna, a djela njegova brata zla. Kajin je vidio da Bog odobrava Abelova djela – što se vidi u Božjem prihvaćanju njegove žrtve u Postanku 4,4-5 – dok njegova ne odobrava i zato je bio ljut.[193] Ovo je mučeništvo temelj na osnovu kojega Ivan daje sljedeću primjedbu u 3,13: *Nemojte se čuditi, braćo, ako vas svijet mrzi*.

Djela svijeta – koja se također vide kod onih koji izazivaju podjele u crkvi svojim lažnim naukom – su zla, a oni koji čine zlo uvijek mrze one koji čine što je ispravno. "Ivan očito ima na umu (u ovome retku) ne samo ljude izvan crkve koji bi mogli progoniti kršćane, već i one unutar crkve, čiji nedostatak ljubavi pokazuje da nisu pravi vjernici".[194]

1 Ivanova 3,12 po svome je kontekstu koristan redak onima koji ne žive u vjerski zatvorenim zemljama ili u društvima koja su neprijateljski raspoložena prema kršćanskoj poruci ili samim vjernicima. Mržnja prema istini i njezinim glasnicima može se naći čak i u zajednicama onih koji sebe nazivaju "kršćanima". Isusov sljedbenik, koji se čvrsto drži istine, ne bi se trebao čuditi kad naiđe na otpor. Zapravo nam Sveto pismo u cijelosti svjedoči da to valja očekivati. Također, isključivo priznavanje Krista (4,15; 5,12) dodatno podlaže kršćane, i u zatvorenim i "slobodnim" zemljama, optužbi za netoleranciju i mržnju. Nije da sve to ne nalikuje "krivici" rane crkve koju su Rimljani često optuživali

da je "mrzitelj čovječanstva," zbog njezina odbacivanja rimskih božanstava.[195]

2 Ivanova

Lažni učitelji koji su se protivili Ivanu pojavljuju se u i njegovoj drugoj poslanici u recima 7-11. "Izabranu Gospođu" kojoj Ivan ovo piše, savjetuje se da ne prima takve ljude u kuću, niti da ih pozdravlja kao kršćane. Uzmemo li ovo učenje zajedno s 1 Ivanovom, vidjet ćemo da, iako trebamo ljubiti one koji nas progone, moliti se za njih i oprostiti im, ne smijemo se ponašati kao da razlika među nama nije važna.

3 Ivanova

U trećoj Ivanovoj poslanici nalazimo sasvim suprotnu situaciju od one u drugoj. Tu nalazimo čovjeka, imenom Diotref, koji ne priznaje Ivanov autoritet. Govori *zlobne riječi* (r 10) protiv Ivana i odbija primiti njegove suradnike u crkvu.[196]

Iako nema dokaza da se Diotref držao nekog krivovjerja, kriv je za krivovjerne postupke. Zbog svoje se ambicije i nepovjerenja u Ivanov utjecaj i vodstvo aktivno opirao Božjem djelu. Kao u 1 Ivanovoj, korisno je primijetiti da takav otpor Božjim glasnicima i njegovoj poruci može doći i od onih koji tvrde da su kršćani.

Godinama sam čuvao pjesmu Evangeline Paterson u svojoj lisnici, a jedan sam primjerak zalijepio na zid u svome uredu, kao podsjetnik koliko je potrebno ne samo da se držimo istine u vjeri, već i u praksi.[197]

Plač

Plači, plači za onima
koji vrše djelo Gospodnje
oholih očiju
i naduta srca.

Dižu glas na ulicama,
čuje se njihova vika.
Zgaženu trsku lome
velikom snagom,
gase žižak što tinja.

Ne plači za ugašenima,
(jer njihov će Bog čuti njihov vapaj
i doći će i spasit će ih)
nego plači, plači za gasiteljima.

Jer kad dođe Dan Gospodnji,
i doline zapjevaju,
i brda zaplješću rukama,
i svjetlo zasija,
njihove će se oči otvoriti
na pustome mjestu,
od dima ugaslog žiška
gorjet će im nosnice,
noge će im probosti
zgažena trska...
Drvo, sijeno i slama,
a nigdje trava ne niče.
I sve su ptice odletjele.

Plači, plači za onima
koji su napravili pustinju od svijeta
u ime Gospodnje.[198]

Otkrivenje

Knjiga Otkrivenja najznačajniji je Ivanov doprinos našem proučavanju. Navodimo tri zapažanja:

1. **Otkrivenje treba čitati kao cjelinu.** U 1,3 stoji: *blago čitaču i slušačima riječi ovoga proročanstva ako vrše što je*

u njemu napisano, jer je (određeno) vrijeme blizu! Postoji jedan, često zanemarivan princip čitanja knjige Otkrivenja, a to je da je napisana kako bi se čitala naglas, u zajednici, ne nužno na privatnom skupu. Napisana u vrijeme žestokog progona, nakana je bila da njezinu poruku čuje cijela zajednica, vjerojatno na jednom čitanju. Trebalo ju je primiti u cjelini, a ne uzimati dio po dio, s najmanjim potankostima, te ih secirati i odgonetati kao što su mnogi skloni činiti već stoljećima. Učinak je Otkrivenja u njegovoj cjelini, a ne u pojedinostima. Kad se čita naglas, slušatelji si mogu predočiti njezina viđenja u svom umu i steći perspektivu koja se gubi kad se knjiga čita na komadiće. Simbolički jezik ne umanjuje shvaćanje knjige kao cjeline, kad se čita onako kako je namijenjeno, već ga povećava.

2. **Napisano je točno određenoj skupini u povijesti, s određenom svrhom.** Otkrivenje je napisano u određenom okruženju, određenoj grupi crkava (Otk 1–3) s određenom svrhom: da objavom Isusa Krista ohrabri one koji su prolazili kroz nevolje i progon u drugom dijelu prvoga stoljeća (Otk 1,1).[199]

U vrijeme pisanja knjige, Rimom je vladao car koji je za sebe tvrdio da je *Dominus et Deus noster* (naš Gospodin i Bog).[200] Ipak, dok Ivan gleda nebesko prijestolje, vidi starješine koji se klanjaju pred njim i govore:

> *Dostojan si, naš Gospodine i naš Bože, da primiš slavu, čast i moć, jer ti si stvorio sve: sve tvojoj volji duguje postojanje i stvaranje (4,11).*

Ovo je bila izdajnička tvrdnja u tadašnjem rimskom svijetu i izravan izazov isključivim tvrdnjama carstva.[201] Za kršćane, jedinstvo ljudskoga roda nije simbolizirao car, već utjelovljeni Krist.[202] Oni nikad ne bi prignuli koljeno "geniju" imperatorâ, čije su glave od Nerona pa nadalje bile pozlaćene sjajnim zrakama, kao znakom njihova božanskog sunčevog podrijetla.[203]

Učiniti to značilo bi uvrijediti Boga neba. No, ne učiniti, bila je politička izjava koja nije mogla proći neosporeno kod vlasti.

Stoga, dok je veći dio progona prije ovoga trenutka dolazio od ruke svjetine potaknute religijskim vođama, pred kraj Neronove vladavine Crkva se našla u sukobu s političkim silama carstva, budući da je car donio odluku dopustiti da kršćanstvo bude optuženo za nezakonito praznovjerje i podložno krivičnom gonjenju.[204] S vladavinom Domicijana to se samo produbilo, i kršćanstvo više nije bilo samo nezakonita religija, već ateizam.[205]

Nema neposrednog dokaza u Ivanovoj knjizi koji bi uputio na točan datum pisanja. Stoga postoje rasprave je li napisana tijekom Neronove (54.–68. g. po. Kr.) ili Domicijanove vladavine (81.–96. g. po. Kr.). Dokazi su za oba datuma gotovo jednako uvjerljivi, mada se većina znanstvenika drži kasnijeg datuma.

Kad je Ivan primio ovu objavu, već je bio kažnjen kao vjerski i politički pobunjenik i protjeran na otok Patmos, *zbog riječi Božje i zbog Isusova svjedočanstva* (1,9). Dobro je znao da crkve u Maloj Aziji koje je nadgledao, također prolaze kroz velike kušnje.

Očito je da je Otkrivenje napisano da pruži crkvama ono što im je očajnički trebalo. Kako smo već utvrdili u ovom proučavanju, Božji prioritet nije da odgovori na pitanja njegova naroda zašto su progonjeni, već da im objavi sebe. Takav odgovor vidimo i u ovoj objavi. Ivanovim crkvama treba poslati poruku koja sadrži *otkrivenje Isusa Krista* (1,9-20). Knjiga je napisana kao pismo nade koje naviješta: "Bitka nije gotova, iako je pobjeda već izvojevana kroz Janjetovu žrtvu. On je uskrsnuo i među vama je. Nastavite vjerno svjedočiti. Kroz vaš život i smrt ispunjava se Božja nakana. On je s vama, kako je i obećao. Ne gubite nadu. Sve će biti učinjeno novo. Vrijeme suza uskoro će proći".

Naravno, ova knjiga pruža iznimnu pomoć kršćanima iz svakog doba koji prolaze kroz progon, ali važno je zapamtiti da je postojala jedna izvorna grupa kojoj je napisana. Svaka od sedam crkava kojima Ivan piše u poglavljima 2–3 suočavala se s problemima koji su, iako zajednički svim crkvama svuda u svijetu, posebno kritični za zajednice koje se suočavaju s otporom zbog vjere u Isusa Krista i poistovjećivanja s njim. U obraćanju crkvama u Maloj Aziji Isus izražava zabrinutost što se nalaze u takvom okruženju. Kad su se suočile s progonom, neke su crkve, poput one u Efezu, u revnosti da obrane vjeru, postale bastioni strogog pravovjerja bez ljubavi (2,1-7). Druge je, poput crkve u Smirni, trebalo ohrabriti da ne popuste strahu unatoč patnji (2,8-11). Pošast lažnog nauka, koja se uvukla izvana, ugrozila je neke vjerne crkve, kao onu u Pergamu (2,12-17). Druge su se, poput crkve u Tijatiri, borile da održe etičku i moralnu čistoću, pogotovo kad je kultura zahtijevala kompromise (2,18-29) kao uvjet za opstanak. Crkva u Sardu pokazuje da progonjeni kršćani nisu imuni na duhovno mrtvilo (3,1-6), dok neke druge crkve, kao onu u Filadelfiji, treba potaći da gledaju dalje od svojih potreba na prilike koje je Bog stavio pred njih (3,7-13). Ladicejska bi crkva mogla dobro predstavljati one koje, kao u Korintu, zaboravljaju da ovaj svijet nije sve što postoji. Takve se crkve nose s otporom tako što se izjednače s kulturom i prihvate zamku uspjeha. Zaboravljaju da još nije došlo vrijeme da se sjedne na prijestolje (3,21). Zadatak je Kristove Crkve da nosi križ ostvarujući ciljeve Božjeg kraljevstva. Laodicejska je crkva ostvarujući ciljeve ovoga svijeta možda uklonila uvredu križa, ali je uvrijedila Krista.

Onima koji slušaju Kristove riječi i odolijevaju dana su velika i čudesna obećanja: privilegija da jedu s drveta života u obnovljenom svijetu (2,7); vijenac života (2,10); sredstva da dovrše putovanje i jamstvo da će ući u nebesko kraljevstvo (2,17); vlast nad narodima kao baština na mjestu na kojemu nema noći (2,26-28); bijele haljine u kojima će se moći pojaviti

pred Bogom zajedno s mnoštvom onih koji su ga ljubili, služili mu i priznavali ga pred drugima, s obećanjem da će Krist priznati njih pred Ocem (3,4-5); zajamčeno mjesto u Božjem kraljevstvu (hramu), s novom svojinom, građanstvom i identitetom u Kristu (3,12); te pravo da vladaju s njim u njegovu kraljevstvu (3,21).

3. **Božja obnova i pobjeda postavljeni su u sliku kozmičke borbe.** Obnova Božje tvorevine će doći ali u kontekstu boli i borbe. Janje pobjeđuje, ali mora biti smrtno ranjeno u tom procesu (5,6). Slično tome, i njegovi glasnici pobjeđuju, ali to uključuje i njihovu patnju i smrt (6,9-11; 12,10-11; 20,4). Otkrivenje ima jednu ključnu temu, a to je da za Isusove sljedbenike kaže da daju "svjedočanstvo" (marturia – izg. marturia). To svjedočanstvo uvijek uključuje patnju i smrt: "Isusovo svjedočanstvo" (1,9; 12,17; 19,10; 20,4); "njihovo svjedočanstvo" (6,9; 11,7; 12,11).[206]

Kako primjećuje Hurtado: "Uporaba grčkih izraza za 'svjedoka' i 'svjedočenje' u knjizi Otkrivenja predviđa (a vjerojatno i oblikuje) naknadnu posebnu kršćansku uporabu izraza za 'mučenika' i 'mučeništvo'".[207] Iza svega toga stoji spoznaja da je "vjerni svjedok" Isus (1,5) taj koji "primjerom pokazuje ustrajnost u Božjoj riječi unatoč suočenju sa smrću, a na koji se njegovi sljedbenici trebaju ugledati".[208] Ton bilježi:

> Ključna je poruka knjige Otkrivenja ta da je jedina metoda koju Bog koristi kako bi doveo narode sebi, kroz svjedočanstvo Isusa Krista, koje se propagira preko njegovih vjernih svjedoka i koje je zapečaćeno njihovom krvlju i mučeništvom, a koje je i Bog opravdao njihovim uskrsnućem. U Božjoj je strategiji primjena sile kontraproduktivna. Istina je da se ljudi mogu saviti i slomiti silom, ali ishod će biti samo još više mržnje i dodatni revolt. Umjesto toga, Bog je odlučio spasiti svijet ludošću Kristova križa i ludošću križeva

> njegove djece koju je izabrao i pozvao upravo zbog toga. On će biti dosljedan u primjeni ove jedinstvene metode sve dok ne postigne svoj konačni cilj. Bog će, dakle, dovesti narode k sebi kroz žrtvu njegova Sina, koju prati žrtva njegovih ostalih sinova.[209]

U poglavlju 12 odražava se borba između ženina i zmijina sjemena (Post 3,15). Sama struktura knjige odražava tu borbu, dok Bog ostvaruje svoju nakanu, a viđenja se, s početkom u poglavlju 4, smjenjuju između nade i očaja, pobjede i tlačenja:[210]

Pobjeda/nada	Tlačenje/očaj
4,1–5,14: Janjetovo prijestolje	6,1-7: prvih šest pečata
7,1–8,4: mnoštvo vjernih i sedmi pečat	8,5–9,21: prvih šest truba
10,1–11,1: dramatičan interludij u nebu	11,2-14: napad "zvjeri"
11,15-19: sedma truba	12,1-17: zmaj napada ženu
14,1-7: gora Sion i Janje	13,1-18: zvijer s rogovima
15,2-8: mučenici slave Boga	14,8–15,1: uništenje i sud
19,1-16: štovanje u nebu	16,1-20: sedam čaša gnjeva
21,1–22,5: novo nebo, nova zemlja, novi Jeruzalem	17,1-18,24: pad Babilona 19,17–20,15: posljednji sud

Dok čitamo knjigu Otkrivenja, možemo gledati na temu Božje pobjede, koja se u knjizi neprestano ponavlja, onako kako je prikazana u sljedećem pregledu:[211]

PREGLED KNJIGE OTKRIVENJA

Uvod
Predgovor (1,1-8)
Krist stoji među sedam svijećnjaka (1,9–3,22)

Glavni dio

1. CIKLUS: SEDAM PEČATA (4,1–8,1)
1. Viđenje neba (4,1–5,14)
2. 1. pečat: ratnik na bijelom konju (6,1-2)
3. 2. pečat: ratnik na riđanu (6,3-4)
4. 3. pečat: jahač na vrancu (6,5-6)
5. 4. pečat: smrt jaše na zelenku (6,7-8)
6. 5. pečat: mučenici u nebu (6,9-11)
7. 6. pečat: potresi zemlje/metež na nebesima (6,12-17)
8. Interludij između pečata: (7,1-17)
    a. Božji narod zabilježen pečatom (7,1-8)
    b. Proslavljanje Božje pobjede (7,9-17)
9. 7. pečat: dolazak kraja (8,1)

2. CIKLUS:SEDAM TRUBA (8,2–11,19)
1. Viđenje neba (8,2–6)
2. 1. truba: sud nad zemljom (8,7)
3. 2. truba: sud nad morem (8,8-9)
4. 3. truba: sud nad rijekama i izvorima (8,10-11)
5. 4. truba: sud nad nebesima (8,12)
6. 5. truba: skakavci iz bezdana (8,13–9,12)
7. 6. truba: konjanici osude (9,13-20)
8. Interludij između truba: (10,1–11,14)
    a. gutanje knjige (10,1-11)
    b. dva svjedoka (11,1-14)
9. 7. truba: Bog je pobijedio! (11,15-19)

3. CIKLUS: SEDAM SIMBOLIČNIH POVIJESTI (12,1–14,20)
1. zmaj ratuje protiv Sina, žene i ženina potomstva (12,1-6)

2. zmaj je zbačen (12,7-17)
3. zvijer iz mora (13,1-10)
4. zvijer sa zemlje (13,11-18)
5. Janje na Sionskoj gori (14,1-5)
6. anđeo naviješta sud (14,6-13)
7. Žetva [Isus se vraća] (14,14-20)

4. CIKLUS: SEDAM ČAŠA (15,1–16,21)

1. Viđenje neba (15,1–16,1)
2. 1. čaša: čirevi (16,2)
3. 2. čaša: more se pretvara u krv (16,3)
4. 3. čaša: rijeke se pretvaraju u krv (16,4-7)
5. 4. čaša: sunce koje prži (16,8-9)
6. 5. čaša: tama (16,10-11)
7. 6. čaša: skupljanje za konačnu bitku [Harmagedon] (16,12-14)
8. Interludij između čaša (16,15)
   a. "Dolazim"
   b. "Bdijte"
9. 7. čaša: konačna osuda zla (16,16-21)

5. CIKLUS: SEDAM OPUŽBI PROTIV BABILONA (17,1–19,10)

1. opis i izricanje presuda nad Babilonom (17,1–18-24)
2. proslavljanje Božje pobjede (19,1-10)

6. CIKLUS: BIJELI KONJ I SUD (19,11-21)

1. Isus se vraća da porazi zlo (19,11-21)

7. CIKLUS: BIJELO PRIJESTOLJE I SUD (20,1–21,8)

1. vezivanje sotone (20,1-3)
2. uskrsnuće (20,4-6)
3. konačna osuda sotone (20,7-10)
4. konačna osuda nepravednih (20,11-15)
5. novo nebo, nova zemlja, novi Jeruzalem (21,1–22,5)

Zaključak

Završne upute i poticaji (22,6-21)

Ma koliko stvari postale loše za Božji narod, Otkrivenje nam pomaže uvidjeti da uvijek postoji nada. Poraz se može činiti bliskim, ali blizu je i pobjeda. Pobjeda nije, kako neki možda pretpostavljaju, kazna i uništenje opakih; pobjeda je opravdanje Crkve.[212] Otkupljeni će, slaveći u nebu, biti vječno sigurni s Janjetom, koje je odnijelo pobjedu za sebe i Crkvu kroz svoju smrt koju je nadvladalo, a Crkva sudjeluje u toj pobjedi s Kristom – kao nevjesta i ženik. Odbijanjem da se odreknu vjernosti Kristu i priznaju idolopokloničke tvrdnje svjetskog poretka (13,15; 14,9), ustrajavajući sve do smrti, mučenici sudjeluju u Kristovoj pobjedi nad tim, kao i nad svim silama zla.[213]

Dok čitamo Otkrivenje, vidimo kako je ispunjeno Božje obećanje o sotoni u Postanku 3. Prije svega, on je poražen dok su Božji svjedoci pronosili njegovu poruku diljem svijeta, sve do smrti. Božja istina sja, narod mu daje slavu i izbavljen je od sotonine obmane (11,13).

Još dva načina na koja je sotona poražen kroz progon vjernika vide se u Otkrivenju 12,10-11:

> *Uto čuh jak glas u nebu gdje govori: "Sad je nastupilo spasenje i snaga i kraljevska vlast našega Boga, i vlast njegova Pomazanika, jer je zbačen tužitelj naše braće, koji ih je optuživao dan i noć pred našim Bogom. Oni su ga pobijedili Janjetovom krvi i riječju svoga svjedočanstva, jer su prezreli svoj život sve do smrti.*

Drugo, progonjeni su porazili sotonu Janjetovom krvi (12,11). Pokazuju da pripadaju Kristu pošto su oslobođeni iz sotonina vlasništva. Kad ih on tuži pred Bogom (kao što je činio Jobu) da ga ne vole i ne pouzdaju se u njega s čistim motivima, već samo zbog onoga što dobivaju zauzvrat, progon pokazuje da je njihova odanost više od skrivenih motiva.

Treće, Božji narod pobjeđuje sotonu pokazujući da se ne boji umrijeti (12,11).

Ton pita: "Zašto su se Krist i njegovi vojnici morali žrtvovati?"

> Odgovor je da se Bog ne bori da pridobije ljude natrag k sebi; on se ne služi silom. Sotona se od samoga početka služio obmanom da pridobije ljude za sebe i tijekom povijesti oslanjao se na laži, mržnju, nasilje, mučenje i smrt, kako bi držao ljude u ropstvu. Ali Bog se ne može služiti istim metodama, već onim koje su u skladu s njegovom naravi. Mogao bi uvjerljivo čistom silom probiti put do naroda svijeta, ali to bi bilo protivno njegovoj naravi i karakteru.[214]

Otkrivenje dovodi Božju nakanu obnove ka njezinom završetku (21,5). Ono što je počelo u Postanku, potom bilo naviješteno kroz Zakon, proroke i pjesnike Staroga zavjeta, svoj je vrhunac doseglo u životu, smrti i uskrsnuću Isusa Krista, te je dano cijelom svijetu kroz požrtvovano samodarivanje Božjih ljudi koji su *prezreli svoj život sve do smrti* (12,11). To je Božji izabrani način. Zapravo je to bio jedini način, ako je Bog htio biti vjeran svome karakteru u ostvarivanju svoje nakane. I sve do današnjeg dana to nastavlja biti Božji način i bit će do njegova povratka, kad konačno i zauvijek porazi grijeh i sotonu (20,10).

Onaj koji ovo jamči izjavljuje: "Da, dolazim uskoro!" – Amen! Dođi, Gospodine Isuse! (22,20).

Zašto se Isus još nije vratio?

U svim raspravama, disertacijama ili izmišljenim opisima drugog Kristovog dolaska, jedno pitanje nikad nije ozbiljno postavljeno; naime, zašto se Isus još nije vratio? Unatoč svim nedovoljnim odgovorima o njegovu drugom dolasku i raznim tumačenjima kako i kad će se to dogoditi, Pismo je prilično jasno u vezi ovog.

Da bismo otkrili prvi razlog, počinjemo u Djelima 1,1-2, gdje Luka objašnjava:

> *U svojoj prvoj knjizi, Teofile, iznio sam sve što je Isus učinio i učio do dana kada je uznesen na nebo, pošto je dao upute apostolima po Duhu Svetome preko kojega ih bijaše i izabrao.*

Nakon svoje muke, Isus se ukazao ovim ljudima i dao mnogo uvjerljivih dokaza da je živ. Ukazivao im se četrdeset dana i govorio im o Božjem kraljevstvu. Zatim, u sljedećim recima, Luka bilježi ponešto od onoga o čemu je Isus govorio:

> *Jednoć, dok je sjedio s njima za stolom, naloži im da se ne udaljuju od Jeruzalema, već da ondje čekaju obećanje Očevo, "obećanje za koje ste čuli od mene: Ivan je krstio vodom, a vi ćete domalo biti kršteni Duhom Svetim"* (1,4-5).

Potom u recima 6-11 Luka govori o Isusovu posljednjem naučavanju o Božjem kraljevstvu:

> *Zato ga sabrani upitaše. "Gospodine, hoćeš li sada obnoviti kraljevstvo u Izraelu?"*

Sad razmisli o događajima koji su doveli do ovog pitanja. Isus je bio uhvaćen, osuđen, raspet i pokopan. S njegovom su smrću svi snovi koje su učenici možda imali, da će on stvoriti Božje kraljevstvo na zemlji, nestali. Za učenike je križ bio poraz.

Ali onda su otkrili da je uskrsnuo od mrtvih! Tad su i njihovi snovi ponovno oživjeli. Nema sumnje da su se pitali hoće li sada Isus uspostaviti Božje kraljevstvo! I zato su ga to pitali (1,6). A kako je Isus odgovorio?

> *Ne spada na vas da znate vrijeme i priliku koje je Otac odredio svojom vlasti. Ali primit ćete snagu pošto Duh Sveti dođe na vas, pa ćete mi biti svjedoci u Jeruzalemu, u svoj Judeji, u Samariji i sve do kraja zemlje* (1,7-8).

Drugim riječima, Isus im je rekao: To se vas ne tiče. Bog zna, vi ne znate. A on neće reći.

Umjesto da budu zaokupljeni pitanjem kad će biti obnovljeno kraljevstvo, učenici su imali drugi zadatak koji je prvo trebalo izvršiti. I bilo im je obećano da će primiti Božju silu kako bi to

učinili. Trebali su, naime, biti njegovi svjedoci. Bili su očevici najljepšeg događaja koji se ikad dogodio i bio im je povjeren zadatak da kažu drugima što je Bog učinio za njih.

> *Pa ćete mi biti svjedoci u Jeruzalemu, u svoj Judeji, u Samariji i sve do kraja zemlje* (1,8).

Ono što je bilo učinjeno za cijeli svijet trebalo je reći tom svijetu, kako bi i drugi mogli iskusiti isto što i učenici. Božje kraljevstvo nije moglo biti ograničeno na nekolicinu koja je svjedočila uskrsnuću. Pobjeda je izvojevana za cijeli svijet! Njihov je zadatak bio da to posvjedoče kako bi i drugi bili oslobođeni od sile grijeha.

Kad im je dao to poslanje, Isus je na njihove oči uznesen u zrak, sve dok ga oblak nije uklonio iz njihova vidokruga. Čitamo da su netremice gledali u nebo dok je odlazio, sve dok iznenada pokraj njih nisu stala dva čovjeka odjevana u bijelo.

Potom dolazi jedno od najčudnijih pitanja u Bibliji: *Galilejci, zašto stojite i gledate u nebo?*

Zamisli da si ti bio tamo. Upravo si vidio nekoga tko je otplovio u nebo. To je čak i za Isusa bilo nevjerojatno! Zatim netko stane pred tebe i pita te. "Zašto gledaš u nebo?" Na prvi se pogled pitanje anđela čini gotovo smiješnim.

Ja ipak mislim da se iza ovoga krije suptilan znak. Učenicima je zapravo postavljeno pitanje. "Galilejci, zar nemate što drugo raditi nego stajati i gledati u nebo? Isus će se vratiti, ali prije toga mora se dogoditi nešto drugo. Vi morate biti njegovi svjedoci, a da biste to učinili, trebate čekati u Jeruzalemu dok ne primite Svetoga Duha koji će sve to omogućiti".

> *Ovaj isti Isus koji je uznesen na nebo između vas opet će se vratiti isto onako kako ste ga vidjeli da odlazi na nebo* (Dj 1,11).

Kad su to čuli, čitamo u retku 12, vratili su se u Jeruzalem, gdje su nakon deset dana doista primili Svetoga Duha, i u narednim su

godinama svjedočili za Krista diljem poznatog svijeta. Predanje nam kaže da su naposljetku svi osim Ivana umrli za vjeru u procesu ispunjavanja Božje nakane. Ono što ih je motiviralo bila je nada u Isusov povratak, kako su rekli anđeli.

Kroz cijeli Novi zavjet navješćivanje Evanđelja i Isusov drugi dolazak usko su povezani. U velikom poslanju u Mateju 28, čitamo da je Isus rekao svojim učenicima da idu i učine sve narode njegovim učenicima, obećavajući im da će biti s njima kamo god pođu, sve do kraja povijesti. Povezanost između propovijedanja Evanđelja i kraja, vrijedna je pažnje.

U Mateju 24, Isus govori o strašnim stvarima koje će se dogoditi na kraju vremena, i usred tog opisa kaže: *Ova Radosna vijest o Kraljevstvu propovijedat će se po svemu svijetu, svim narodima za svjedočanstvo,* ***i tada će doći svršetak*** (24,14, naglasak dodan). Jednostavno rečeno, kad se završi propovijedanje Evanđelja cijelom svijetu, Isus će se vratiti i kraljevstvo će doći u svoj svojoj punini.

U Djelima 2, nakon što je ispunjeno obećanje silaska Svetoga Duha, nalazimo Petra gdje povezuje drugi Kristov dolazak i pokajanje naroda, u recima 20 i 21. U poglavlju 3, čini to ponovno, kad u recima 19-21 kaže:

> *Dakle, obratite se i povratite se da vam se izbrišu grijesi, tako da od Gospodnje prisutnosti mognu doći vremena utjehe i* ***da on pošalje predodređenoga vam Mesiju****, Isusa; onoga koga nebo treba da pridrži do vremena sveopće obnove koju je Bog nagovijestio odavno preko svojih svetih proroka* (naglasak dodan).

Pokajanje naroda i Kristov dolazak povezani su.

Godinama kasnije, kad je već bio star, Petar se našao u situaciji da mora braniti činjenicu da se Isus još nije vratio. Ljudi su počeli ismijavati kršćane jer su govorili da će Isus ponovno doći. "On se ne vraća", rugali su se. Neki su kršćani, čuvši to, počeli sumnjati, posebno sad kad su prolazili kroz silne patnje zbog svoje vjere. Isus je davno obećao da će doći. Možda su skeptici u pravu.

Petar u svojoj drugoj poslanici 3,9 piše: *Ne kasni Gospodin sa svojim obećanjem, kao što neki misle, nego je strpljiv prema vama, jer neće da se tko izgubi, nego da se svi obrate* (Šarić).

Zašto se, prema Petru, Isus još nije vratio? Čeka da se još ljudi pokaje. Zadatak svjedočenja još nije gotov. Kristovo je djelo dovršeno, ali naše nije. Bog je milostiv i čeka da još ljudi dođe Kristu.

No postoji i drugi razlog zbog kojega se Isus još nije vratio i povezan je s prvim. Dok Božji narod vjerno svjedoči za Krista bit će progonjen, čak i ubijan, radi Evanđelja. U Otkrivenju 6,9-10 čitamo: *Kad Janje otvori peti pečat, opazih pod žrtvenikom duše zaklanih zbog riječi Božje i zbog svjedočanstva koje su držali. Oni počeše vikati svom snagom: "Dokle ćeš, sveti i pravi Vrhovniče, odgađati sud i osvetu naše krvi nad stanovnicima zemlje?*"

Dokle, Gospodine, vapili su, dok se ne vratiš i sudiš svijetu? Odgovor su dobili u retku 11:

> *Tada je svakom od njih dana bijela haljina i rečeno im je da se strpe još malo vremena dok se ne ispuni broj njihovih sudrugova u službi i njihove braće koji imaju biti ubijeni kao i oni.*

Prema ovome ulomku, odgovor na pitanje: "Kad će se Isus vratiti?" jednostavan je. Kad posljednji mučenik bude ubijen, posljednji svjedok pogubljen zbog svoga svjedočanstva, tad će Bog reći: "Svršeno je!" (16,17).[215] Vrata će se zatvoriti, nebo će biti zapečaćeno i Isus će se vratiti da sudi svijetu. Obnova Božje tvorevine bit će potpuna.

Čini mi se važnim da mučeništvo obilježava i početak i kraj fizičke smrti na ovom planetu. I prva i posljednja osoba ubijena je kao mučenik. Pitanje koje moramo postaviti sami sebi glasi: "Jesam li ja spreman biti taj posljednji mučenik za Isusa?"

Evanđelje usredotočeno na križ zahtijeva glasnike koji nose križ.

Bilješke

Predgovor

1. Krister Stendahl, *Paul Among Jews and Gentiles*. Fortress Press, 1976.: 35.

Poglavlje 1

1. Ovaj je koncept u suprotnosti sa islamom i njegovim nametanjem šerijatskoga zakona.
2. Paul Marshall, "Dooyeweerd's Empirical Theory of Rights." *The Legacy of Herman Dooyeweerd*. ed. C. T. McIntire. University Press of America, 1985.: 119. – 142.
3. Istini za volju, komunizam to opovrgava, budući da ima ateističku orijentaciju. Što se tiče učenja islama vidi knjige: Christine Schirrmacher, *The Islamic View of the Major Christian Teachings*. RVB International, 2001.: 27., 28.; Bruce A. McDowell i Anees Zaka, *Muslims and Christians at the Table*. Presbyterian and Reformed Publishing, 1999.: 125., 126.; Don Richardson, *Secrets of the Koran*. Regal Books, 2003.: 141. – 143. U Suri 4:28, za čovjeka se kaže da je stvoren kao "nejako biće".
4. Paul Marshall, *A Christian Defense of Religious Liberty*. Izlaganje stava, "Evangelical Fellowship of Canada", 1996.: 1., 2.
5. Isto: 2.
6. Radi daljnje rasprave o razlici između evangelizacije i prozelitizma vidi odjeljak "Bog kao samodarivatelj" u drugome poglavlju ove knjige.
7. Paul Marshall, *Religious Freedom in the World Today*. Broadman & Holman, 2000.: 20.
8. Roderick T. Leupp, *Knowing the Name of God*. InterVarsity Press, 1996.: 95.
9. Isto.
10. Što se tiče pitanja izopačenosti čovječanstva i slobode volje, uvjeren sam da razlike između veslijanizma i arminijanizma s jedne strane, te kalvinizma s druge, nisu ni približno tako velike kako se često nastoji prikazati. Osobno, vjerujem da i jedni i drugi daju dragocjenu biblijsku perspektivu koju moram podržati čak i ako sam u biti arminijanac po uvjerenju. Međutim, rekao sam da vjerujem da arminijanci povijesno nisu na odgovarajući način potvrdili svoju predanost biblijskome nauku o izopačenosti čovječanstva i ropstvu volje. U korisnome odstupanju od ove sklonosti, dr. Robert Picirilli održao je govor na temu "Salvation by Faith Applied" ("Spasenje po vjeri primijenjeno u praksi") u nizu svojih predavanja pod nazivom *Calvinism, Arminianism, and the Theology of Salvation* ("Kalvinizam,

arminijanizam i teologija spasenja"). (Leroy Forlines Lectures, Free Will Baptist Bible College, Nashville, TN. 19. – 22. studenoga 2002.):

Reformacijski arminijanizam potvrđuje **potpunu izopačenost** ljudskih bića od vremena Adama i Eve. Rođeni smo u grijehu, više volimo zlo nego dobro, u svojevoljnoj smo pobuni protiv Boga i nesposobni promijeniti se. Priroda ljudske izopačenosti stvara ozbiljan problem soteriologiji (grana teologije koja se bavi spasenjem, otkupljenjem ljudi – op. prev.). Kako smo po prirodi rođeni kao izopačena ljudska bića **nitko nije kadar**, i nitko ne može i neće, odgovoriti na evanđeosku ponudu vjere. Prepuštena samoj sebi nijedna osoba nikad neće prihvatiti Krista... Nijedan čovjek neće bez pomoći izabrati Boga... Arminijanci se suočavaju s problemom izopačenosti priznajući potrebu za djelom milosti u grešniku, što će ovome omogućiti da primijeni vjeru i bude spašen. Međutim, Arminije ovo djelo ne zove "obnova" već "prevenirajuća milost". To je milost koja prethodi, dolazi ispred (to jest "omogućavajuća milost" ili – još bolje – "predobnavljajuća milost"). Kad se nekoj osobi predstavi Evanđelje, u srcu ili umu te osobe mora djelovati Božji Duh kako bi joj omogućio da, unatoč sklonosti ka izopačenosti i njezinim posljedicama, povjeruje u Krista i prihvati ponudu Evanđelja.

1) Ovo se često naziva i "osvjedočenje" – to je jedan od izraza koji se odnosi na to predobnavljajuće djelovanje Svetoga Duha koje prati Evanđelje i omogućuje izopačenom grešniku da čuje dovoljno dobro kako bi shvatio poruku i odgovorio na nju. Grešnik ne može samo čuti Evanđelje, već mora biti uvjeren, osvjedočen njegovom istinom.
2) Katkad se ovo naziva i "privlačenje": "Nitko ne može doći k meni ako ga ne privuče Otac koji me posla" (Iv 6,44). Kad se Evanđelje propovijeda pod uvjeravajućom silom Božjega Duha, u srcu nastaje trzaj koji čini Evanđelje privlačnim.
3) Sljedeći je izraz "otvaranje srca" – tako o Lidiji čitamo: "Gospodin joj otvori srce" (Dj 16,14). Grešnikovo je srce po samoj svojoj naravi veoma čvrsto zatvoreno da bi moglo "čuti" istinu. Ako vjera dolazi po slušanju, Gospodin mora otvoriti gluhe uši kako bi omogućio grešniku da čuje i razumije.
4) Ovo djelovanje možemo nazvati i "uvjerenje", mada je ova riječ prilično blizu samoj vjeri. No nije joj sasvim blizu. Osoba može biti uvjerena u istinitost nečega bez osobne predanosti toj istini. Kad se Evanđelje navješćuje, a Sveti Duh vrši ovo djelo milosti, grešnik shvaća da je to što čuje istina. Ukratko, ova predobnavljajuća milost:
    - u cijelosti je milostiva;
    - čuva Božje osobno bavljenje nama, osposobljavajući našu volju i ne prisiljavajući je;

- čini vjeru mogućom, ne čineći je istodobno nužnom;
- vodi u obnovu, osim ako se grešnik sam ne opire;
- zahtijeva razumsko slušanje Evanđelja;
- osposobljava i one koji primaju Krista i one koji čuju Evanđelje i razumiju ga, a potom odbacuju Krista.

11. Izreke 29,7; 31,8-9; Mihej 6,8; Matej 25,31-46; Hebrejima 13,3; i drugi.
12. Djela 16,37; 22,25-29; 25,10-11.
13. David B. Barrett i Todd M. Johnson, "Annual Statistical Table on Global Mission: 2001." *International Bulletin of Missionary Research*. Vol. 27, No. 1, siječanj 2003.: 22.
14. Vidi: Paul Marshall, *Their Blood Cries Out*. Word Books, 1997.: 149. – 209.; Nina Shea, *In the Lion's Den*. Broadman & Holman, 1997.: 13. – 16.
15. Forum 18 News Service, 13. siječnja 2004. <www.forum18.org/Archive.php?article_id=227>.
16. Walter C. Kaiser, *Toward an Old Testament Theology*. Zondervan Publishing House, 1978.: 78.
17. Isto.
18. Raymand C. Ortlund, "Male-Female Equality and Male Headship" u knjizi *Recovering Biblical Manhood and Womanhood*. Crossway Books, 1991.: 97.
19. Isto.
20. Isto: 97., 98.; vidi također: Susan T. Foh, "What Is the Woman's Desire?" *Westminster Theological Journal* 37 (1975.): 376. – 383.
21. Ortlund: 99.
22. Kaiser: 76.
23. A. E. Wilder-Smith, *Why Does God Allow It?* Master Books, 1980.: 51.
24. Vidi odjeljak pod naslovom "Bog kao samodarivatelj" u drugome poglavlju ove knjige.
25. John E. Hartley, qWx (sā'aq) u knjizi *Theological Wordbook of the Old Testament*, Vol. 2. ed. R. Laird Harris, Gleason L. Archer, and Bruce K. Waltke. Moody Press, 1980.: 772.
26. Paul Marshall, "Human Rights" u knjizi *Toward an Evangelical Public Policy*. ed. Ronald J. Sider i Diane Knippers. Baker Books: 2004.: 313.
27. Gerhard von Rad, *Genesis, A Commentary. Revised edition*. SCM Press, 1961.: 211.
28. Isto.
29. LeLand Ryken, James C. Wilmot, Tremper Longman III, "Hide, Hiding" u knjizi *Dictionary of Biblical Imagery*. InterVarsity Press, 1998.: 383.

30. Eugene F. Roop, *Genesis*. Believers Church Bible Commentary. Herald Press, 1987.: 53.
31. von Rad: 133.
32. Vidi na primjer Izlazak 17,4 gdje Mojsiju prijeti kamenovanje.
33. John C. Maxwell, *Deuteronomy*, The Communicator's Commentary. Word Books, 1987.: 302.
34. Duane L. Christensen, *Deuteronomy 21:10–34:12*, Word Biblical Commentary, Thomas Nelson Publishers, 2002.: 673.
35. Maxwell: 303.
36. Isto: 306.
37. E. A. Speiser, "The Biblical Idea of History in Its Common Near Eastern Setting" u knjizi *The Jewish Expression*. ed. Judah Goldin. Yale University Press, 1976.: 2.
38. Pod mezopotamijsku kulturu spadaju: babilonska, kaldejska, asirska, elamska, anatolijska, huritska, hetitska, ugaritska i kultura Alalaha.
39. Speiser: 3.
40. Isto: 4. Ovo se jasno vidi u mezopotamijskim ratnim zapisima u kojima je snažno naglašena očita potreba za stalnom Božjom milošću u borbi. Vidi također: J. B. Pritchard, *The Ancient Near East,* Vol. 1. Princeton University Press, 1958.: 188. – 208.
41. Speiser: 4.; vidi također: William W. Halo i William Kelly Simpson, *The Ancient Near East: A History.* Harcourt Brace Jovanovich, 1971.: 171., 172.
42. Speiser: 3.; Hallo and Simpson: 175.
43. Speiser: 3.
44. Isto: 4.
45. Isto: 5.; vidi također: G. Herbert Livingston, *The Pentateuch in Its Cultural Environment*. Baker Book House, 1974., 1987.: 123.
46. Livingston: 123.
47. Isto: 100. Vidi također: Pritchard, str. 173. – 187. Kao što Livingston primjećuje, čovjek se katkad zapita koliko su zapravo ova izvješća činjenično točna, a koliko su čisto kraljevsko hvalisanje.
48. H. Frankfort, *The Birth of Civilization in the Near East*. Williams i Norgate, 1951.: 20., 21. Speiserov navod: 5., 6. Vidi također: Halo and Simpson: 191.
49. Speiser: 9.
50. Isto: 15.
51. Speiser: 10., 11.

52. Vidi raspravu E. S. Gerstenbergera i W. Schragea, *Suffering*. Abingdon Press, 1977.: 115., 116.
53. Isto.
54. Grafikon prilagođen od Petera Kreefta, *Making Sense Out of Suffering,* Servant Books, 1986.: 111.
55. A navelo bi nas i da načinimo grešku na koju nas upozoravaju Gerstenberger i Schrage u bilješci 52.
56. Ovdje nalazimo ponajbolji primjer legitimnoga oblika građanskoga neposluha. Možemo također zaključiti da je briga za ovih stotinu "disidenata" najvjerojatnije provedena o trošku kraljevske riznice i na velik Obadijin rizik. Hraniti stotinu ljudi dulje vrijeme, makar samo kruhom i vodom, nije bio malen zadatak, a iziskivao je i značajna sredstva usred suše i gladi.
57. Moje me je osobno iskustvo s progonjenim kršćanima na četiri kontinenta uvjerilo u istinitost ove tvrdnje. Oni koji stradaju radi pravednosti više mi zahvaljuju zbog toga što sam došao i pokazao im da nisu zaboravljeni nego za bilo koji dar ili pomoć što ih donesem.
58. Izraz "procjep u zavjesi" potječe od Edith Schaeffer iz njezine knjige *Affliction* ("Patnja"). Fleming H. Revell Co., 1978. Kad je riječ o temi stradanja ova se knjiga, koja su u velikoj mjeri služi Knjigom o Jobu, posebno preporučuje.
59. Edward R. Dalglish, "The Use of the Book of Psalms in the New Testament." *Southwestern Journal of Theology* 27, 1984.: 27; Leslie C. Allen, *The Psalms*. Word Biblical Themes. Word, 1987.: 126.
60. Dalglish: 27.
61. Isto.
62. Radi rasprave na ovu temu u cjelini vidi: Roger Nicole, "The Old Testament Quotations in the New Testament With Reference to the Doctrine of Plenary Inspiration", *Evangelicals and Inerrancy*. ed. Ronald Youngblood. Thomas Nelson, 1984.: 1. – 12.
63. C. H. Dodd, A*ccording to the Scriptures*. Fontana Books, 1965.: 126.
64. Dodd na strani 30 kaže da kad dvoje ili više zasebnih autora navode isti ulomak iz Staroga zavjeta, osim ako ne postoje nedvosmisleni razlozi za suprotno, "oni do toga stupnja predstavljaju tradicionalno stanovište".
65. Matej 27,46; Marko 15,34.
66. Ivan 19,24.
67. Dodd: 92., 93.
68. Allen: 88.
69. Isto: 89.

70. Ta veza između stradanja i slave dosljedno će se vidjeti tijekom ovoga proučavanja.
71. Dalglish: 29.
72. Dodd: 98.
73. Isto: 98., 99.
74. Septuaginta plousioi eptwceusan kai epeinasan.
75. Dodd na strani 99 kaže: "Čini se vjerojatnijim da se Ivan 19,36 oslanja na postojeći ulomak nego na onaj koji se odnosi na pashalnu žrtvu u Izlasku 12,46. Ni u jednom slučaju ne postoji točan navod riječi iz Septuaginte ali je Psalam 34,20 (34,21) nešto bliži tekstu u Ivanu 19,36."
76. Grčka riječ lutroun (otkupljenje) koja se nalazi u Septuaginti, ključna je riječ u Novome zavjetu (za redak vidi Šarićev prijevod – op. prev.).
77. Dalglish: 27., 28.
78. Dodd: 101.
79. Isto: 100.
80. Isto: 100., 101. nun h yuch mou tetraktai (Ivan 12,27) usp. h yuch mou etaracqh (Psalam 42,6 (42,7)).
81. Allen: 130.
82. Dodd: 59.
83. Isto: 97.
84. Dalglish: 38. Vidi također: Arthur Weiser, *The Psalms*. SCM Press, 1962.: 611.
85. Dalglish: 38.
86. Marvin E. Tate, *Psalm 51–100*. Word Biblical Commentary, Word, 1990.: 459.
87. J. Clinton McCann, Jr. *The Book of Psalms*. The New Interpretator's Bible, Vol. IV. Abingdon Press, 1996.: 1048.
88. Dalglish: 38.
89. McCann: 1154.
90. Je li moguće da je i Pavao imao ovaj Psalam na umu kad je u Rimljanima 8,31 napisao: "Ako je Bog za nas, tko će biti protiv nas?"
91. Zapravo je Psalam 118 navođen u Novome zavjetu češće od bilo kojega drugog u bilo kojem kontekstu. Od dvanaest navoda iz ovoga Psalma u Novome zavjetu svi su osim tri (Matej 23,39; Luka 13,35 i 19,38 – svi se odnose na Psalam 118,26) važni za naše proučavanje.
92. Leslie C. Allen, *Psalm 101–150*. Word Biblical Commentary. Word, 1983.: 125.

93. Mitchell Dahood, *Psalm 101–150*. The Anchor Bible. Doubleday and Company, 1970.: 159.
94. Robert G. Bratcher and William D. Reyburn, *A Handbook on the Psalms*. United Bible Societies, 1991.: 993.
95. Athanasius, *The Letter to Marcellinus*. <www.athanasius.com/psalms/aletterm.htm>.
96. Isto.
97. Isto. Uzeo sam si slobodu da naglasim ove ulomke koji su osobito važni za ovo proučavanje.
98. Norman Geisler i Thomas Howe, *When Skeptics Ask*. Victor Books, 1992.: 242.
99. Tate: 88., 89.
100. Derek Kidner, *Psalms 1–72*. InterVarsity Press, 1973.: 27.
101. Isto: 28.
102. Isto: 88.
103. Dietrich Bonhoeffer, "A Bonhoeffer Sermon." *Theology Today* 38, 1982.: 469.
104. Moglo bi biti korisno primijetiti da se Bog češće spominje kao Bog ljubavi u starome zavjetu nego u Novome (Geisler i Howe: 242.).
105. Tate: 89.
106. Isto.
107. Dietrich Bonhoeffer, *Psalms: Prayer Book of the Bible*. Prijevod: James H. Burtness. Augsburg Publishing Co., 1970.: 20., 21.
108. Bonhoeffer, "A Bonhoeffer Sermon."
109. Bonhoeffer, *Psalms: Prayer Book of the Bible*: 21.
110. Tate: 90.
111. Označene iznimke pripadaju izvanrednom komentaru Knjige propovjednika autora Duanea A. Garretta u knjizi *Proverbs, Ecclesiastes, Song of Songs*. New American Commentary. Broadman, 1993.
112. Derek Kidner, *Proverbs*. Tyndale Old Testament Commentaries. InterVarsity Press, 1964.: 174.
113. Robert D. Culver, fPv (šāpat,) u knjizi *Theological Wordbook of the Old Testament,* Vol. 2. ed. R. Laird Harris, Gleason L. Archer i Bruce K. Waltke. Moody Press, 1980.: 949; gyR (dîn) u knjizi *Theological Wordbook of the Old Testament,* Vol. 1. ed. R. Laird Harris, Gleason L. Archer i Bruce K. Waltke. Moody Press, 1980.: 188.
114. Eberhard Jüngel, *Christ, Justice and Peace*. T&T Clark, 1992.: 47.

115. Barmenova teološka deklaracija bila je hrabra ispovijed nastala 1934. godine unatoč nacionalsocijalizmu. Napisana je kako bi se pokazao otpor nacizmu i njemačkoj luteranskoj crkvi koju je kontrolirala država i bila je utemeljena u vjeri. Cijeli njezin tekst možeš naći u uokvirenome tekstu u ovome odjeljku.
116. Jüngel: 188.
117. Josef Ton, *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*. University of America Press, 1997.: 8.
118. Isto: 13.
119. Isto.
120. Isto: 8.
121. Edward J. Young, *The Book of Isaiah*. Vol. III: Poglavlja 40. – 66. William B. Eerdmans, 1972.: 304.
122. Franz Delitzsch, *Isaiah*. William B. Eerdmans, rpt. 1983.: 280.
123. Young: 304.
124. Ton: 14., 15.
125. Young: 305.
126. Delitzsch: 280., 281.
127. Ton: 14.
128. Ton: 15.
129. Posebno sam zahvalan Siegertu W. Becker na korisnom pregledu Knjige proroka Jeremije koji se nalazi u njegovu referatu priređenom za učiteljsku konferenciju u Minnesoti, *Lutheran Church Missouri Synod*, Sauk Rapids, Minnesota, 23. listopada 1958., naslovljenom "Jeremiah, Symbol of Perseverance" ("Jeremija, simbol postojanosti"). Njegov me je rad potakao da krenem u smjeru koji sam slijedio u ovome odjeljku.
130. Becker: 6.
131. Isto: 7. – 9.
132. Ton: 27., 30.
133. Isto: 32.
134. Isto: 36., 37.

Poglavlje 2

1. Dietrich Bonhoeffer, *Letters and Papers From Prison*. SCM Press Ltd., 1953., 1971.: 36.
2. John R. W. Stott, *The Cross of Christ*. InterVarsity Press, 1986.: 33.
3. Eli Wiesel, *Night*. Prijevod: Stella Rodway. Bantam Books, 1982.

4. John Foxe, *Foxe's Book of Martyrs* (dostupna su razna izdanja).
5. Thieleman J. van Braght, *Martyrs Mirror.* Prijevod: Joseph F. Sohm. Herald Press, 1886.
6. Što se tiče najnovijih informacija o progonu s kojim se kršćani danas suočavaju, posjeti, na primjer, www.persecution.net. Na toj internetskoj stranici možeš naći mnoštvo korisnih informacija, uključujući i besplatnu prijavu za tiskanu brošuru, tjedne elektronske vijesti, možeš vidjeti profil zemalja u kojima se odvija progon, te preuzeti dokumente i izvješća, knjige, video i audio snimke.
7. Stott: 329.
8. Michael Pomazansky, *Orthodox Dogmatic Theology*. Prijevod: Seraphim Rose. Saint Hermon of Alaska Brotherhood, 1984.: 51.; Thomas C. Oden, *The Living God, Systematic Theology: Volume One*. Prince Press, 1998.: 4., 17. – 52.; Roderick T. Leupp, *Knowing the Name of God*. InterVarsity Press, 1996.: 15. – 50.
9. G. R. Lewis, "The Impassibility of God", *Evangelical Dictionary of Theology.* ed. Walter A. Elwell. Baker Book House, 1984.: 553. (Dogodit će se da netko pita zašto ova riječ nije prevedena kao bešćutnost ili neosjetljivost zbog lakše uporabe. Želim na to odmah odgovoriti: Prvo, zato što nije moguće prevesti jednom riječju svaki teološki latinski ili grčki izraz, drugo, zato što navedeni primjeri nisu točan prijevod latinskoga pridjeva *impassibilis* koji doslovce znači neosjetljiv ili hladan ali u smislu dalek, nesposoban za ljubav, strast, bol ili patnju; neosjetljiv na osjećaje. Bešćutnost ili neosjetljivost, s druge strane, nemaju osjećaje za druge ali gaje vrlo duboke osjećaje prema sebi i sposobni su za patnju, dakako svoju. Karakterizira ih klasično odsustvo savjesti, milosti i sućuti. Ukratko, bešćutnost je uvijek negativna; impasibilnost nije nužno negativna ali je visoko i daleko. Za razliku od nje, pasibilnost (*passibilis*) se sagnula ka čovjeku, blizu mu je, te osjeća i pati s njim. Naposljetku, tekst koji prati ovaj podnaslov u knjizi vrlo krasno, bolje od mene, objašnjava značenje ovoga teološkog izraza koji je među biblijskim znanstvenicima već usvojen kao takav. – Op. prev.)
10. Stott: 330.
11. Wilhelm Michaelis, pascw u knjizi *The Theological Dictionary of the New Testament,* Vol. 5. ed. G. Friedrich i G. Kittel. William B. Eerdmans Publishing Co., 1964. – 1976.: 906., 907.; B. Gartner, "Suffer" u knjizi *The New International Dictionary of New Testament Theology,* Vol. 3. ed. Colin Brown. Zondervan Publishing House, 1975. – 1985.: 719., 720.
12. Stott: 330. Vidi također: Ignatius, "To the Ephesians" u knjizi *Early Christian Fathers*. Prijevod: Cyril C. Richardson. Collier Books, 1970. "To Polycarp", *Early Christian Fathers*. Prijevod: Cyril C. Richardson.

Collier Books, 1970. David Ray Griffen, *God, Power, and Evil: A Process Theodicy*. Westminster Press, 1976.: 40., 41; Jurgen Moltmann, *The Crucified God*. SCM Press, 1974.: 227. – 231., 267. – 270.

13. Stott: 330.; Lewis: 553.
14. Vidi korisnu raspravu S. Paula Schillinga, *God and Human Anguish*. Abingdon Press, 1977.: 248. – 254.; Robert D. Culver, "The Impassibility of God: Cyril of Alexandria to Multmann." *Christian Apologetics Journal,* Vol. 1, No. 1., proljeće 1998.
15. Charles Ohlrich, *The Suffering God*. InterVarsity Press, 1982.: 40., 41.
16. Stott: 330.
17. Ohlrich: 57.
18. Dennis Ngien, "The God Who Suffers." *Christianity Today*. 03. veljače 1997., Vol. 41, No. 2. <www.christianitytoday.com/ct/7t2/7t2038.html>.
19. Isto.
20. Lewis: 553.
21. William Temple. *Christus Veritas,* Stottov navod: 330., 331.
22. Isto: 331.
23. Lewis: 553.
24. Terence E. Fretheim, *The Suffering of God*. Fortress Press, 1984.: 6.
25. Stott: 331.
26. Lewis: 553.
27. Fretheim: 7.
28. Francis A. Schaeffer, *The Complete Works of Francis A. Schaeffer,* Vol. 1. Crossway Books, 1982.: 99., 100., 332. – 337. Vidi također: J. I. Packer, *Knowing God*. InterVarsity Press, 1973.: 136., 153.
29. Pomazansky na strani 51 daje koristan napis: "Čovjek mora uvidjeti razliku između **poimanja** Boga, što je u biti nemoguće, i **znanja** o Bogu, iako nepotpunoga, o čemu Pavao kaže: "**Sada vidimo u ogledalu**, nejasno, a onda ćemo licem u lice. Sad **nesavršeno poznajem**, a onda ću savršeno spoznati kao što sam spoznat" (1 Korinćanima 13,12). Stupanj toga znanja ovisi o sposobnosti samoga čovjek da zna." Pravoslavni teolozi često prave razliku između onoga što bismo mogli nazvati "apsolutnom" nemoći za spoznaju Boga i "relativnom" moći za tu spoznaju.
30. Fretheim: 8.
31. Ohlrich: 59.
32. Na primjer: Matej 22,20; Djela 7,43; 17,29; Rimljanima 1,23.
33. Johannes P. Louw i Eugene A. Nida, *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains. Vol.1 Introduction & Domains*.

United Bible Societies, 1988.: na strani 593., prijevod Poslanice Hebrejima 1,3a glasi: "koji je odraz njegove slave i točan prikaz njegova bića" (prevedeno s engleskoga – op. prev.).

34. Isto: 592.
35. Millard Erickson, *Christian Theology*. Baker Book House, 1985.: 840.
36. Na primjer: Matej 9,36; 14,14; 20,34; Marko 1,41; 5,19; 6,34; Luka 7,13.
37. John MacArthur, Jr., *Charismatic Chaos*. Zondervan Publishing House, 1992.: 104.
38. Eamonn Bredin, *Rediscovering Jesus*. Twenty-third Publications, 1985.: 99.
39. Erickson: 841.
40. Isto; vidi također: D. Edmond Hiebert, *First Peter*. Moody Press, 1984.: 176. – 180.; E. G. Selwyn, *The First Epistle of St. Peter*. Macmillan & Co. Ltd., 1961.: 180.
41. Kao što je to u prijevodima *New Revised Standard Version* i *New International Version* (kod nas Kršćanska sadašnjost i Daničić – op. prev.).
42. Francis Brown, S. R. Driver i Charles A. Biggs. *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*. Oxford University, 1955.: 318.; William Gesenius, *Hebrew-Chaldee Lexicon to the Old Testament*. Prijevod: Samuel Prideaux Tregelles. Baker Book House, 1857. rpt. 1979.: 279., 280.; Carl Philip Weber, hlj; (hālâ) u knjizi *Theological Wordbook of the Old Testament*, Vol. 1. ed. R. Laird Harris, Gleason L. Archer i Bruce K. Waltke. Moody Press, 1980.: 286., 287.
43. Walter C. Kaiser, acn (nasa') u knjizi *Theological Wordbook of the Old Testament,* Vol. 2. ed. R. Laird Harris, Gleason L. Archer, and Bruce K. Waltke. Moody Press, 1980.: 600.
44. Erickson: 839.; Gesenius: 567.
45. Kaiser, acn (nasa'): 601.; Delitzsch: 316., 317; Derek Kidner, "Isaiah" u knjizi *The New Bible Commentary: Revised*. ed. D. Guthrie and J. A. Motyer. William B. Eerdmans Publishing Co., 1970.: 618.
46. Na primjer Izaija 53,12.
47. Erickson: 839.
48. Kao što je u *New International Version*.
49. Stott: 244.
50. Erickson: 839.
51. John N. Oswalt, b/akm (mak'ov) u knjizi *Theological Wordbook of the Old Testament,* Vol. 1. ed. R. Laird Harris, Gleason L. Archer i Bruce K. Waltke. Moody Press, 1980.: 425.
52. Gesenius: 471.

53. Erickson: 839.
54. Isto.
55. Brown, Driver i Briggs: 687.; R. D. Patterson, Iks; (sabal) u knjizi *Theological Wordbook of the Old Testament,* Vol. 2. ed. R. Laird Harris, Gleason L. Archer i Bruce K. Waltke. Moody Press, 1980.: 616.
56. Erickson: 838. – 840.
57. Gesenius: 578.; Patterson: 616.
58. Erickson: 840.
59. Isto.
60. D. A. Carson, *Matthew*. Expositor's Bible Commentary. Zondervan Publishing House, 1984.: 205.
61. Isto.
62. Erickson: 840. Vidi također: Walter Bauer, W. F. Arndt, F. W. Gingrich i F. W. Danker, *A Greek-English Lexicon of the NT and Other Early Christian Literature*. 2. revidirano izdanje, University of Chicago, 1979.: 464. – 465.; Harold K. Moulton, *The Analytical Greek Lexicon Revised*. Zondervan Publishing House, 1978.: 246.
63. Bauer, Arndt, Gingrich i Danker: 464.; Louw and Nida: 270.
64. Erickson: 840.
65. Isto.; A. T. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*. *Vol. 1. Matthew and Mark*. Harper & Brothers Publishers, 1930.: 67.; A. B. Bruce, *Matthew*. The Expositor's Greek Testament. William B. Eerdmans Publishing Co., 1900., rpt. 1980.: 141; MacArthur: 104.
66. Robertson: 67.
67. Isto.
68. Erickson: 840.
69. Isto.
70. Na primjer: Matej 3,15–Izaija 53; Matej 8,17–Izaija 53,4; Matej 12,15-21–Izaija 42,1-4; Matej 27,57–Izaija 53,11.
71. R. T. France, "Servant of Yahweh" u knjizi *Dictionary of Jesus and the Gospels*. ed. Joel B. Green, Scot McKnight, I. Howard Marshall. InterVarsity Press, 1992.: 746.
72. R. T. France, *Matthew*. William. B. Eerdmans Publishing Co., 1985.: 159. Vidi još: France, "Servant of Yahweh": 746.
73. Vidi: Rimljanima 8,18-25; Otkrivenje 7,16-17; 21,3-4.
74. Vidi: Ivan 3,17; 5,30.36; 1 Ivanova 4,10; itd.
75. Ngien, "The God Who Suffers."

76. Iako se prema sadašnjoj reformacijskoj teologiji obično tvrdi da vapaj našega Gospodina: "Bože moj, Bože moj..." ukazuje da je u tome trenutku bio odvojen od Boga Oca, moramo zapamtiti da Isus nije samo savršen lik ili slika Boga, već i, dakako, Bog u ljudskome tijelu – utjelovljeni Bog. Kao što je rekao Filipu u Evanđelju po sv. Ivanu (14,9): "Tko je vidio mene, vidio je i oca." Potom u sljedeća dva retka dvaput naglašava: "Ja sam u Ocu i Otac je u meni." Stoga se ontološki i logički moramo zapitati kako se Bog može odvojiti od Boga? Vjerujem da je Oden u pravu kad napominje da Kristov vapaj s križa nije ukazivao da je Otac doslovce ostavio Sina. Nije to bilo kao da je svemoć Očeva božanstva otišla od Isusa dok je bio prikovan za križ. Božja i ljudska narav tako su potpuno bile sjedinjene u njemu da to jedinstvo nije moglo biti uništeno ni kaznom ni smrću (Thomas C. Oden, *The Word of Life. Systematic Theology: Volume Two*. Prince Press, 1998.: 333.).
77. Charles Wesley, "And Can It Be That I Should Gain." 1738.
78. Ohlrich: 89.
79. Stott: 335.
80. Isto: 335., 336.
81. Isto: 336.
82. William Temple, *The Faith and Modern Thought*. Macmillan and Co., 1910.: 168.
83. Gerstenberger i Schrage: 98. – 102.
84. Isto: 100.
85. Isto: 98., 99.
86. Kazhoh Kitamori, *Theology of the Pain of God* kako je naveo Stott: 332. Vidi još i: Erickson: 297., 298.
87. Fretheim: 123.
88. Edith Schaeffer, *Affliction*. Fleming H. Revell Co., 1978.: 37.
89. Stott: 335.
90. *The Random House Dictionary*, Ballantine Books, 1978., 1980.
91. Stott: 335.
92. Ovo može biti korisno onim ljudima u službi koji se nalaze pod pritiskom pripremanja programa i propovijedi prilagođenih "osjećaju" za potrebu onih kojima nastoje služiti. Katkad nas usredotočenje na "osjećaj" za potrebe može spriječiti da se pozabavimo "stvarnim" potrebama koje ljudi imaju.
93. Arthur C. McGill, *Suffering: A Test of Theological Method*. The Westminster Press, 1968.: 64. – 82.
94. Isto: 72., 73.

95. Navod u knjizi Reinholda Seeberga, *Text-book of the History of Doctrines*. Baker Book House, 1952.: 208., 209.

96. Roderick T. Leupp, *Knowing the Name of God*. InterVarsity Press, 1996.: 66.

97. Daniel L. Migliore, "The Trinity of Human Liberty." *Theology Today* Vol. 36, No. 4., siječanj 1980.: 493.

98. Leupp na strani 76 piše: "Ishodište i podrijetlo Boga kao Trojstva jest Otac. Pritom su sve tri Osobe ujedinjene u davanju i primanju božanstva, ali ih je ipak moguće točno razlikovati prema načinu na koji svaka Osoba daje ili prima."

99. Božja nakana da vrati svijet sebi potječe od Oca, po Sinu i u Svetome Duhu – to je jedna nakana koja se provodi trojno (vidi također: Leupp, str. 95.).

100. Vidi: Leupp; str. 93., 94.

101. "Letter to Diognetus", *Early Church Fathers*. Collier Books, 1970.: 219. Navedeno kod McGilla, str. 82. Prijevod Cyrila C. Richardsona jednako je snažan: "On je odlučio spasiti ljude uvjeravanjem, a ne prisilom, jer prisila nije Božji način djelovanja."

102. McGill: 82.

103. Vidi još: McGill: 59. – 61. Migliore na strani 493 primjećuje:

Nicejska teologija, koju je osobito branio Atanazije, zastupala je posve drukčiji pojam Boga. Osobina koja je sačinjavala božanstvo Boga Evanđelja nije bila apsolutnost, kao ni držanje na odstojanju ili bezosjećajnost. Bog Evanđelja definiran je u činu darivanja ljubavi. Ono što Boga čini dostojnim štovanja nije svojstvo apsolutnosti već je to djelo učinjeno za druge i oslobođenje čovjeka da može voljeti. Biblijska objava Božje ljubavi prema nama u Isusu Kristu – presudno u njegovu stradanju i smrti – zahtijeva od nas da shvatimo Božju stvarnost kao otvorenu, ranjivu i samodarovanu ljubav. Ovo je temeljni evanđeoski motiv Nicejskog vjerovanja da je Isus Krist "istobitan" s Ocem, da je "rođen" od Oca prije svih vjekova, te da Otac ne monopolizira božanski život već ga vječno dijeli s drugom Osobom.

104. <www.worldevangelical.org/news_prosetylism_28oct03.html>. Ova je definicija sastavljena isključivo kao odgovor na optužbe da su kršćani u vjerski restriktivnim ili neprijateljskim zemljama bili umiješani u prozelitizam te su stoga bili izloženi progonu što su ga vršile vjerske skupine koje pretpostavljaju da svaka evangelizacija mora uključivati nedostojne metode kao sredstvo stjecanja novih članova. Kršćani su ovo porekli, ali je optužba za "prozelitizam" ostala. Smatramo da je važno jasno razlikovati ovo dvoje čak i ako vjerski protivnici odbiju prihvatiti tu razliku.

105. Richard Bell, *The Origin of Islam in Its Christian Environment*. Frank Cass and Company, 1968.: 5.
106. Osim toga, država nema što tražiti u ispunjavanju poslanja Crkve, a Crkva ne nastoji prebaciti svoju odgovornost na državu. Poučan komentar o petoj tezi Barmenove teološke deklaracije koja se izričito tiče odnosa između države i Crkve naći ćeš kod Jüngela.
107. Bell: 4., 5. Bell primjećuje da se tragičan dokaz ovoga može vidjeti na primjeru dolaska islama u Siriju i Egipat. Islamski su osvajači zatekli podijeljenu Crkvu, ogorčenu i željnu pobjede nad braćom u Kristu koju su smatrali krivovjercima, s autohtonim stanovništvom koje je, u najboljem slučaju, imalo mlak stav prema svojoj "kršćanskoj" vladi koja ih je naizmjenično nastojala nagovoriti ili natjerati da prihvate omraženi zapadni nauk (nauk o dvojnoj Kristovoj naravi, onako kako je prihvaćen na Kalcedonskome saboru). Otuda, umjesto da lokalni kršćani vide muslimanske osvajače kao zajedničke neprijatelje, mnogi su ih vidjeli ili kao zaštitnike od progona ili oruđe kojim će biti kažnjeni "krivovjerci" (Isto: 12.).
108. Vidi četvrto poglavlje ove knjige; podnaslov "3 Ivanova". Ovo su dvije iznimno dobre knjige na temu crkvenog odgoja stegom: J. Carl Laney, *A Guide to Church Discipline*. Bethany House, 1985.; John White i Ken Blue, *Healing the Wounded*. InterVarsity Press, 1985.
109. Victor P. Hamilton, jvm (māsah) u knjizi *Theological Wordbook of the Old Testament*. Vol. 1. ed. R. Laird Harris, Gleason L. Archer i Bruce K. Waltke. Moody Press, 1980.: 530.
110. Isto.
111. Isto: 531.
112. Louw i Nida: 543.
113. O. A. Piper, "Messiah" u knjizi *The International Standard Bible Encyclopedia*. Vol. 3. ed. Geoffrey W. Bromiley. William B. Eerdmans Publishing Co., 1986.: 332., 333.
114. B. D. Chilton, "Rabbinic Traditions and Writings" u knjizi *Dictionary of Jesus and the Gospel*. ed. Joel B. Green, Scot McKnight, I. Howard Marshall. InterVarsity Press, 1992.: 654.
115. Isto: 656., 657.
116. Isto: 654. – 656.; C. A. Evans, "Midrash" u knjizi *Dictionary of Jesus and the Gospel*. ed. Joel B. Green, Scot McKnight, I. Howard Marshall. InterVarsity Press, 1992.: 544. – 548.
117. B. D. Chilton, "Rabbinic Traditions and Writings": 657; "Targums" u knjizi *Dictionary of Jesus and the Gospel*: 800. – 804.
118. Npr. Salomonovi Psalmi, 2 Baruhova, a vjerojatno i Sibilska proročanstva 3.

119. O. A. Piper na strani 333. piše: "Suvremeni pokušaji da se ova višestrukost svede na jedan sustav oskvrnjuje dokaze."

120. Isto.

121. Glenn Miller, *Messianic Expectations in 1st Century Judaism– Documentatio From Non- Christian Sources*. The Christian Think Tank, 1996.: <www.christianthinktank.com/ messiah.html>. Zahvaljujem Mileru na ovome korisnom materijalu i analizi o judaizmu iz prvoga stoljeća koji se mogu naći na njegovoj internetskoj stranici.

122. Isto.

123. Radi rasprave o Isusovim uputama iz 20. retka vidi sljedeći odjeljak pod naslovom: "Isusova strategija."

124. Ovaj je zaokret vidljiv i u Evanđelju po Marku (8,31). Luka smješta promjenu u Isusovoj službi prema Jeruzalemu ubrzo nakon preobraženja (9,51), ali se i vrijeme i ton njegove službe mijenjaju od 9,18 nadalje, gdje se nalazi Lukino usporedno izvješće u odnosu na tekst u Mateju 16. James A. Penner u svojoj neobjavljenoj tezi *The Transfiguration in Matthew: A Redaction- Critical Study*, Providence Theological Seminary, 1993.: 104., ukazuje na obrazac sintaktičke inverzije u dvije glavne promjene kod Mateja 4,17 i 16,21 prepoznatljive po izrazu "apo tote hpxato o ihsou" ("Otada poče Isus") kako slijedi:

A – 3,1-12 – Ivan Krstitelj svjedoči o Isusovoj veličini

B – 3,13-17 – Božje svjedočanstvo o Isusu

C – 4,1-11 – Sotona kuša Isusa

D – 4,12-16 – Isus odlazi u Galileju da poučava

E – 4,17 – OD TOGA ČASA ISUS POČE...

F – 4,18-22 – Postavljanje učenika

G – 4,23-25 – Pozitivno reagiranje na čuda

G¹ – 16,1-12 – Negativno reagiranje na čuda

F¹ – 16,13-20 – Ustanovljenje Crkve

E¹ – 16,21 – OTADA POČE ISUS ...

D¹ – 16,21 – Odlazak u Jeruzalem

C¹ – 16,22-28 – Sotonina kušnja kroz Petra

B¹ – 17,1-9 – Božje svjedočanstvo o Isusu

A¹ – 17,10-13 – Isus svjedoči o stradanju Ivana Krstitelja

Ovo se veoma dobro uklapa u Kingsburyjevu trodijelnu podjelu Evanđelja po Mateju:

1. Osoba Isusa Mesije (1,1–4,16)

2. Objava Isusa Mesije (4,17–16,20)
3. Stradanje, smrt i uskrsnuće Isusa Mesije (16,21–28,20)

(Vidi također: Jack Dean Kingsbury, *Matthew: Structure, Christology, Kingdom*. Fortress Press, 1975.: 9.)

Na 105. strani Penner nadalje primjećuje da se na svakome prijelazu nalazi poziv učenicima da vrše istu službu kao Isus (da budu ribari ljudi: 4,18-22; da trpe radi Evanđelja (16,24-28).

125. Ovdje, dijelom, dugujem Gene Edwards, *The Prisoner in the Third Cell*. Tyndale Publishers, 1991., za način na koji sam se približio stanovištu Ivana Krstitelja o Isusu.
126. W. L. Liefeld, "Transfiguration" u knjizi *Dictionary of Jesus and the Gospel*. ed. Joel B. Green, Scot McKnight, I. Howard Marshall. InterVarsity Press, 1992.: 834.
127. Isto.
128. James A. Penner, "Revelation and Discipleship in Matthew's Transfiguration Account." *Bibliotheca Sacra* 152. (travanj/lipanj 1995.): 202.; Penner, *The Transfiguration in Matthew: A Redaction-Critical Study*: 82. Vremenska se odrednica vjerojatno odnosi na šest dana iz Izlaska 24,16, prije nego što će se Mojsije, Aron, Nadab i Abihu popeti na goru kako bi se susreli s Bogom, a uključena je u Matejevo Evanđelje kao "književna poveznica s prethodnim kontekstom glede Sinaja" (Penner, *The Transfiguration in Matthew: A Redaction-Critical Study*: 35.; vidi također: Liefeld, str. 839.).
129. Isto: 66.
130. Isto: 83.
131. Npr.: Matej 5,17; 7,12.
132. Isto: 205., 206.
133. Penner, *The Transfiguration in Matthew: A Redaction-Critical Study*: 83., 84. Međutim, on nešto ranije (isto: 53.) priznaje da sadržaj rasprave možda ipak ne nedostaje potpuno u Mateju i Marku, već da se na njega aludira u razgovoru između Isusa i njegovih učenika u 17,9.
134. Penner, "Revelation and Discipleship in Matthew's Transfiguration Account": 209.
135. Radi rasprave o učenicima u Markovu Evanđelju vidi odjeljak pod naslovom "Marko", kasnije u ovome poglavlju.
136. Liefeld: 834.
137. Prilagođeno od Liefelda: 835.
138. Neki rukopisi ovdje imaju "moj ljubljeni".

139. Liefeld: 840.
140. Npr.: Luka 19,11; 21,7.
141. Vidi: Philip Jenkins, *The Next Christendom*. Oxford University Press, 2002.: 217.
142. M. J. Wilkins, "Discipleship" u knjizi *Dictionary of Jesus and the Gospel*. ed. Joel B. Green, Scot McKnight, I. Howard Marshall. InterVarsity Press, 1992.: 183.
143. Isto: 182., 183.
144. Opće je poznato da je veoma teško prevesti riječ makarioi. "Blâgo", "blažen" i "sretan" samo su tri uobičajena načina na koja se prevodi ova grčka imenica. France, Guelich i Gundry drže da je makarioi najbolje prevesti kao izjavu čestitanja. Gundry definira ovaj izraz kao "'čestitanje' u duboko religioznome smislu s većim naglaskom na Božjem odobravanju nego na ljudskoj sreći." France, *Matthew:* 108.; Robert A. Guelich, *The Sermon on the Mount*. Word Books: 1982.: 67.; Robert H. Gundry, *Matthew: A Commentary on His Literary and Theological Art*. William B. Eerdmans Publishing Co., 1982.: 68.
145. Ton: 75., 76.
146. Vidi: Matej 17,12; 23,33-36; Marko 6,4; Luka 13,34.
147. Guelich: 108.
148. Ton: 77.
149. Ovo se prije svega odnosi na hinduističke i budističke vjerske blagdane.
150. Richard Wurmbrand, *In God's Underground*. Living Sacrifice Books, 1968.: 265. – 270.
151. Rodney Clapp, *Families at the Crossroad*, InterVarsity Press, 1993.: 67., 68.
152. John Calvin, *Institutes of the Christian Religion, Vol. 2*. Prijevod: Henry Beveridge. William B. Eerdmans Publishing Co., rpt. 1983.: 557.
153. Brett Webb-Mitchell, "Open House: The American Family in the Household of God." *Theology Today*. Vol. 52., No. 2, srpanj 1995.: 250.
154. Vidi: Rodney Clapp, "Is the Traditional Family Biblical?" *Christianity Today*, 16. rujna 1988.: 25.
155. Craig I. Blomberg, *Matthew*. The New American Commentary. Broadman Press, 1992.: 175.
156. I. Howard Marshall, *Kept by the Power of God*. Bethany Fellowship, 1969.: 75.
157. Isto.
158. Biblijska je vjera, ispravno shvaćena, trostruka: ona obuhvaća znanje (*notia*), suglasnost/pristanak (*assensus*) i povjerenje (*fiducia*).

159. Marshall: 75.
160. Vidi: John H. Redekop, *Christians and Civil Disobedience*. Background Paper for theReligious Liberty Commission of the Evangelical Fellowship of Canada. 23. ožujka 2001.
161. Zanimljivo je primijetiti da se svi navodi o svjedocima ili o svjedočenju u knjizi Djela odnose na javno djelovanje (1,8; 1,21-22; 2,32; 3,15; 4,33; 5,32; 10,39.41.43; 13,31; 14,3 (Duda–Fućak, Šarić, Karadžić); 15,8; 16,2 (Šarić, Karadžić); 20,26 (Karadžić); 22,15.18.20; 23,11; 26,16.22).
162. Bonhoeffer, *The Cost of Discipleship*: 242.
163. Vidi: Ton, str. 79., 80.
164. Vidi prethodni odjeljak "Petar (Matej 16)".
165. L. W. Hurtado, *Jesus' Death as Paradigmatic in the New Testament*. Časopis predstavljen na godišnjem sastanku Udruge za sustavnu teologiju, 7. – 10. travnja 2003.: 2.
166. Norval Geldenhuys, *Commmentary of the Gospel of Luke*. William B. Eerdmans Publishing Co., 1957. Tonov navod na strani 82.
167. Penner, *The Transfiguration in Matthew: A Redaction-Critical Study:* 105.
168. Vidi raspravu Jamesa Pennera u bilješkama za prethodni odjeljak "Petar (Matej16)."
169. Seneca, *Epistle 101 to Lucius*.
170. Ton: 90.
171. Vidi raspravu kod Tona: 92., 409. – 419.
172. Ton: 100. – 103.
173. Ovoj ćemo se temi više puta vraćati kroz ostatak proučavanja budući da se radi o glavnoj novozavjetnoj temi.
174. Kenneth E. Kirk, *The Vision of God: Abridged Edition*. Longmans, Green and Co. 1932.: 74.
175. Isto: 75., 76.
176. Vidi: Ton, 418.; David Wenham, *The Parables of Jesus*. Hodder i Stoughton, 1989.: 114.; Eta Linneman, *Parables of Jesus: Introduction and Exposition*. SPCK, 1966.: 81. – 88.; David Hill, *The Gospel of Matthew*. William B. Eerdmans Publishing Co., 1972.
177. Ton: 418.
178. Isto.
179. Crkveno nam predanje kaže da Ivan nije bio pošteđen progona. Neka izvješća govore da je, između ostaloga, stradao i tako što su ga uronili u kipuće ulje, no on je čudesno preživio.
180. Ton: 105.

181. Isto: 106.

182. Isto.

183. Walter F. Sullivan, "The Gospel of Mark." *The Catholic Virginian*. 17. siječnja 2003.

184. Bruce Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament: Second Edition*. United Bible Societies, 1994.: 102. – 106. Metzger primjećuje:

    Posljednjih dvanaest redaka uobičajenoga teksta Markova Evanđelja ne nalaze se u dva najstarija grčka rukopisa (a i B), u Bobijanskom rukopisu Staroga latinskog kodeksa (it^k), u Sinajskome sirijskom rukopisu, u oko stotinu armenskih rukopisa te u dva najstarija gruzijska rukopisa (pisana 897. g. po. Kr. i 913. g. po. Kr.). Klement Aleksandrijski i Origen ničim ne pokazuju da znaju za ove retke; nadalje Euzebije i Jeronim potvrđuju da ovaj ulomak nedostaje u gotovo svim grčkim primjercima Markova Evanđelja koji su njima bili poznati. Izvorni oblik Euzebijevih kanona (koje je sastavio Amonije) ne donosi numeriranje za dijelove teksta nakon 16,8. Nemali broj rukopisa koji sadrže ovaj ulomak imaju pisarske bilješke u kojima se navodi da se on u starijim grčkim primjercima ne nalazi, a u drugim je tekstovima ovaj dio označen zvjezdicom ili znakom dijeljenja, uobičajenim znakovima koje su prepisivači koristili kako bi ukazali na lažan dodatak dokumentu (str. 102., 103.).

    Nakon razmatranja tekstualnih dokaza četiriju mogućih završetaka Markova Evanđelja, Metzger zaključuje: "Na temelju valjanih vanjskih dokaza i jakih unutarnjih značajki, čini se da se najraniji poznat oblik Evanđelja po Marku završavao sa 16,8" (str. 104.).

185. Robert C. Tannehill, "The Disciples in Mark: The Function of a Narrative Role." *Journal of Religion* 57., 1977.: 404.

186. Ovo bi mogao biti razlog zbog kojega im je Isus naložio da nikome ne govore o njemu nakon Petrove ispovijedi vjere u 8,29. Nedostatak shvaćanja učinio bi od njih neadekvatne glasnike. Joseph B. Tyson piše: "Nije se radilo o tome da su učenici prepoznali Isusovu pravu prirodu, ali im je bilo zabranjeno prenositi to dalje, već da su imali posve krivu predodžbu o tome" *The Blindness of the Disciples in Mark*. Ponovno tiskano u knjizi *The Messianic Secret*, ed. Christopher Tuckett, Fortress, 1983.: 36.

187. Tannehill: 400.

188. Isto: 402.

189. Isto: 403.

190. Isto: bilješka 38.

191. Ovaj je glagol (arh) istovjetan onome u Isusovu pozivu narodu i učenicima da uzmu svoj križ i slijede ga u 8,34.
192. Isto: 404., 405.
193. Isto: 392., 393.
194. Agustí Borrell, *The Good News of Peter's Denial: A Narrative and Rhetorical Reading of Mark 14:54,66–72*. Prijevod: Sean Conlon. University of South Florida International Studies in Formative Christianity and Judaism 7. Scholars Press, 1998.: 80. – 82.
195. Isto.
196. Važno je primijetiti da su učenici, nakon šti su primili Svetoga Duha u Djelima 2, postali drukčiji ljudi. Dok ih je ranije obilježavao strah, sad su postali hrabri svjedoci uskrsnuća Isusa Krista. To ne znači da se nisu i nakon toga, s vremena na vrijeme, borili sa strahom. Markovo napuštanje grupe u Pamfiliji (Djela 13,13) i Petrovo povlačenje od pogana zbog straha (Galaćanima 2,11-14) stoje kao podsjetnici stalne potrebe učenika da umjesto neposlušnosti izaberu poslušnost, da žive po vjeri umjesto da dopuste strahu da kontrolira njihov život.
197. Wilkins: 185.
198. Wilkins na strani 185 primjećuje: "Za Luku je spasenje samo po sebi 'put' (hē hodos), obrazac života što ga je ljudima otkrio Bog" (Vidi: Luka 1,79; 3,4; 20,21; Djela 9,2; 18,25-26; 22,4; 24,14.22).
199. Scott Cunningham, *Through Many Tribulations: The Theology of Persecution in Luke- Acts*. Sheffield Academic Press, 1997.: 178.
200. Vidi: I. Howard Marshall, *The Gospel of Luke: A Commentary on the Greek Text*. The International Greek Testament Commentary, William B. Eerdmans Publishing Company, 1978.: 252., 253.
201. Cunningham: 179.
202. Isto.
203. Isto: 179. – 185.
204. Cunningham: 180.
205. Isto: 182.
206. Cunningham: 184.
207. Isto.
208. M. M. Thompson, "John, Gospel of" u knjizi *Dictionary of Jesus and the Gospel*. ed. Joel B. Green, Scot McKnight, I. Howard Marshall. InterVarsity Press, 1992.: 372. Raymond S. Brown, *The Gospel According to John (xiii-xxi)*. The Anchor Bible. Doubleday and Company, 1970.: 1055. – 1060.
209. Isto.

210. Wilkins: 186.
211. Ton: 104.
212. Ovo je najbliže što imamo kao paralelu Tertulijanovu zapažanju da je "krv mučenika sjeme" (vidi: Poglavlje 3, "Progon u knjizi Djela apostolskih". Važno je napomenuti da je Isus ovdje govorio o stvarnoj smrti učenika, a ne o nekoj vrsti "umiranja sebi" ili nekom sličnom konceptu.
213. A. A. Trites, "Witness" u knjizi *Dictionary of Jesus and the Gospel*. ed. Joel B. Green, Scot McKnight, I. Howard Marshall. InterVarsity Press, 1992.: 879., 880.
214. Vidi: A. A. Trites, *New Testament Concept of Witness*. Cambridge University Press, 1977.: 114.
215. Vidi: Ivan 3,35; 5,19-20.26; 6,57; 14,31; 15,10; 17,21-23.
216. Ton: 316.
217. Scott Grant, "Understanding Hatred." Peninsula Bible Church, Palo Alto, California, 07. listopada 1998. <http://pbc.org/dp/grant/upper/upper08.html>.

Poglavlje 3

1. Luka 24,16 ukazuje da su učenici bili spriječeni prepoznati ga, a Luka 24,31 govori da su im se oči "otvorile". U tome smislu nikako ne treba kriviti učenike što nisu prepoznali svoga Gospodina.
2. Steven Hawthorne, "Acts of Obedience" u knjizi *Perspectives on the World Christian Movement: A Reader 3rd edition*. William Carey Library, 1999.: 126.
3. Isto.
4. Josef Ton, *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*. University of America Press, 1997.: 315.
5. Isto.
6. William Carl Weinrich, *Spirit and Martyrdom*. University Press of America, 1981.
7. Thomas Schirrmacher, *The Persecution of Christians Concerns Us All: Towards a Theology of Martyrdom*, zugleich Idea-Dokumentation 15/99 E. VKW, 2001.: 31.
8. Vidi: Günther Bornkamm, "The Letter to the Romans As Paul's Last Will and Testament" u knjizi *The Romans Debate*. ed. Karl P. Donfried. Augsburg Publishing House, 1977.: 19. Bornkamm, također, mudro primjećuje da je Pavao očito bio zabrinut da židovski kršćani možda neće prihvatiti taj prilog, kao ni takvo pokazivanje jedinstva između Židova

i pogana u crkvi, i zato traži od crkve u Rimu da moli kako bi njegova služba svetima u Jeruzalemu bila prihvatljiva za njih (15,31).

9. Christopher Little, "Whatever Happened to the Apostle Paul?" *Mission Frontiers*, rujan 2001.: 27.

10. S ovim sam se konceptom prvi put susreo u članku Vernona J. Sterka, "You Can Help the Persecuted Church" ("I ti možeš pomoći progonjenoj crkvi"), *International Journal of Missionary Research*, siječanj 1999.: 15. – 18.; u kojemu je govorio o rastu crkve u saveznoj meksičkoj državi Čijapas (šp. *Estado de Chiapas*). Istraživanje na terenu i doktrinarna disertacija o dinamici progona doveli su ga do zaključka da 1) prihvaćanje poruke Evanđelja vodi u progon, te da 2) progon negativno utječe na rast crkve. Međutim, primjećuje on, štetni se učinci mogu umanjiti adekvatnom pripremom i pravilnim odgovorom na progon. Također primjećuje da suštinski dio toga odgovora mora biti molitva i služba u Crkvi diljem svijeta. U mome je slučaju istraživanje biblijske teologije o progonu i učeništvu rođeno iz želje da pomognem da se Crkva pripremi za progon.

11. William White, ¹dr; (rādap) u knjizi *Theological Wordbook of the Old Testament*, Vol. 2. ed. R. Laird Harris, Gleason L. Archer, and Bruce K. Waltke. Moody Press, 1980.: 834.

12. G. Ebel, Diwvkw u knjizi *The New International Dictionary of New Testament Theology*, Vol. 2. ed. Colin Brown. Zondervan Publishing House, 1975. – 1985.: 805., 806.

13. R. Schippers, qliyi~ u knjizi *The New International Dictionary of New Testament Theology*, Vol. 2. ed. Colin Brown. Zondervan Publishing House, 1975. – 1985.: 807. – 809.

14. Ryken, Wilmot i Longman, "Persecution" u knjizi *Dictionary of Biblical Imagery*. Inter- Varsity Press, 1998.: 635.

15. G. W. Bromiley, "Persecute; Persecution" u knjizi *The International Standard Bible Encyclopedia*, Vol. 3. ed. Geoffrey W. Bromiley. William B. Eerdmans Publishing Co., 1986.: 771.

16. Prilagođeno iz Cunninghama: 287. – 294.

17. Vidi: Luka 4,7.10.17.18; 5,28,40,41; 9,16; 15,26; 21,13; 26,9.

18. Cunningham: 291.

19. Isto: 291., 292.

20. Isto: 294.

21. Prilagođeno iz Tona: 114. – 118.

22. Isto: 123.

23. Druga mjesta na kojima je korištena riječ Despota nalaze se u Luki 2,29 u 2 Timoteju 2,21 i u Judinoj poslanici 4.

24. Richard Wurmbrand, *In God's Underground*. Living Sacrifice Books, 1968.: 46.
25. Ton: 117., 118.
26. Ton: 118.

Poglavlje 4

1. W. M. Ramsey, *St. Paul the Traveller and the Roman Citizen*. Hodder and Stoughton, 1920: 230., 231.
2. Isto: 231.
3. Na primjer, 2 Solunjanima 2,7; 2 Korinćanima 4,4; Efežanima 6,12.
4. Vidi: Karl Barth, *Church Dogmatics*, Vol. 2. ed. G. W. Bromiley i T. F. Torrance. T&T Clark, 1936. – 1969.: 3. – 509.
5. Naglasak je na onome što će Božje dijete biti i činiti, a ne na onome što će biti pojedinac.
6. Neki bi mogli smatrati da je navod u 2 Solunjanima 2,13 dokaz da su pojedinci odabrani za spasenje. Riječ koja je ovdje upotrijebljena za "izabran" nije "eklectos" već "haireomai" i nalazimo je još samo u Hebrejima 11,25 i Filipljanima 1,22. Izvedenica ove riječi je "hairesis" i najčešće se koristi u Novome zavjetu da bi se opisala skupina koja je odijeljena od drugih. Stoga bi značenje ovdje bilo da je Bog odvojio one koji vjeruju, kao skupinu, od onih koji ne vjeruju (vidi: Roger T. Forster i V. Paul Marston, *God's Strategy in Human History*. Minneapolis: Bethany House Publishers, 1973: 145. – 148.).

   Još jedan redak, koji se vrlo često navodi kao dokaz da su pojedinci izabrani za spasenje, nalazi se u Djelima 13,48. Ovdje je kontekst taj koji nam pomaže objasniti značenje. U recima 44-47, Židovi su odbacili Evanđelje. Pavao objavljuje da se, budući da su Židovi sami sebe smatrali "nedostojnima vječnoga života", oni (Barnaba i Pavao) sada obraćaju poganima. Pogani su željno prigrlili vječni život koji nudi Evanđelje. U drugoj polovici retka 48 čitamo (prema Šarićevu prijevodu): "i povjerovali su oni koji su bili određeni za vječni život" (kai episteusan osoi hsan tetagmenon eiV zwhn aiwnion). Riječ "određeni" (tetagmenon) prošlo je vrijeme srednjega glagolskog stanja, ili trpni glagolski pridjev glagola tassw (tasso), koji doslovce znači "staviti, namjestiti". Općenito je rabljena kao vojni termin: a) u radnom stanju (aktiv): za razvijanje trupa, postavljanje časnika, a potom i metaforično, za naredbe, naimenovanja, dovođenje u red, određivanje zadataka, itd.; b) u srednjem glagolskom stanju (medij): doslovce "pasti, doći na svoje mjesto", odnosno pristati, složiti se, popustiti, te metaforično: dogovoriti se, sporazumjeti se, itd. c) u trpnom stanju (pasiv): biti raspoređen/poslan/imenovan, te metaforično

za onoga kojemu je nešto naređeno, određeno, na što je usmjeren, itd. Ovaj glagol nikad nije nosio ideju predodređenja niti je kad rabljen da označi unutarnju sklonost. Uvijek se odnosio na dane ili prihvaćene upute ili na napravljene dogovore i sporazume. Riječ tassw pojavljuje se u Novome zavjetu osam puta:

1) Matej 28,16 – "Jedanaestorica učenika odoše u Galileju, na goru gdje im je Isus odredio." Gospodin im je **odredio** da idu na mjesto na kojemu će se naći s njim.
2) Luka 7,8 – "Jer i ja koji sam podložnik..." (dosl. "stavljen pod vlast"). Rimski je časnik bio **postavljen** za odgovornoga nad skupinom vojnika.
3) Djela 15,2 – "...**odrediše** da Pavao i Barnaba i drugi neki od njih uziđu k apostolima i starješinama u Jeruzalem zbog toga pitanja" (Šarić). Antiohijska im je crkva odredila da sporno pitanje iznesu na raspravu u Jeruzalemu.
4) Djela 22,10 – "Tada rekoh: 'Što da činim, Gospodine?' A Gospodin mi odgovori: 'Ustani i nastavi put u Damask pa će ti se ondje kazati sve što ti je **određeno** da činiš!'" Pavao će u Damasku dobiti upute.
5) Djela 28,23 – "U **zakazan** dan dođe ih k njemu još više u stan..." (Šarić). Odredili su vrijeme u koje će se vidjeti.
6) Rimljanima 13,1 (13,1-2) – "Svako ljudsko biće neka se pokorava višim vlastima, jer nema vlasti da nije od Boga; koje postoje od Boga su **postavljene**" (Šarić). Državne su vlasti postavljene od Boga da upravljaju društvom i urede ga u korist svojih građana.
7) 1 Korinćanima 16,15 – "...i da su se **posvetili** službi svetih..." Predali su se služenju drugim kršćanima.

Kako se riječ tassw, u biti odnosi na izdane ili prihvaćene upute te na postignute dogovore, nema razloga da to bude drukčije ni u preostalom primjeru iz Djela 13,48. Stoga se čini da bi bolji prijevod ovoga retka bio: "i prigrliše vjeru svi koji **bijahu usmjereni** vječnom životu" (Kršćanska sadašnjost). Pavao je sve nazočne pogane usmjerio vječnom životu i oni su svi povjerovali. On se od Židova okreće k poganima i kaže im da je spasenje dostupno i njima. Usmjerava ih ka spasenju koje im je pripravio Bog. Sve što trebaju učiniti jest prihvatiti ga (nasuprot Židovima koji su ga odbacili). Čuvši to pogani su se radovali i slavili Boga zbog "riječi Gospodnje" koja im je dana, te su povjerovali u vječni život na koji su bili usmjereni. Bog se ne spominje, niti se nužno podrazumijeva, kao onaj koji usmjerava. Zapravo je Pavao taj koji svojim propovijedanjem "riječi Gospodnje" usmjerava pogane ka vječnom životu. Ta se "riječ" raširila regijom. Napomena: alternativni prijevod za "riječ Gospodnju" u recima

48 i 49 može biti "autoritativna izjava, izreka ili tvrdnja" (ovdje točno određena Gospodnja "odluka" o uključivanju pogana u plan spasenja).

7. G. MacDonald, "The Biblical Doctrine of Election" u knjizi *The Grace of God, The Will of Man*, ed. Clark H. Pinnock. Zondervan Publishing House, 1989: 228.
8. Postoji nekoliko izdvojenih redaka koji govore o pojedinim osobama kao o izabranima (Ruf u Rimljanima 16,13; vjernici u određenoj regiji u 1 Petrovoj 1,1-2; Gospođa i njezina Sestra u 2 Ivanovoj; anđeli u 1 Timoteju 5,21). Inače, i pretežno, izabrani su prikazani u Novome zavjetu kao zajednica za koju se smatra da je od Boga izabrana za posebnu službu i svetost (Vidi: Handley Dunelm, "Elect", *The International Standard Bible Encyclopaedia*, Vol. 2. William B. Eerdmans Publishing Co., 1939.: 924.).
9. Forster i Marston: 118. Ovo je srž Pavlove tvrdnje u Rimljanima 9–11 da izabrani Izrael nije ispunio svoj poziv dok neizabrani pogani ispunjavaju Božju nakanu tako što dolaze Kristu i time postaju dio izabranih. "Ljubav" prema Jakovu i "mržnju" prema Ezavu treba promatrati u ovome svjetlu. Izbor Jakova ne odnosi se na spasenje pojedinca već na veće povlastice i odgovornosti dane njemu kao čelniku Izraela u odnosu na one dane Ezavu i njegovim potomcima.
10. MacDonald: 223.
11. Stoga nije biblijski upućivati na predodređenje ili izbor kao na tajnu. Pavao tvrdi da to više nije tako. Vidi: MacDonald: 215. – 219.
12. Protiv ideje da je fizički, povijesni Izrael Božji izabrani narod vidi Pavlovo objašnjenje u Rimljanima 9: "Jer nisu Izrael svi koji potječu od Izraela; i nisu svi djeca Abrahamova zato što su njegovo potomstvo ... Ostatak će se spasiti" (reci 6, 7, 27; KS, NZ Duda–Fućak). U 11,23 Pavao sasvim jasno kaže da će Židovi biti pripojeni Abrahamovim izabranima samo "ako ne ustraju u nevjeri" (vidi: MacDonald: 218.).
13. Lesslie Newbigin, *The Household of God*. SCM Press, 1953.: na strani 111. daje važnu napomenu: "Svaki put kad se misionarska narav nauka o izboru zaboravi; svaki put kad se zaboravi da smo izabrani da bismo bili poslani; svaki put kad se umovi vjernika više bave ispitivanjem unatrag (umjesto samoga izbora i razlozima za njega u tajnoj Božjoj nakani), nego što ubrzavaju naprijed, od svoga izbora ka njegovoj svrsi – a svrha je da trebaju biti Kristovi izaslanici i svjedoci sve do kraja zemlje; svaki put kad ljudi misle da je svrha izbora njihovo osobno spasenje, a ne spasenje svega svijeta; tad je Božji narod izdao povjerenje."
14. F. F. Bruce, *1 & 2 Thessalonians* Word Biblical Commentary. Word Publishers, 1982.: 62.
15. Ton: 132., 133.

16. Bruce: 200.
17. Leon Morris, *1 Corinthians*. Tyndale New Testament Commentaries. William B. Eerdmans Publishing Co., 1958.: 16., 17; Gordon Fee, *The First Epistle to the Corinthians*. The New International Commentary on the New Testament. William B. Eerdmans Publishing Co., 1987.: 2., 3.
18. Stendahl: 57.
19. Isto.
20. Fee, *The First Epistle to the Corinthians*: 4.
21. Vidi: 2 Korinćanima 11,24-29. Ova je optužba izraženija u Drugoj poslanici Korinćanima nego u Prvoj.
22. Fee, *The First Epistle to the Corinthians*: 64.
23. Ranald Macaulay and Jerram Barrs, *Being Human*. InterVarsity Press, 1978.: 151.; Francis Schaeffer, *The Complete Works of Francis A. Schaeffer*, Vol. 3: 263.
24. Francis Schaeffer: 263.; Fee, *The First Epistle to the Corinthians*: 96., 97; Macaulay and Barrs: 152., 153.
25. Fee, *The First Epistle to the Corinthians*: 68.
26. Michael Horton, *Corinthian Distractions: Paul's advice to the Corinthians just might be relevant for today's distracted church*. <www.modernreformation.org/mr93/marapr/mr9302distractions.html>.
27. Posuđen izraz od Francisa Schaeffera. Fee, *The First Epistle to the Corinthians*: na strani 120 komentira cijeli ulomak iz 1 Korinćanima 1,18–2,16 i daje toliko potrebna opažanja:

    Ovaj je ulomak pretrpio najnesretniju povijesnu primjenu u Crkvi. Pavlova je glavna misao gotovo posve izgubljena i to u korist tumačenja koje je za skoro 180 stupnjeva suprotno njegovoj namjeri. Gotovo se svaki oblik duhovnoga elitizma, pokreta za "dublji život" i nauka o "drugom blagoslovu" pozivao na ovaj tekst. Primanje Duha u skladu s tim posebnim izrazom utire put ljudima da upoznaju "dublje istine" o Bogu. Jedan poseban brend ovoga elitizma izbija na površinu među onima koji su mogućnost "vjere" gurnuli u krajnost i redovito od "posebnih otkrivenja" Duha prave svoj konačni prizivni sud. Druga "manje značajna" braća i sestre jednostavno žive ispod svojih punih povlastica u Kristu. I doista, čini se da će neki zagovornici ovoga oblika duhovnosti u cijelosti ponoviti korintsku grešku. Posebno mučno u vezi ovoga nije samo neodgovarajuća uporaba navedenoga ulomka, već to što ga veoma često prati ublažavanje poruke križa. Zapravo je čovjek prisiljen slušati sadržaj "Božje mudrosti" koja je izložena kao paradigma za istinski kršćanski život.

Pavlova briga treba ponovno zaživjeti u cijeloj Crkvi. Dar Duha ne vodi u poseban status među vjernicima, već u poseban status nasuprot svijetu. Ali i to treba uvijek činiti u smislu središnje uloge koju ima poruka našega raspetog i uskrsnulog Spasitelja. Sveti Duh bi trebao utvrditi Božji narod na takav način da se njihove vrijednosti i svjetonazor radikalno razlikuju od mudrosti ovoga doba. Oni znaju što je Bog u Kristu; žive život budućnosti u sadašnje vrijeme koje prolazi; zauvijek su označeni križem. Kao takvi, oni su ljudi Duha koji stoje u oštroj suprotnosti s onima koji su samo ljudi i ne razumiju sramotu križa. Biti duhovan ne vodi u elitizam već u dublje razumijevanje Božje duboke tajne – otkupljenja kroz raspetoga Mesiju.

28. Stendahl: 47.
29. Jonathan J. Bonk, *Missions and Money*. Orbis Books, 1991.: 121.
30. Isto.
31. Ovaj opis dugujem svome uvaženom kolegi Paulu Estabrooksu iz organizacije *Open Doors International*, koji je o ovome govorio u jednoj svojoj propovijedi koju sam imao čast čuti u studenome 2002. godine u *City Centre Baptist Church* u gradu Mississauga, Ontario.
32. Ne mogu razumjeti obrazloženja većine onih tumača Biblije koji žele oduhoviti Pavlovu tvrdnju da se u Efezu morao boriti sa zvjerima. Meni se čini da kontekst vodi u doslovan prijevod. Doduše, Pavao je kao rimski građanin trebao biti pošteđen jednog takvog iskustva, ali kao što smo vidjeli na primjeru njegova šibanja u Filipima, njegova prava kao rimskoga građanina nisu uvijek bila zaštićena.
33. John Piper, *Desiring God*. Multnomah Books, 1996.: 213., 214.
34. Ton: 156.
35. Isto: 155.
36. Vidi: Ton, 154., 155; Frederic Louis Godet, *Commentary on St. Paul's First Epistle to the Corinthians*, Vol. 2: Poglavlja 9–16. Prijevod: A. Cusin. Clark, 1887.: 388. – 390.
37. Vidi na primjer: R. P. Martin, *2 Corinthians*. Word Books, 1986.: 86.
38. Bill Green, *Suffering and Eschatology* <www.kerux.com/documents/KeruxV11N1A3.asp>. U ovoj kratkoj studiji on još primjećuje: "Pozorno proučavanje upotrijebljenih riječi pokazuje da Pavao govori da čak i kad bi bio fizički slomljen, štoviše i ubijen, Bog ga nikad ne bi ostavio, a njegova bi služba donijela plod koji Bog želi."
39. Vidi: Ernest Best, *Second Corinthians*. John Knox Press, 1987.: 41., 42.; C. K. Barrett, A *Commentary on the Second Epistle to the Corinthians*. Hendrickson Publishers, 1973.: 139.; i dr.

40. Philip E. Hughes, *The Second Epistle to the Corinthians*. The New International Commentary on the New Testament. William B. Eerdmans Publishing Co, 1962.: 443. Vidi također: 1 Timoteju 1,20; 2 Timoteju 4,14.
41. A. Plummer, *The Second Epistle of Paul the Apostle to the Corinthians*. Cambridge University Press, 1903.: 141.
42. Hughesov navod: 443., 444.
43. Ispričano u knjizi Davida Aikmana, *Jesus in Beijing*. Regnery Publishing, 2003.: 65., 66.
44. Grant R. Osborne, *Romans*. InterVarsity Press, 2004.: 13., 14; William Sanday i Arthur C. Headlam, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans*. T. & T. Clark, 1902.: xiii.
45. Sanday i Headlam: xiv; Marta Sordi, *The Christians and the Roman Empire*. Routledge, 1988.: 26. – 29.
46. James D. G. Dunn, *Romans 1–8*. Word Biblical Commentary. Word Books, 1988.: xlvi.
47. Isto: xlviii.
48. Sordi: 26.
49. C. Tranquillus Suetonius, *The Lives of the Twelve Caesars*, Prijevod: Alexander Thomson, R. Worthington, 1883.: pogl. 25.
50. Sordi: 26.
51. Osborne: 16.
52. Ted Byfield, ed. *The Christians: Their First Two Thousand Years Vol. 1: The Veil is Torn*. Christian Millennial History Project, 2002.: 222.
53. Isto.; Osborne: 408., 409.
54. Publius Cornelius Tacitus, *The Annals. Book 9*. Prijevod: Alfred John Church i William Jackson Brodribb. Random House, rpt. 1942.: pogl. 13.
55. Ted Byfield: 221., 222.; Sordi: 26., 27.
56. Dunn: l.
57. Dunn: li.
58. Otuda Pavlove upute u Rimljanima 13,6-7.
59. Sordi: 28.
60. Sordi: 29.
61. Ovo izaziva pomutnju među onima koji žive u zemljama u kojima nema progona te se pitaju: "Kako ćemo sudjelovati u Kristovoj slavi ako ne trpimo za njega?" Možda bi moglo pomoći objašnjenje Georgea Whitefielda iz njegove propovijedi "Progon je ždrijeb kojega je izvukao svaki kršćanin".

Na prigovore ovome nauku (riječ je, naime, o nauku da će svi koji žive pobožno u Kristu biti progonjeni – op. urednika) da mi danas živimo u kršćanskome svijetu te da stoga ne smijemo očekivati takav progon kakav se odvijao u prošlosti, ja odgovaram: Nisu kršćani svi koji se tako zovu i, sve dok se ne promijeni srce, neprijateljstvo protiv Boga (a ono je korijen svakoga progona) ostaje, i stoga će kršćani, pogrešno nazvani tim imenom, vršiti progon isto kao što ga vrše drugi. Zato sam na početku ove rasprave primijetio da Pavao spominje one koji su imali samo oblik pobožnosti, kao što su osobe čijeg je postojanja Timotej morao biti ponajviše svjestan, jer kao što su našega Gospodina i njegove apostole uglavnom progonili njihovi sunarodnjaci, Židovi, tako i mi moramo očekivati slično od formalista iz redova vlastita naroda – farizeja koji se doimaju vjernima. Najstrašniji i najokrutniji progon provodili su upravo oni koji su sebe nazivali kršćanima – svjedoči tomu doba kraljice Marije, kao i kazne, progonstvo i utamničenja Božje djece u prošlome stoljeću, te gorka, nepomirljiva mržnja što se pojavljuje u tisućama onih koji sebe nazivaju kršćanima, čak i u ovo vrijeme u kojemu mi živimo.

Ljudi koji tvrde da nema progona nisu dovoljno svjesni ljutog neprijateljstva prema Bogu koje se nalazi u srcu svakog čovjeka koji nije nanovo rođen. Što se mene osobno tiče, veoma sam daleko od toga da se pitam jesu li kršćani progonjeni i teče li uistinu našim ulicama krv svetaca; da je čovjekova moć jednaka njegovoj volji, ovakav bi se strašan prizor vrlo brzo pojavio. Ali, progon je nužan s obzirom na same pobožnike. Da se o nama nikad nije govorila svaka vrsta zla, kako bismo znali tražimo li doista samo onu čast koja dolazi odozgo? Da nemamo progonitelja, kako bi naša pasivna milost ostala aktivna? Kako bi se mnoge kršćanske zapovijedi primijenile u praksi? Kako bismo voljeli, molili se i činili dobro onima koji nas progone? Kako bismo zlo nadvladavali dobrom? Ukratko, kako bismo znali da ljubimo Boga više od samoga života? Pavao je svega ovoga bio svjestan, i stoga tako izričito i bezuvjetno tvrdi da će "svi koji hoće pobožno živjeti u Kristu Isusu biti progonjeni" (2 Tim 3,12).

To ne znači da ja tvrdim da su svi progonjeni u istoj mjeri. Ne. To bi bilo u suprotnosti i sa Svetim pismom i sa iskustvom. Ali, iako nisu doista svi kršćani pozvani trpjeti sve vrste progona, svi su tome podložni – i, bez obzira na to što neki mogu živjeti u mirnije vrijeme za Crkvu od drugih, ipak će svi kršćani, u svim razdobljima povijesti, saznati po vlastitom iskustvu, da, bilo da djeluju privatno ili javno, moraju u određenoj mjeri biti progonjeni.

62. Ton: 168.
63. Za slične misli, opet u kontekstu progona, vidi: 2 Korinćanima 5,2.
64. J. Christiaan Beker, *Suffering and Hope*. Fortress Press, 1987.: 77.

65. Sigmund von Birken, "Let Us Ever Walk With Jesus", *The Handbook to the Lutheran Hymnal*. Prijevod: J. Adam Rimbach. Concordia Publishing House, 1942.: 293.
66. Henry Lyte, "Jesus, I My Cross Have Taken", 1824., revidirano 1833.
67. Stendahl: 1.
68. Ovaj izraz "na nebesima" (dosl. "u nebeskim prostorima" kao u 6,12) pojavljuje se pet puta u Poslanici Efežanima (1,3; 1,20; 2,6; 3,10; 6,12). Reci 1,3 i 2,6 (te vjerojatno 1,20 i 3,10) odnose se na mjesto na kojemu prebiva Bog, dok se redak 6,12 (a moguće je i 1,20 i 3,10) odnosi na područje u kojemu djeluju neprijateljske sile. Kao što vidimo u Knjizi o Jobu, još uvijek postoji interakcija između sila dobra i sila zla, sve dok ne dođe kraj vremena. U nebeskim prostranstvima djeluju i Bog i sotona. Budući da je veoma teško odrediti na što se točno odnosi ovaj izraz u recima 1,20 i 3,10 moguće je da Pavao govori o sveukupnom nebeskom prostoru (koje se sastoji i od anđela i od palih anđela) nad kojim je Krist uzvišen (1,20) i koje obznanjuje kroz Crkvu "mnogoliku Božju mudrost" (3,10) (to jest da je Bog prije stvaranja svijeta odredio da će on biti Spasitelj čovječanstva i odlučio da će izabrati sve one koji prihvate njegovo djelo učinjeno u njihovu korist, kako bi postali dio jedne Crkve, sačinjene od onih koji će biti kao njegov Sin i koji će mu se pridružiti u nakani da odnese blagoslov toga djela svim ljudima u svemu svijetu).
69. Andrew T. Lincoln, *Ephesians*. Word Biblical Commentary. Word Books, 1990.: 192.
70. uper umwn, doslovce znači "za njih".
71. Pheme Perkins, *Ephesians*. The New Interpreter's Bible, Vol. XI. Abingdon Press, 2000.: 458.
72. Isto.
73. Lincoln: 456.
74. Tertulijan u svome djelu *De Fuga in Persecutione* ("O bijegu pred progonstvom"; napisano oko 208. god. po. Kr.) primjećuje da ovaj ulomak može poslužiti kao obrana njegove teze prema kojoj kršćani ne bi trebali bježati od progona: "On (Bog) također ukazuje na oružje, a to osobe koje namjeravaju pobjeći ne bi tražile. Među tim oružjem bilježi i štit kojim će kršćani moći ugasiti goruće strijele đavla, kad mu se nedvojbeno odupru i izdrže njegove napade u njihovoj najvećoj sili."
75. Perkins: 460. Neki bi htjeli od raznih izraza koji se ovdje spominju stvoriti nauk o hijerarhiji među demonskim silama. Lincoln na stranama 444. i 445. primjećuje: "Pisac je nabrojao različite skupine sila zla, ali ne radi nekog shematskog razvrstavanja ili upotpunjavanja, već da bi u svijesti svojih čitatelja učinio razumljivom i jasnom raznolikost i sveobuhvatnost sile kakvu neprijatelj ima na raspolaganju."

76. Perkins: 460.
77. Jeronim (*Epistle to the Ephesians* 3.6.13) ukazuje da se prema "jednostavnijem" tumačenju ovo odnosi na predstojeći progon, a ne na zli dan (nevolju) na kraju vremena. Perkins: na 461. strani ispravno primjećuje: "Neodređenost zaključne rečenice: 'i, kad sve nadvladate, održati se' pokazuje da je autor imao na umu neograničenu budućnost. Ustrojstvo sadašnjega doba nastavit će se sve do nepoznatog vremena."
78. Lincoln: 457.
79. Isto: 450.
80. Ovdje je za "riječ" upotrijebljen izraz rhma (rhema). Ne postoji izrazita razlika između značenja riječi rhma i logo~ (logos) osim što ova prva katkad više znači "kazivanje" i uključena je u značenje ove potonje. Razlika je uvijek više bila stilska nego lingvistička ili teološka. Do prvoga su stoljeća ove dvije riječi praktički postale sinonimi.
81. Pavao je već ukazao u 1,15-23 i 3,14-21 da je molitva nužna onima koji bi htjeli primiti božansku silu.
82. Perkins: 462.; Lincoln: 454.
83. Ton: 187.
84. Isto: 186.
85. Ton: 191. (usporedi: 2 Korinćanima 5,15).
86. Vidi: McGill, 52. – 82., gdje ćeš naći opsežnu raspravu na temu sebedarja onako kako je ono svojstveno naravi trojedinoga Boga.
87. Hurtado: na strani 7 kaže: "Smatra se da Isusovo samoponižavanje ovdje služi kao primjer koji pokazuje u smjeru poniznosti i služenja koji kršćani trebaju uzeti kao svoju orijentaciju, čak i ako ne mogu ponoviti nevjerojatan stupanj samoodricanja njihova Gospodina."
88. Moises Silva, *Philippians*. Baker Book House, 1992.: 150.
89. F. F. Bruce, *Philippians*. Hendrickson Publishers, 1983.: 88., 89. Za potpuniju raspravu o slici žrtve, upotrijebljenoj na ovome mjestu, vidi odjeljak u 2 Timoteju 4,6-18 kasnije u ovome poglavlju.
90. Vidi: Bauer, Arndt, Gingrich i Danker: 220.
91. Ton: 184.,185.
92. Ton: 184.
93. Krister Stendahl, *Paul Among Jews and Gentiles*. Fortress Press, 1976.: 44.
94. Eduard Lohse, *Colossians and Philemon*. Fortress Press, 1971.: 69. (bilješka 10).

95. Usporedi: 1 Korinćanima 1,5; Filipljanima 3,10. Ovaj se izraz pojavljuje još i u 1 Petrovoj 1,11; 4,13; 5,1 te kad se odnosi na vjernike u 5,9. Glagol se pojavljuje u Kološanima 1,24 gdje Pavao govori da se raduje dok **trpi** (Duda-Fućak) za njih.
96. Stendahl: 44.
97. Arthur P. Glasser, "Paul and the Missionary Task" u knjizi *Perspectives on the World Christian Movement: A Reader 3rd edition*. William Carey Library, 1999: 134.
98. Kao u 1 Korinćanima 1,1; 2 Korinćanima 1,1; Galaćanima 1,1; Efežanima 1,1; Kološanima 1,1; 1 Timoteju 1,1; 2 Timoteju 1,1; Titu 1,1.
99. Kao u Rimljanima 1,1; Filipljanima 1,1; Titu 1,1.
100. Eduard Lohse, *Colossians and Philemon*. Fortress Press, 1971.: 189.
101. Isto: 199.
102. Isto: 207.
103. Riječ je u množini (ὑμῖν = vama, vam).
104. Na primjer: Atanasije, "Festal Letters" 9; Origen, "Homilies on Genesis" 8.8; Tertulijan, "To the Martyrs" 3.3.
105. Ton: 221.
106. Sordi: 29.
107. Isto: 23.–31.
108. Isto: 34.
109. Sordi na strani 34 primjećuje: Iz Druge poslanice Timoteju ne samo da je savršeno jasno da podmetanje požara nije bilo među optužbama iznesenim protiv Pavla, već i da je njegovo suđenje održano prije nego što su bilo kakve optužbe uopće iznesene protiv kršćana. Uoči svoga drugog pojavljivanja pred carskim sudom, Pavao razmišlja samo o svome prethodnom iskustvu te o činjenici da su ga rimski kršćani tom prigodom napustili (2 Timoteju 4,10.14.16). Činjenica da uopće ne spominje daleko dramatičniji ishod suđenja u ljeto 64. god., kada se 'veliko mnoštvo' (*multitudo ingens* – izraz koji je prvi put za kršćane upotrijebio rimski povjesničar Tacit – op. prev.) kršćana susrelo sa smrću za Krista, zacijelo mora značiti da se, kad je Pavao pisao Drugu poslanicu Timoteju, pokolj iz 64. god još nije bio dogodio.
110. Joh. Ed. Huther, *Critical and Exegetical Hand-book to the Epistles to Timothy and Titus*. H. A. W. Meyer's Commentary on the New Testament. Prijevod: David Evans. Hendrickson Publishers, rpt. 1884.: 209.
111. Isto.
112. Donald Guthrie, *The Pastoral Epistles: Revised Edition*. Tyndale New Testament Commentaries. InterVarsity Press, 1990.: 139., 140.

113. Pauletta Otis, "Responding to Religious Violence: Love, Power, and a Strong Mind" u knjizi *The Brandywine Review of Faith & International Affairs*. Svezak 2., broj 1; proljeće 2004.: 38., 39.
114. Bauer, Arndt, Gingrich, and Danker: 802.; Max Zerwick and Mary Grosvenor, *A Grammatical Analysis of the Greek New Testament*. Biblio Institute Press, 1981.: 639.; A. T. Robertson, *Word Pictures in the New Testament, Vol. IV, The Epistles of Paul*, Harper & Brothers Publishers, 1931.: 613.
115. Louw i Nida: 384.; Ulrich Luck, swfronismo~ u knjizi *The Theological Dictionary of the New Testament*, Vol. 7. ed. G. Friedrich and G. Kittel. William B. Eerdmans Publishing Co., 1964. – 1976.: 1104.
116. Gordon Fee, *1 and 2 Timothy and Titus*, New International Biblical Commentary. Hendrickson Publishers, 1988.: 228.
117. Ralph Earle, *2 Timothy*. The Expositor's Bible Commentary, Vol. 11. Zondervan Publishing House, 1978.: 398.; Philip H. Towner, *1–2 Timothy, Titus*. The IVP New Testament Commentary Series. InterVarsity Press, 1994.: 168.
118. Na primjer: Matej 1,2; 4,18; 10,2; 12,46; 14,3; itd.
119. Na primjer: Matej 5,47; 12,49-50; 18-15; 28-10; itd.
120. Navod u Rimljanima 6,8 veoma je sličan ovome u 2 Timoteju 2,11, no kontekst je različit. U Rimljanima kontekst je Kristova smrt za nas i naše sjedinjenje s njim u njegovoj smrti. U 2 Timoteju kontekst je naše umiranje za njega i njegovo sjedinjenje s nama u tome činu.
121. I. Howard Marshall, *Kept By the Power of God*: 133.
122. Vidi raspravu pod podnaslovom "Marko" u poglavlju 2.
123. Djela 14,8-20.
124. Ton: 225.
125. Ton: 231., 232.
126. William L. Lane, *Hebrews 1–8*. Word Biblical Commentary. Word Books, 1991.: cxxvii.
127. William L. Lane, *Hebrews: A Call to Commitment*. Hendrickson Publishers, 1985.: 18.
128. Franz Delitzsch, *Commentary on the Epistle to the Hebrews*, Vol. 2. Prijevod: Thomas L. Kingsbury. William B. Eerdmans Publishing Co., 1952.: 310.
129. Lane, *Hebrews*: A Call to Commitment: 154.
130. Isto: 155.
131. Radi slične usporedne uporabe riječi kreittwn. vidi 1,4 i 11,16. Delitzsch na stranama 281. i 282. daje sljedeću primjedbu o usporedbi u retku 35:

Ali, ma koliko da je bila velika vjera ovih majki i veličanstvena nagrada koja im je pripala još u ovome životu, bilo je i onih drugih, još blagorodnijih, koje su radije gledale kako im djeca umiru pred očima nego što su se odrekle svoje vjere u Boga i njegova obećanja o životu koji će doći.

132. Leon Morris, *Hebrews*. The Expositor's Bible Commentary, Vol. 12. Zondervan Publishing House, 1981.: 131.
133. Isto: 133.
134. William Lane, *Hebrews 9–13*. Word Biblical Commentary. Word Books, 1991.: 417.
135. Isto: 418.
136. Delitzsch: 310.
137. Vidi odjeljak "Stradanje kao odgoj stegom" u poglavlju 1.
138. Hurtado: 8.
139. Ton: 427.
140. Lane, *Hebrews 1–8*: 121.
141. Gotovo je sigurno da se u Hebrejima 5,7 govori o Isusovoj molitvi u Getsemanskome vrtu, kad je molio da ga mimoiđe kalež koji je trebao ispiti, no završio je predajući se putu stradanja što mu ga je Bog odredio kako bi osigurao spasenje svim ljudima.
142. Ton: 247.
143. Isto.
144. U Hebrejima 10,32-34 primjećujemo hijazam (inverziju u drugome rečeničnom redu; druga polovica fraze nalazi se u obratnom, zrcalnom rasporedu – op. prev.):

    A – podnosili ste čestu borbu – patnje... (rr 32, 33a)

    B – bili ste supatnici s onima koji su se nalazili u takvoj nezgodi (r 33b)

    B' – imali ste suosjećanja za sužnje (r 34a)

    A' – radosno ste podnosili otimanje svojih dobara... (r 34b)

145. Lane, *Hebrews 9–13*: na strani 522. primjećuje da je "upadljiv" prijelaz s prezenta imperativa mnhmoneuete (sjećajte se) na aorist glagola elalhsan (navijestili; tj. govorili, kazivali).
146. Na primjer: Delitzsch; R. V. G. Tasker, *The Gospel in the Epistle to the Hebrews*. Tyndale: 1950.; J. Moffat, *A Critical and Exegetical Commentary on The Epistle to the Hebrews*, International Critical Commentaries. T&T Clark, 1924.; Gottlieb Lünemann, *The Epistle to the Hebrews*. H. A. W. Meyer's Commentary on the New Testament. Prijevod: Maurice J. Evans. Hendrickson Publishers, rpt. 1884.

147. Lane, *Hebrews 9–13*: 522.
148. Hurtado: 8.
149. Lane, *Hebrews 9–13*: na strani 543. primjećuje:

    Kao što je Isus objavio, poziv na učeništvo je poziv na mučeništvo; izrazi "neka se odrekne sebe" (ali ne Isusa!) i "uzme svoj križ", predstavljaju analogiju. U sinoptičkoj je tradiciji poziv učenicima povezan i s pojmom srama (Marko 8,34-38 par.) i s prekidom društvenih veza (Matej 10,37-38; Luka 14,26-27). Čini se da su evanđelisti shvaćali zahtjev za odricanjem od sebe kao sinonim za nošenje sramote (Marko 8,34; Matej 16,24; Luka 9,23-26), baš kao što su povezivali nošenje križa s ispovijedanjem vjere (Marko 8,38 par.). Čini se da je karakteristično shvaćanje učeništva, koje dolazi do izražaja u retku 13, bilo oživotvoreno još u ovoj pred-sinoptičkoj strukturi Isusova predanja...

150. Douglas J. Moo, *James*. Tyndale New Testament Commentaries. William B. Eerdmans Publishing Co., 1985.: 59.; Louw and Nida: 332., 775.
151. Isto: 59., 60. Joh. Ed. Huther, *The Epistle of James*. H. A. W. Meyer's Commentary on the New Testament. Prijevod: Paton J. Gloag i Clarke H. Irwin. Hendrickson Publishers, rpt. 1884.: 35., 35.
152. Vidi: 1 Korinćanima 1,26; Rimljanima 15,26.
153. C. Leslie Mitton, *The Epistle of James*. Marshall, Morgan & Scott, 1966.: 88.
154. Moo: 93.
155. Isto.
156. Mitten: 39, 40.
157. Dietrich Bonhoeffer, *Temptation*. SCM Press, 1955.: 33.
158. Rick Warren, *The Purpose Driven Life*. Zondervan, 2002.: 204.
159. Isto: 205.
160. Marta Sordi, *The Christians and the Roman Empire*. Routledge, 1988.: 23. – 31.
161. Isto: 32., 33.
162. Isto: 33.
163. Barth L. Campbell, *Honor, Shame, and the Rhetoric of 1 Peter*. SBL Dissertation Series 160. Scholars Press, 1998.: 27., 28.
164. Isto: 28.
165. Ton: 261.
166. Isto: 262.
167. Tertullian, *On the Apparel of Women*. The Ante-Nicean Fathers. Vol. 4. ed. A. Roberts i J. Donaldson. Ages Software, 1997.: 49.

168. Isto.
169. Edwin A. Blum, *1 Peter*. The Expositor's Bible Commentary, Vol. 12. Zondervan Publishing House, 1981.: 240.
170. Fika J. van Rensburg i Steve Moyise, "Isaiah in 1 Peter 3:13–17: Applying intertextuality to the study of the Old Testament in the New." *Scriptura* 80, 2002.: 280.
171. Isto: 282.
172. Wayne Grudem, *1 Peter*. Tyndale New Testament Commentaries. William B. Eerdmans Publishing Co., 1988.: 152., 153. Blum s pravom ukazuje da riječ "Gospodin" iz 15. retka odgovara izrazu "Jahve nad Vojskama" iz Izaije 8,13 (Blum: 240.). Ovo je jedna od najjačih napomena o Kristovu božanstvu u Svetome pismu.
173. Van Rensburg i Moyise: 281.
174. Isto: 285.
175. Hiebert: 213.
176. Isto.
177. Blum: 240.
178. "Onoga trenutka kad se osvetiš, savjest ti više nije čista" (van Rensburg i Moyise: 281).
179. Hiebert: 217.
180. Grudem: 151., 154.
181. Ton: 265.
182. Selwyn: na strani 221. navodi kako je moguće da Petar ovdje upućuje na stvarno spaljivanje kršćana.
183. Grudem: 65.
184. Isto. Ovo tumačenje podupiru (mada ne ovise o njemu) i Petrove riječi u 5,1, kad kaže za sebe da je i sam bio "svjedok Kristovih muka" misleći pritom na sebe i crkvene starješine koji su bili svjedoci Kristova stradanja (to jest, on strada baš kao i oni radi Isusa). Vidi još: Ton: 266.
185. Zanimljivo je primijetiti da Petar, poput Pavla, često povezuje stradanje i slavu.
186. Grudem: 179.
187. Na primjer: Izaija 10,12; Jeremija 25,29; Ezekiel 9,6; Zaharija 13,7-9; Malahija 3,15. Vidi također: Blum: 249.; Hiebert: 274.
188. Joh. Ed. Huther, *The First Epistle of Peter*. H. A. W. Meyer's Commentary on the New Testament. Prijevod: Paton J. Gloag i Clarke H. Irwin. Hendrickson Publishers, rpt. 1884.: 324.
189. Isto.

190. Hiebert: 301.

191. Začuđuje me koliko često nailazim na vjernike koji misle da trebaju više Boga, ili smatraju da im Bog treba dati više duhovnih blagoslova ili sile, kako bi ostali vjerni ili bili poslušni. To je sasvim suprotno Petrovu naučavanju u ovome ulomku.

192. I. Howard Marshall, *The Epistles of John*. New International Commentary on the New Testament. William B. Eerdmans Publishing Co., 1978.: 4.

193. Isto: 190.

194. Isto.

195. Vidi: Publius Cornelius Tacitus, *The Annals. Book 15*. prijevod: Alfred John Church i William Jackson Brodribb. Random House, rpt. 1942: 44.5. Vidi također: Sordi: 30. – 35.; H. B. Workman, *Persecution in the Early Church*. Charles H. Kelley, 1906.: 52. i dalje, 108. – 196.

196. Ovo je prvi i jedini primjer u Svetome pismu gdje je postojao samo jedan vođa crkve ili se radilo o vođi koji je kako se čini zauzimao položaj iznad crkvenih starješina.

197. Značajnu studiju na ovu temu predstavlja kratka knjiga Francisa A. Schaeffera, *The Mark of the Christian*. InterVarsity Press, 1984. Upravo sam u ovoj knjizi prvi put pročitao pjesmu Evangeline Paterson "Tužaljka".

198. Od Evangeline Paterson, *Deep Is the Rock*. Arthur H. Stockwell Limited, 1966.

199. U određenome smislu doista nanosimo tešku nepravdu ovoj knjizi kad na nju upućujemo kao na Ivanovo otkrivenje. Jer je to zapravo Isusovo otkrivenje. Shvaćajući to ponovno primjećujemo da Bog, kao kod Joba, odgovara na stradanje svoga naroda prije svega objavom sebe. Na pitanje "zašto?" Bog u pravilu odgovara sa "tko".

200. Domicijan je vjerojatno bio prvi car koji je ozbiljno shvatio svoje navodno "božanstvo" te je zahtijevao da to svi priznaju.

201. Sličnu apologetičku tvrdnju izrekao je Petar u Djelima kad je propovijedao pred Velikim vijećem: "Spasenja nema ni po jednom drugom, jer je pod nebom to jedino ime dano ljudima po kojem nam se treba spasiti" (Djela 4,12). Čini se kao da citira cara Augusta koji je 17. g. pr. Kr. proglasio da "spasenja nema ni po kome drugom osim po Augustu jer ljudima nije dano drugo ime po kojemu bi se mogli spasiti". Međutim, Petar u svojoj propovijedi zamjenjuje Augusta Isusom i iznosi konačnu tvrdnju da je Isus Gospodar svih i svega, uključujući (osobito) države.

202. Workman: 100.

203. Isto: 99. "Genij" imperatora kojemu su se njegovi podanici morali zakleti na vjernost i pokloniti se bio je izraz kojim se upućivalo na nešto između duše i duha čuvara koji je štitio osobu ili obitelj cijeloga života. Klanjanje je

u pravilu značilo da treba uzeti prstohvat tamjana i baciti ga na građanski žrtvenik. Jednostavan čin, ali na odbijanje se gledalo kao na neposluh, što je pak ukazivalo na prezir prema caru. Vidi također: Ted Byfield, ed. *The Christians: Their First Two Thousand Years Vol. 2: A Pinch of Incense*. Christian Millennial History Project, 2002.: 15., 16.

204. Sordi: 35.
205. Isto: 43. – 53.
206. Hurtado: 11., 12.
207. Isto.
208. Isto.
209. Ton: 290., 291.
210. John G. Gager, *Kingdom and Community: The Social World of Early Christianity*, Prentice-Hall Studies in Religion Series. Prentice-Hall, 1975.
211. Na ovaj je pregled najviše utjecaja imala knjiga Graemea Goldsworthyja, T*he Lion and the Lamb: The Gospel in Revelation*. Thomas Nelson, 1984.
212. Martin Kiddle, *The Revelation of St. John*. Hodder and Stoughton, 1940.: xlvii.
213. Isto: xlviii.
214. Ton: 295. Vidi još i odjeljak "Bog kao samodarivatelj" u drugome poglavlju.
215. Tri je puta Bog rekao "Svršeno je": na kraju stvaranja (Postanak 2,2), na križu (Ivan 19,30) i na kraju vremena, pri obnovi svih stvari (Otkrivenje 16,17).

U sjeni križa

U Svetom pismu je (u Starom i Novom zavjetu) od prve do posljednje stranice prikazano stradanje i progon onih koji su odlučili živjeti pobožnim životom. Od Abela do proroka, od Ivana Krstitelja do učenika, svijet je uvijek odbacivao istinu.

S knjigom "U sjeni križa" možeš se pridružiti Glennu Penneru dok istražuje stradanje i progon kroz cijelu Bibliju, od Postanka do Otkrivenja.

U knjigu su uključena zapažanja i istraživanja gotovo dvije stotine kršćanskih znanstvenika, kako drevnih tako i suvremenih. Nikad prije nije provedeno ovako intenzivno istraživanje progona u Bibliji.

Nitko tko proučava Bibliju ne bi trebao biti bez ovog nevjerojatnog materijala!

ISBN: 978-0-88264-346-5

OM EAST

The Voice of the Martyrs

BiH